ספר ויקרא

עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק א׳

א׳ **וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר׃**

ויקרא אל משה. לְכָל דִּבְּרוֹת וּלְכָל אֲמִירוֹת וּלְכָל צִוּוּיִים קָדְמָה קְרִיאָה, לְשׁוֹן חִבָּה, לְשׁוֹן שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְקָרָא זֶה אֶל זֶה (ישעיהו ו׳), אֲבָל לִנְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם נִגְלָה עֲלֵיהֶן בִּלְשׁוֹן עֲרַאי וְטֻמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקַּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם (במדבר כ״ג)׃

ויקרא אל משה. הַקּוֹל הוֹלֵךְ וּמַגִּיעַ לְאָזְנָיו וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שׁוֹמְעִין; יָכוֹל אַף לְהַפְסָקוֹת הָיְתָה קְרִיאָה, תַּ״ל וַיְדַבֵּר — לְדִבּוּר הָיְתָה קְרִיאָה וְלֹא לְהַפְסָקוֹת, וּמֶה הָיוּ הַפְסָקוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת? לִתֵּן רֶוַח לְמֹשֶׁה לְהִתְבּוֹנֵן בֵּין פָּרָשָׁה וּבֵין עִנְיָן לְעִנְיָן; ק״ו לְהֶדְיוֹט מִן הַהֶדְיוֹט׃

אליו. לְמַעֵט אֶת אַהֲרֹן; רַ׳ יְהוּדָה אוֹמֵר י״ג דִּבְּרוֹת נֶאֶמְרוּ בַּתּוֹרָה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וּכְנֶגְדָּן נֶאֶמְרוּ י״ג מְעוּטִין, לְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא לְאַהֲרֹן נֶאֶמְרוּ אֶלָּא לְמֹשֶׁה שֶׁאֹמַר לְאַהֲרֹן, וְאֵלּוּ הֵן י״ג מְעוּטִין: לְדַבֵּר אִתּוֹ, מְדַבֵּר אֵלָיו, וַיְדַבֵּר אֵלָיו (במדבר ז׳), וְנוֹעַדְתִּי לְךָ (שמות כ״ה) — כֻּלָּן בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. יָכוֹל יִשְׁמְעוּ אֶת קוֹל הַדִּבּוּר תַּ״ל קוֹל לוֹ, קוֹל אֵלָיו, מֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ׃

מאהל מועד. מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַקּוֹל נִפְסָק וְלֹא הָיָה יוֹצֵא חוּץ לָאֹהֶל; יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל נָמוּךְ, תַּ״ל אֶת הַקּוֹל, מַהוּ הַקּוֹל? הוּא הַקּוֹל הַמְפֹרָשׁ בְּתְהִלִּים קוֹל ה׳ בַּכֹּחַ קוֹל ה׳ בֶּהָדָר קוֹל ה׳ שֹׁבֵר אֲרָזִים (תהילים כ״ט), אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר מֵאֹהֶל מוֹעֵד? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַקּוֹל נִפְסָק. כֵּיוֹצֵא בוֹ וְקוֹל כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים נִשְׁמַע עַד הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה (יחזקאל י׳), יָכוֹל שֶׁהַקּוֹל נָמוּךְ תַּ״ל כְּקוֹל אֵל שַׁדַּי בְּדַבְּרוֹ, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר עַד הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה? שֶׁכֵּן מָצִינוּ שֶׁכָּל ל״ח שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר כִּמְנֻדִּים, מִן הַמְרַגְּלִים וָאֵילַךְ, לֹא נִתְיַחֵד הַדִּבּוּר עִם מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת ... וַיְדַבֵּר ה׳ אֵלַי לֵאמֹר (דברים ב׳), אֲלֵי הָיָה הַדִּבּוּר. דְּ״א צֵא וֶאֱמֹר לָהֶן דְּבָרַי וַהֲשִׁיבֵנִי אִם יְקַבְּלוּם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם וְגוֹ׳ (שמות י״ט)׃

ב׳ **דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם׃**

אדם כי יקריב מכם. כְּשֶׁיַּקְרִיב; בְּקָרְבָּנוֹת נֶדֶב דִּבֵּר הָעִנְיָן׃

אדם. לָמָּה נֶאֱמַר? מָה אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא הִקְרִיב מִן הַגָּזֵל — שֶׁהַכֹּל הָיָה שֶׁלּוֹ — אַף אַתֶּם לֹא תַּקְרִיבוּ מִן הַגָּזֵל (ויקרא רבה)׃

הבהמה. יָכוֹל אַף חַיָּה בִּכְלָל, תַּ״ל בָּקָר וָצֹאן׃

מן הבהמה. וְלֹא כֻלָּהּ — לְהוֹצִיא אֶת הָרוֹבֵעַ וְאֶת הַנִּרְבָּע׃

מן הבקר. לְהוֹצִיא אֶת הַנֶּעֱבָד׃

מן הצאן. לְהוֹצִיא אֶת הַמֻּקְצֶה׃

ומן הצאן. לְהוֹצִיא אֶת הַנּוֹגֵחַ שֶׁהֻתְּמִית; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְמַטָּה מִן הָעִנְיָן מִן הַבָּקָר — שֶׁאֵין תַּ״ל — לְהוֹצִיא אֶת הַטְּרֵפָה (ספרא)׃

תקריבו. מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנַיִם מִתְנַדְּבִים עוֹלָה בְּשֻׁתָּפוּת׃

קרבנכם. מְלַמֵּד שֶׁהִיא בָּאָה נְדָבַת צִבּוּר, הֵיא עוֹלַת קַיִץ הַמִּזְבֵּחַ, הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת (שבועות י״ב)׃

ג׳ **אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃**

זכר. וְלֹא נְקֵבָה; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר זָכָר לְמַטָּה — שֶׁאֵין תַּ״ל — זָכָר וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס׃

תמים. בְּלֹא מוּם׃

אל פתח אהל מועד. מְטַפֵּל בַּהֲבָאָתוֹ עַד הָעֲזָרָה; מַהוּ אוֹמֵר יַקְרִיב יַקְרִיב? אֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה עוֹלַת רְאוּבֵן בְּעוֹלַת שִׁמְעוֹן יַקְרִיב כָּל אֶחָד לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא, וְכֵן עוֹלָה בְּחֻלִּין, יְמָכְרוּ הַחֻלִּין לְצָרְכֵי עוֹלוֹת, וַהֲרֵי הֵן כֻּלָּן עוֹלוֹת, וְתִקְרַב כָּל אֶחָד לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא; יָכוֹל אֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה בְּפְסוּלִין אוֹ בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר ״יַקְרִיבֶנּוּ״ (ספרא)׃

יקריב אתו. מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ, יָכוֹל בְּעַל כָּרְחוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר ״לִרְצוֹנוֹ״, הָא כֵּיצַד? כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי (שם)׃

לפני ה׳ וסמך. אֵין סְמִיכָה בְּבָמָה (שם)׃

ד׳ **וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו׃**

על ראש העלה. לְהָבִיא עוֹלַת חוֹבָה לִסְמִיכָה וּלְהָבִיא עוֹלַת הַצֹּאן (שם):

העלה. פְּרָט לְעוֹלַת הָעוֹף (שם):

ונרצה לו. עַל מָה הוּא מְרַצֶּה לוֹ? אִם תֹּאמַר עַל כָּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין אוֹ מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם אוֹ מַלְקוּת, הֲרֵי עָנְשָׁן אָמוּר, הָא אֵינוֹ מְרַצֶּה אֶלָּא עַל עֲשֵׂה וְעַל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה (שם):

ה׳ **וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים׀ אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:**

ושחט והקריבו, הכהנים. מִקַּבָּלָה וָאֵילַךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה — לִמֵּד עַל הַשְׁחִיטָה שֶׁכְּשֵׁרָה בְּזָר (שם):

לפני ה׳. בַּעֲזָרָה:

והקריבו. זוֹ קַבָּלָה, שֶׁהִיא הָרִאשׁוֹנָה, וּמַשְׁמָעָהּ לְשׁוֹן הוֹלָכָה, לָמַדְנוּ שְׁתֵּיהֶן:

בני אהרן. יָכוֹל חֻלָּיִם, תַּ״ל הַכֹּהֲנִים:

את הדם וזרקו את הדם. מַה תַּ״ל דָּם דָּם שְׁנֵי פְּעָמִים? לְהָבִיא אֶת שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמֵינוֹ אוֹ בְּשֶׁאֵינוֹ מֵינוֹ, יָכוֹל אַף בִּפְסוּלִים אוֹ בְּחַטָּאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת אוֹ בְּחַטָּאוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת, שֶׁאָלוּ לְמַעְלָה וְהִיא לְמַטָּה, תַּ״ל בְּמָקוֹם אַחֵר דָּמוֹ (זבחים פ״א):

וזרקו. עוֹמֵד לְמַטָּה וְזוֹרֵק מִן הַכְּלִי לְכֹתֶל הַמִּזְבֵּחַ לְמַטָּה מִחוּט הַסִּקְרָא כְּנֶגֶד הַזָּוִיוֹת, לְכָךְ נֶאֱמַר סָבִיב — שֶׁיְּהֵא הַדָּם נָתוּן בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַמִּזְבֵּחַ; אוֹ יָכוֹל יַקִּיפֶנּוּ כְּחוּט, תַּ״ל וְזָרְקוּ וְאִי אֶפְשָׁר לְהַקִּיף בְּזְרִיקָה, אִי וְזָרְקוּ יָכוֹל בְּזְרִיקָה אַחַת, תַּ״ל סָבִיב, הָא כֵּיצַד? נוֹתֵן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע (ספרא):

אשר פתח אהל מועד. וְלֹא בִּזְמַן שֶׁהוּא מְפֻרָּק (שם):

ו׳ **וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ:**

והפשיט וגו׳. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר הָעוֹלָה? לְרַבּוֹת אֶת כָּל הָעוֹלוֹת לְהֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ:

אתה לנתחיה. וְלֹא נְתָחֶיהָ לְנַתְּחִים (ספרא):

ז׳ **וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל־הָאֵשׁ:**

ונתנו ... אש. אַע״פִּ שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֶדֶת מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט (שם):

בני אהרן הכהן. כְּשֶׁהוּא בְּכִהוּנָתוֹ, הָא אִם עָבַד בְּבִגְדֵי כֹּהֵן הֶדְיוֹט עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה:

ח׳ **וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן׀ הַכֹּהֲנִים אֶת הַנְּתָחִים אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפֶּדֶר עַל־הָעֵצִים׀ אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ:**

בני אהרן הכהנים. כְּשֶׁהֵם בְּכִהוּנָם, הָא כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁעָבַד בִּשְׁמוֹנָה בְּגָדִים עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה (זבחים י״ח):

את הנתחים את הראש. לְפִי שֶׁאֵין הָרֹאשׁ בִּכְלַל הַפְּשֵׁט, שֶׁכְּבָר חֲתָכוֹ בִּשְׁחִיטָה, לְפִיכָךְ הֻצְרַךְ לְמְנוֹתוֹ לְעַצְמוֹ (חולין כ״ז):

ואת הפדר. לָמָּה נֶאֱמַר? לְלַמֶּדְךָ שֶׁמַּעֲלֶהוּ עִם הָרֹאשׁ וּמְכַסֶּה בּוֹ אֶת בֵּית הַשְׁחִיטָה, וְזֶהוּ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה (שם):

אשר על המזבח. שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַגְּזִירִין יוֹצְאִין חוּץ לַמַּעֲרָכָה (ספרא):

ט׳ **וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל׀ הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה: {ס}**

עלה. לְשֵׁם עוֹלָה יַקְטִירֶנּוּ:

אשה. כְּשֶׁיִּשְׁחֲטֶנּוּ יְהֵי שׁוֹחֲטוֹ לְשֵׁם הָאֵשׁ; וְכָל אִשֶּׁה לְשׁוֹן אֵשׁ, פוש״יר בְּלַעַז:

ניחוח. נַחַת רוּחַ לְפָנַי, שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי (שם):

י׳ **וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ:**

ואם מן הצאן. וי״ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן, וְלָמָּה הֻפְסַק? לִתֵּן רֶוַח לְמֹשֶׁה לְהִתְבּוֹנֵן בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה (שם):

מן הצאן, מן הכשבים, מן העזים. הֲרֵי אֵלּוּ ג׳ מִעוּטִין — פָּרָט לְזָקֵן וּלְחוֹלֶה וְלִמְוֻזָּם (שם):

י״א **וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:**

על ירך המזבח. עַל צַד הַמִּזְבֵּחַ:

צפנה לפני ה׳. וְאֵין צָפוֹן בְּבָמָה (שם):

י״ב וְנִתַּח אֹתוֹ לְנִתְחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרֹו וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃

י״ג וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ {פ}

י״ד וְאִם מִן־הָעוֹף עֹלָה קָרְבָּנוֹ לַיהוָה וְהִקְרִיב מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת־קָרְבָּנוֹ׃

מן העוף. וְלֹא כָּל הָעוֹף; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר תָּמִים זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים — תְּמוּת וְזָכְרוּת בִּבְהֵמָה וְאֵין תְּמוּת וְזָכְרוּת בְּעוֹפוֹת — יָכוֹל אַף מְחֻסַּר אֵבָר, תַּ״ל מִן הָעוֹף (שם):

תרים. גְּדוֹלִים וְלֹא קְטַנִּים:

בני יונה. קְטַנִּים וְלֹא גְּדוֹלִים:

מן התרים או מן בני היונה. פָּרָט לְתוֹחֶלֶת הַצְּהוּב שֶׁבָּזֶה וְשֶׁבָּזֶה שֶׁהוּא פָּסוּל, שֶׁגָּדוֹל הוּא אֵצֶל בְּנֵי יוֹנָה וְקָטָן אֵצֶל תּוֹרִים (חולין כ״ב):

ט״ו וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ׃

והקריבו. אֲפִלּוּ פְּרֵדָה אַחַת יָבִיא (ספרא):

הכהן, ומלק. אֵין מְלִיקָה בִּכְלִי אֶלָּא בְּעַצְמוֹ שֶׁל כֹּהֵן, קוֹצֵץ בְּצִפָּרְנוֹ מִמּוּל הָעֹרֶף וְחוֹתֵךְ מַפְרְקָתוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסִּימָנִין וְקוֹצְצָן (שם):

ונמצה דמו. לְשׁוֹן מִיץ אַפַּיִם (משלי ל׳), כִּי אָפֹס הַמֵּץ (ישעיהו ט״ז), כּוֹבֵשׁ בֵּית הַשְּׁחִיטָה עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהַדָּם מִתְמַצֶּה וְיוֹרֵד (זבחים ס״ה):

ומלק, והקטיר, ונמצה. א״ל כֵּן מַאַחַר שֶׁהוּא מַקְטִיר הוּא מוֹצֶה? אֶלָּא מַה הַקְּטָרָה רֹאשׁ בְּעַצְמוֹ וְהַגּוּף בְּעַצְמוֹ, אַף מְלִיקָה כֵּן. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא מְסֹרָס הוּא — וּמָלַק וְהִקְטִיר, וְקֹדֶם הַקְּטָרָה וְנִמְצָה דָמוֹ כְּבָר:

ט״ז וְהֵסִיר אֶת־מֹרַאתוֹ בְּנֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ קֵדְמָה אֶל־מְקוֹם הַדָּשֶׁן׃

מראתו. מְקוֹם הָרְעִי, זֶה הַזֶּפֶק (ספרא):

בנצתה. עִם בְּנֵי מֵעֶיהָ, וְנוֹצָה לְשׁוֹן דָּבָר הַמָּאוּס, כְּמוֹ כִּי נָצוּ גַּם נָעוּ (איכה ד׳), וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אַנְקְלוֹס בְּאוּכְלֵיהּ; וְזֶהוּ מִדְרָשׁוֹ שֶׁל אַבָּא יוֹסֵי בֶּן חָנָן שֶׁאָמַר נוֹטֵל אֶת הַקֵּרְקָבָן עִמָּהּ; וְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל אָמְרוּ קוֹדֶר סְבִיב הַזֶּפֶק בְּסַכִּין כְּעֵין אַרְבָּה וְנוֹטְלוֹ עִם הַנּוֹצָה שֶׁעַל הָעוֹר (ספרא); בְּעוֹלַת בְּהֵמָה שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת אֶלָּא בְּאֵבוּס בְּעָלֶיהָ, נֶאֱמַר וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמַּיִם וְהִקְטִיר, וּבָעוֹף שֶׁנָּזוֹן מִן הַגָּזֵל, נֶאֱמַר וְהִשְׁלִיךְ אֶת הַמֵּעַיִם, שֶׁאָכַל מִן הַגָּזֵל (ויקרא רבה ג׳):

אצל המזבח קדמה. בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ (ספרא):

אל מקום הדשן. מָקוֹם שֶׁנּוֹתְנִין שָׁם תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן בְּכָל בֹּקֶר וְדֶשֶׁן מִזְבַּח הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה, וְכֻלָּם נִבְלָעִים שָׁם בִּמְקוֹמָן:

י״ז וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ {ס}

ושסע. אֵין שִׁסּוּעַ אֶלָּא בַּיָּד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּשִׁמְשׁוֹן וַיְשַׁסְּעֵהוּ כְּשַׁסַּע הַגְּדִי וְגוֹ׳ (שופטים י״ד):

בכנפיו. עִם כְּנָפָיו — אֵינוֹ צָרִיךְ לְמָרֹט כַּנְפֵי נוֹצָתוֹ:

בכנפיו. נוֹצָה מַמָּשׁ; וַהֲלֹא אֵין לְךָ הֶדְיוֹט שֶׁמְּרִיחַ רֵיחַ כְּנָפַיִם נִשְׂרָפִים וְאֵין נַפְשׁוֹ קָצָה עָלָיו, וְלָמָּה אָמַר הַכָּתוּב יַקְרִיב? כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַמִּזְבֵּחַ שָׂבֵעַ וּמְהֻדָּר בְּקָרְבָּנוֹ שֶׁל עָנִי (ויק״ר ג׳):

לא יבדיל. אֵינוֹ מְפָרְקוֹ לְגַמְרֵי, לִשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת, אֶלָּא קוֹרְעוֹ מִגַּבּוֹ; נֶאֱמַר בָּעוֹף רֵיחַ נִיחוֹחַ וְנֶאֱמַר בַּבְּהֵמָה רֵיחַ נִיחוֹחַ, לוֹמַר לְךָ אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם (ספרא):

פרק ב׳

א׳ וְנֶפֶשׁ כִּי־תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַיהוָה סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וְיָצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה׃

ונפש כי תקריב. לֹא נֶאֱמַר נֶפֶשׁ בְּכָל קָרְבָּנוֹת נְדָבָה אֶלָּא בַּמִּנְחָה, מִי דָּרְכּוֹ לְהִתְנַדֵּב מִנְחָה? עָנִי. אָמַר הַקָּבָּ״ה, מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ (מנחות ק״ד):

סלת יהיה קרבנו. הָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי מִנְחָה סְתָם, מֵבִיא מִנְחַת סֹלֶת, שֶׁהִיא הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבַּמִּנְחוֹת וְנִקְמֶצֶת כְּשֶׁהִיא סֹלֶת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן; לְפִי שֶׁנֶּאֶמְרוּ כָּאן חֲמִשָּׁה מִינֵי מִנְחוֹת, וְכֻלָּן בָּאוֹת אֲפוּיוֹת קֹדֶם קְמִיצָה חוּץ מִזּוֹ, לְכָךְ קְרוּיָה מִנְחַת סֹלֶת:

סלת. אֵין סֹלֶת אֶלָּא מִן הַחִטִּין, שֶׁנֶּאֱמַר סֹלֶת חִטִּים (שמות כ״ט), וְאֵין מִנְחָה פְּחוּתָה מֵעֶשָׂרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת ... לְמִנְחָה (ויקרא י״ד) — עִשָּׂרוֹן לְכָל מִנְחָה:

ויצק עליה שמן. עַל כֻּלָּהּ:

ונתן עליה לבנה. עַל מִקְצָתָהּ — מַנִּיחַ קֹמֶץ לִבוֹנָה עָלֶיהָ לְצַד אֶחָד. וּמָה רָאִיתָ לוֹמַר כֵּן? שֶׁאֵין רִבּוּי אַחַר רִבּוּי בַּתּוֹרָה אֶלָּא לְמַעֵט; דָּ״אַ: שֶׁמֶן עַל כֻּלָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִבְלָל עִמָּהּ וְנִקְמָץ עִמָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר מְסֻלָּתָהּ וּמִשַּׁמְנָהּ, וּלְבוֹנָה עַל מִקְצָתָהּ, שֶׁאֵינָהּ נִבְלֶלֶת עִמָּהּ וְלֹא נִקְמֶצֶת עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר עַל כָּל לְבֹנָתָהּ, שֶׁלְּאַחַר שֶׁקָּמַץ מְלַקֵּט אֶת הַלְּבוֹנָה כֻּלָּהּ מֵעָלֶיהָ וּמַקְטִירָהּ (ספרא):

ויצק, ונתן, והביאה. מְלַמֵּד שֶׁיְּצִיקָה וּבְלִילָה כְּשֵׁרִים בְּזָר (שם):

ב׳ **וְהֵבִיאָהּ אֶל־בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:**

הכהנים וקמץ. מִקְמִיצָה רָאִיתָ מִצְוַת כְּהֻנָּה (שם):

וקמץ משם. מִמָּקוֹם שֶׁרִגְלֵי הַזָּר עוֹמְדוֹת; לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַקְּמִיצָה כְּשֵׁרָה בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה, אַף בְּי״א אַמָּה שֶׁל מְקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל (יומא ט״ז):

מלא קמצו. יָכוֹל מְבֻצָּץ — מְבַצְּבֵץ וְיוֹצֵא לְכָל צַד, תַּ״ל בְּמָקוֹם אַחֵר וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ (ויקרא ו׳) — לֹא יְהֵא כָּשֵׁר אֶלָּא מַה שֶּׁבְּתוֹךְ הַקֹּמֶץ, אִי בְּקֻמְצוֹ יָכוֹל חָסֵר, תַּ״ל מְלֹא, הָא כֵּיצַד? חוֹפֶה שְׁלוֹשׁ אֶצְבְּעוֹתָיו עַל פִּי יָדוֹ, וְזֶהוּ קֹמֶץ בְּמַשְׁמַע לָשׁוֹן הָעִבְרִית (מנחות י״א):

על כל לבנתה. לְבַד כָּל הַלְּבוֹנָה יְהֵא הַקֹּמֶץ מָלֵא:

לבנתה והקטיר. אַף הַלְּבוֹנָה בְּהַקְטָרָה:

מלא קמצו מסלתה ומשמנה. הָא אִם קָמַץ וְעָלָה בְּיָדוֹ גַּרְגֵּר מֶלַח אוֹ קֹרֶט לְבוֹנָה פְּסוּלָה (שם ו׳):

אזכרתה. הַקֹּמֶץ הָעוֹלֶה לְגָבוֹהַּ הוּא זִכָּרוֹן הַמִּנְחָה — שֶׁבּוֹ נִזְכָּר בְּעָלֶיהָ לְטוֹבָה וּלְנַחַת רוּחַ:

ג׳ **וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה: {ס}**

לאהרן ולבניו. כְּהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ שֶׁלֹּא בְּמַחְלֹקֶת וְהֶדְיוֹט בְּמַחְלֹקֶת (ספרא):

קדש קדשים. הִיא לָהֶם:

מאשי ה׳. אֵין לָהֶם חֵלֶק בָּהּ אֶלָּא לְאַחַר מַתְּנוֹת הָאִשִּׁים (שם):

ד׳ **וְכִי תַקְרֵב קָרְבַּן מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר סֹלֶת חַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשָׁחִים בַּשָּׁמֶן: {ס}**

וכי תקריב וגו׳. שֶׁאָמַר הֲרֵי עָלַי מִנְחַת מַאֲפֵה תַנּוּר; וְלִמֵּד הַכָּתוּב שֶׁיָּבִיא אוֹ חַלּוֹת אוֹ רְקִיקִין, הַחַלּוֹת בְּלוּלוֹת וְהָרְקִיקִין מְשׁוּחִין; וְנֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִשִּׁיחָתָן, יֵשׁ אוֹמְרִים מוֹשְׁחָן וְחוֹזֵר וּמוֹשְׁחָן עַד שֶׁכְּלָה כָּל הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּלּוֹג — שֶׁכָּל הַמִּנְחוֹת טְעוּנוֹת לוֹג שֶׁמֶן — וְיֵשׁ אוֹמְרִים מוֹשְׁחָן כְּמִין ״כִּי״ וּשְׁאָר הַשֶּׁמֶן נֶאֱכָל בִּפְנֵי עַצְמוֹ לַכֹּהֲנִים (מנחות ע״ה); מַה תַּ״ל בַּשֶּׁמֶן בַּשֶּׁמֶן שְׁנֵי פְּעָמִים? לְהַכְשִׁיר שֶׁמֶן שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי הַיּוֹצֵא מִן הַזֵּיתִים, וְאֵין צָרִיךְ שֶׁמֶן רִאשׁוֹן אֶלָּא לְמִנּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ זָךְ (שמות כ״ז), וְשָׁנִינוּ בְּמִנְחוֹת כָּל הַמִּנְחוֹת הָאֲפוּיוֹת לִפְנֵי קְמִיצָתָן וְנִקְמָצוֹת עַל יְדֵי פְּתִיתָה, כֵּלָּן בָּאוֹת עֶשֶׂר עֶשֶׂר חַלּוֹת, וְהָאָמוּר בָּהּ רְקִיקִין בָּאָה עֶשְׂרָה רְקִיקִין (מנחות ע״ר):

ה׳ **וְאִם־מִנְחָה עַל־הַמַּחֲבַת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן מַצָּה תִהְיֶה:**

ואם מנחה על המחבת. שֶׁאָמַר הֲרֵי עָלַי מִנְחַת מַחֲבַת; וּכְלִי הוּא שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁאוֹפִין בּוֹ מִנְחָה זוֹ עַל הָאוּר בְּשֶׁמֶן, וְהַכְּלִי אֵינוֹ עָמֹק אֶלָּא צָף, וּמַעֲשֵׂי הַמִּנְחָה שֶׁבְּתוֹכוֹ קָשִׁין, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהִיא צָפָה, הָאוּר שׁוֹרֵף אֶת הַשֶּׁמֶן. וְכֵלָּן טְעוּנוֹת שָׁלוֹשׁ מַתָּנוֹת שֶׁמֶן — יְצִיקָה וּבְלִילָה וּמַתַּן שֶׁמֶן בִּכְלִי קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָן (שם ע״ד):

סלת בלולה בשמן. מְלַמֵּד שֶׁבּוֹלְלָן בְּעוֹדָן סֹלֶת (מנחות ע״ד):

ו פְּתֹת אֹתָהּ פְּתִתִים וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן מִנְחָה הִוא׃ {ס}

פתות אתה פתים. לְרַבּוֹת כָּל הַמְּנָחוֹת הַנֶּאֱפוֹת קֹדֶם קְמִיצָה לִפְתִיתָה (שם ע״ה)׃

ויצקת עליה שמן מנחה הוא. לְרַבּוֹת כָּל הַמְּנָחוֹת לִיצִיקָה; יָכוֹל אַף מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר כֵּן, תַּ״ל עָלֶיהָ; אוֹצִיא אֶת הַחַלּוֹת וְלֹא אוֹצִיא אֶת הָרְקִיקִין, תַּ״ל הִוא (שם)׃

ז וְאִם־מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה׃

מרחשת. כְּלִי הוּא שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, עָמֹק, וּמִתּוֹךְ שֶׁהִיא עֲמֻקָּה, שַׁמְנָהּ צָבוּר וְאֵין הָאוּר שׁוֹרְפוֹ, לְפִיכָךְ מַעֲשֵׂי מִנְחָה הָעֲשׂוּיִין לְתוֹכָהּ רוֹחֲשִׁין; כָּל דָּבָר רַךְ עַל יְדֵי מַשְׁקֶה נִרְאֶה כְּרוֹחֵשׁ וּמְנַעְנֵעַ (ספרא)׃

ח וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה לַיהוָה וְהִקְרִיבָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃

אשר יעשה מאלה. מֵאֶחָד מִן הַמִּינִים הַלָּלוּ׃

והקריבה. בְּעָלֶיהָ **אל הכהן**׃

והגישה. הַכֹּהֵן׃

והגישה אל המזבח. מַגִּישָׁהּ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ (זבחים ס״ג)׃

ט וְהֵרִים הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃

את אזכרתה. הִיא הַקֹּמֶץ׃

י וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃

יא כָּל־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיהוָה׃

וכל דבש. כָּל מְתִיקַת פְּרִי קְרוּיָה דְּבַשׁ׃

יב קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ׃

קרבן ראשית תקריבו אתם. מַה יֵּשׁ לְךָ לְהָבִיא מִן הַשְּׂאוֹר וּמִן הַדְּבַשׁ? קָרְבַּן רֵאשִׁית — שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת הַבָּאִים מִן הַשְּׂאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר חָמֵץ תֵּאָפֶינָה (ויקרא כ״ג), וּבְכוּרִים מִן הַדְּבַשׁ, כְּמוֹ בִּכּוּרֵי תְאֵנִים וּתְמָרִים (מנחות נ״ח)׃

יג וְכָל־קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח׃ {ס}

מלחברית. שֶׁהַבְּרִית כְּרוּתָה לַמֶּלַח מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שֶׁהֶבְטָחוּ הַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים לְקָרֵב בַּמִּזְבֵּחַ וְנִסּוּךְ הַמַּיִם בָּהֶם׃

על כל קרבנך. עַל עוֹלַת בְּהֵמָה וָעוֹף וְאֵמוּרֵי כָּל הַקָּדָשִׁים כֵּן (מנחות כ׳)׃

יד וְאִם־תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים לַיהוָה אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל תַּקְרִיב אֶת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ׃

ואם תקריב. חֲרֵי אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן כִּי, שֶׁחֲרֵי אֵין זֶה רְשׁוּת, שֶׁחֲרֵי בְּמִנְחַת הָעֹמֶר הַכָּתוּב מְדַבֵּר שֶׁהִיא חוֹבָה, וְכֵן וְאִם יִהְיֶה הַיֹּבֵל וְגוֹ׳ (במדבר ל״ו)׃

מנחת בכורים. בְּמִנְחַת הָעֹמֶר הַכָּתוּב מְדַבֵּר שֶׁהִיא בָּאָה אָבִיב — בִּשְׁעַת בְּשׁוּל הַתְּבוּאָה, וּמִן הַשְּׂעוֹרִים הִיא בָּאָה, נֶאֱמַר כָּאן אָבִיב וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שמות ט׳), הַשְּׂעֹרָה אָבִיב׃

קלוי באש. שֶׁמְּיַבְּשִׁין אוֹתָהּ עַל הָאוּר בְּאַבּוּב שֶׁל קַלָּאִים, שֶׁאִלּוּלֵי כֵן אֵינָהּ נִטְחֶנֶת בָּרַחַיִם, לְפִי שֶׁהִיא לַחָה׃

גרש כרמל. גְּרוּסָה בְּעוֹדָהּ לַחָה׃

גרש. גֶּרֶשׂ לְשׁוֹן שְׁבִירָה וּטְחִינָה, גּוֹרְסָהּ בְּרֵחַיִם שֶׁל גְּרוֹסוֹת, כְּמוֹ וַיִּגֹּרֶס בֶּחָצָץ (איכה ג׳), וְכֵן גָּרְסָה נַפְשִׁי (תהילים קי״ט)׃

כרמל. בְּעוֹד הַכַּר מָלֵא, שֶׁהַתְּבוּאָה לַחָה וּמְלֵאָה בְּקַשִּׁין שֶׁלָּהּ, וְעַל כֵּן נִקְרָאִים הַמְּלִילוֹת כַּרְמֶל, וְכֵן כַּרְמֶל בְּצָקְלוֹנוֹ (מלכים ב ד׳)׃

טו וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְשַׂמְתָּ עָלֶיהָ לְבֹנָה מִנְחָה הִוא׃

ט״ז וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ מִגִּרְשָׁהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ {פ}

פרק ג׳

א׳ וְאִם־זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן־הַבָּקָר הוּא מַקְרִיב אִם־זָכָר אִם־נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ לִפְנֵי יְהוָה׃

שלמים. שֶׁמְּטִילִים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם; דְּ״אַ: שְׁלָמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שָׁלוֹם לַמִּזְבֵּחַ וְלַכֹּהֲנִים וְלַבְּעָלִים (ספרא)׃

ב׳ וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃

ג׳ וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃

ואת כל החלב וגו׳. לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל הַקֵּבָה דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל הַדַּקִּין (שם)׃

ד׳ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹות יְסִירֶנָּה׃

הכסלים. פלנק״ש בְּלַעַז; שֶׁהַחֵלֶב שֶׁעַל הַכְּלָיוֹת כְּשֶׁהַבְּהֵמָה חַיָּה הוּא בְּגֹבַהּ הַכְּסָלִים מִלְמַטָּה, וְזֶה הַחֵלֶב שֶׁתַּחַת הַמָּתְנַיִם — שָׁקוֹרִין בְּלַעַז לונבי״לוש — לָבֶן הַנִּרְאֶה לְמַעְלָה בְּגֹבַהּ הַכְּסָלִים, וּבְתַחְתִּיתוֹ הַבָּשָׂר חוֹפֵהוּ׃

היתרת. הוּא דֹּפֶן הַמֶּסֶךְ שֶׁקּוֹרִין איברי״ש, וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי חִצְרָא דְּכַבְדָּא׃

על הכבד. שֶׁיִּטֹּל מִן הַכָּבֵד עִמָּהּ מְעַט, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר וְאֶת הַיֹּתֶרֶת מִן הַכָּבֵד (ויקרא ט׳)׃

על הכבד על הכליות. לְבַד מִן הַכָּבֵד וּלְבַד מִן הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה לְזוֹ׃

ה׳ וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ בְּנֵי־אַהֲרֹן הַמִּזְבְּחָה עַל־הָעֹלָה אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ {פ}

על העלה. מִלְּבַד הָעוֹלָה; לְמִדְנוּ שֶׁתִּקְדֹּם עוֹלַת תָּמִיד לְכָל קָרְבָּן עַל הַמַּעֲרָכָה (זבחים פ״ט)׃

ו׳ וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה זָכָר אוֹ נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃

ז׳ אִם־כֶּשֶׂב הוּא־מַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיב אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃

אם כשב. לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּאֵמוּרֵי הַכֶּשֶׂב מַה שֶּׁאֵין בְּאֵמוּרֵי הָעֵז, שֶׁהַכֶּשֶׂב אַלְיָתוֹ קְרֵבָה, לְכָךְ נֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת (ספרא)׃

ח׳ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃

וזרקו. שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע; וְעַל יְדֵי הַכְּלִי הוּא זוֹרֵק, וְאֵינוֹ נוֹתֵן בָּאֲבָבַע אֶלָּא חַטָּאת (זבחים נ״ה)׃

ט׳ וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַיהוָה חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְּמִימָה לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃

חלבו. הַמַּבְחָר שֶׁבּוֹ, וּמַהוּ? זֶה הָאַלְיָה תְּמִימָה׃

לעמת העצה. לְמַעְלָה מִן הַכְּלָיוֹת הַיּוֹעֲצוֹת׃

י׳ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃

י״א וְהִקְטִירוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ {פ}

לחם אשה לה׳. לַחְמוֹ שֶׁל אֵשׁ לְשֵׁם גְּבוֹהַּ׃

לחם. לְשׁוֹן מַאֲכָל, וְכֵן נַשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ (ירמיהו י״א), עֲבַד לְחֶם רַב (דניאל ה׳), לִשְׁחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם (קהלת י׳)׃

י״ב וְאִם עֵז קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃

י״ג וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃

י״ד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃

ט״ו וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃

ט״ז וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל־חֵלֶב לַיהוָה׃

י״ז חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל־חֵלֶב וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ׃ {פ}

חקת עולם. יָפֶה מְפֹרָשׁ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה׃

פרק ד׳

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה׃

מכל מצות ה׳. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ אֵין חַטָּאת בָּאָה אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ לָאו וְכָרֵת (ספרא)׃

מאחת מהנה. מִמְּקֻצָּת אַחַת מֵהֶן, כְּגוֹן הַכּוֹתֵב בְּשַׁבָּת שם מִשְׁמְעוֹן, נח מְנָחוֹר, דן מְדָנִיֵּאל (שם)׃

ג׳ אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים לַיהוָה לְחַטָּאת׃

אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. מִדְרָשׁוֹ: אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהֶעְלֵם דָּבָר עִם שִׁגְגַת מַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְאַשְׁמַת הָעָם וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ (שם); וּפְשׁוּטוֹ לְפִי אַגָּדָה: כְּשֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל חוֹטֵא, אַשְׁמַת הָעָם הוּא זֶה, שֶׁהֵן תְּלוּיִין בּוֹ לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וּלְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדָם, וְנַעֲשֶׂה מְקֻלְקָל׃

פר. יָכוֹל זָקֵן, תַּלְמוּד לוֹמַר בֶּן, אִי בֶּן יָכוֹל קָטָן, תַּלְמוּד לוֹמַר פַּר, הָא כֵּיצַד? זֶה פַּר בֶּן שָׁלוֹשׁ (שם)׃

ד׳ וְהֵבִיא אֶת־הַפָּר אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ הַפָּר וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה׃

ה׳ וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר וְהֵבִיא אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃

אל אהל מועד. לַמִּשְׁכָּן, וּבְבֵית עוֹלָמִים לַהֵיכָל׃

ו׳ וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וְהִזָּה מִן־הַדָּם שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ׃

את פני פרכת הקדש. כְּנֶגֶד מְקוֹם קְדֻשָּׁתָהּ — מִכָּאן כְּנֶגֶד בֵּין הַבַּדִּים, וְלֹא הָיוּ נוֹגְעִים דָּמִים בַּפָּרֹכֶת, וְאִם נָגְעוּ נָגְעוּ׃

ז׳ וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַדָּם עַל־קַרְנוֹת מִזְבַּח קְטֹרֶת הַסַּמִּים לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת | כָּל־דַּם הַפָּר יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

ואת כל דם. שְׁיָרֵי הַדָּם (זבחים כ״ה)׃

ח׳ וְאֶת־כָּל־חֵלֶב פַּר הַחַטָּאת יָרִים מִמֶּנּוּ אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃

ואת כל חלב פר. חֶלְבּוֹ הָיָה לוֹ לוֹמַר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר פַּר? לְרַבּוֹת פַּר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים לִכְלָיוֹת וְלַחֲלָבִים וְיוֹתֶרֶת (ספרא)׃

החטאת. לְהָבִיא שְׁעִירֵי עַ״ז לִכְלָיוֹת וְלַחֲלָבִים וּלְיוֹתֶרֶת (שם)׃

ירים ממנו. מִן הַמְחֻבָּר — שֶׁלֹּא יְנַתְּחֶנּוּ קֹדֶם הֶסָּרַת חֶלְבּוֹ, תּוֹרַת כֹּהֲנִים׃

ט׳ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃

י׳ כַּאֲשֶׁר יוּרַם מִשּׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִירָם֙ הַכֹּהֵ֔ן עַ֖ל מִזְבַּ֣ח הָעֹלָ֑ה׃

כאשר יורם. מֵאוֹתָן אֲמוּרִין הַמְפֹרָשִׁין בְּשׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים; וְכִי מַה פֵּרֵשׁ בְּזֶבַח הַשְּׁלָמִים שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן? אֶלָּא לְהַקִּישׁוֹ לִשְׁלָמִים, מַה שְּׁלָמִים לְשִׁבְעָה אַף זֶה לְשִׁבְעָה, וּמָה שְּׁלָמִים שָׁלוֹם לָעוֹלָם, אַף זֶה שָׁלוֹם לָעוֹלָם; וּבִשְׁחִיטַת קָדָשִׁים מַצְרִיכוֹ לִלְמֹד הֵימֶנּוּ שֶׁאֵין לְמֵדִין לָמֵד מִן הַלָּמֵד בְּקָדָשִׁים, בְּפֶרֶק אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן (זבחים מ״ט):

על הכבד על הכליות. על ראשו ועל כרעיו. כֵּלָּן לְשׁוֹן תּוֹסֶפֶת הֵן, כְּמוֹ מִלְּבַד:

י״א וְאֶת־עֹ֥ור הַפָּ֖ר וְאֶת־כָּל־בְּשָׂרֹ֑ו עַל־רֹאשֹׁ֥ו וְעַל־כְּרָעָ֖יו וְקִרְבֹּ֥ו וּפִרְשֹֽׁו׃

י״ב וְהוֹצִ֞יא אֶת־כָּל־הַפָּ֣ר ׀ אֶל־מִחוּץ֮ לַמַּחֲנֶה֒ אֶל־מָקֹ֣ום טָהֹ֗ור אֶל־שֶׁ֙פֶךְ֙ הַדֶּ֔שֶׁן וְשָׂרַ֥ף אֹתֹ֛ו עַל־עֵצִ֖ים בָּאֵ֑שׁ עַל־שֶׁ֥פֶךְ הַדֶּ֖שֶׁן יִשָּׂרֵֽף׃ {פ}

אל מקום טהור. לְפִי שֶׁיֵּשׁ מִחוּץ לָעִיר מָקוֹם מוּכָן לְטֻמְאָה — לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים מְנֻגָּעוֹת וּלְבֵית הַקְּבָרוֹת — הֲצָרַךְ לוֹמַר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה זֶה — שֶׁהוּא חוּץ לָעִיר — שֶׁיִּהֵא הַמָּקוֹם טָהוֹר:

מחוץ למחנה. חוּץ לְשָׁלוֹשׁ מַחֲנוֹת; וּבֵית עוֹלָמִים חוּץ לָעִיר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף ס״ח) וּבְסַנְהֶדְרִין (דף מ״ב):

אל שפך הדשן. מָקוֹם שֶׁשּׁוֹפְכִין בּוֹ הַדֶּשֶׁן הַמְסֻלָּק מִן הַמִּזְבֵּחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה (ויקרא ו׳):

על שפך הדשן ישרף. שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר, אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁאֲפִלּוּ אֵין שָׁם דֶּשֶׁן (ספרא):

י״ג וְאִם֩ כָּל־עֲדַ֨ת יִשְׂרָאֵ֜ל יִשְׁגּ֗וּ וְנֶעְלַם֙ דָּבָ֣ר מֵעֵינֵ֔י הַקָּהָ֖ל וְעָשׂ֣וּ אַחַ֑ת מִכָּל־מִצְוֹ֣ת יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֤ר לֹא־תֵעָשֶׂ֙ינָה֙ וְאָשֵׁ֔מוּ׃

עדת ישראל. אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין (שם):

ונעלם דבר. טָעוּ לְהוֹרוֹת בְּאַחַת מִכָּל כֶּרֶתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהוּא מַתָּר (הוריות ח׳):

הקהל ועשו. שֶׁעָשׂוּ צִבּוּר עַל פִּיהֶם:

י״ד וְנוֹדְעָ֣ה ׀ הַחַטָּ֣את אֲשֶׁר־חָטְא֣וּ עָלֶ֗יהָ וְהִקְרִ֙יבוּ֙ הַקָּהָ֔ל פַּ֥ר בֶּן־בָּקָ֖ר לְחַטָּ֑את וְהֵבִ֣יאוּ אֹתֹ֔ו לִפְנֵ֖י אֹ֥הֶל מֹועֵֽד׃

ט״ו וְסָמְכ֣וּ זִקְנֵ֤י הָעֵדָה֙ אֶת־יְדֵיהֶ֔ם עַל־רֹ֖אשׁ הַפָּ֑ר לִפְנֵ֖י יְהוָ֔ה וְשָׁחַ֥ט אֶת־הַפָּ֖ר לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃

ט״ז וְהֵבִ֥יא הַכֹּהֵ֛ן הַמָּשִׁ֖יחַ מִדַּ֣ם הַפָּ֑ר אֶל־אֹ֖הֶל מֹועֵֽד׃

י״ז וְטָבַ֤ל הַכֹּהֵן֙ אֶצְבָּעֹ֔ו מִן־הַדָּ֖ם וְהִזָּ֣ה שֶׁ֑בַע פְּעָמִ֔ים לִפְנֵ֖י יְהוָ֑ה אֵ֚ת פְּנֵ֣י הַפָּרֹֽכֶת׃

את פני הפרכת. וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר אֶת פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁפָּרְחָה עָלָיו מְדִינָה, אִם מִעוּטָהּ פָּרְחָה, פָּמַלְיָא שֶׁלּוֹ מִתְקַיֶּמֶת וְאִם כֻּלָּהּ פָּרְחָה, אֵין פָּמַלְיָא שֶׁלּוֹ מִתְקַיֶּמֶת, אַף כָּאן, כְּשֶׁחָטָא כֹּהֵן מָשִׁיחַ עַדַיִן שֵׁם קְדֻשַּׁת הַמָּקוֹם עַל הַמִּקְדָּשׁ, מִשֶּׁחָטְאוּ כֻּלָּם, חַס וְשָׁלוֹם נִסְתַּלְּקָה הַקְּדֻשָּׁה (זבחים מ״א):

י״ח וּמִן־הַדָּ֗ם יִתֵּן֙ | עַל־קַרְנֹ֣ת הַמִּזְבֵּ֔חַ אֲשֶׁ֥ר לִפְנֵ֖י יְהוָ֑ה אֲשֶׁ֥ר בְּאֹ֖הֶל מֹועֵ֔ד וְאֶת֙ כָּל־הַדָּ֔ם יִשְׁפֹּ֖ךְ אֶל־יְסֹ֣וד מִזְבַּ֣ח הָעֹלָ֑ה אֲשֶׁר־פֶּ֥תַח אֹֽהֶל מֹועֵֽד׃

יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד. זֶה יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח (שם נ״א):

י״ט וְאֶת־כָּל־חֶלְבּ֖וֹ יָרִ֣ים מִמֶּ֑נּוּ וְהִקְטִ֖יר הַמִּזְבֵּֽחָה׃

ואת כל חלבו ירים. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן יוֹתֶרֶת וּשְׁתֵּי כְלָיוֹת, לְמֵדִין הֵם מִן הָעֲשָׂה לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה וְגוֹ׳ וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ בּוֹ? תְּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁזָּעַם עַל אוֹהֲבוֹ וּמֵעֵט בְּסִרְחוֹנוֹ מִפְּנֵי חִבָּתוֹ (שם מ״א):

כ׳ וְעָשָׂ֥ה לַפָּ֖ר כַּאֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֑ה לְפַר֙ הַחַטָּ֣את כֵּ֔ן יַעֲשֶׂה־לֹּ֖ו וְכִפֶּ֣ר עֲלֵהֶ֑ם הַכֹּהֵ֖ן וְנִסְלַ֥ח לָהֶֽם׃

ועשה לפר זה כאשר עשה לפר החטאת. כְּמוֹ שֶׁמִּפְרֹשׁ בְּפַר כֹּהֵן מָשִׁיחַ — לְהָבִיא יוֹתֶרֶת וּשְׁתֵּי כְלָיוֹת שֶׁפֵּרֵשׁ שָׁם, מַה שֶּׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן, וְלִכְפֹּל בְּמִצְוַת הָעֲבוֹדוֹת, לְלַמֵּד שֶׁאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל הַמַּתָּנוֹת פָּסוּל; לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בַּנְּתָנִין עַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שֶׁנִּתְּנָן בְּמַתָּנָה אַחַת כְּפֹר, הֲצָרַךְ לוֹמַר כָּאן שֶׁמַּתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכֶּבֶת (שם ל״ט):

כ״א וְהוֹצִיא אֶת־הַפָּר אֶל־מִחוּץ֙ לַמַּחֲנֶ֔ה וְשָׂרַ֖ף אֹת֑וֹ כַּאֲשֶׁ֤ר שָׂרַף֙ אֶת הַפָּ֣ר הָרִאשׁ֔וֹן חַטַּ֥את הַקָּהָ֖ל הִ֥וא׃ {פ}

כ״ב אֲשֶׁ֤ר נָשִׂיא֙ יֶחֱטָ֔א וְעָשָׂ֗ה אַחַ֛ת מִכָּל־מִצְוֹת֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהָ֜יו אֲשֶׁ֤ר לֹא־תֵעָשֶׂ֙ינָה֙ בִּשְׁגָגָ֔ה וְאָשֵֽׁם׃

אשר נשיא יחטא. לְשׁוֹן אַשְׁרֵי — אַשְׁרֵי הַדּוֹר שֶׁהַנָּשִׂיא שֶׁלּוֹ נוֹתֵן לֵב לְהָבִיא כַּפָּרָה עַל שִׁגְגָתוֹ, קַל וָחֹמֶר שֶׁמִּתְחָרֵט עַל זְדוֹנוֹתָיו (ספרא)׃

כ״ג אוֹ־הוֹדַ֥ע אֵלָ֛יו חַטָּאת֖וֹ אֲשֶׁ֣ר חָטָ֑א בָּהּ֙ וְהֵבִ֣יא אֶת־קָרְבָּנ֔וֹ שְׂעִ֥יר עִזִּ֖ים זָכָ֥ר תָּמִֽים׃

או הודע. כְּמוֹ אִם הוֹדַע הַדָּבָר; הַרְבֵּה אוֹ יֵשׁ שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין בִּלְשׁוֹן אִם, וְאִם בִּמְקוֹם אוֹ, וְכֵן אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא (שמות כ״א)׃

הודע אליו. כְּשֶׁחָטָא הָיָה סָבוּר שֶׁהוּא הֶתֵּר, וּלְאַחַר מִכָּאן נוֹדַע לוֹ שֶׁאִסּוּר הָיָה׃

כ״ד וְסָמַ֤ךְ יָדוֹ֙ עַל־רֹ֣אשׁ הַשָּׂעִ֔יר וְשָׁחַ֥ט אֹת֖וֹ בִּמְק֣וֹם אֲשֶׁר־יִשְׁחַ֣ט אֶת־הָעֹלָ֑ה לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה חַטָּ֥את הִֽוא׃

במקום אשר ישחט את העלה. בַּצָּפוֹן שֶׁהוּא מִפְרָשׁ בָּעוֹלָה׃

חטאת הוא. לִשְׁמוֹ כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ פָּסוּל (ספרא)׃

כ״ה וְלָקַ֨ח הַכֹּהֵ֜ן מִדַּ֣ם הַחַטָּאת֗וֹ בְּאֶצְבָּעוֹ֙ וְנָתַ֔ן עַל־קַרְנֹ֖ת מִזְבַּ֣ח הָעֹלָ֑ה וְאֶת־דָּמ֣וֹ יִשְׁפֹּ֔ךְ אֶל־יְסוֹד֙ מִזְבַּ֣ח הָעֹלָֽה׃

ואת דמו. שְׁיָרֵי הַדָּם׃

כ״ו וְאֶת־כָּל־חֶלְבּ֖וֹ יַקְטִ֣יר הַמִּזְבֵּ֑חָה כְּחֵ֣לֶב זֶ֣בַח הַשְּׁלָמִ֔ים וְכִפֶּ֥ר עָלָ֛יו הַכֹּהֵ֖ן מֵחַטָּאת֑וֹ וְנִסְלַ֥ח לֽוֹ׃ {פ}

כחלב זבח השלמים. כְּאוֹתָן אֲמוּרִין הַמְפֹרָשִׁים בְּעֵז הָאָמוּר אֵצֶל שְׁלָמִים׃

כ״ז וְאִם־נֶ֥פֶשׁ אַחַ֛ת תֶּחֱטָ֥א בִשְׁגָגָ֖ה מֵעַ֣ם הָאָ֑רֶץ בַּעֲשֹׂתָ֗הּ אַחַ֤ת מִמִּצְוֹת֙ יְהוָ֔ה אֲשֶׁ֥ר לֹא־תֵעָשֶׂ֖ינָה וְאָשֵֽׁם׃

כ״ח אוֹ֙ הוֹדַ֣ע אֵלָ֔יו חַטָּאתֹ֖ו אֲשֶׁ֣ר חָטָ֑א וְהֵבִ֣יא קָרְבָּנ֗וֹ שְׂעִירַ֤ת עִזִּים֙ תְּמִימָ֣ה נְקֵבָ֔ה עַל־חַטָּאתֹ֖ו אֲשֶׁ֥ר חָטָֽא׃

כ״ט וְסָמַ֤ךְ אֶת־יָדוֹ֙ עַל רֹ֣אשׁ הַחַטָּ֔את וְשָׁחַ֥ט אֶת־הַחַטָּ֖את בִּמְק֥וֹם הָעֹלָֽה׃

ל׳ וְלָקַ֤ח הַכֹּהֵן֙ מִדָּמָ֔הּ בְּאֶצְבָּעוֹ֙ וְנָתַ֔ן עַל־קַרְנֹ֖ת מִזְבַּ֣ח הָעֹלָ֑ה וְאֶת־כָּל־דָּמָ֣הּ יִשְׁפֹּ֔ךְ אֶל־יְסוֹד֙ הַמִּזְבֵּֽחַ׃

ל״א וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּ֖הּ יָסִ֣יר כַּאֲשֶׁ֣ר הוּסַ֣ר חֵ֔לֶב מֵעַ֖ל זֶ֣בַח הַשְּׁלָמִ֑ים וְהִקְטִ֨יר הַכֹּהֵ֤ן הַמִּזְבֵּ֙חָה֙ לְרֵ֣יחַ נִיחֹ֔חַ לַיהוָ֖ה וְכִפֶּ֥ר עָלָ֛יו הַכֹּהֵ֖ן וְנִסְלַ֥ח לֽוֹ׃ {פ}

כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים. כְּאֵמוּרֵי עֵז הָאֲמוּרִים בַּשְּׁלָמִים׃

ל״ב וְאִם־כֶּ֥בֶשׂ יָבִ֛יא קָרְבָּנ֖וֹ לְחַטָּ֑את נְקֵבָ֥ה תְמִימָ֖ה יְבִיאֶֽנָּה׃

ל״ג וְסָמַ֤ךְ אֶת־יָדוֹ֙ עַל רֹ֣אשׁ הַחַטָּ֔את וְשָׁחַ֥ט אֹתָ֖הּ לְחַטָּ֑את בִּמְק֗וֹם אֲשֶׁ֛ר יִשְׁחַ֥ט אֶת־הָעֹלָֽה׃

ושחט אתה לחטאת. שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָתָהּ לְשֵׁם חַטָּאת (זבחים ז׳)׃

ל״ד וְלָקַ֤ח הַכֹּהֵן֙ מִדַּ֣ם הַחַטָּאת֔וֹ בְּאֶצְבָּעוֹ֙ וְנָתַ֔ן עַל־קַרְנֹ֖ת מִזְבַּ֣ח הָעֹלָ֑ה וְאֶת־כָּל־דָּמָ֣הּ יִשְׁפֹּ֔ךְ אֶל־יְסוֹד֙ הַמִּזְבֵּֽחַ׃

ל״ה וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּ֖הּ יָסִ֣יר כַּאֲשֶׁ֣ר יוּסַ֣ר חֵ֔לֶב־הַכֶּ֖שֶׂב מִזֶּ֣בַח הַשְּׁלָמִ֑ים וְהִקְטִ֨יר הַכֹּהֵ֤ן אֹתָם֙ הַמִּזְבֵּ֔חָה עַ֖ל אִשֵּׁ֣י יְהוָ֑ה וְכִפֶּ֥ר עָלָ֛יו הַכֹּהֵ֖ן עַל־חַטָּאת֥וֹ אֲשֶׁר־חָטָ֖א וְנִסְלַ֥ח לֽוֹ׃ {פ}

כאשר יוסר חלב הכשב. שֶׁנִּתְרַבּוּ אֲמוּרָיו בָּאַלְיָה, אַף חַטָּאת כְּשֶׁהִיא בָּאָה כִּבְשָׂה טְעוּנָה אַלְיָה עִם הָאֲמוּרִין׃

על אשי ה׳. עַל מְדוּרוֹת הָאֵשׁ הָעֲשׂוּיוֹת לַשֵּׁם, פוא״ייליש בְּלַעַז׃

פרק ה׳

א׳ וְנֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה֙ קוֹל אָלָ֔ה וְה֥וּא עֵ֛ד אוֹ רָאָ֖ה אוֹ יָדָ֑ע אִם־לֹ֥א יַגִּ֖יד וְנָשָׂ֥א עֲוֹנֽוֹ׃

ושמעה קול אלה. בְּדָבָר שֶׁהוּא עֵד בּוֹ — שֶׁהִשְׁבִּיעוּהוּ שְׁבוּעָה, שֶׁאִם יוֹדֵעַ לוֹ בְּעֵדוּת, שֶׁיָּעִיד לוֹ (ספרא)׃

ב׳ אוֹ נֶ֣פֶשׁ אֲשֶׁר֩ תִּגַּ֨ע בְּכָל־דָּבָ֜ר טָמֵ֗א א֚וֹ בִּנְבֵלַ֣ת חַיָּ֣ה טְמֵאָ֔ה א֥וֹ בִּנְבֵלַ֖ת בְּהֵמָ֣ה טְמֵאָ֑ה א֥וֹ בִּנְבֶ֖לֶת שֶׁ֣רֶץ טָמֵ֔א וְנֶעְלַ֥ם מִמֶּ֖נּוּ וְה֥וּא טָמֵ֖א וְאָשֵֽׁם׃

או נפש אשר תגע וגו׳. וּלְאַחַר הַטֻּמְאָה הַזּוֹ יֹאכַל קָדָשִׁים אוֹ יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת; בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף י״ד) נִדְרַשׁ כֵּן׃

ונעלם ממנו. הַטֻּמְאָה׃

ואשם. בַּאֲכִילַת קֹדֶשׁ אוֹ בְּבִיאַת מִקְדָּשׁ׃

ג׳ אוֹ כִ֤י יִגַּע֙ בְּטֻמְאַ֣ת אָדָ֔ם לְכֹ֥ל טֻמְאָת֖וֹ אֲשֶׁ֣ר יִטְמָ֣א בָּ֑הּ וְנֶעְלַ֥ם מִמֶּ֖נּוּ וְה֥וּא יָדַ֖ע וְאָשֵֽׁם׃

בטמאת אדם. זוֹ טֻמְאַת מֵת׃

לכל טמאתו. לְרַבּוֹת טֻמְאַת מַגַּע זָבִין וְזָבוֹת׃

אשר יטמא. לְרַבּוֹת הַנּוֹגֵעַ בְּבוּעַל נִדָּה׃

בה. לְרַבּוֹת בּוֹלֵעַ נִבְלַת עוֹף טָהוֹר (ספרא)׃

ונעלם. וְלֹא יָדַע שֶׁשָּׁכַח הַטֻּמְאָה׃

ואשם. בַּאֲכִילַת קֹדֶשׁ אוֹ בְּבִיאַת מִקְדָּשׁ׃

ד׳ אוֹ נֶ֣פֶשׁ כִּ֤י תִשָּׁבַע֙ לְבַטֵּ֣א בִשְׂפָתַ֔יִם לְהָרַ֖ע | אוֹ לְהֵיטִ֣יב לְכֹ֑ל אֲשֶׁ֣ר יְבַטֵּ֣א הָאָדָ֗ם בִּשְׁבֻעָה֙ וְנֶעְלַ֣ם מִמֶּ֔נּוּ וְהוּא־יָדַ֖ע וְאָשֵׁ֥ם לְאַחַ֖ת מֵאֵ֥לֶּה׃

בשפתים. וְלֹא בַּלֵּב (שם)׃

להרע. לְעַצְמוֹ׃

או להיטיב. לְעַצְמוֹ, כְּגוֹן אֹכַל וְלֹא אֹכַל, אִישַׁן וְלֹא אִישַׁן (שבועות כ״ז)׃

לכל אשר יבטא. לְרַבּוֹת לְשֶׁעָבַר׃

ונעלם ממנו. וְעָבַר עַל שְׁבוּעָתוֹ, כָּל אֵלֶּה בְּקָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, כַּמְפֹרָשׁ כָּאן, אֲבָל שְׁבוּעָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּפִירַת מָמוֹן אֵינָהּ בְּקָרְבָּן זוֹ אֶלָּא בְּאָשָׁם׃

ה׳ וְהָיָ֕ה כִּֽי־יֶאְשַׁ֖ם לְאַחַ֣ת מֵאֵ֑לֶּה וְהִתְוַדָּ֕ה אֲשֶׁ֥ר חָטָ֖א עָלֶֽיהָ׃

ו׳ וְהֵבִ֤יא אֶת־אֲשָׁמוֹ֙ לַיהוָ֔ה עַ֚ל חַטָּאתוֹ֙ אֲשֶׁ֣ר חָטָ֔א נְקֵבָ֥ה מִן־הַצֹּ֖אן כִּשְׂבָּ֣ה א֑וֹ שְׂעִירַ֥ת עִזִּ֛ים לְחַטָּ֖את וְכִפֶּ֥ר עָלָ֛יו הַכֹּהֵ֖ן מֵחַטָּאתֽוֹ׃

ז׳ וְאִם־לֹ֤א תַגִּיעַ֙ יָד֣וֹ דֵּ֔י שֶׂ֖ה וְהֵבִ֣יא אֶת־אֲשָׁמ֑וֹ אֲשֶׁ֥ר חָטָ֖א שְׁתֵּ֥י תֹרִ֛ים א֥וֹ שְׁנֵ֖י בְּנֵי־יוֹנָ֑ה לַיהוָ֔ה אֶחָ֣ד לְחַטָּ֔את וְאֶחָ֖ד לְעֹלָֽה׃

ח׳ וְהֵבִ֣יא אֹתָ֔ם אֶל־הַכֹּהֵ֖ן וְהִקְרִ֣יב אֶת־אֲשֶׁ֣ר לַחַטָּ֔את רִאשׁוֹנָ֑ה וּמָלַ֨ק אֶת־רֹאשׁ֜וֹ מִמּ֗וּל עׇרְפּוֹ֙ וְלֹ֣א יַבְדִּ֔יל׃

והקריב את אשר לחטאת ראשונה. חַטָּאת קוֹדֶמֶת לָעוֹלָה (ספרא); לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְפַרְקְלִיט שֶׁנִּכְנָס לְרַצּוֹת, רִצָּה פְּרַקְלִיט, נִכְנָס דּוֹרוֹן אַחֲרָיו (זבחים ז׳)׃

ולא יבדיל. אֵינוֹ מוֹלֵק אֶלָּא סִימָן אֶחָד (חולין כ״א)׃

ערף. הוּא גֹּבַהּ הָרֹאשׁ הַמַּשְׁפִּיעַ לְצַד הַצַּוָּאר׃

ממול ערפו. מוּל הָרוֹאֶה אֶת הָעֹרֶף, וְהוּא אֹרֶךְ כָּל אֲחוֹרֵי הַצַּוָּאר (שם י״ט)׃

ט׳ וְהִזָּ֣ה מִדַּ֣ם הַחַטָּאת֮ עַל־קִיר֣ הַמִּזְבֵּח֒ וְהַנִּשְׁאָ֣ר בַּדָּ֗ם יִמָּצֶ֛ה אֶל־יְסוֹד֙ הַמִּזְבֵּ֔חַ חַטָּאת֖ הִ֑וא׃

והזה מדם החטאת. בָּעוֹלָה לֹא הִטְעִין אֶלָּא מִצּוּי, וּבַחַטָּאת הַזָּאָה וּמְצוּי, אוֹחֵז בָּעֹרֶף וּמַתִּיז, וְהַדָּם נוֹתֵז וְהוֹלֵךְ לַמִּזְבֵּחַ:

חטאת הוא. לִשְׁמָהּ כְּשֵׁרָה, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ פְּסוּלָה (ספרא):

י׳ וְאֶת־הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה כַּמִּשְׁפָּט וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ׃ {ס}

כמשפט. כַּדָּת הָאָמוּר בְּעוֹלַת הָעוֹף שֶׁל נְדָבָה בְּרֹאשׁ הַפָּרָשָׁה:

י״א וְאִם־לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ֙ לִשְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָ֔ה וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ֙ אֲשֶׁ֣ר חָטָ֔א עֲשִׂירִ֥ת הָאֵפָ֖ה סֹ֣לֶת לְחַטָּ֑את לֹא־יָשִׂ֨ים עָלֶ֜יהָ שֶׁ֗מֶן וְלֹא־יִתֵּ֤ן עָלֶ֙יהָ֙ לְבֹנָ֔ה כִּ֥י חַטָּ֖את הִֽוא׃

כי חטאת הוא. וְאֵין בַּדִּין שֶׁיְּהֵא קָרְבָּנוֹ מְהֻדָּר (מנחות ו׳):

י״ב וֶהֱבִיאָ֡הּ אֶל־הַכֹּהֵן֩ וְקָמַ֨ץ הַכֹּהֵ֜ן ׀ מְמֶּ֣נָּה מְלוֹא֩ קֻמְצ֨וֹ אֶת־אַזְכָּרָתָ֜הּ וְהִקְטִ֣יר הַמִּזְבֵּ֗חָה עַ֚ל אִשֵּׁ֣י יְהוָ֔ה חַטָּ֖את הִֽוא׃

חטאת הוא. נִקְמְצָה וְנִקְטֶרֶת לִשְׁמָהּ כְּשֵׁרָה, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ פְּסוּלָה:

י״ג וְכִפֶּ֤ר עָלָיו֙ הַכֹּהֵ֔ן עַל־חַטָּאת֖וֹ אֲשֶׁר־חָטָ֣א מֵאַחַ֑ת מֵאֵ֣לֶּה וְנִסְלַ֣ח לֽוֹ וְהָיְתָ֥ה לַכֹּהֵ֖ן כַּמִּנְחָֽה׃ {ס}

על חטאתו אשר חטא. כָּאן שִׁנָּה הַכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי בַּעֲשִׂירוּת וּבְדַלּוּת נֶאֱמַר מֵחַטָּאתוֹ, וְכָאן בְּדַלֵּי דַלּוּת נֶאֱמַר עַל חַטָּאתוֹ, דִּקְדְּקוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן, שֶׁאִם חָטָא כְּשֶׁהוּא עָשִׁיר וְהִפְרִישׁ מָעוֹת לְכִשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה וְהֶעָנִי, יָבִיא מִמִּקְצָתָן שְׁתֵּי תּוֹרִים, הִפְרִישׁ מָעוֹת לִשְׁתֵּי תּוֹרִים וְהֶעֱנִי, יָבִיא מִמִּקְצָתָן עֲשִׂירִית הָאֵפָה, הִפְרִישׁ מָעוֹת לַעֲשִׂירִית הָאֵפָה וְהֶעֱשִׁיר, יוֹסִיף עֲלֵיהֶן וְיָבִיא קָרְבַּן עָשִׁיר, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן עַל חַטָּאתוֹ:

מאחת מאלה. מֵאַחַת מִשָּׁלוֹשׁ כַּפָּרוֹת הָאֲמוּרוֹת בָּעִנְיָן — אוֹ בַּעֲשִׂירוּת אוֹ בְּדַלּוּת דַּלֵּי דַלּוּת; וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר? שֶׁיָּכוֹל הַחֲמוּרִים שֶׁבָּהֶם יִהְיוּ בְּכִשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה, וְהַקַּלִּין יִהְיוּ בְּעוֹף, וְהַקַּלִּין שֶׁבְּקַלִּין יִהְיוּ בַּעֲשִׂירִית הָאֵפָה, תַּלְמוּד לוֹמַר מֵאַחַת מֵאֵלֶּה, לְהַשְׁווֹת קַלִּין לַחֲמוּרִין לִכְשִׁבָּה וּשְׂעִירָה אִם הִשִּׂיגָה יָדוֹ, וְאֶת הַחֲמוּרִין לַקַּלִּין לַעֲשִׂירִית הָאֵפָה בְּדַלֵּי דַלּוּת (ספרא):

והיתה לכהן כמנחה. לְלַמֵּד עַל מִנְחַת חוֹטֵא שֶׁיִּהְיוּ שְׁיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין, זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: ״וְהָיְתָה לַכֹּהֵן״ — וְאִם חוֹטֵא זֶה כֹּהֵן הוּא, תִּהֵא כְּשְׁאָר מִנְחַת נִדְבַת כֹּהֵן, שֶׁהִיא בְּכָלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל (ספרא):

י״ד וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

ט״ו נֶ֣פֶשׁ כִּֽי־תִמְעֹ֣ל מַ֔עַל וְחָטְאָ֖ה בִּשְׁגָגָ֑ה מִקָּדְשֵׁ֣י יְהוָ֗ה וְהֵבִיא֙ אֶת־אֲשָׁמ֣וֹ לַיהוָ֔ה אַ֖יִל תָּמִ֥ים מִן־הַצֹּ֖אן בְּעֶרְכְּךָ֣ כֶּ֣סֶף־שְׁקָלִ֗ים בְּשֶׁ֙קֶל־הַקֹּ֔דֶשׁ לְאָשָֽׁם׃

כי תמעל מעל. אֵין מְעִילָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא שִׁנּוּי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר וַיִּמְעֲלוּ בֵּאלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי עַמֵּי הָאָרֶץ (דהי״א ה׳), וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּסוֹטָה וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל (במדבר ה׳):

וחטאה בשגגה מקדשי ה׳. שֶׁנֶּהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ; וְהֵיכָן הֲזָהַר? נֶאֱמַר כָּאן חֵטְא, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן חֵטְא בִּתְרוּמָה, וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא (ויקרא כ״ב), מַה לְּהַלָּן הֲזָהַר, אַף כָּאן הֲזָהַר; אִי מַה לְּהַלָּן לֹא הֲזָהַר אֶלָּא עַל הָאוֹכֵל, אַף כָּאן לֹא הֲזָהַר אֶלָּא עַל הָאוֹכֵל, תַּ״ל תִּמְעֹל מַעַל — רִבָּה (ספרא):

מקדשי ה׳. הַמְיֻחָדִים לַשֵּׁם, יָצְאוּ קָדָשִׁים קַלִּים (שם):

איל. לְשׁוֹן קָשֶׁה, כְּמוֹ וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח (יחזקאל י״ז), אַף כָּאן קָשֶׁה — בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים (ספרא):

בערכך כסף שקלים. שְׁיִהְיֶה שָׁוֶה שְׁתֵּי סְלָעִים:

ט״ז וְאֵת֩ אֲשֶׁ֨ר חָטָ֜א מִן־הַקֹּ֗דֶשׁ יְשַׁלֵּם֙ וְאֶת־חֲמִישִׁתּ֣וֹ יוֹסֵ֣ף עָלָ֔יו וְנָתַ֥ן אֹת֖וֹ לַכֹּהֵ֑ן וְהַכֹּהֵ֞ן יְכַפֵּ֤ר עָלָיו֙ בְּאֵ֣יל הָאָשָׁ֔ם וְנִסְלַ֖ח לֽוֹ׃ {פ}

ואת אשר חטא מן הקדש ישלם. קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לַהֶקְדֵּשׁ:

י״ז וְאִם־נֶ֣פֶשׁ כִּֽי תֶחֱטָ֗א וְעָשְׂתָ֤ה אַחַת֙ מִכָּל־מִצְוֹ֣ת יְהוָ֔ה אֲשֶׁ֥ר לֹא תֵעָשֶׂ֖ינָה וְלֹ֣א יָדָ֑ע וְאָשֵׁ֖ם וְנָשָׂ֥א עֲוֹנֽוֹ׃

ולא ידע ואשם, והביא. הָעִנְיָן הַזֶּה מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁבָּא סְפֵק כָּרֵת לְיָדוֹ וְלֹא יָדַע אִם עָבַר עָלָיו אִם לָאו, כְּגוֹן חֵלֶב וְשֻׁמָּן לְפָנָיו, וּכְסָבוּר שְׁתֵּיהֶן הֶתֵּר וְאָכַל אֶת הָאֶחָד, אָמְרוּ לוֹ אַחַת שֶׁל חֵלֶב הָיְתָה, וְלֹא יָדַע אִם זוֹ שֶׁל חֵלֶב אָכַל, הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי, וּמֻגָּן עָלָיו כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ שֶׁוַּדַּאי חָטָא, וְאִם נוֹדַע לוֹ לְאַחַר זְמַן, יָבִיא חַטָּאת (כריתות כ״ב):

ולא ידע ואשם ונשא עונו. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, חֲרֵי הַכָּתוּב עָנַשׁ אֶת מִי שֶׁלֹּא יָדַע, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּעַנְּישׁ אֶת מִי שֶׁיָּדַע, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם נַפְשְׁךָ לְיַדֵּעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים, צֵא וּלְמַד מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה אֶלָּא עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה וְעָבַר עָלֶיהָ, רְאֵה כַּמָּה מִיתוֹת נִקְנְסוּ עָלָיו וּלְדוֹרוֹתָיו. וְכִי אֵיזוֹ מִדָּה מְרֻבָּה שֶׁל טוֹבָה אוֹ שֶׁל פֻּרְעָנוּת? חֲיֵי אוֹמֵר מִדָּה טוֹבָה, אִם מִדַּת פֻּרְעָנוּת מְעוּטָה, רְאֵה כַּמָּה מִיתוֹת נִקְנְסוּ לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו, מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה הַיּוֹשֵׁב לוֹ מִן הַפִּגּוּלִין וְהַנּוֹתָרוֹת וְהַמִּתְעַנֶּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים — עַאַכַּ״ן שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו וּלְדוֹרוֹת דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חֲרֵי הוּא אוֹמֵר עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה וְגוֹ׳ (דברים י״ז), אִם מִתְקַיֶּמֶת הָעֵדוּת בִּשְׁנַיִם, לָמָּה פֵּרֵט לְךָ הַכָּתוּב ג׳? אֶלָּא לְהָבִיא שְׁלִישִׁי לְהַחֲמִיר עָלָיו וְלַעֲשׂוֹת דִּינוֹ כְּיוֹצֵא בָּאֵלּוּ לְעִנְיַן עִנּוּשׁ בַּהֲזָמָה; אִם כָּךְ עָנַשׁ הַכָּתוּב לַנִּטְפָּל לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה כְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַנִּטְפָּל לְעוֹשֵׂי מִצְוָה כְּעוֹשֵׂי מִצְוָה (סנהדרין ט׳); רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה חֲרֵי הוּא אוֹמֵר לְמַעַן יְבָרֶכְךָ וְגוֹ׳ (דברים כ״ד) — קָבַע הַכָּתוּב בְּרָכָה לְמִי שֶׁבָּאת עַל יָדוֹ מִצְוָה בְּלֹא יָדַע — אֻמַּר מֵעַתָּה, הָיְתָה סֻלָּע צְרוּרָה בְּכִנְפָיו וְנָפְלָה הֵימֶנּוּ וּמְצָאָהּ הֶעָנִי וְנִתְפַּרְנֵס בָּהּ, חֲרֵי הַקָּבָ״ה קוֹבֵעַ לוֹ בְּרָכָה (ספרא):

י״ח וְהֵבִיא אֵיל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר־שָׁגָג וְהוּא לֹא־יָדַע וְנִסְלַח לוֹ׃

בערכך לאשם. בְּעֶרְכְּךָ הָאָמוּר לְמַעְלָה׃

אשר שגג והוא לא ידע. הָא אִם יָדַע לְאַחַר זְמַן, לֹא נִתְכַּפֵּר לוֹ בְּאָשָׁם זֶה עַד שֶׁיָּבִיא חַטָּאת, הָא לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְעֶגְלָה עֲרוּפָה שֶׁנִּתְעָרְפָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, חֲרֵי זֶה יֵהָרֵג (שם)׃

י״ט אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַיהוָה׃ {פ}

אשם הוא אשם אשם. הָרִאשׁוֹן כֻּלּוֹ קָמוּץ, שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר, וְהָאַחֲרוֹן חֶצְיוֹ קָמָץ וְחֶצְיוֹ פַּתָּח שֶׁהוּא לְשׁוֹן פָּעַל; וְאִם תֹּאמַר מִקְרָא שֶׁלֹּא לְצָרְכּוֹ הוּא, כְּבָר דָּרוּשׁ הוּא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, **אשם אשם** — לְהָבִיא אָשָׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה שֶׁיִּהְיֶה אַיִל בֶּן שְׁתֵּי סְלָעִים, יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אָשָׁם נָזִיר וַאֲשָׁם מְצֹרָע, תַּלְמוּד לוֹמַר הוּא (שם)׃

כ׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

כ״א נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּיהוָה וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ־בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ׃

נפש כי תחטא. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מַה תַּ״ל וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳? לְפִי שֶׁכָּל הַמַּלְוֶה וְהַלֹּוֶה וְהַנּוֹשֵׂא וְהַנּוֹתֵן אֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא בְּעֵדִים וּבִשְׂטָר, לְפִיכָךְ בִּזְמַן שֶׁהוּא מְכַחֵשׁ, מְכַחֵשׁ בָּעֵדִים וּבַשְּׂטָר, אֲבָל הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁתֵּדַע בּוֹ נְשָׁמָה אֶלָּא שְׁלִישֵׁי שְׁבֵינֵיהֶם, לְפִיכָךְ כְּשֶׁהוּא מְכַחֵשׁ מְכַחֵשׁ בַּשְּׁלִישֵׁי שְׁבֵינֵיהֶם (שם)׃

בתשומת יד. שֶׁשָּׂם בְּיָדוֹ מָמוֹן לְהִתְעַסֵּק אוֹ בְּמִלְוֶה׃

או בגזל. שֶׁגָּזַל מִיָּדוֹ כְּלוּם׃

או עשק. הוּא שְׂכַר שָׂכִיר (שם)׃

כ״ב אוֹ מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל־שֶׁקֶר עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטֹא בָהֶנָּה׃

וכחש בה. שֶׁכָּפַר **על אחת מכל** אֵלֶּה **אשר יעשה האדם לחטא** וּלְהִשָּׁבַע עַל שֶׁקֶר לְכְפִירַת מָמוֹן׃

כ״ג וְהָיָה כִּי־יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל אוֹ אֶת־הָעֹשֶׁק אֲשֶׁר עָשָׁק אוֹ אֶת־הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד אִתּוֹ אוֹ אֶת־הָאֲבֵדָה אֲשֶׁר מָצָא׃

כי יחטא ואשם. כְּשֶׁיַּכִּיר בְּעַצְמוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, וּבְדַעְתּוֹ לְהִתְוַדּוֹת כִּי חָטָא וְאָשֵׁם׃

כ״ד אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִשָּׁבַע עָלָיו לַשֶּׁקֶר וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשְׁתָּיו יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ׃

בראשו. הוּא הַקֶּרֶן, רֹאשׁ הַמָּמוֹן׃

וחמשתיו. רִבְתָּה הַתּוֹרָה חֲמִישִׁיּוֹת הַרְבֵּה לְקֶרֶן אַחַת, שֶׁאִם כָּפַר בַּחֹמֶשׁ וְנִשְׁבַּע וְהוֹדָה, חוֹזֵר וּמֵבִיא חֹמֶשׁ עַל אוֹתוֹ חֹמֶשׁ, וְכֵן מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁיִּתְמַעֵט הַקֶּרֶן הַנִּשְׁבָּע לוֹ פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה (בבא קמא ק״ג)׃

לאשר הוא לו. לְמִי שֶׁהַמָּמוֹן שֶׁלּוֹ (שם)׃

כ״ה וְאֶת־אֲשָׁמוֹ יָבִיא לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן׃

כ״ו וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְנִסְלַח לוֹ עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָהּ׃ {פ}

פרק ו׳

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ* *(בספרי תימן מוּקָדָה במ״ם דגילה)* עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ׃

צו את אהרן. אֵין צַו אֶלָּא לְשׁוֹן זֵרוּז מִיָּד וּלְדוֹרוֹת; אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בְּיוֹתֵר צָרִיךְ הַכָּתוּב לְזָרֵז בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס (ספרא)׃

זאת תורת העלה וגו׳. הֲרֵי הָעִנְיָן הַזֶּה בָּא לְלַמֵּד עַל הַקְּטֹרֶת חֲלָבִים וְאִבָרִים שֶׁיִּהֵא כָּשֵׁר כָּל הַלַּיְלָה, וּלְלַמֵּד עַל הַפְּסוּלִין אִי זֶה אִם עָלָה יֵרֵד, וְאִי זֶה אִם עָלָה לֹא יֵרֵד, שֶׁכָּל תּוֹרָה לְרַבּוֹת הִוא בָּא, לוֹמַר — תּוֹרָה אַחַת לְכָל הָעוֹלִים, וַאֲפִלּוּ פְּסוּלִין, שֶׁאִם עָלוּ לֹא יֵרְדוּ (שם)׃

הוא העלה. לְמַעֵט אֶת הָרוֹבֵעַ וְאֶת הַנִּרְבָּע וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁלֹּא הָיָה פְּסוּלָן בַּקֹּדֶשׁ, שֶׁנִּפְסְלוּ קֹדֶם שֶׁבָּאוּ לָעֲזָרָה (שם ח)׃

ג׳ וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃

מדו בד. הִיא הַכֻּתֹּנֶת, וּמָה תַּ״ל מִדּוֹ? שֶׁתְּהֵא כְּמִדָּתוֹ (שם)׃

על בשרו. שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינָתַיִם (זבחים י״ט)׃

והרים את הדשן. הָיָה חוֹתָהּ מְלֹא מַחְתָּה מִן הַמְּאֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת וְנוֹתְנָן בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ (תמיד כ״ח)׃

הדשן אשר תאכל האש את העלה. וַעֲשָׂאַתָּה דֶּשֶׁן, מֵאוֹתוֹ דֶּשֶׁן יָרִים תְּרוּמָה **ושמו אצל המזבח**׃

[**על המזבח.** מָצָא אִבָּרִים שֶׁעָדַיִן לֹא נִתְאַכְּלוּ, מַחֲזִירָן עַל מִזְבַּח לְאַחַר שֶׁחָתָה גְּחָלִים אֵילָךְ וְאֵילָךְ וְנָטַל מִן הַפְּנִימִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ]׃

ד׳ וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר׃

ופשט את בגדיו. אֵין זוֹ חוֹבָה אֶלָּא דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְלַכְלֵךְ בְּהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן בְּגָדִים שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן תָּמִיד — בְּגָדִים שֶׁבִּשְׁבִיל בָּהֶן קְדֵרָה לְרַבּוֹ, אַל יִמְזֹג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ, לְכָךְ וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים פְּחוּתִין מֵהֶם (ספרא)׃

והוציא את הדשן. הַצָּבוּר בַּתַּפּוּחַ, כְּשֶׁהוּא הַרְבֵּה וְאֵין מָקוֹם לַמַּעֲרָכָה, מוֹצִיאוֹ מִשָּׁם; וְאֵין זֶה חוֹבָה לְכָל יוֹם, אֲבָל הַתְּרוּמָה חוֹבָה בְּכָל יוֹם (תמיד כ״ח)׃

ה׳ וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃

והאש על המזבח תוקד בו. רִבָּה כָּאן יְקִידוֹת הַרְבֵּה — **על מוקדה, ואש המזבח תוקד בו, והאש על המזבח תוקד בו, אש תמיד תוקד על המזבח**, כֻּלָּן נִדְרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף מ״ה), שֶׁנֶּחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִנְיַן הַמַּעֲרָכוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם׃

וערך עליה העלה. עוֹלַת תָּמִיד הִיא תִּקְדֹּם (מנחות מ״ט)׃

חלבי השלמים. אִם יָבִיאוּ שָׁם שְׁלָמִים, וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן ״עָלֶיהָ״ — עַל עוֹלַת הַבֹּקֶר הַשְּׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם, מִכָּאן שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר מְאֻחָר לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם (ספרא)׃

ו׳ אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה׃ {ס}

אש תמיד. אֵשׁ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ תָּמִיד, הִיא שֶׁמַּדְלִיקִין בָּהּ אֶת הַנֵּרוֹת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד (שמות כ״ז), אַף הִיא מֵעַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן תּוּקַד (יומא מ״ה)׃

לא תכבה. הַמְכַבֶּה אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין׃

ז׳ וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקָּרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃

וזאת תורת המנחה. תּוֹרָה אַחַת לְכֻלָּן — לְהַטְעִינָן שֶׁמָּן וּלְבוֹנָה הָאֲמוּרִין בָּעִנְיָן, שֶׁיָּכוֹל אֵין לִי טְעוּנוֹת שֶׁמָּן וּלְבוֹנָה אֶלָּא מִנְחַת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא נִקְמֶצֶת, מִנְחַת כֹּהֲנִים שֶׁהִיא כָּלִיל מְנַיִן? תַּ"ל תּוֹרַת (ספרא):

הקרב אתה. הִיא הַגְּשָׁה בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית (שם):

לפני ה'. הוּא מַעֲרָב שֶׁהוּא לְצַד אֹהֶל מוֹעֵד:

אל פני המזבח. הוּא הַדָּרוֹם, שֶׁהוּא פָּנָיו שֶׁל מִזְבֵּחַ, שֶׁהַכֶּבֶשׁ נָתוּן לְאוֹתוֹ הָרוּחַ (סוטה י"ד):

ח׳ וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְקֶמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה:

והרים ממנו. מִן הַמְחֻבָּר — שֶׁיְּהֵא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם בְּבַת אַחַת בִּשְׁעַת קֶמִיצָה (ספרא):

בקמצו. שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מִדָּה לַקֹּמֶץ (שם):

מסלת המנחה ומשמנה. מִכָּאן שֶׁקּוֹמֶץ מִמָּקוֹם שֶׁנִּתְרַבָּה שַׁמְנָהּ (סוטה י"ד):

המנחה. שֶׁלֹּא תְּהֵא מְעֹרֶבֶת בְּאַחֶרֶת (ספרא):

ואת כל הלבנה אשר על המנחה והקטיר. מְלַקֵּט אֶת לְבוֹנָתָהּ לְאַחַר קֶמִיצָה וּמַקְטִירוֹ; וּלְפִי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כֵּן אֶלָּא בְּאַחַת מִן הַמְּנָחוֹת בְּוַיִּקְרָא, הֻצְרַךְ לִשְׁנוֹת פָּרָשָׁה זוֹ, לִכְלֹל כָּל הַמְּנָחוֹת כְּמִשְׁפָּטָן:

ט׳ וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ:

במקום קדש. וְאֵיזֶהוּ? בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד:

י׳ לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נְתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשַּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם:

לא תאפה חמץ חלקם. אַף הַשִּׁירַיִם אֲסוּרִים בְּחָמֵץ (מנחות נ"ה):

כחטאת וכאשם. מִנְחַת חוֹטֵא הֲרֵי הִיא כְּחַטָּאת, לְפִיכָךְ קֶמְצָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ פְּסוּלָה, מִנְחַת נְדָבָה הֲרֵי הִיא כְּאָשָׁם, לְפִיכָךְ קֶמְצָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ כְּשֵׁרָה (ספרא):

י"א כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כָּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ: {פ}

כל זכר. אֲפִלּוּ בַּעַל מוּם; לָמָּה נֶאֱמַר? אִם לַאֲכִילָה הֲרֵי כְּבָר אָמוּר, לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וְגוֹ' (ויקרא כ"א), אֶלָּא לְרַבּוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין לְמַחֲלֹקֶת (ספרא):

כל אשר יגע וגו'. קָדָשִׁים קַלִּים אוֹ חֻלִּין שֶׁיִּגְּעוּ בָּהּ וְיִבְלְעוּ מִמֶּנָּה:

יקדש. לִהְיוֹת כָּמוֹהָ, שֶׁאִם פְּסוּלָה יִפָּסְלוּ, וְאִם כְּשֵׁרָה יֵאָכְלוּ כְּחֹמֶר הַמִּנְחָה (שם):

י"ב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

י"ג זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב:

זה קרבן אהרן ובניו. אַף הַהֶדְיוֹטוֹת מַקְרִיבִין עֲשִׂירִית הָאֵפָה בְּיוֹם שֶׁהֵן מִתְחַנְּכִין לָעֲבוֹדָה, אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר מִנְחָה תָּמִיד וְגוֹ' וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו וְגוֹ' חָק עוֹלָם:

י"ד עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מָרֳבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה חַבִּתֵּי מִנְחַת פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה:

מרבכת. חְלוּטָה בְּרוֹתְחִין כָּל צָרְכָּהּ (שם):

תפיני. אֲפוּיָה אֲפִיּוֹת הַרְבֵּה — אַחַר חֲלִיטָתָהּ אוֹפָהּ בַּתַּנּוּר וְחוֹזֵר וּמְטַגְּנָהּ בַּמַּחֲבַת (מנחות נ'):

מנחת פתים. מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנָה פְּתִיתָה:

ט"ו וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם לַיהוָה כָּלִיל תְּקֻטָר:

המשיח תחתיו מבניו. הַמָּשִׁיחַ מִבָּנָיו תַּחְתָּיו:

כליל תקטר. אֵין נִקְמֶצֶת לִהְיוֹת שְׁיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין אֶלָּא כֻּלָּהּ כָּלִיל, וְכֵן כָּל מִנְחַת כֹּהֵן שֶׁל נְדָבָה כָּלִיל תִּהְיֶה:

ט״ז וְכָל־מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל: {פ}

כליל. כֻּלָּהּ שָׁוָה לְגָבוֹהַּ:

י״ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

י״ח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

י״ט הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחְצַר אֹהֶל מוֹעֵד:

המחטא אתה. הָעוֹבֵד עֲבוֹדוֹתֶיהָ — שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית חַטָּאת עַל יָדוֹ:

המחטא אתה יאכלנה. הֶרְאוּי לַעֲבוֹדָה; יָצָא טָמֵא בִּשְׁעַת זְרִיקַת דָּמִים, שֶׁאֵינוֹ חוֹלֵק בַּבָּשָׂר; וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁאוֹסֵר שְׁאָר כֹּהֲנִים בַּאֲכִילָתָהּ חוּץ מִן הַזּוֹרֵק דָּמָהּ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לְמַטָּה כָּל זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ (זבחים צ״ט):

כ׳ כָּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלָיו תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ:

כל אשר יגע בבשרה. כָּל דָּבָר אֹכֶל אֲשֶׁר יִגַּע וְיִבָּלַע מִמֶּנָּה:

יקדש. לִהְיוֹת כָּמוֹהָ — אִם פְּסוּלָה תִּפָּסֵל, וְאִם הִיא כְּשֵׁרָה, תֵּאָכֵל כַּחֹמֶר שֶׁבָּהּ:

ואשר יזה מדמה על הבגד. וְאִם הֻזָּה מִדָּמָהּ עַל הַבֶּגֶד, אוֹתוֹ מָקוֹם הַדָּם שֶׁבַּבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ, תְּכַבֵּס בְּתוֹךְ הֶעָזָרָה:

אשר יזה. יְהֵא נִזֶּה, כְּמוֹ וְלֹא יִשֶּׁה לָאָרֶץ מִנְלָם (איוב ט״ו) — יְהֵא נָטוּי:

כ״א וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשַּׁל וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם:

ישבר. לְפִי שֶׁהַבְּלִיעָה שֶׁנִּבְלַעַת בּוֹ נַעֲשֶׂה נוֹתָר, וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקֳּדָשִׁים:

ומרק. לְשׁוֹן תַּמְרוּקֵי הַנָּשִׁים (אסתר ב׳), אשקור״מנט בְּלַעַז:

ומרק ושטף. לִפְלֹט אֶת בְּלִיעָתוֹ, אֲבָל כְּלִי חֶרֶס לִמְדְּךָ הַכָּתוּב כָּאן שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דָּפְיוֹ לְעוֹלָם (עבודה זרה ל״ד):

כ״ב כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

כל זכר בכהנים יאכל אתה. הָא לָמַדְתָּ שֶׁהַמְחַטֵּא אוֹתָהּ הָאָמוּר לְמַעְלָה לֹא לְהוֹצִיא שְׁאָר הַכֹּהֲנִים, אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְחַטּוּי:

כ״ג וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: {פ}

וכל חטאת וגו׳. שֶׁאִם הִכְנִיס מִדַּם חַטָּאת הַחִיצוֹנָה לִפְנִים פְּסוּלָה:

וכל. לְרַבּוֹת שְׁאָר קָדָשִׁים (ספרא):

פרק ז׳

א׳ וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

קדש קדשים הוא. הוּא קָרֵב וְאֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵבָה (ספרא):

ב׳ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

ישחטו. רִבָּה לָנוּ שְׁחִיטוֹת הַרְבֵּה; לְפִי שֶׁמָּצִינוּ אָשָׁם בְּצִבּוּר, נֶאֱמַר ״יִשְׁחֲטוּ״ — רַבִּים, וּתְלָאוֹ בְּעוֹלָה, לְהָבִיא עוֹלַת צִבּוּר לַצָּפוֹן:

ג׳ וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶת הָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקָּרֶב:

ואת כל חלבו וגו׳. עַד כָּאן לֹא נִתְפָּרְשׁוּ אֵמוּרִין בָּאָשָׁם, לְכָךְ הֵצְרַךְ לְפָרְשָׁם כָּאן, אֲבָל חַטָּאת כְּבָר נִתְפָּרֵשׁ בָּהּ בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא:

את האליה. לְפִי שֶׁאָשָׁם אֵינוֹ בָּא אֶלָּא אַיִל אוֹ כֶּבֶשׂ, וְאַיִל וְכֶבֶשׂ נִתְרַבּוּ בְּאַלְיָה:

ד׳ וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה:

ה׳ וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַיהוָה אָשָׁם הוּא:

אשם הוא. עַד שֶׁיִּנָּתֵק שְׁמוֹ מִמֶּנּוּ, לְמַד עַל אָשָׁם שֶׁמֵּתוּ בְּעָלָיו אוֹ שֶׁנִּתְכַּפְּרוּ בְּעָלָיו, אַע״פִּי שֶׁעוֹמֵד לִהְיוֹת דָּמָיו עוֹלֶה לְקֶרֶן הַמִּזְבֵּחַ, אִם שְׁחָטוֹ סְתָם, אֵינוֹ כָּשֵׁר לְעוֹלָה קֹדֶם שֶׁנִּזְרַק לִרְעָיָה; וְאֵינוֹ בָּא לְלַמֵּד עַל הָאָשָׁם שֶׁיִּהֶא פָּסוּל שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ — כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ הוּא הַכָּתוּב בַּחַטָּאת — לְפִי שֶׁאָשָׁם לֹא נֶאֱמַר בּוֹ אָשָׁם הוּא אֶלָּא לְאַחַר הַקְטָרַת אֵמוּרִין, וְהוּא עַצְמוֹ שֶׁלֹּא הֻקְטְרוּ אֵמוּרָיו כָּשֵׁר (זבחים ה׳):

ו׳ כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא:

קדש קדשים הוא. בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים הוּא נִדְרָשׁ:

ז׳ כְּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה:

תורה אחת להם. בְּדָבָר זֶה:

הכהן אשר יכפר בו. הֶרְאוּי לְכַפָּרָה חוֹלֵק בּוֹ, פָּרָט לְטָבוּל יוֹם וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים וְאוֹנֵן (ספרא):

ח׳ וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה:

עור העלה אשר הקריב לכהן לו יהיה. פָּרָט לְטָבוּל יוֹם וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים וְאוֹנֵן שֶׁאֵין חוֹלְקִים בָּעוֹרוֹת (שם):

ט׳ וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִּהְיֶה:

לכהן המקריב אתה וגו׳. יָכוֹל לוֹ לְבַדּוֹ, תַּ״ל **לכל בני אהרן תהיה**, יָכוֹל לְכֻלָּן, תַּ״ל **לכהן המקריב**, הָא כֵּיצַד? לְבֵית אָב שֶׁל יוֹם שֶׁמַּקְרִיבִין אוֹתָהּ (שם):

י׳ וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו: {פ}

בלולה בשמן. זוֹ מִנְחַת נְדָבָה:

וחרבה. זוֹ מִנְחַת חוֹטֵא וּמִנְחַת קְנָאוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן שֶׁמֶן:

י״א וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה:

י״ב אִם עַל־תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב | עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן:

אם על תודה יקריבנו. אִם עַל דְּבַר הוֹדָאָה עַל נֵס שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ, כְּגוֹן יוֹרְדֵי הַיָּם וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת וַחֲבוּשֵׁי בֵּית הָאֲסוּרִים וְחוֹלֶה שֶׁנִּתְרַפֵּא — שֶׁהֵן צְרִיכִין לְהוֹדוֹת, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן יוֹדוּ לַה׳ חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה (תהילים ק״ז) — אִם עַל אַחַת מֵאֵלֶּה נָדַר שְׁלָמִים הַלָּלוּ, שַׁלְמֵי תּוֹדָה הֵן, וּטְעוּנוֹת לֶחֶם הָאָמוּר בָּעִנְיָן, וְאֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא לְיוֹם וְלַיְלָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ כָּאן:

והקריב על זבח התודה. אַרְבָּעָה מִינֵי לֶחֶם — חַלּוֹת וּרְקִיקִין וּרְבוּכָה, שְׁלוּשָׁה מִינֵי מַצָּה, וּכְתִיב עַל חַלּוֹת לֶחֶם חָמֵץ וְגוֹ׳; וְכָל מִין וָמִין עֶשֶׂר חַלּוֹת, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּמְנָחוֹת, וְשִׁעוּרָן חָמֵשׁ סְאִין יְרוּשַׁלְמִיּוֹת, שֶׁהֵן ו׳ מִדְבָּרִיּוֹת, כ׳ עִשָּׂרוֹן (מנחות ע״ו):

מרבכת. לֶחֶם חָלוּט בְּרוֹתְחִין כָּל צָרְכּוֹ:

י״ג עַל־חַלּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו:

יקריב קרבנו על זבח. מַגִּיד שֶׁאֵין הַלֶּחֶם קָדוֹשׁ קְדֻשַּׁת הַגּוּף — לִפָּסֵל בְּיוֹצֵא וּטְבוּל יוֹם וּמִלָּצֵאת לְחֻלִּין בְּפִדְיוֹן — עַד שֶׁיִּשָּׁחֵט הַזֶּבַח (ספרא):

י״ד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָה לַכֹּהֵן הַזֹּרֵק אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה:

אחד מכל קרבן. לְחֶם אֶחָד מִכָּל מִין וָמִין יִטֹּל תְּרוּמָה לַכֹּהֵן הָעוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים (מנחות ע״ז); וּבָשָׂר לַבְּעָלִים חוּץ מֵחֲזֵה וְשׁוֹק שֶׁבָּהּ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ לְמַטָּה תְּנוּפַת חָזֶה וְשׁוֹק בִּשְׁלָמִים, וְהַתּוֹדָה קְרוּיָה שְׁלָמִים:

ט״ו וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר:

ובשר זבח תודת שלמיו. יֵשׁ כָּאן רִבּוּיִין הַרְבֵּה, לְרַבּוֹת חַטָּאת וְאָשָׁם וְאֵיל נָזִיר וַחֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁיִּהְיוּ נֶאֱכָלִין לְיוֹם וְלַיְלָה (ספרא):

ביום קרבנו יאכל. וְכִזְמַן בְּשָׂרָהּ זְמַן לַחְמָהּ:

לא יניח ממנו עד בקר. אֲבָל אוֹכֵל הוּא כָּל הַלַּיְלָה, אִם כֵּן לָמָּה אָמְרוּ עַד חֲצוֹת? כְּדֵי לְהַרְחִיק אָדָם מִן הָעֲבֵרָה (שם):

ט״ז וְאִם־נֶדֶר | אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל:

ואם נדר או נדבה. שֶׁלֹּא הֻבִיאָה עַל הוֹדָאָה שֶׁל נֵס, אֵינָהּ טְעוּנָה לֶחֶם, וְנֶאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן:

וממחרת והנותר ממנו בָּרִאשׁוֹן יאכל. וי״ו זוֹ יִתְרָה הִיא, וְיֵשׁ כָּמוֹהָ הַרְבֵּה בַּמִּקְרָא, כְּגוֹן וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה (בראשית ל״ו), תֹּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס (דניאל ח׳):

י״ז וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזֶּבַח בַּיּוֹם֙ הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵ֣שׁ יִשָּׂרֵֽף:

י״ח וְאִם הֵאָכֹל֙ יֵאָכֵ֣ל מִבְּשַׂר־זֶ֔בַח שְׁלָמָ֖יו בַּיּ֣וֹם הַשְּׁלִישִׁי֑ לֹ֤א יֵרָצֶה֙ הַמַּקְרִ֣יב אֹת֔וֹ לֹ֥א יֶחְשֶׁב־לוֹ֖ פִּגּ֣וּל יִהְיֶ֑ה וְהַנֶּ֙פֶשׁ֙ הָאֹכֶ֣לֶת מִמֶּ֔נּוּ עֲוֹנָ֖הּ תִּשָּֽׂא:

ואם האכל יאכל וגו׳. בְּמֻחְשָׁב בַּשְּׁחִיטָה לְאָכְלוֹ בַּשְּׁלִישִׁי הַכָּתוּב מְדַבֵּר; יָכוֹל אִם אָכַל מִמֶּנּוּ בַּשְּׁלִישִׁי יִפָּסֵל לְמַפְרֵעַ, תַּלְמוּד לוֹמַר הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב — בִּשְׁעַת הַקְרָבָה הוּא נִפְסָל וְאֵינוֹ נִפְסָל בַּשְּׁלִישִׁי; וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ: בִּשְׁעַת הַקְרָבָתוֹ לֹא תַּעֲלֶה זֹאת בְּמַחְשָׁבָה, וְאִם חִשֵּׁב פִּגּוּל יִהְיֶה (זבחים כ״ט):

והנפש האכלת ממנו. אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן **עונה תשא:**

י״ט וְהַבָּשָׂר֩ אֲשֶׁר־יִגַּ֨ע בְּכָל־טָמֵ֜א לֹ֣א יֵאָכֵ֗ל בָּאֵ֤שׁ יִשָּׂרֵף֙ וְהַבָּשָׂ֔ר כָּל־טָה֖וֹר יֹאכַ֥ל בָּשָֽׂר:

והבשר. שֶׁל קֹדֶשׁ שְׁלָמִים **אשר יגע בכל טמא לא יאכל:**

והבשר. לְרַבּוֹת אֵבֶר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ — שֶׁהַפְּנִימִי מֻתָּר (ספרא):

כל טהור יאכל בשר. מַה תַּ״ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ וְגוֹ׳ וְהַבָּשָׂר תֹּאכַל (דברים י״ב), יָכוֹל לֹא יֹאכְלוּ שְׁלָמִים אֶלָּא הַבְּעָלִים, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר (ספרא):

(**והבשר כל טהור יאכל בשר.** כְּלוֹמַר, כָּל מַה שֶּׁאָסַרְתִּי לְךָ בְּחַטָּאת וְאָשָׁם, שֶׁאִם יָצְאוּ חוּץ לַקְּלָעִים אֲסוּרִין — כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּחַטָּאת אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ (ויקרא ו׳) — בְּבָשָׂר זֶה אֲנִי אוֹמֵר לְךָ כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר אֲפִלּוּ בְּכָל הָעִיר):

כ׳ וְהַנֶּ֗פֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל֙ בָּשָׂ֣ר מִזֶּ֣בַח הַשְּׁלָמִ֔ים אֲשֶׁ֖ר לַיהוָ֑ה וְטֻמְאָתוֹ֙ עָלָ֔יו וְנִכְרְתָ֥ה הַנֶּ֖פֶשׁ הַהִ֥וא מֵעַמֶּֽיהָ:

וטמאתו עליו. בְּטֻמְאַת הַגּוּף הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֲבָל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא אֵינוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת אֶלָּא אַזְהָרַת **והבשר אשר יגע בכל טמא וגו׳;** וְאַזְהָרַת טָמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַטָּהוֹר אֵינָהּ מִפֹּרֶשֶׁת בַּתּוֹרָה, אֶלָּא חֲכָמִים לְמָדוּהָ בִּגְזֵרָה שָׁוָה; שָׁלוֹשׁ כָּרֵתוֹת אֲמוּרוֹת בְּאוֹכְלֵי קָדָשִׁים בְּטֻמְאַת הַגּוּף, וּדְרָשׁוּם רַבּוֹתֵינוּ בִּשְׁבוּעוֹת אַחַת לִכְלָל, וְאַחַת לִפְרָט, וְאַחַת לְלַמֵּד עַל קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו:

כ״א וְנֶ֗פֶשׁ כִּֽי־תִגַּ֞ע בְּכָל־טָמֵ֤א בְּטֻמְאַת֙ אָדָ֔ם אֽוֹ | בִּבְהֵמָ֖ה טְמֵאָ֑ה אוֹ֙ בְּכָל־שֶׁ֣קֶץ טָמֵ֔א וְאָכַ֕ל מִבְּשַׂר־זֶ֥בַח הַשְּׁלָמִ֖ים אֲשֶׁ֣ר לַיהוָ֑ה וְנִכְרְתָ֥ה הַנֶּ֖פֶשׁ הַהִ֥וא מֵעַמֶּֽיהָ: {פ}

***(אין פרשה בספרי ספרד ואשכנז)**

כ״ב וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר:

כ״ג דַּבֵּ֤ר אֶל־בְּנֵי֙ יִשְׂרָאֵ֣ל לֵאמֹ֔ר כָּל־חֵ֥לֶב שׁ֛וֹר וְכֶ֥שֶׂב וָעֵ֖ז לֹ֥א תֹאכֵֽלוּ:

כ״ד וְחֵלֶב נְבֵלָה֙ וְחֵלֶב טְרֵפָ֔ה יֵעָשֶׂ֖ה לְכָל־מְלָאכָ֑ה וְאָכֹ֥ל לֹ֖א תֹּאכְלֵֽהוּ׃

יעשה לכל מלאכה. בָּא וְלַמֵּד עַל הַחֵלֶב שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא טֻמְאַת נְבֵלוֹת׃

ואכל לא תאכלהו. אָמְרָה תּוֹרָה, יָבֹא אִסּוּר נְבֵלָה וּטְרֵפָה וְיָחוּל עַל אִסּוּר חֵלֶב, שֶׁאִם אָכְלוֹ יִתְחַיֵּב אַף עַל לָאו שֶׁל נְבֵלָה, וְלֹא תֹּאמַר אֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר (זבחים ע׳)׃

כ״ה כִּ֣י כָל־אֹכֵ֣ל חֵ֔לֶב מִן־הַבְּהֵמָ֕ה אֲשֶׁ֥ר יַקְרִ֖יב מִמֶּ֥נָּה אִשֶּׁ֛ה לַיהוָ֑ה וְנִכְרְתָ֛ה הַנֶּ֥פֶשׁ הָאֹכֶ֖לֶת מֵעַמֶּ֥יהָ׃

כ״ו וְכָל־דָּ֕ם לֹ֥א תֹאכְל֖וּ בְּכֹ֣ל מוֹשְׁבֹתֵיכֶ֑ם לָעוֹף֙ וְלַבְּהֵמָ֔ה׃

בכל מושבתיכם. לְפִי שֶׁהִיא חוֹבַת הַגּוּף וְאֵינָהּ חוֹבַת קַרְקַע נוֹהֶגֶת בְּכָל מוֹשָׁבוֹת, וּבְמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק א׳ מְפֹרָשׁ לָמָּה הַצָּרִךְ לוֹמַר׃

לעוף ולבהמה. פְּרָט לְדַם דָּגִים וַחֲגָבִים (כריתות כ׳)׃

כ״ז כָּל־נֶ֖פֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַ֣ל כָּל־דָּ֑ם וְנִכְרְתָ֛ה הַנֶּ֥פֶשׁ הַהִ֖וא מֵעַמֶּ֥יהָ׃ {פ}

(אין פרשה בספרי תימן)

כ״ח וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

כ״ט דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לֵאמֹר֙ הַמַּקְרִ֣יב אֶת־זֶ֣בַח שְׁלָמָ֔יו לַיהוָ֖ה יָבִ֣יא אֶת־קָרְבָּנ֑וֹ לַיהוָ֖ה מִזֶּ֥בַח שְׁלָמָֽיו׃

ל׳ יָדָ֣יו תְּבִיאֶ֔ינָה אֵ֚ת אִשֵּׁ֣י יְהוָ֔ה אֶת־הַחֵ֖לֶב עַל־הֶ֣חָזֶ֑ה יְבִיאֶ֣נּוּ אֵת֩ הֶחָזֶ֨ה לְהָנִ֥יף אֹת֛וֹ תְּנוּפָ֖ה לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃

ידיו תביאינה וגו׳. שֶׁתְּהֵא יַד הַבְּעָלִים מְלַמַּעְלָה, וְהַחֵלֶב וְהֶחָזוֹת נְתוּנִין בָּהּ, וְיַד כֹּהֵן מִלְמַטָּה וּמְנִיפָן (מנחות ס״א)׃

את אשי ה׳. וּמָה הֵן הָאִשִּׁים?

את החלב על החזה יביאנו. כְּשֶׁמְּבִיאוֹ מִבֵּית הַמִּטְבָּחַיִם נוֹתֵן חֵלֶב עַל הֶחָזֶה, וּכְשֶׁנּוֹתְנוֹ לְיַד הַכֹּהֵן הַמְּנִיף נִמְצָא הֶחָזֶה לְמַעְלָה וְהַחֵלֶב לְמַטָּה, וְזֶהוּ הָאָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר שׁוֹק הַתְּרוּמָה וַחֲזֵה הַתְּנוּפָה עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים יָבִיאוּ לְהָנִיף וְגוֹ׳ (ויקרא י׳), וּלְאַחַר הַתְּנוּפָה נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן הַמַּקְטִיר, וְנִמְצָא הֶחָזֶה לְמַטָּה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּשִׂימוּ אֶת הַחֲלָבִים עַל הֶחָזוֹת וַיַּקְטֵר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה (שם ט׳), לְמִדְנוּ שֶׁשְּׁלוֹשָׁה כֹּהֲנִים זְקוּקִין לָהּ, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּמְנָחוֹת׃

את החלב על החזה יביאנו. וְאֶת הֶחָזֶה לָמָּה מֵבִיא? לְהָנִיף אוֹתוֹ הוּא מְבִיאוֹ וְלֹא שֶׁיְּהֵא הוּא מֵהָאִשִּׁים׃ לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר **את אשי ה׳ את החלב על החזה** יָכוֹל שֶׁיְּהֵא אַף הֶחָזֶה לָאִשִּׁים, לְכָךְ נֶאֱמַר **את החזה להניף וגו׳**׃

ל״א וְהִקְטִ֤יר הַכֹּהֵן֙ אֶת־הַחֵ֔לֶב הַמִּזְבֵּ֖חָה וְהָיָ֣ה הֶחָזֶ֑ה לְאַהֲרֹ֖ן וּלְבָנָֽיו׃

והקטיר הכהן את החלב. וַאֲפִלּוּ שֶׁאֵין הַבָּשָׂר נֶאֱכָל בְּעוֹד שֶׁהָאֲמוּרִים לַמִּזְבֵּחַ מִן הַמִּזְבֵּחַ (ספרא)׃

והיה החזה לאהרן, לִמְּדָנוּ שֶׁאֵין הַבָּשָׂר נֶאֱכָל בְּעוֹד שֶׁהָאֲמוּרִים לַמִּזְבֵּחַ מִן הַמִּזְבֵּחַ (ספרא)׃

ל״ב וְאֵת֙ שׁ֣וֹק הַיָּמִ֔ין תִּתְּנ֥וּ תְרוּמָ֖ה לַכֹּהֵ֑ן מִזִּבְחֵ֥י שַׁלְמֵיכֶֽם׃

שוק. מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכֻּבָּה הַנִּמְכֶּרֶת עִם הָרֹאשׁ עַד הַפֶּרֶק הָאֶמְצָעִי שֶׁהוּא סֹבֶךְ שֶׁל רֶגֶל (חולין קל״ד)׃

ל״ג הַמַּקְרִ֞יב אֶת־דַּ֤ם הַשְּׁלָמִים֙ וְאֶת־הַחֵ֔לֶב מִבְּנֵ֖י אַהֲרֹ֑ן לּ֥וֹ תִהְיֶ֛ה שׁ֥וֹק הַיָּמִ֖ין לְמָנָֽה׃

המקריב את דם השלמים וגו׳. מִי שֶׁהוּא רָאוּי לִזְרִיקָתוֹ וּלְהַקְטִיר חֶלְבָּיו, יָצָא טָמֵא בִּשְׁעַת זְרִיקַת דָּמִים אוֹ בִּשְׁעַת הַקְטָר חֲלָבִים שֶׁאֵינוֹ חוֹלֵק בַּבָּשָׂר (ספרא)׃

ל״ד כִּ֣י אֶת־חֲזֵ֤ה הַתְּנוּפָה֙ וְאֶת־ שׁ֣וֹק הַתְּרוּמָ֔ה לָקַ֖חְתִּי מֵאֵ֣ת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵ֑ל מִזִּבְחֵ֥י שַׁלְמֵיהֶ֖ם וָאֶתְּנָ֣ה אֹתָ֗ם לְאַהֲרֹן֙ הַכֹּהֵ֣ן וּלְבָנָ֔יו לְחָק־עוֹלָ֖ם מֵאֵ֥ת בְּנֵ֖י יִשְׂרָאֵֽל׃

תנופה, תרומה. מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלֶה וּמוֹרִיד (מנחות ס״ב)׃

ל״ה זֹ֣את מִשְׁחַ֤ת אַהֲרֹן֙ וּמִשְׁחַ֣ת בָּנָ֔יו מֵאִשֵּׁ֖י יְהוָ֑ה בְּי֗וֹם הַקְרִיבָ֛ם אֹתָ֥ם לְכַהֵ֖ן לַיהוָֽה׃

ל״ו אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לָהֶם בְּיוֹם מְשֹׁחַו אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם׃

ל״ז וְאֵת הַתּוֹרָה לְעֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים׃

ולמלואים. לְיוֹם חֲנוּכַּת הַכְּהֻנָּה׃

ל״ח אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת־קָרְבְּנֵיהֶם לַיהוָה בְּמִדְבַּר סִינָי׃ {פ}

פרק ח׳

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וְאֵת הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת | פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִם וְאֵת סַל הַמַּצּוֹת׃

קח את אהרן. פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם הַקָּמַת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁאֵין מַקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה׃

קח את אהרן. קָחֵנוּ בִּדְבָרִים וּמְשָׁכֵהוּ׃

ואת פר החטאת וגו׳. אֵלּוּ הָאֲמוּרִים בְּעִנְיַן צַוָּאַת הַמִּלּוּאִים בְּוַאֲתָּה תְּצַוֶּה, וַעֲכָשָׁיו בְּיוֹם רִאשׁוֹן לַמִּלּוּאִים חָזַר וְזֵרְזוֹ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה׃

ג׳ וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְהֵל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

הקהל אל פתח אהל מועד. זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיק מֹשֶׁה אֶת הַמְּרֻבֶּה (ויקרא רבה י׳)׃

ד׳ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

ה׳ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃

זה הדבר. דְּבָרִים שֶׁתִּרְאוּ שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה לִפְנֵיכֶם, צַוּנִי הַקָּבָ״ה לַעֲשׂוֹת, וְאַל תֹּאמְרוּ לְכִבּוּדִי וְלִכְבוֹד אָחִי אֲנִי עוֹשֶׂה; כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה פֵּרַשְׁתִּי בְּ״וְאַתָּה תְּצַוֶּה״׃

ו׳ וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו וַיִּרְחַץ אֹתָם בַּמָּיִם׃

ז׳ וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ אֶת־הַמְּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הָאֵפֹד וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד וַיֶּאְפֹּד לוֹ בּוֹ׃

ח׳ וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל־הַחֹשֶׁן אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים׃

את האורים. כְּתָב שֶׁל שֵׁם הַמְפֹרָשׁ׃

ט׳ וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשֶׂם עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־מוּל פָּנָיו אֵת צִיץ הַזָּהָב נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

וישם על המצנפת. פְּתִילֵי תְּכֵלֶת הַקְּבוּעִים בַּצִּיץ נָתַן עַל הַמִּצְנֶפֶת, נִמְצָא הַצִּיץ תָּלוּי בַּמִּצְנֶפֶת׃

י׳ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃

י״א וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ לְקַדְּשָׁם׃

ויז ממנו על המזבח. לֹא יָדַעְתִּי הֵיכָן נִצְטַוָּה בַּהַזָּאוֹת הַלָּלוּ׃

י״ב וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃

ויצק, וימשח. בַּתְּחִלָּה יוֹצֵק עַל רֹאשׁוֹ וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן בֵּין רֵיסֵי עֵינָיו וּמוֹשֵׁךְ בְּאֶצְבָּעוֹ מִזֶּה לָזֶה (הוריות י״ב)׃

י״ג וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיַּלְבִּשֵׁם כֻּתֳּנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתָם אַבְנֵט וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבָּעוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

ויחבש. לְשׁוֹן קְשִׁירָה:

י״ד וַיַּגֵּ֖שׁ אֶת־פַּ֣ר הַחַטָּ֑את וַיִּסְמֹ֨ךְ אַהֲרֹ֜ן וּבָנָ֗יו אֶת־יְדֵיהֶם֙ עַל־רֹ֣אשׁ פַּ֔ר הַחַטָּֽאת׃

ט״ו וַיִּשְׁחָ֖ט וַיִּקַּ֣ח מֹשֶׁ֣ה אֶת־הַדָּ֑ם וַיִּתֵּ֞ן עַל־קַרְנוֹת֙ הַמִּזְבֵּ֣חַ סָבִ֔יב בְּאֶצְבָּע֖וֹ וַיְחַטֵּ֣א אֶת־הַמִּזְבֵּ֗חַ וְאֶת־הַדָּם֙ יָצַ֣ק אֶל־יְסוֹד֙ הַמִּזְבֵּ֔חַ וַיְקַדְּשֵׁ֖הוּ לְכַפֵּ֥ר עָלָֽיו׃

ויחטא את המזבח. חִטְּאוּ וְטִהֲרוּ מִזָּרוּת לְכָנֵס לְקַדֵּשָׁה:

ויקדשהו. בַּעֲבוּדָה זוֹ:

לכפר עליו. מֵעֲתָּה כָּל הַכַּפָּרוֹת:

ט״ז וַיִּקַּ֞ח אֶת־כָּל־הַחֵ֣לֶב ׀ אֲשֶׁ֣ר עַל־הַקֶּ֗רֶב וְאֵת֙ יֹתֶ֣רֶת הַכָּבֵ֔ד וְאֶת־שְׁתֵּ֥י הַכְּלָיֹ֖ת וְאֶת־חֶלְבְּהֶ֑ן וַיַּקְטֵ֥ר מֹשֶׁ֖ה הַמִּזְבֵּֽחָה׃

הכבד. לְבַד הַכָּבֵד, שֶׁהָיָה נוֹטֵל מְעַט מִן הַכָּבֵד עִמָּהּ:

י״ז וְאֶת־הַפָּ֥ר וְאֶת־עֹר֖וֹ וְאֶת־בְּשָׂר֑וֹ וְאֶת־פִּרְשׁ֗וֹ שָׂרַ֛ף בָּאֵ֥שׁ מִח֖וּץ לַמַּחֲנֶ֑ה כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֛ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶׁ֥ה׃

י״ח וַיַּקְרֵ֖ב אֵ֣ת אֵ֣יל הָעֹלָ֑ה וַיִּסְמְכ֣וּ אַהֲרֹ֧ן וּבָנָ֛יו אֶת־יְדֵיהֶ֖ם עַל־רֹ֥אשׁ הָאָֽיִל׃

י״ט וַיִּשְׁחָ֔ט וַיִּזְרֹ֥ק מֹשֶׁ֖ה אֶת־הַדָּ֑ם עַל־הַמִּזְבֵּ֖חַ סָבִֽיב׃

כ׳ וְאֶת־הָאַ֥יִל נִתַּ֖ח לְנְתָחָ֑יו וַיַּקְטֵ֥ר מֹשֶׁ֛ה אֶת־הָרֹ֖אשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִ֥ים וְאֶת־הַפָּֽדֶר׃

כ״א וְאֶת־הַקֶּ֨רֶב וְאֶת־הַכְּרָעַ֜יִם רָחַ֣ץ בַּמַּ֗יִם וַיַּקְטֵ֤ר מֹשֶׁה֙ אֶת־כָּל־הָאַ֔יִל הַמִּזְבֵּ֖חָה עֹלָ֣ה הִ֑וא לְרֵ֤יחַ נִיחֹ֙חַ֙ אִשֶּׁ֣ה הוּא֔ לַיהוָ֖ה כַּאֲשֶׁ֣ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃

כ״ב וַיַּקְרֵ֖ב אֶת־הָאַ֣יִל הַשֵּׁנִ֑י אֵ֖יל הַמִּלֻּאִ֔ים וַיִּסְמְכ֣וּ אַהֲרֹ֧ן וּבָנָ֛יו אֶת־יְדֵיהֶ֖ם עַל־רֹ֥אשׁ הָאָֽיִל׃

איל המלאים. אֵיל הַשְּׁלָמִים, שֶׁמִּלּוּאִים לְשׁוֹן שְׁלָמִים, שֶׁמְּמַלְּאִין וּמַשְׁלִימִין אֶת הַכֹּהֲנִים בִּכְהֻנָּתָם:

כ״ג וַיִּשְׁחָ֔ט ׀ וַיִּקַּ֥ח מֹשֶׁ֖ה מִדָּמ֑וֹ וַיִּתֵּ֗ן עַל־תְּנ֛וּךְ אֹֽזֶן־אַהֲרֹ֥ן הַיְמָנִ֖ית וְעַל־בֹּ֣הֶן יָד֑וֹ הַיְמָנִ֖ית וְעַל־בֹּ֥הֶן רַגְל֖וֹ הַיְמָנִֽית׃

כ״ד וַיַּקְרֵ֣ב אֶת־בְּנֵ֣י אַהֲרֹ֔ן וַיִּתֵּ֥ן מֹשֶׁ֛ה מִן־הַדָּ֖ם עַל־תְּנ֣וּךְ אָזְנָ֑ם הַיְמָנִ֔ית וְעַל־בֹּ֥הֶן יָדָ֖ם הַיְמָנִ֣ית וְעַל־בֹּ֥הֶן רַגְלָ֖ם הַיְמָנִ֑ית וַיִּזְרֹ֥ק מֹשֶׁ֖ה אֶת־הַדָּ֥ם עַל־הַמִּזְבֵּ֖חַ סָבִֽיב׃

כ״ה וַיִּקַּ֞ח אֶת־הַחֵ֣לֶב וְאֶת־הָאַלְיָ֗ה וְאֶת־כָּל־הַחֵ֙לֶב֙ אֲשֶׁ֣ר עַל־הַקֶּ֔רֶב וְאֵת֙ יֹתֶ֣רֶת הַכָּבֵ֔ד וְאֶת־שְׁתֵּ֥י הַכְּלָיֹ֖ת וְאֶת־חֶלְבְּהֶ֑ן וְאֵ֖ת שׁ֥וֹק הַיָּמִֽין׃

כ״ו וּמִסַּ֞ל הַמַּצּ֣וֹת אֲשֶׁ֗ר ׀ לִפְנֵ֣י יְהוָה֮ לָקַ֣ח חַלַּ֣ת מַצָּ֣ה אַחַ֔ת וְחַלַּ֥ת לֶ֛חֶם שֶׁ֥מֶן אַחַ֖ת וְרָקִ֣יק אֶחָ֑ד וַיָּ֣שֶׂם עַל־הַחֲלָבִ֔ים וְעַ֖ל שׁ֥וֹק הַיָּמִֽין׃

וחלת לחם שמן. הִיא רְבוּכָה שֶׁהָיָה מַרְבֶּה בָּהּ שֶׁמֶן כְּנֶגֶד הַחַלּוֹת וְהָרְקִיקִין, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּמְנָחוֹת (דף פ״ט):

כ״ז וַיִּתֵּ֣ן אֶת־הַכֹּ֗ל עַ֚ל כַּפֵּ֣י אַהֲרֹ֔ן וְעַ֖ל כַּפֵּ֣י בָנָ֑יו וַיָּ֧נֶף אֹתָ֛ם תְּנוּפָ֖ה לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃

כ״ח וַיִּקַּ֥ח מֹשֶׁ֛ה אֹתָ֖ם מֵעַ֣ל כַּפֵּיהֶ֑ם וַיַּקְטֵ֣ר הַמִּזְבֵּ֗חָה עַל־הָעֹלָה֙ מִלֻּאִ֣ים הֵ֔ם לְרֵ֥יחַ נִיחֹ֖חַ אִשֶּׁ֣ה הִ֑וא לַיהוָֽה׃

ויקטר המזבחה. מֹשֶׁה שִׁמֵּשׁ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים בְּחָלוּק לָבָן (עבודה זרה ל״ד):

על העלה. אַחַר הָעוֹלָה, וְלֹא מָצִינוּ שׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים קָרֵב בְּכָל מָקוֹם חוּץ מִזֶּה:

כ״ט וַיִּקַּח מֹשֶׁה֙ אֶת־הֶֽחָזֶ֔ה וַיְנִיפֵ֥הוּ תְנוּפָ֖ה לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה מֵאֵ֣יל הַמִּלֻּאִ֗ים לְמֹשֶׁ֛ה הָיָ֥ה לְמָנָ֖ה כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃

ל׳ וַיִּקַּ֣ח מֹשֶׁ֗ה מִשֶּׁ֙מֶן֙ הַמִּשְׁחָ֔ה וּמִן־הַדָּ֖ם אֲשֶׁ֣ר עַל־הַמִּזְבֵּ֑חַ וַיַּ֗ז עַל־אַהֲרֹן֙ עַל־בְּגָדָ֔יו וְעַל־בָּנָ֥יו וְעַל־בִּגְדֵ֖י בָּנָ֣יו אִתּ֑וֹ וַיְקַדֵּ֞שׁ אֶת־אַהֲרֹ֤ן ׀ אֶת־בְּגָדָ֗יו וְאֶת־בָּנָ֛יו וְאֶת־בִּגְדֵ֥י בָנָ֖יו אִתּֽוֹ׃

ל״א וַיֹּ֥אמֶר מֹשֶׁ֖ה אֶל־אַהֲרֹ֣ן וְאֶל־בָּנָ֑יו בַּשְּׁלוּ֙ אֶת־הַבָּשָׂ֔ר פֶּ֚תַח אֹ֣הֶל מוֹעֵ֔ד וְשָׁ֥ם תֹּאכְל֖וּ אֹת֑וֹ וְאֶת־הַלֶּ֗חֶם אֲשֶׁ֛ר בְּסַ֥ל הַמִּלֻּאִ֖ים כַּאֲשֶׁ֣ר צִוִּ֑יתִי לֵאמֹ֛ר אַהֲרֹ֥ן וּבָנָ֖יו יֹאכְלֻֽהוּ׃

ל״ב וְהַנּוֹתָ֥ר בַּבָּשָׂ֖ר וּבַלֶּ֑חֶם בָּאֵ֥שׁ תִּשְׂרֹֽפוּ׃

ל״ג וּמִפֶּ֨תַח אֹ֤הֶל מוֹעֵד֙ לֹ֣א תֵצְא֔וּ שִׁבְעַ֖ת יָמִ֑ים עַ֚ד יוֹם֙ מְלֹ֣את יְמֵ֣י מִלֻּאֵיכֶ֔ם כִּ֚י שִׁבְעַ֣ת יָמִ֔ים יְמַלֵּ֖א אֶת־יֶדְכֶֽם׃

ל״ד כַּאֲשֶׁ֥ר עָשָׂ֛ה בַּיּ֥וֹם הַזֶּ֖ה צִוָּ֣ה יְהוָ֑ה לַעֲשֹׂ֥ת לְכַפֵּ֖ר עֲלֵיכֶֽם׃

> **צוה ה׳ לעשת.** כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ, **לעשת** — זֶה מַעֲשֵׂה פָּרָה, **לכפר** — זֶה מַעֲשֵׂה יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּלְלַמֵּד שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן פְּרִישָׁה קֹדֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים שִׁבְעַת יָמִים, וְכֵן הַכֹּהֵן הַשּׁוֹרֵף אֶת הַפָּרָה (ספרא):

ל״ה וּפֶ֨תַח אֹ֤הֶל מוֹעֵד֙ תֵּשְׁב֣וּ יוֹמָ֔ם וָלַ֖יְלָה שִׁבְעַ֣ת יָמִ֑ים וּשְׁמַרְתֶּ֗ם אֶת־מִשְׁמֶ֛רֶת יְהוָ֖ה וְלֹ֣א תָמֻ֑תוּ כִּֽי־כֵ֖ן צִוֵּ֥יתִי׃

> **ולא תמותו.** הָא אִם לֹא תַּעֲשׂוּ כֵּן הֲרֵי אַתֶּם חַיָּבִים מִיתָה:

ל״ו וַיַּ֣עַשׂ אַהֲרֹ֔ן וּבָנָ֖יו אֶת כָּל־הַדְּבָרִ֑ים אֲשֶׁ֥ר־צִוָּ֖ה יְהוָ֥ה בְּיַד־מֹשֶֽׁה׃ {ס}

> **ויעש אהרן ובניו.** לְהַגִּיד שִׁבְחָן, שֶׁלֹּא הִטּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל:

פרק ט׳

א׳ וַיְהִי֙ בַּיּ֣וֹם הַשְּׁמִינִ֔י קָרָ֥א מֹשֶׁ֖ה לְאַהֲרֹ֑ן וּלְבָנָ֣יו וּלְזִקְנֵ֖י יִשְׂרָאֵֽל׃

> **ויהי ביום השמיני.** לַמִּלּוּאִים; הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן בּוֹ בְּיוֹם וְנִטַּל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת הַשְּׁנוּיוֹת בְּסֵדֶר עוֹלָם:
>
> **ולזקני ישראל.** לְהַשְׁמִיעָם שֶׁעַל פִּי הַדִּבּוּר אַהֲרֹן נִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ בְּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה וְלֹא יֹאמְרוּ מֵאֵלָיו נִכְנָס (תנחומא):

ב׳ וַיֹּ֤אמֶר אֶל־אַהֲרֹן֙ קַח־לְךָ֣ עֵגֶל֩ בֶּן־בָּקָ֨ר לְחַטָּ֜את וְאַ֣יִל לְעֹלָ֗ה תְּמִימִם֙ וְהַקְרֵ֣ב לִפְנֵ֔י יְהוָֽה׃

> **קח לך עגל.** לְהוֹדִיעַ שֶׁכִּפֵּר לוֹ הַקָּבָ״ה עַל יְדֵי עֵגֶל זֶה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁעָשָׂה (שם):

ג׳ וְאֶל־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל תְּדַבֵּ֣ר לֵאמֹ֑ר קְח֣וּ שְׂעִיר־עִזִּ֗ים לְחַטָּאת֙ וְעֵ֣גֶל וָכֶ֔בֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָ֖ה תְּמִימִ֥ם לְעֹלָֽה׃

ד׳ וְשׁ֣וֹר וָאַ֗יִל לִשְׁלָמִים֙ לִזְבֹּ֣חַ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וּמִנְחָ֖ה בְּלוּלָ֣ה בַשָּׁ֑מֶן כִּ֣י הַיּ֔וֹם יְהוָ֖ה נִרְאָ֥ה אֲלֵיכֶֽם׃

> **כי היום ה׳ נראה אליכם.** לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם, לְכָךְ קָרְבָּנוֹת הַלָּלוּ בָּאִין חוֹבָה לְיוֹם זֶה:

ה׳ וַיִּקְח֗וּ אֵ֚ת אֲשֶׁ֣ר צִוָּ֣ה מֹשֶׁ֔ה אֶל־פְּנֵ֖י אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד וַיִּקְרְב֣וּ כָל־הָעֵדָ֔ה וַיַּעַמְד֖וּ לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃

ו׳ וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֔ה זֶ֚ה הַדָּבָ֔ר אֲשֶׁר־צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה תַּעֲשׂ֑וּ וְיֵרָ֥א אֲלֵיכֶ֖ם כְּב֥וֹד יְהוָֽה׃

ז׳ וַיֹּ֤אמֶר מֹשֶׁה֙ אֶל־אַהֲרֹ֔ן קְרַ֖ב אֶל־הַמִּזְבֵּ֑חַ וַעֲשֵׂ֞ה אֶת־חַטָּאתְךָ֣ וְאֶת־עֹלָתֶ֗ךָ וְכַפֵּ֥ר בַּעַדְךָ֖ וּבְעַ֣ד הָעָ֑ם וַעֲשֵׂ֞ה אֶת־קָרְבַּ֣ן הָעָ֗ם וְכַפֵּ֥ר בַּעֲדָ֛ם כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֖ה יְהוָֽה׃

קרב אל המזבח. שֶׁהָיָה אַהֲרֹן בּוֹשׁ וְיָרֵא לָגֶשֶׁת, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, לָמָּה אַתָּה בוֹשׁ? לְכָךְ נִבְחַרְתָּ (ספרא):

את חטאתך. עֵגֶל בֶּן בָּקָר:

ואת עלתך. הָאַיִל:

קרבן העם. שְׂעִיר עִזִּים וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ; כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "עֵגֶל" בֶּן שָׁנָה הוּא וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד (שם):

ח׳ וַיִּקְרַב אַהֲרֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחַט אֶת־עֵגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ:

ט׳ וַיַּקְרִבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ:

י׳ וְאֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־הַזֶּבַח הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

י״א וְאֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הָעֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:

ואת הבשר ואת העור וגו׳. לֹא מָצִינוּ חַטָּאת חִיצוֹנָה נִשְׂרֶפֶת אֶלָּא זוֹ וְשֶׁל מִלּוּאִים, וְכֻלָּן עַל פִּי הַדִּבּוּר:

י״ב וַיִּשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵלָיו אֶת־הַדָּם וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

וימצאו. לְשׁוֹן הוֹשָׁטָה וְהַזָּמָנָה:

י״ג וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ אֵלָיו לִנְתָחֶיהָ וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ:

י״ד וַיִּרְחַץ אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעַיִם וַיַּקְטֵר עַל־הָעֹלָה הַמִּזְבֵּחָה:

ט״ו וַיַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן הָעָם וַיִּקַּח אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ וַיְחַטְּאֵהוּ כָּרִאשֹׁון:

ויחטאהו. עָשָׂהוּ כְּמִשְׁפַּט חַטָּאת:

כראשון. כָּעֵגֶל שֶׁלּוֹ:

ט״ז וַיַּקְרֵב אֶת־הָעֹלָה וַיַּעַשֶׂהָ כַּמִּשְׁפָּט:

ויעשה כמשפט. הַמְפֹרָשׁ בְּעוֹלַת נְדָבָה בְּוַיִּקְרָא:

י״ז וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה וַיְמַלֵּא כַפּוֹ מִמֶּנָּה וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִלְבַד עֹלַת הַבֹּקֶר:

וימלא כפו. הֵיא קֻמִּיצָה (שם):

מלבד עלת הבקר. כָּל אֵלֶּה עָשָׂה אַחַר עוֹלַת הַתָּמִיד:

י״ח וַיִּשְׁחַט אֶת־הַשּׁוֹר וְאֶת־הָאַיִל זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לָעָם וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

י״ט וְאֶת־הַחֲלָבִים מִן־הַשּׁוֹר וּמִן־הָאַיִל הָאַלְיָה וְהַמְכַסֶּה וְהַכְּלָיֹת וְיֹתֶרֶת הַכָּבֵד:

והמכסה. חֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב:

כ׳ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־הֶחָזֹות וַיַּקְטֵר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה:

וישימו את החלבים על החזות. לְאַחַר הַתְּנוּפָה נִתָּנָן כֹּהֵן הַמַּנִּיף לְכֹהֵן אַחֵר לְהַקְטִירָם, נִמְצְאוּ הָעֶלְיוֹנִים לְמַטָּה (מנחות ס״ב):

כ״א וְאֶת הֶחָזֹות וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין הֵנִיף אַהֲרֹן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה:

כ״ב וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָו אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים:

ויברכם. בִּרְכַּת כֹּהֲנִים — יְבָרֶכְךָ, יָאֵר, יִשָּׂא (סוטה ל״ח):

וירד. מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ:

כ״ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעָם וַיֵּרָא כְּבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעָם:

ויבא משה ואהרן וגו׳. לָמָּה נִכְנְסוּ? מָצָאתִי בְּפָרָשַׁת מִלּוּאִים, בְּבָרַיְתָא הַנּוֹסֶפֶת עַל תּוֹרַת כֹּהֲנִים שֶׁלָּנוּ, לָמָּה נִכְנַס מֹשֶׁה עִם אַהֲרֹן? לְלַמְּדוֹ עַל מַעֲשֶׂה הַקְּטֹרֶת, אוֹ לֹא נִכְנַס אֶלָּא לְדָבָר אַחֵר? תֵּרִיצִי דָן, יְרִידָה וּבִיאָה טְעוּנָה בְּרָכָה, מַה יְּרִידָה מֵעֵין עֲבוֹדָה אַף בִּיאָה מֵעֵין עֲבוֹדָה, הָא לָמָּה נִכְנַס מֹשֶׁה עִם אַהֲרֹן לְלַמְּדוֹ עַל מַעֲשֶׂה הַקְּטֹרֶת; דְּ״אַ כֵּינָן שֶׁרָאָה אַהֲרֹן שֶׁקֵּרְבוּ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת וְנַעֲשׂוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים וְלֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְיִשְׂרָאֵל, הָיָה מִצְטַעֵר וְאוֹמֵר, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁכָּעַס הַקָּבָ״ה עָלַי וּבִשְׁבִילִי לֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה אָחִי, כָּךְ עָשִׂיתָ לִי שֶׁנִּכְנַסְתִּי וְנִתְבַּיַּשְׁתִּי? מִיַּד נִכְנַס מֹשֶׁה עִמּוֹ וּבִקְּשׁוּ רַחֲמִים וְיָרְדָה שְׁכִינָה לְיִשְׂרָאֵל (ספרא):

ויצאו ויברכו את העם. אָמְרוּ וִיהִי נֹעַם ה׳ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ, יְהִי רָצוֹן שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם; לְפִי שֶׁכָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים שֶׁהֶעֱמִידוּ מֹשֶׁה לַמִּשְׁכָּן וְשִׁמֵּשׁ בּוֹ וּפֵרְקוֹ בְּכָל יוֹם לֹא שָׁרְתָה בּוֹ שְׁכִינָה, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל נִכְלָמִים וְאוֹמְרִים לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּל הַטֹּרַח שֶׁטָּרַחְנוּ שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בֵּינֵינוּ וְנֵדַע שֶׁנִּתְכַּפֵּר לָנוּ עָוֹן הָעֵגֶל, לְכָךְ אָמַר לָהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה׳ — אַהֲרֹן אָחִי כְּדַאי וְחָשׁוּב מִפָּנַי, שֶׁעַל יְדֵי קָרְבְּנוֹתָיו וַעֲבוֹדָתוֹ תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בָּכֶם וְתִדְעוּ שֶׁהַמָּקוֹם בָּחַר בּוֹ:

כ״ד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם:

וירנו. כְּתַרְגּוּמוֹ:

פרק י׳

א׳ וַיִּקְחוּ בְנֵי־אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם:

ב׳ וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה:

ותצא אש. רַ׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר לֹא מֵתוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר שְׁתוּיֵי יַיִן נִכְנְסוּ לַמִּקְדָּשׁ, תֵּדַע, שֶׁאַחַר מִיתָתָן הִזְהִיר הַנּוֹתָרִים שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ שְׁתוּיֵי יַיִן לַמִּקְדָּשׁ, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֶּן בַּיִת וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּוַיִּקְרָא רַבָּה:

ג׳ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה ׀ לֵאמֹר בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן:

הוא אשר דבר וגו׳. הֵיכָן דִּבֵּר? וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי (שמות כ״ט), אַל תִּקְרֵי בִּכְבֹדִי אֶלָּא בִּמְכֻבָּדַי; אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, אַהֲרֹן אָחִי, יוֹדֵעַ הָיִיתִי שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ הַבַּיִת בִּמְיֻדָּעָיו שֶׁל מָקוֹם, וְהָיִיתִי סָבוּר אוֹ בִי אוֹ בְךָ, עַכְשָׁיו רוֹאֶה אֲנִי שֶׁהֵם גְּדוֹלִים מִמֶּנִּי וּמִמְּךָ (ספרא):

וידם אהרן. קִבֵּל שָׂכָר עַל שְׁתִיקָתוֹ, וּמַה שָּׂכָר קִבֵּל? שֶׁנִּתְיַחֵד עִמּוֹ הַדִּבּוּר — שֶׁנֶּאֱמְרָה לוֹ לְבַדּוֹ פָּרָשַׁת שְׁתוּיֵי יַיִן (ויקרא רבה י״ב):

בקרבי. בִּבְחִירַי:

ועל פני כל העם אכבד. כְּשֶׁהַקָּבָ״ה עוֹשֶׂה דִּין בַּצַּדִּיקִים מִתְיָרֵא וּמִתְעַלֶּה וּמִתְקַלֵּס, אִם כֵּן בְּאֵלּוּ, כָּל שֶׁכֵּן בָּרְשָׁעִים; וְכֵן הוּא אוֹמֵר נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ (תהלים ס״ח), אַל תִּקְרֵי מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֶלָּא מִמְּקַדְּשֶׁיךָ:

ד׳ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל וְאֶל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל דֹּד אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קִרְבוּ שְׂאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:

דד אהרן. עֻזִּיאֵל אֲחִי עַמְרָם הָיָה שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי קְהָת וְגוֹ׳ (שמות ו׳):

שאו את אחיכם וגו׳. כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, הַעֲבֵר אֶת הַמֵּת מִלִּפְנֵי הַכַּלָּה שֶׁלֹּא לְעָרְבֵב אֶת הַשִּׂמְחָה:

ה׳ וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֵם ׀ בְּכֻתָּנְתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה:

בכתנתם. שֶׁל מֵתִים; מְלַמֵּד שֶׁלֹּא נִשְׂרְפוּ בִּגְדֵיהֶם אֶלָּא נִשְׁמָתָם, כְּמִין שְׁנֵי חוּטִין שֶׁל אֵשׁ נִכְנְסוּ לְתוֹךְ חָטְמֵיהֶם (ספרא):

ו׳ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר ׀ בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ ׀ וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף וַאֲחֵיכֶם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת־הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוָה:

אל תפרעו. אַל תְּגַדְּלוּ שֵׂעָר, מִכָּאן שֶׁאָבֵל אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת, אֲבָל אַתֶּם אַל תְּעַרְבְּבוּ שִׂמְחָתוֹ שֶׁל מָקוֹם (מועד קטן י״ד):

ולא תמתו. הָא אִם תַּעֲשׂוּ תָּמוּתוּ (ספרא):

ואחיכם כל בית ישראל. מִכָּאן שֶׁצָּרְתָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַשְׁלֶת עַל הַכֹּל לְהִתְאַבֵּל בָּהּ (מועד קטן כ״ח):

ז׳ וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ֙ פֶּן־תָּמֻ֔תוּ כִּי־שֶׁ֥מֶן מִשְׁחַ֛ת יְהוָ֖ה עֲלֵיכֶ֑ם וַיַּעֲשׂ֖וּ כִּדְבַ֥ר מֹשֶֽׁה׃ {פ}

ח׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־אַהֲרֹ֥ן לֵאמֹֽר׃

ט׳ יַ֣יִן וְשֵׁכָ֗ר אַל־תֵּ֙שְׁתְּ֙ | אַתָּ֣ה | וּבָנֶ֔יךָ אִתָּ֖ךְ בְּבֹאֲכֶ֣ם אֶל־אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד וְלֹ֥א תָמֻ֖תוּ חֻקַּ֥ת עוֹלָ֛ם לְדֹרֹתֵיכֶֽם׃

יין ושכר. יַיִן דֶּרֶךְ שִׁכְרוּתוֹ (ספרא):

בבאכם אל אהל מועד. אֵין לִי אֶלָּא בְּבֹאֲכֶם לַהֵיכָל, בְּגִשְׁתָּם לַמִּזְבֵּחַ מִנַּיִן? נֶאֱמַר כָּאן בִּיאַת אֹהֶל מוֹעֵד וְנֶאֱמַר בְּקִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בִּיאַת אֹהֶל מוֹעֵד, מַה לְּהַלָּן עֲשָׂה גִישַׁת מִזְבֵּחַ כְּבִיאַת אֹהֶל מוֹעֵד, אַף כָּאן עָשָׂה גִישַׁת מִזְבֵּחַ כְּבִיאַת אֹהֶל מוֹעֵד (שם):

י׳ וּלְהַבְדִּ֔יל בֵּ֥ין הַקֹּ֖דֶשׁ וּבֵ֣ין הַחֹ֑ל וּבֵ֥ין הַטָּמֵ֖א וּבֵ֥ין הַטָּהֽוֹר׃

ולהבדיל. כְּדֵי שֶׁתַּבְדִּילוּ בֵּין עֲבוֹדָה קְדוֹשָׁה לִמְחֻלֶּלֶת, הָא לָמַדְתָּ שֶׁאִם עָבַד עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה (שם):

י״א וּלְהוֹרֹ֖ת אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל אֵ֚ת כָּל־הַחֻקִּ֔ים אֲשֶׁ֥ר דִּבֶּ֛ר יְהוָ֥ה אֲלֵיהֶ֖ם בְּיַד־מֹשֶֽׁה׃ {פ}

ולהורת. לְמֵד שֶׁאָסוּר שִׁכּוֹר בְּהוֹרָאָה, יָכוֹל יְהֵא חַיָּב מִיתָה, תַּ״ל אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ, וְלֹא תָמֻתוּ, כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם בְּמִיתָה, וְאֵין חֲכָמִים בְּהוֹרָאָתָן בְּמִיתָה (שם):

י״ב וַיְדַבֵּ֣ר מֹשֶׁ֔ה אֶל־אַהֲרֹ֖ן וְאֶל־אֶלְעָזָ֣ר וְאֶל־אִיתָמָ֑ר | הַנּוֹתָרִ֗ים קְח֤וּ אֶת־הַמִּנְחָה֙ הַנּוֹתֶ֣רֶת מֵאִשֵּׁ֣י יְהוָ֔ה וְאִכְל֥וּהָ מַצּ֖וֹת אֵ֣צֶל הַמִּזְבֵּ֑חַ כִּ֥י קֹ֛דֶשׁ קָדָשִׁ֥ים הִֽוא׃

הנותרים. מִן הַמִּיתָה, מְלַמֵּד שֶׁאַף עֲלֵיהֶן נִקְנְסָה מִיתָה עַל עָוֹן הָעֵגֶל, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט׳), וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה׳ מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ, וְאֵין הַשְׁמָדָה אֶלָּא כְּלוּי בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ב׳), וַאַשְׁמִיד פְּרִיוֹ מִמַּעַל, וּתְפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בְּטֹלָה מֻחֶצָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט׳), וָאֶתְפַּלֵּל גַּם בְּעֵת הַהִיא:

קחו את המנחה. אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם אוֹנְנִין וְקָדָשִׁים אֲסוּרִים לְאוֹנֵן:

את המנחה. זוֹ מִנְחַת שְׁמִינִי וּמִנְחַת נָחְשׁוֹן (ספרא):

ואכלוה מצות. מַה תַּ״ל? לְפִי שֶׁהִיא מִנְחַת צִבּוּר וּמִנְחַת שָׁעָה וְאֵין כַּיּוֹצֵא בָּהּ לְדוֹרוֹת, הֻצְרַךְ לְפָרֵשׁ בָּהּ דִּין שְׁאָר מְנָחוֹת (שם):

י״ג וַאֲכַלְתֶּ֣ם אֹתָ֗הּ֙ בְּמָק֣וֹם קָד֔וֹשׁ כִּ֥י חָקְךָ֖ וְחָק־בָּנֶ֑יךָ הִ֚וא מֵאִשֵּׁ֣י יְהוָ֔ה כִּי־כֵ֖ן צֻוִּֽיתִי׃

וחק בניך. אֵין לַבָּנוֹת חֹק בְּקָדָשִׁים (שם):

כי כן צויתי. בַּאֲנִינוּת יֹאכְלוּהָ (שם; זבחים ק״א):

י״ד וְאֶת־חֲזֵ֥ה הַתְּנוּפָ֖ה וְאֵ֣ת | שׁ֣וֹק הַתְּרוּמָ֔ה תֹּאכְל֕וּ בְּמָק֥וֹם טָה֖וֹר אַתָּ֣ה וּבָנֶ֑יךָ וּבְנֹתֶ֣יךָ אִתָּ֔ךְ כִּי־חָקְךָ֥ וְחָק־בָּנֶ֖יךָ נִתְּנ֥וּ מִזִּבְחֵ֖י שַׁלְמֵ֥י בְנֵֽי יִשְׂרָאֵֽל׃

ואת חזה התנופה. שֶׁל שַׁלְמֵי צִבּוּר.

תאכלו במקום טהור. וְכִי אֶת הָרִאשׁוֹנִים אָכְלוּ בְּמָקוֹם טָמֵא? אֶלָּא הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהֵם קָדְשֵׁי קָדָשִׁים הַזְּקָקָה אֲכִילָתָם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ, אֲבָל אֵלּוּ אֵין צְרִיכִים תּוֹךְ הַקְּלָעִים אֲבָל צְרִיכִים הֵם לֶאֱכֹל תּוֹךְ מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא טָהוֹר מִלְּכָנֵס שָׁם מִצָּרָעִים; מִכָּאן שֶׁקָּדָשִׁים קַלִּים נֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר (שם נ״ה):

אתה ובניך ובנתיך. אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּחֶלֶק אֲבָל בְּנוֹתֶיךָ לֹא בְּחֶלֶק, אֶלָּא אִם תִּתְּנוּ לָהֶם מַתָּנוֹת רַשָּׁאוֹת הֵן לֶאֱכֹל בְּחָזֶה וְשׁוֹק, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אַף הַבָּנוֹת בְּחֶלֶק? תַּלְמוּד לוֹמַר כִּי חָקְךָ וְחָק בָּנֶיךָ נִתְּנוּ — חֹק לַבָּנִים וְאֵין חֹק לַבָּנוֹת (ספרא):

ט״ו שׁ֣וֹק הַתְּרוּמָ֗ה וַחֲזֵ֙ה הַתְּנוּפָ֔ה עַ֚ל אִשֵּׁ֣י הַחֲלָבִ֔ים יָבִ֖יאוּ לְהָנִ֣יף תְּנוּפָ֑ה לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וְהָיָ֥ה לְךָ֖ וּלְבָנֶ֑יךָ אִתְּךָ֙ לְחָק־עוֹלָ֔ם כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֖ה יְהוָֽה׃

על אשי החלבים. מִכָּאן שֶׁהַחֲלָבִים לְמַטָּה בִּשְׁעַת תְּנוּפָה, וְיֵשׁוּב הַמִּקְרָאוֹת שֶׁלֹּא יַכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי אֶת שִׁלְשְׁתָּן בְּצַו אֶת אַהֲרֹן:

ט״ז וְאֵת | שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרֹשׁ דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה שָׂרֵף וַיִּקְצֹף עַל־אֶלְעָזָר וְעַל־אִיתָמָר֙ בְּנֵי אַהֲרֹ֔ן הַנּוֹתָרִ֖ם לֵאמֹֽר:

שעיר החטאת. שְׂעִיר מוּסָפֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ; וּשְׁלֹשָׁה שְׂעִירֵי חַטָּאוֹת קָרְבוּ בוֹ בַּיּוֹם, שְׂעִיר עִזִּים וּשְׂעִיר נַחְשׁוֹן וּשְׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמִכֻּלָּן לֹא נִשְׂרַף אֶלָּא זֶה; וְנֶחְלְקוּ בַּדָּבָר חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ אוֹמְרִים מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה שֶׁנִּגְעָה בוֹ נִשְׂרַף, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מִפְּנֵי אֲנִינוּת נִשְׂרַף, לְפִי שֶׁהוּא קָדְשֵׁי דוֹרוֹת, אֲבָל בְּקָדְשֵׁי שָׁעָה סָמְכוּ עַל מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לָהֶם בַּמִּנְחָה וְאִכְלוּהָ מַצּוֹת (ספרא; זבחים ק״א):

דרש דרש. שְׁתֵּי דְּרִישׁוֹת: מִפְּנֵי מָה נִשְׂרַף זֶה? וּמִפְּנֵי מָה נֶאֱכְלוּ אֵלּוּ? כָּךְ הִיא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים:

על אלעזר ועל איתמר. בִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ שֶׁל אַהֲרֹן הָפַךְ פָּנָיו כְּנֶגֶד הַבָּנִים וְכָעַס (ספרא):

לאמר. אָמַר לָהֶם הַשִּׁיבוּנִי עַל דְּבָרַי (שם):

י״ז מַדּוּעַ לֹא־אֲכַלְתֶּם אֶת־הַחַטָּאת֙ בִּמְק֣וֹם הַקֹּ֔דֶשׁ כִּ֥י קֹ֖דֶשׁ קָדָשִׁ֣ים הִ֑וא וְאֹתָ֣הּ | נָתַ֤ן לָכֶם֙ לָשֵׂ֣את׀ אֶת־עֲוֹ֣ן הָעֵדָ֔ה לְכַפֵּ֥ר עֲלֵיהֶ֖ם לִפְנֵ֥י יְהוָֽה:

מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. וְכִי חוּץ לַקֹּדֶשׁ אֲכָלוּהָ, וַהֲלֹא שְׂרָפוּהָ, וּמַה הוּא אוֹמֵר בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּא אָמַר לָהֶם שֶׁמָּא חוּץ לַקְּלָעִים יָצְאָה וְנִפְסְלָה:

כי קדש קדשים הוא. וְנִפְסֶלֶת בְּיוֹצֵא, וְהֵם אָמְרוּ לוֹ לָאו. אָמַר לָהֶם הוֹאִיל וּבִמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ הָיְתָה, מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אוֹתָהּ:

ואתה נתן לכם לשאת וגו׳. שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים:

לשאת את עון העדה. מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁשְּׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ הָיָה, שֶׁהוּא מְכַפֵּר עַל עֲוֹן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, שֶׁחַטַּאת שְׁמִינִי וְחַטַּאת נַחְשׁוֹן לֹא לְכַפָּרָה בָּאוּ:

י״ח הֵן֩ לֹא־הוּבָ֨א אֶת־דָּמָ֜הּ אֶל־הַקֹּ֗דֶשׁ פְּנִימָה֮ אָכוֹל֒ תֹּאכְל֣וּ אֹתָ֔הּ בַּקֹּ֖דֶשׁ כַּאֲשֶׁ֥ר צִוִּֽיתִי:

הן לא הובא וגו׳. שְׁאִלּוּ הוּבָא, הָיָה לָכֶם לִשְׂרָפָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו׳), וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ וְגוֹ׳ (פסחים פ״ב):

אכל תאכלו אתה. הָיָה לָכֶם לְאָכְלָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם אוֹנְנִים:

כאשר צויתי. לָכֶם בַּמִּנְחָה:

י״ט וַיְדַבֵּ֥ר אַהֲרֹ֖ן אֶל־מֹשֶׁ֑ה הֵ֣ן הַיּ֗וֹם הִקְרִ֨יבוּ֙ אֶת־חַטָּאתָ֜ם וְאֶת־עֹלָתָ֗ם לִפְנֵ֤י יְהוָה֙ וַתִּקְרֶ֣אנָה אֹתִ֔י כָּאֵ֑לֶּה וְאָכַלְתִּי֙ חַטָּ֣את הַיּ֔וֹם הֲיִיטַ֖ב בְּעֵינֵ֥י יְהוָֽה:

וידבר אהרן. אֵין לְשׁוֹן דִּבּוּר אֶלָּא לְשׁוֹן עַז, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְדַבֵּר הָעָם וְגוֹ׳ (במדבר כ״א), אֶפְשָׁר מֹשֶׁה קָצַף עַל אֶלְעָזָר וְעַל אִיתָמָר וְאַהֲרֹן מְדַבֵּר? הָא יָדַעְתָּ שֶׁלֹּא הָיְתָה אֶלָּא מִדֶּרֶךְ כָּבוֹד; אָמְרוּ: אֵינוֹ בַדִּין שֶׁיְּהֵא אָבִינוּ יוֹשֵׁב וְאָנוּ מְדַבְּרִים לְפָנָיו, וְאֵינוֹ בַדִּין שֶׁיְּהֵא תַּלְמִיד מֵשִׁיב אֶת רַבּוֹ; יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בְּאֶלְעָזָר לְהָשִׁיב? תַּ״ל וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא וְגוֹמֵר (שם ל״א), הֲרֵי כְּשֶׁרָצָה, דַּבֵּר לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִים, זוֹ מָצָאתִי בְּסִפְרֵי שֶׁל פָּנִים שֵׁנִי:

הן היום הקריבו. מַהוּ אוֹמֵר? אֶלָּא אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: שְׁמָא זְרָקְתֶּם דָּמָהּ אוֹנְנִין, שֶׁאוֹנֵן שֶׁעָבַד חֹלֶל? אָמַר לוֹ אַהֲרֹן וְכִי הֵם הִקְרִיבוּ שֶׁהֵם הֶדְיוֹטוֹת? אֲנִי הִקְרַבְתִּי שֶׁאֲנִי כֹּהֵן גָּדוֹל וּמַקְרִיב אוֹנֵן (זבחים ק״א):

ותקראנה אתי כאלה. אֲפִלּוּ לֹא הָיוּ הַמֵּתִים בָּנַי, אֶלָּא שְׁאָר קְרוֹבִים שֶׁאֲנִי חַיָּב לִהְיוֹת אוֹנֵן עֲלֵיהֶם כְּאֵלּוּ, כְּגוֹן כָּל הָאֲמוּרִים בְּפָרָשַׁת כֹּהֲנִים שֶׁהַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לָהֶם (ספרא).

ואכלתי חטאת. וְאִם אָכַלְתִּי **הייטב וגו׳**:

היום. אֲבָל אֲנִינוּת לַיְלָה מַתָּר, שֶׁאֵין אוֹנֵן אֶלָּא יוֹם קְבוּרָה (ספרא; זבחים ק׳):

הייטב בעיני ה׳. אִם שָׁמַעְתָּ בְּקָדְשֵׁי שָׁעָה אֵין לְךָ לְהָקֵל בְּקָדְשֵׁי דוֹרוֹת:

כ׳ וַיִּשְׁמַ֥ע מֹשֶׁ֖ה וַיִּיטַ֥ב בְּעֵינָֽיו: {פ}

וייטב בעיניו. הוֹדָה וְלֹא בוֹשׁ לוֹמַר לֹא שָׁמַעְתִּי (זבחים ק״א):

פרק י״א

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם׃

אל משה ואל אהרן. לְמֹשֶׁה אָמַר שֶׁיֹּאמַר לְאַהֲרֹן׃

לאמר אלהם. אָמַר שֶׁיֹּאמַר לְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר; אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר דַּבֵּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲרֵי דִּבּוּר אָמוּר לְיִשְׂרָאֵל, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם לֵאמֹר אֲלֵהֶם? לַבָּנִים — לְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר (ספרא)׃

ב׳ דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכֹּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃

דברו אל בני ישראל. אֶת כֻּלָּם הִשְׁוָה לִהְיוֹת שְׁלוּחִים בְּדִבּוּר זֶה, לְפִי שֶׁהֵשִׁוּוּ בַּדִּמְיוֹנָה וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת הַמָּקוֹם מֵאַהֲבָה׃

זאת החיה. לְשׁוֹן חַיִּים, לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל דְּבוּקִים בַּמָּקוֹם וּרְאוּיִין לִהְיוֹת חַיִּים, לְפִיכָךְ הִבְדִּילָם מִן הַטֻּמְאָה וְגָזַר עֲלֵיהֶם מִצְוֹת, וְלָאֻמּוֹת לֹא אָסַר כְּלוּם, מָשָׁל לְרוֹפֵא שֶׁנִּכְנַס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה כּוֹ׳ כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא׃

זאת החיה. מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה אוֹחֵז בַּחַיָּה וּמַרְאֶה אוֹתָהּ לְיִשְׂרָאֵל זֹאת תֹּאכְלוּ וְזֹאת לֹא תֹאכְלוּ (חולין מ״ב), אֶת זֶה תֹּאכְלוּ וְגוֹ׳ (פסוק ט׳), אַף בְּשִׂרְצֵי הַמַּיִם אָחַז מִכָּל מִין וָמִין וְהֶרְאָה לָהֶם, וְכֵן בָּעוֹף וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף (פסוק י״ג), וְכֵן בַּשְּׂרָצִים וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא (פסוק כ״ט)׃

זאת החיה ... מכל הבהמה. מְלַמֵּד שֶׁהַבְּהֵמָה בִּכְלַל חַיָּה (ספרא; חולין ע׳)׃

ג׳ כֹּל | מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃

מפרסת. כְּתַרְגּוּמוֹ סְדִיקָא׃

פרסה. פלנט״א בְּלַעַז׃

ושסעת שסע. שֶׁמְּבְדֶּלֶת מִלְּמַעְלָה וּמִלְּמַטָּה בִּשְׁתֵּי צִפָּרְנַיִן, כְּתַרְגּוּמוֹ וּמַטְלְפָן טִלְפִין, שֶׁיֵּשׁ שֶׁפַּרְסוֹתָיו סְדוּקוֹת מִלְּמַעְלָה וְאֵין שְׁסוּעוֹת וּמֻבְדָּלוֹת לְגַמְרֵי, שֶׁמִּלְּמַטָּה מְחֻבָּרוֹת׃

מעלת גרה. מַעֲלָה וּמְקִיאָה הָאֹכֶל מִמֵּעֶיהָ וּמַחֲזֶרֶת אוֹתוֹ לְתוֹךְ פִּיהָ לְכָתְשׁוֹ וּלְטַחֲנוֹ הֵדֶק׃

גרה. כָּךְ שְׁמוֹ; וְיִתָּכֵן לִהְיוֹת מִגְּזֶרֶת מַיִם הַנִּגָּרִים (שמואל ב י״ד), שֶׁהוּא נִגָּרר אַחַר הַפֶּה; וְתַרְגּוּמוֹ פְּשָׁרָא, שֶׁעַל יְדֵי הַגֵּרָה הָאֹכֶל נִפְשָׁר וְנִמּוֹחַ׃

בבהמה. תֵּיבָה יְתֵרָה הִיא לְדָרְשָׁה — לְהַתִּיר אֶת הַשְּׁלִיל הַנִּמְצָא בְּמֵעֵי אִמּוֹ (ספרא; חולין ס״ט)׃

אתה תאכלו. וְלֹא בְּהֵמָה טְמֵאָה, וַהֲלֹא בְּאֻזְהָרָה הִיא? אֶלָּא לַעֲבֹר עָלֶיהָ בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה (ספרא; זבחים ל״ד)׃

ד׳ אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִסֵי הַפַּרְסָה אֶת־הַגָּמָל כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם׃

ה׳ וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה לֹא יַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם׃

ו׳ וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת כִּי־מַעֲלַת גֵּרָה הִוא וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה הִוא לָכֶם׃

ז׳ וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה וְהוּא גֵּרָה לֹא־יִגָּר טָמֵא הוּא לָכֶם׃

ח׳ מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבִנְבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם׃

מבשרם לא תאכלו. אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵין לָהּ שׁוּם סִימָן טָהֳרָה מִנַּיִן? אָמַרְתָּ קַל וָחֹמֶר, וּמָה אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קְצָת סִימָנֵי טָהֳרָה אֲסוּרוֹת וְכוּ׳ (ספרא)׃

מבשרם. עַל בְּשָׂרָם בְּאֻזְהָרָה וְלֹא עַל עֲצָמוֹת וְגִידִין וְקַרְנַיִם וּטְלָפַיִם (שם)׃

ובנבלתם לא תגעו. יָכוֹל יְהוּ יִשְׂרָאֵל מַזְהָרִים עַל מַגַּע נְבֵלָה, תַּ״ל אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וְגוֹ׳ — כֹּהֲנִים מַזְהָרִין וְאֵין יִשְׂרָאֵל מַזְהָרִין — קַל וָחֹמֶר מֵעַתָּה: וּמַה טֻמְאַת מֵת חֲמוּרָה לֹא הִזְהִיר בָּהּ אֶלָּא כֹּהֲנִים, טֻמְאַת נְבֵלָה קַלָּה לֹא כָל שֶׁכֵּן, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִגָּעוּ? בְּרֶגֶל (שם; ראש השנה ט״ז)׃

ט׳ אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ׃

סנפיר. אֵלּוּ שֶׁשָּׁט בָּהֶם (חולין נ״ט):

קשקשת. אֵלּוּ קְלִפִּין הַקְּבוּעִים בּוֹ (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א י״ז), וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא לָבוּשׁ):

י׳ וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּיַּמִּים֙ וּבַנְּחָלִ֔ים מִכֹּל֙ שֶׁרֶץ הַמַּ֔יִם וּמִכֹּ֖ל נֶ֣פֶשׁ הַחַיָּ֑ה אֲשֶׁ֥ר בַּמָּ֛יִם שֶׁ֥קֶץ הֵ֖ם לָכֶֽם׃

שרץ. בְּכָל מָקוֹם מַשְׁמָעוֹ דָּבָר נָמוּךְ שֶׁרוֹחֵשׁ וְנָד עַל הָאָרֶץ:

י״א וְשֶׁ֥קֶץ יִהְיוּ֙ לָכֶ֔ם מִבְּשָׂרָ֖ם לֹ֣א תֹאכֵ֑לוּ וְאֶת־נִבְלָתָ֖ם תְּשַׁקֵּֽצוּ׃

ושקץ יהיו. לְאֱסֹר אֶת עֲרוּבֵיהֶן אִם יֵשׁ בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם (ספרא):

מבשרם. אֵינוֹ מוּזְהָר עַל הַסְּנַפִּירִים וְעַל הָעֲצָמוֹת (שם):

ואת נבלתם תשקצו. לְרַבּוֹת יַבְחוּשִׁין שֶׁפִּנְּנָן; יַבְחוּשִׁין מושיירונ״ש בלע״ז (חולין ס״ז):

י״ב כֹּ֚ל אֲשֶׁ֣ר אֵין־לוֹ֩ סְנַפִּ֨יר וְקַשְׂקֶ֜שֶׂת בַּמַּ֗יִם שֶׁ֤קֶץ הוּא֙ לָכֶֽם׃

כל אשר אין לו וגו׳. מַה תַּ״ל? שֶׁיָּכוֹל אֵין לִי שֶׁיְּהֵא מֻתָּר אֶלָּא מַעֲלֶה סִימָנִין שֶׁלּוֹ לַיַּבָּשָׁה, הִשִּׁירָן בַּמַּיִם מַנַּיִן? תַּ״ל כֹּל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם, הָא אִם הָיוּ לוֹ בַּמַּיִם אַף עַל פִּי שֶׁהִשִּׁירָן בַּעֲלָיָתוֹ מֻתָּר (ספרא):

י״ג וְאֶת־אֵ֨לֶּה֙ תְּשַׁקְּצ֣וּ מִן־הָע֔וֹף לֹ֥א יֵאָכְל֖וּ שֶׁ֣קֶץ הֵ֑ם אֶת־הַנֶּ֙שֶׁר֙ וְאֶת־הַפֶּ֣רֶס וְאֶת־הָעָזְנִיָּֽה׃

לא יאכלו. לְחַיֵּב אֶת הַמַּאֲכִילָן לְקָטַנִּים, שֶׁכָּךְ מַשְׁמָעוֹ לֹא יְהוּ נֶאֱכָלִין עַל יָדָךְ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְאָסְרָן בַּהֲנָאָה? תַּ״ל לֹא תֹאכְלוּם — בַּאֲכִילָה אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה מֻתָּרִין; כָּל עוֹף שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לְמִינֵהוּ, לְמִינוֹ, לְמִינֵהוּ, יֵשׁ בְּאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁאֵין דּוֹמִין זֶה לָזֶה לֹא בְּמַרְאֵיהֶם וְלֹא בִּשְׁמוֹתָם וְכֻלָּן מִין אֶחָד:

י״ד וְאֶת־הַדָּאָ֖ה וְאֶת־הָאַיָּ֑ה לְמִינָֽהּ׃

ט״ו אֶת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ׃

ט״ז וְאֶת־בַּ֥ת הַיַּעֲנָ֖ה וְאֶת־הַתַּחְמָ֑ס וְאֶת־הַשָּׁ֣חַף וְאֶת־הַנֵּ֔ץ לְמִינֵֽהוּ׃

הנץ. אשפר״וויר:

י״ז וְאֶת־הַכּ֥וֹס וְאֶת־הַשָּׁלָ֖ךְ וְאֶת־הַיַּנְשׁ֑וּף׃

שלך. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זֶה הַשּׁוֹלֶה דָּגִים מִן הַיָּם, וְזֶה שֶׁתִּרְגֵּם אַנְקְלוֹס וְשָׁלֵי נוּנָא (חולין ס״ג):

כוס וינשוף. הֵם צוּאי״טש הַצּוֹעֲקִים בַּלַּיְלָה, וְיֵשׁ לָהֶם לְסָתוֹת כְּאָדָם, וְעוֹד אַחֵר דּוֹמֶה לוֹ שֶׁקּוֹרִין יי״בו:

י״ח וְאֶת־הַתִּנְשֶׁ֥מֶת וְאֶת־הַקָּאָ֖ת וְאֶת־הָרָחָֽם׃

תנשמת. הִיא קלב״א ש״וריץ, וְדוֹמָה לְעַכְבָּר הַפּוֹרַחַת בַּלַּיְלָה, וְתִנְשֶׁמֶת הָאֲמוּרָה בַּשְּׁרָצִים הִיא דּוֹמָה לָהּ וְאֵין לָהּ עֵינַיִם, וְקוֹרִין לָהּ טלפ״א:

י״ט וְאֶת־הַחֲסִידָ֗ה הָֽאֲנָפָה֙ לְמִינָ֔הּ וְאֶת־הַדּוּכִיפַ֖ת וְאֶת־הָעֲטַלֵּֽף׃

החסידה. זוֹ דַּיָּה לְבָנָה, צִיגוני״א, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ חֲסִידָה? שֶׁעוֹשָׂה חֲסִידוּת עִם חֲבֵרוֹתֶיהָ בִּמְזוֹנוֹת (שם):

האנפה. הִיא דַּיָּה רַגְנָנִית, וְנִרְאֶה לִי שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ הי״רון:

הדוכיפת. תַּרְנְגוֹל הַבָּר, וְכִרְבָּלְתּוֹ כְּפוּלָה, וּבְלַעַז הרופ״א, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ דּוּכִיפַת? שֶׁ״הוֹדוּ כְּפוּת״ וְזוֹ הִיא כַּרְבָּלְתּוֹ, וְנִגַּר טוּרָא נְקֵרָא עַל שֵׁם מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין בְּפֶרֶק מִי שֶׁאָחָזוֹ (גיטין דף ס״ח):

כ׳ כָּל שֶׁ֣רֶץ הָע֔וֹף הַהֹלֵ֖ךְ עַל־אַרְבַּ֑ע שֶׁ֥קֶץ הוּא֙ לָכֶֽם׃

שרץ העוף. הֵם הַדַּקִּים הַנְּמוּכִים הָרוֹחֲשִׁין עַל הָאָרֶץ, כְּגוֹן זְבוּבִים וּצְרָעִין וְיַתּוּשִׁין וַחֲגָבִים:

כ״א אַךְ אֶת־זֶה֙ תֹּאכְל֔וּ מִכֹּ֖ל שֶׁ֣רֶץ הָעֹ֑וף הַהֹלֵ֣ךְ עַל־אַרְבַּ֗ע אֲשֶׁר־[לוֹ] (לא) כְרָעַ֛יִם מִמַּ֥עַל לְרַגְלָ֖יו לְנַתֵּ֥ר בָּהֵ֛ן עַל־הָאָֽרֶץ׃

על ארבע. עַל אַרְבַּע רַגְלַיִם׃

ממעל לרגליו. סָמוּךְ לְצַוָּארוֹ יֵשׁ לוֹ כְּמִין שְׁתֵּי רַגְלַיִם לְבַד אַרְבַּע רַגְלָיו, וּכְשֶׁרוֹצֶה לָעוּף וְלִקָּפֵץ מִן הָאָרֶץ מִתְחַזֵּק בְּאוֹתָן שְׁנֵי כְרָעַיִם וּפוֹרֵחַ, וְיֵשׁ הַרְבֵּה — כְּאוֹתָן שֶׁקּוֹרִין לנגו״שטא — אֲבָל אֵין אָנוּ בְקִיאִין בָּהֶן, שֶׁאַרְבָּעָה סִימָנֵי טְהָרָה נֶאֶמְרוּ בָהֶם אַרְבַּע רַגְלַיִם וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם וְקַרְסוּלִין — אֵלּוּ כְרָעַיִם הַכְּתוּבִים כָּאן — וּכְנָפָיו חוֹפִין אֶת רֻבּוֹ, וְכָל סִימָנִין הַלָּלוּ מְצוּיִים בְּאוֹתָן שֶׁבֵּינוֹתֵינוּ, אֲבָל יֵשׁ שֶׁרֹאשָׁן אָרֹךְ וְיֵשׁ שֶׁאֵין לָהֶם זָנָב, וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא שְׁמוֹ חָגָב, וּבָזֶה אֵין אָנוּ יוֹדְעִים לְהַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן׃

כ״ב אֶת־אֵ֖לֶּה מֵהֶ֣ם תֹּאכֵ֑לוּ אֶת־הָאַרְבֶּ֣ה לְמִינֵ֗הוּ וְאֶת־הַסָּלְעָ֥ם לְמִינֵ֛הוּ וְאֶת־הַחַרְגֹּ֖ל לְמִינֵ֑הוּ וְאֶת־הֶחָגָ֖ב לְמִינֵֽהוּ׃

כ״ג וְכֹל֙ שֶׁ֣רֶץ הָעֹ֔וף אֲשֶׁר־לֹ֥ו אַרְבַּ֖ע רַגְלָ֑יִם שֶׁ֥קֶץ הוּא֙ לָכֶֽם׃

וכל שרץ העוף וגו׳. בָּא וְלִמֵּד שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ חֲמֵשׁ טָהוֹר (ספרא)׃

כ״ד וּלְאֵ֖לֶּה תִּטַּמְּא֑וּ כָּל־הַנֹּגֵ֥עַ בְּנִבְלָתָ֖ם יִטְמָ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃

ולאלה. הֲעַתִּידִין לֵאָמֵר בָּעִנְיָן לְמַטָּה.

תטמאו. כְּלוֹמַר בִּנְגִיעָתָם יֵשׁ טֻמְאָה׃

כ״ה וְכָל־הַנֹּשֵׂ֖א מִנִּבְלָתָ֑ם יְכַבֵּ֥ס בְּגָדָ֖יו וְטָמֵ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃

וכל הנשא מנבלתם. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמְרָה טֻמְאַת מַשָּׂא, חֲמוּרָה מִטֻּמְאַת מַגָּע, שֶׁהִיא טְעוּנָה כִבּוּס בְּגָדִים (ספרא)׃

כ״ו לְכָל־הַבְּהֵמָ֗ה אֲשֶׁ֤ר הִוא֙ מַפְרֶ֣סֶת פַּרְסָ֔ה וְשֹׁסַ֖ע אֵינֶ֣נָּה שֹׁסַ֑עַת וְגֵרָה֙ אֵינֶ֣נָּה מַעֲלָ֔ה טְמֵאִ֥ים הֵ֖ם לָכֶ֑ם כָּל־הַנֹּגֵ֥עַ בָּהֶ֖ם יִטְמָֽא׃

מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת. כְּגוֹן גָּמָל, שֶׁפַּרְסָתוֹ סְדוּקָה לְמַעְלָה אֲבָל לְמַטָּה הִיא מְחֻבֶּרֶת, כָּאן לְמֻדְּךָ שֶׁנִּבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה מְטַמְּאָה, וּבָעִנְיָן שֶׁבְּסוֹף הַפָּרָשָׁה פֵּרֵשׁ עַל בְּהֵמָה טְהוֹרָה׃

כ״ז וְכֹ֣ל | הוֹלֵ֣ךְ עַל־כַּפָּ֗יו בְּכָל־הַחַיָּה֙ הַהֹלֶ֣כֶת עַל־אַרְבַּ֔ע טְמֵאִ֥ים הֵ֖ם לָכֶ֑ם כָּל־הַנֹּגֵ֥עַ בְּנִבְלָתָ֖ם יִטְמָ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃

על כפיו. כְּגוֹן כֶּלֶב וְדֹב וְחָתוּל׃

טמאים הם לכם. לְמַגָּע׃

כ״ח וְהַנֹּשֵׂ֞א אֶת־נִבְלָתָ֗ם יְכַבֵּ֥ס בְּגָדָ֛יו וְטָמֵ֥א עַד־הָעֶ֖רֶב טְמֵאִ֣ים הֵ֣מָּה לָכֶ֑ם {ס}

כ״ט וְזֶ֥ה לָכֶ֛ם הַטָּמֵ֖א בַּשֶּׁ֑רֶץ הַשֹּׁרֵ֣ץ עַל־הָאָ֗רֶץ הַחֹ֙לֶד֙ וְהָעַכְבָּ֔ר וְהַצָּ֖ב לְמִינֵֽהוּ׃

וזה לכם הטמא. כָּל טֻמְאוֹת הַלָּלוּ אֵינָן לְאִסּוּר אֲכִילָה אֶלָּא לְטַמְאָה מַמָּשׁ — לִהְיוֹת טָמֵא בְּמַגָּעָן, וְנֶאֱסָר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים וְלִכָּנֵס בַּמִּקְדָּשׁ׃

החלד. מוש״טילא׃

והצב. פויי״ט שְׁדוֹמֶה לְצָפְרְדֵּעַ׃

ל׳ וְהָאֲנָקָ֥ה וְהַכֹּ֖חַ וְהַלְטָאָ֑ה וְהַחֹ֖מֶט וְהַתִּנְשָֽׁמֶת׃

אנקה. הרי״ן׃

הלטאה. לישרד״ה׃

חמט. לימצ״א׃

תנשמת. טל״פא׃

ל״א אֵ֚לֶּה הַטְּמֵאִ֣ים לָכֶ֔ם בְּכָל־הַשֶּׁ֖רֶץ כָּל־הַנֹּגֵ֥עַ בָּהֶ֖ם בְּמֹתָ֑ם יִטְמָ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃

ל״ב וְכָל אֲשֶׁר־יִפֹּל־עָלָיו מֵהֶם | בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל־כְּלִי־עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ־עוֹר אוֹ שָׂק כָּל־כְּלִי אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר׃

במים יובא. וְאַף לְאַחַר טְבִילָתוֹ טָמֵא הוּא לִתְרוּמָה׃

עד הערב. וְאַחַ״כ **וטהר** בְּהַעֲרֶב הַשָּׁמֶשׁ׃

ל״ג וְכָל־כְּלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִפֹּל מֵהֶם אֶל־תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ׃

אל תוכו. אֵין כְּלִי חֶרֶס מִטַּמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ (חולין כ״ד)׃

כל אשר בתוכו יטמא. הַכְּלִי חוֹזֵר וּמְטַמֵּא מַה שֶּׁבַּאֲוִירוֹ׃

ואתו תשברו. לְמַד שֶׁאֵין לוֹ טָהֳרָה בַּמְּקֹוֶה׃

ל״ד מִכָּל־הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל־מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל־כְּלִי יִטְמָא׃

מכל האכל אשר יאכל. מוּסָב עַל מִקְרָא הָעֶלְיוֹן׃ ״כל אשר בתוכו יטמא מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל״ אֲשֶׁר בָּאוּ עָלָיו מַיִם וְהוּא בְּתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא יִטְמָא (וְכֵן כָּל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי וְהוּא בְּתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא יִטְמָא). לְמַדְנוּ מִכָּאן דְּבָרִים הַרְבֵּה, לָמַדְנוּ שֶׁאֵין אֹכֶל מֵכְשָׁר וּמִתְקַבֵּל לְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיִּבָּאוּ עָלָיו מַיִם פַּעַם אַחַת, וּמִשֶּׁבָּאוּ עָלָיו מַיִם פַּעַם אַחַת מִקַּבֵּל טֻמְאָה לְעוֹלָם וַאֲפִלּוּ נָגוּב, וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן וְכָל הַנִּקְרָא מַשְׁקֶה מַכְשִׁיר זְרָעִים לְטֻמְאָה כַּמַּיִם, שֶׁכָּךְ יֵשׁ לִדְרֹשׁ הַמִּקְרָא׃ אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו מַיִם אוֹ כָּל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי, יִטְמָא הָאֹכֶל, וְעוֹד לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן שֶׁאֵין וְלַד הַטֻּמְאָה מְטַמֵּא כֵּלִים שֶׁכָּךְ שָׁנִינוּ (פסחים פ׳), יָכוֹל יְהוּ כָּל הַכֵּלִים מִטַּמְּאִין מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס תַּ״ל כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא מִכָּל הָאֹכֶל — אֹכֶל (וּמַשְׁקֶה) מִטַּמֵּא כֵּלִים וְאֵין כָּל הַכֵּלִים מִטַּמְּאִין מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס — לְפִי שֶׁהַשֶּׁרֶץ אַב הַטֻּמְאָה וְהַכְּלִי שֶׁנִּטְמָא מְמֻנּוּ וְלַד הַטֻּמְאָה, לְפִיכָךְ אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְטַמֵּא כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ, וְלָמְדְנוּ עוֹד שֶׁהַשֶּׁרֶץ שֶׁנָּפַל לַאֲוִיר הַתַּנּוּר וְהַפַּת בְּתוֹכוֹ וְלֹא נָגַע הַשֶּׁרֶץ בַּפַּת, הַתַּנּוּר רִאשׁוֹן וְהַפַּת שְׁנִיָּה, וְלֹא נֹאמַר רוֹאִין אֶת הַתַּנּוּר כְּאִלּוּ מָלֵא טֻמְאָה וּתְהֵא הַפַּת תְּחִלָּה, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, לֹא נִתְמַעֲטוּ כָּל הַכֵּלִים מִלְּטַמֵּא מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס, שֶׁהֲרֵי טֻמְאָה עַצְמָהּ נָגְעָה בָּהֶן מִגַּבָּן, וְלָמַדְנוּ עוֹד עַל בִּיאַת מַיִם שֶׁאֵינָהּ מַכְשֶׁרֶת זְרָעִים אֶלָּא אִם כֵּן נָפְלוּ עֲלֵיהֶן מִשֶּׁנִּתְלַשּׁוּ, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר מְקַבְּלִין הֶכְשֵׁר בִּמְחֻבָּר, אֵין לְךָ שֶׁלֹּא בָּאוּ עָלָיו מַיִם, וּמַהוּ אוֹמֵר אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו מַיִם? וְלָמַדְנוּ עוֹד שֶׁאֵין אֹכֶל מִטַּמֵּא אֲחֵרִים אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ כְּבֵיצָה, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר ״יֵאָכֵל״ — אֹכֶל הַנֶּאֱכָל בְּבַת אֶחָת, וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים אֵין בֵּית הַבְּלִיעָה מַחֲזִיק יוֹתֵר מִבֵּיצַת תַּרְנְגֹלֶת (ספרא ; יומא פ׳)׃

ל״ה וְכֹל אֲשֶׁר־יִפֹּל מִנִּבְלָתָם | עָלָיו יִטְמָא תַּנּוּר וְכִירַיִם יֻתָּץ טְמֵאִים הֵם וּטְמֵאִים יִהְיוּ לָכֶם׃

תנור וכירים. כֵּלִים הַמִּסְתַּלְטְלִין הֵם, וְהֵן שֶׁל חֶרֶס וְיֵשׁ לָהֶן תֻּרְוָד, וְשׂוֹפֶת עַל נֶקֶב הֶחָלָל אֶת הַקְּדֵרָה, וּשְׁנֵיהֶם פִּיהֶם לְמַעְלָה׃

יתץ. שֶׁאֵין לִכְלֵי חֶרֶס טָהֳרָה בְּטְבִילָה׃

וטמאים יהיו לכם. שֶׁלֹּא תֹּאמַר מְצַוֶּה אֲנִי לְנָתְצָם, תַּלְמוּד לוֹמַר וּטְמֵאִים יִהְיוּ לָכֶם — אִם רָצָה לְקַיְּמָן בְּטָמְאָתָן רַשַּׁאי׃

ל״ו אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה־מָיִם יִהְיֶה טָהוֹר וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא׃

אך מעין ובור מקוה מים. הַמְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וְעוֹד יֵשׁ לְךָ לִלְמֹד, **יהיה טהור** — הַטּוֹבֵל בָּהֶם מִטָּמְאָתוֹ׃

ונגע בנבלתם יטמא. אֲפִלּוּ הוּא בְּתוֹךְ מַעְיָן וּבוֹר וְנוֹגֵעַ בְּטֻמְאָתָם יִטְמָא; שֶׁלֹּא תֹּאמַר קַל וָחֹמֶר: אִם מְטַהֵר אֶת הַטְּמֵאִים מִטָּמְאָתָם קַל וָחֹמֶר שֶׁיַּצִּיל אֶת הַטָּהוֹר מִלִּטַּמֵּא לְכָךְ נֶאֱמַר וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא (נדרים ע״ה)׃

ל״ז וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל־כָּל־זֶרַע זָרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ טָהוֹר הוּא׃

זרע זרוע. זְרִיעָה שֶׁל מִינֵי זְרָעוֹנִין ; זָרוּעַ שֵׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ וְיִתְּנוּ לָנוּ מִן הַזְּרוּעִים (דניאל א׳)׃

טהור הוא. לְמָדְךָ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא הֻכְשַׁר וְנִתְקַן לְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיִּבָּאוּ עָלָיו מָיִם׃

ל״ח וְכִי יֻתַּן־מַיִם עַל־זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם׃ {ס}

וכי יתן מים על זרע. לְאַחַר שֶׁנִּתְלַשׁ, שֶׁאִם תֹּאמַר יֵשׁ הֶכְשֵׁר בִּמְחֻבָּר, אֵין לְךָ זֶרַע שֶׁלֹּא הֻכְשַׁר (חולין קי״ח)׃

מים על זרע. בֵּין מַיִם בֵּין שְׁאָר מַשְׁקִין, בֵּין הֵם עַל הַזֶּרַע בֵּין זֶרַע נוֹפֵל לְתוֹכָן, הַכֹּל נִדְרָשׁ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים׃

ונפל מנבלתם עליו. אַף מִשֶּׁנִּגַּב מִן הַמַּיִם, שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה תּוֹרָה אֶלָּא לִהְיוֹת עָלָיו שֵׁם אֹכֶל, וּמִשֶּׁיֵּרֵד לוֹ הֶכְשֵׁר קִבָּלַת טֻמְאָה פַּעַם אַחַת, שׁוּב אֵינוֹ נֶעֱקָר הֵימֶנּוּ:

ל״ט **וְכִי יָמוּת֙ מִן־הַבְּהֵמָ֔ה אֲשֶׁר־הָיא לָכֶ֖ם לְאָכְלָ֑ה הַנֹּגֵ֥עַ בְּנִבְלָתָ֖הּ יִטְמָ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃**

בנבלתה. וְלֹא בְּעֲצָמוֹת וְגִידִין וְלֹא בַקְּרָנַיִם וּטְלָפַיִם וְלֹא בָעוֹר (ספרא):

מ׳ **וְהָאֹכֵ֖ל מִנִּבְלָתָ֑הּ יְכַבֵּ֥ס בְּגָדָ֛יו וְטָמֵ֥א עַד־הָעָ֖רֶב וְהַנּוֹשֵׂ֣א אֶת־נִבְלָתָ֑הּ יְכַבֵּ֥ס בְּגָדָ֛יו וְטָמֵ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃**

והנשא את נבלתה. חֲמוּרָה טֻמְאַת מַשָּׂא מִטֻּמְאַת מַגָּע, שֶׁהַנּוֹשֵׂא מְטַמֵּא בְּגָדִים, וְהַנּוֹגֵעַ אֵין בְּגָדָיו טְמֵאִין, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו:

והאכל מנבלתה. יָכוֹל תְּטַמְּאֶנּוּ אֲכִילָתוֹ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר בִּנְבֵלַת עוֹף טָהוֹר (ויקרא כ״ב) ״נִבְלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה בָהּ״, בָּהּ — אוֹתָהּ טְמֵאָה בְּגָדִים בַּאֲכִילָתָהּ וְאֵין נִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה בְּגָדִים בַּאֲכִילָתָהּ בְּלֹא מַשָּׂא, כְּגוֹן אִם תְּחָבָהּ לוֹ חֲבֵרוֹ בְּבֵית הַבְּלִיעָה, אִם כֵּן מַה תַּ״ל הָאֹכֵל? לִתֵּן שִׁעוּר לַנּוֹשֵׂא וְלַנּוֹגֵעַ כְּדֵי אֲכִילָה, וְהוּא כַּזַּיִת (ספרא; נדה מ״ב):

וטמא עד הערב. אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל צָרִיךְ הַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ:

מ״א **וְכָל־הַשֶּׁ֙רֶץ֙ עַל־הָאָ֔רֶץ שֶׁ֖קֶץ הוּא֑ לֹ֥א יֵאָכֵֽל׃**

השרץ על הארץ. לְהוֹצִיא אֶת הַיְתוּשִׁין שֶׁבִּכְלִיסִין וְשֶׁבַּפּוֹלִין, וְאֶת הַזִּיזִין שֶׁבָּעֲדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁרְצוּ עַל הָאָרֶץ אֶלָּא בְּתוֹךְ הָאֹכֶל, אֲבָל מִשֶּׁיָּצְאוּ לָאֲוִיר וְשָׁרְצוּ הֲרֵי נֶאֱסְרוּ (ספרא; חולין ס״ז):

לא יאכל. לְחַיֵּב עַל הַמַּאֲכִיל כָּאוֹכֵל; וְאֵין קָרוּי שֶׁרֶץ אֶלָּא דָּבָר נָמוּךְ, קָצַר רַגְלַיִם, שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה אֶלָּא כְּרוֹחֵשׁ וְנָד:

מ״ב **כֹּ֚ל הוֹלֵ֣ךְ עַל־גָּחוֹן֒ וְכֹ֣ל | הוֹלֵ֗ךְ עַל־אַרְבַּע֙ עַד כָּל־מַרְבֵּ֣ה רַגְלַ֔יִם לְכֹ֖ל־הַשֶּׁ֣רֶץ עַל־הָאָ֑רֶץ לֹ֥א תֹאכְל֖וּם כִּי־שֶׁ֥קֶץ הֵֽם׃**

הולך על גחון. זֶה נָחָשׁ, וּלְשׁוֹן גָּחוֹן שְׁחִיָּה, שֶׁהוֹלֵךְ שֹׁחַ וְנוֹפֵל עַל מֵעָיו:

כל הולך. לְהָבִיא הַשְּׁלִשׁוּלִין וְאֶת הַדּוֹמָה לַדּוֹמָה:

הולך על ארבע. זֶה עַקְרָב:

כל. לְהָבִיא אֶת הַחִפּוּשִׁית, אשקר״בוט בְּלַעַז, וְאֶת הַדּוֹמָה לַדּוֹמָה:

מרבה רגלים. זֶה נָדָל, שֶׁרֶץ שֵׁשׁ לוֹ רַגְלַיִם מֵרֹאשׁוֹ וְעַד זְנָבוֹ לְקָאן וּלְקָאן, וְקוֹרִין צינטפי״דש (ספרא):

מ״ג **אַל־תְּשַׁקְּצ֥וּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶ֖ם בְּכָל־הַשֶּׁ֣רֶץ הַשֹּׁרֵ֑ץ וְלֹ֥א תְטַמְּא֖וּ בָּהֶ֥ם וְנִטְמֵתֶ֖ם בָּֽם׃**

אל תשקצו. בְּאֲכִילָתָן, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב נַפְשֹׁתֵיכֶם וְאֵין שִׁקּוּץ נֶפֶשׁ בְּמַגָּע, וְכֵן וְלֹא תְטַמְּאוּ בַּאֲכִילָתָם:

ונטמתם בם. אִם אַתֶּם מְטַמְּאִין בָּהֶם בָּאָרֶץ, אַף אֲנִי מְטַמֵּא אֶתְכֶם בָּעוֹלָם הַבָּא וּבִישִׁיבַת מַעְלָה (יומא ל״ט):

מ״ד **כִּ֣י אֲנִ֣י יְהוָ֔ה אֱלֹהֵיכֶ֑ם וְהִתְקַדִּשְׁתֶּ֣ם וִֽהְיִיתֶ֣ם קְדֹשִׁ֔ים כִּ֥י קָד֖וֹשׁ אָ֑נִי וְלֹ֤א תְטַמְּאוּ֙ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶ֔ם בְּכָל־הַשֶּׁ֖רֶץ הָרֹמֵ֥שׂ עַל־הָאָֽרֶץ׃**

כי אני ה׳ אלהיכם. כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי קָדוֹשׁ שֶׁאֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם, כָּךְ וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם — קַדְּשׁוּ עַצְמְכֶם לְמַטָּה:

והייתם קדשים. לְפִי שֶׁאֲנִי אֶקְדֹּשׁ אֶתְכֶם לְמַעְלָה וּבָעוֹלָם הַבָּא:

ולא תטמאו וגו׳. לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בְּלָאוִין הַרְבֵּה, וְכָל לָאו מַלְקוּת, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בַּתַּלְמוּד (מכות ט״ז:), אָכַל פּוּטִיתָא לוֹקֶה אַרְבַּע, נְמָלָה לוֹקֶה חָמֵשׁ, צְרָעָה לוֹקֶה שֵׁשׁ:

מ״ה **כִּ֣י | אֲנִ֣י יְהוָ֗ה הַמַּעֲלֶ֤ה אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לִהְיֹ֥ת לָכֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים וִֽהְיִיתֶ֣ם קְדֹשִׁ֔ים כִּ֥י קָד֖וֹשׁ אָֽנִי׃**

כי אני ה׳ המעלה אתכם. עַל מְנָת שֶׁתְּקַבְּלוּ מִצְוֹתַי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם; דָּבָר אַחֵר, כִּי אֲנִי ה׳ הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם: בְּכָלָן כְּתִיב ״הוֹצֵאתִי״ וְכָאן כְּתִיב ״הַמַּעֲלֶה״, תָּנָא דְּבֵי ר׳ יִשְׁמָעֵאל אִלְמָלֵי לֹא הֶעֱלֵיתִי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁאֵין מַשְׁמִאִין בִּשְׂרָצִים כִּשְׁאָר אֻמּוֹת דַּיָּם, וּמַעֲלִיוּתָא הִיא גַּבַּיְהוּ, זֶהוּ לְשׁוֹן מַעֲלָה:

מ״ו **זֹ֣את תּוֹרַ֗ת הַבְּהֵמָה֙ וְהָע֣וֹף וְכֹ֣ל נֶ֔פֶשׁ הַחַיָּ֖ה הָרֹמֶ֣שֶׂת בַּמָּ֑יִם וּלְכֹ֖ל נֶ֥פֶשׁ הַשֹּׁרֶ֖צֶת עַל־הָאָֽרֶץ׃**

מ״ז לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֶּאֱכָלֶת וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל׃ {פ}

להבדיל. לֹא בִּלְבַד הַשּׁוֹנֶה, אֶלָּא שֶׁתְּהֵא יוֹדֵעַ וּמַכִּיר וּבָקִי בָּהֶן (ספרא)׃

בין הטמא ובין הטהר. צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין חָמוֹר לְפָרָה, וַהֲלֹא כְּבָר מְפֹרָשִׁים הֵם? אֶלָּא בֵּין טְמֵאָה לְךָ לִטְהוֹרָה לָךְ — בֵּין נִשְׁחֶטֶת חֶצְיוֹ שֶׁל קָנֶה לִנְשְׁחֶטֶת רֻבּוֹ׃

ובין החיה הנאכלת. צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין צְבִי לְעָרוֹד וַהֲלֹא כְּבָר מְפֹרָשִׁים הֵם? אֶלָּא בֵּין שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ סִימָנֵי טְרֵפָה כְּשֶׁרָה לִנּוֹלְדוּ בָהּ סִימָנֵי טְרֵפָה פְּסוּלָה (ספרא)׃

פרק י״ב

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא׃

אשה כי תזריע. א״ר שִׁמְלַאי: כְּשֵׁם שֶׁיְּצִירָתוֹ שֶׁל אָדָם אַחַר כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, כָּךְ תּוֹרָתוֹ נִתְפָּרְשָׁה אַחַר תּוֹרַת בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף (ויקרא רבה יד)׃

כי תזריע. לְרַבּוֹת שֶׁאִפְלּוּ יְלָדָתוּ מָחוּי — שֶׁנִּמְחָה וְנַעֲשָׂה כְּעֵין זֶרַע — אִמּוֹ טְמֵאָה לִידָה (נדה כ״ז)׃

כימי נדת דותה תטמא. כְּסֵדֶר כָּל טֻמְאָה הָאֲמוּרָה בְּנִדָּה מִטַּמְּאָה בְּטֻמְאַת לִידָה, וַאֲפִלּוּ נִפְתַּח הַקֶּבֶר בְּלֹא דָם (שם כ״א)׃

דותה. לְשׁוֹן דֶּבֶר הַזָּב מִגּוּפָהּ; לָשׁוֹן אַחֵר לְשׁוֹן מַדָּוֶה וְחֹלִי, שֶׁאֵין אִשָּׁה רוֹאָה דָם שֶׁלֹּא תֶּחֱלֶה וְרֹאשָׁהּ וְאֵבָרֶיהָ כְּבֵדִין עָלֶיהָ (שם ט׳)׃

ג׳ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃

ד׳ וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָהּ בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ׃

תשב. אֵין תֵּשֵׁב אֶלָּא לְשׁוֹן עֲכָבָה, כְּמוֹ וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ (דברים א׳), וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא (בראשית י״ג)׃

בדמי טהרה. אַע״פִּי שֶׁרוֹאָה טְהוֹרָה׃

בדמי טהרה. לֹא מַפִּיק ה״א, וְהוּא שֵׁם דָּבָר כְּמוֹ טֹהַר׃

ימי טהרה. מַפִּיק ה״א — יְמֵי טֹהַר שֶׁלָּהּ׃

בכל קדש. לְרַבּוֹת אֶת הַתְּרוּמָה, לְפִי שֶׁזּוֹ טְבוּלַת יוֹם אָרוּחַ, שֶׁטְּבָלָה לְסוֹף שִׁבְעָה וְאֵין שִׁמְשָׁהּ מַעֲרִיב לְטַהֲרָהּ עַד שְׁקִיעַת הַחַמָּה שֶׁל יוֹם אַרְבָּעִים שֶׁלְּמָחָר תָּבִיא אֶת כַּפָּרַת טָהֳרָתָהּ׃

לא תגע. אַזְהָרָה לָאוֹכֵל וְכוֹ׳ כְּמוֹ שֶׁשָּׁנוּיָה בִּיבָמוֹת (דף ע״ה)׃

ה׳ וְאִם־נְקֵבָה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי טָהֳרָהּ׃

ו׳ וּבִמְלֹאת | יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן׃

ז׳ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ לַנְּקֵבָה׃

והקריבו. לְמֻדָּךְ שֶׁאֵין מְעַכְּבָהּ לְאֶכֹל בְּקָדָשִׁים אֶלָּא אֶחָד מֵהֶם, וְאֵי זֶה הוּא? זֶה חַטָּאת, שֶׁנֶּאֱמַר וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה, מִי שֶׁהוּא בָא לְכַפֵּר, בּוֹ הַטָּהֳרָה תְּלוּיָה׃

וטהרה. מִכְּלָל שֶׁעַד כָּאן קְרוּיָה טְמֵאָה׃

ח׳ וְאִם־לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי־תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה׃ {פ}

אחד לעלה ואחד לחטאת. לֹא הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב אֶלָּא לְמִקְרָאֹהּ, אֲבָל לְהַקְרָבָה חַטָּאת קוֹדֶם לָעוֹלָה, כָּךְ שָׁנִינוּ בִּזְבָחִים בְּפֶרֶק כָּל הַתָּדִיר (זבחים צ ע״א)׃

פרק י״ג

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃

ב אָדָם כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אֹו־סַפַּחַת֮ אֹו בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרָעַת וְהוּבָא֮ אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֹו אֶל־אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים׃

שאת או ספחת וגו׳. שְׂמוֹת נְגָעִים הֵם וּלְבָנוֹת זוֹ מִזּוֹ׃

בהרת. חֲבַרְבּוּרוֹת, טיי״א בְּלַעַז, וְכֵן בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים (איוב ל״ז)׃

אל אהרן וגו׳. גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא שֶׁאֵין טֻמְאַת נְגָעִים וְטָהֳרָתָן אֶלָּא עַל פִּי כֹהֵן (ספרא)׃

ג וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ | לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע֮ עָמֹק֮ מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ׃

הפך לבן. מִתְּחִלָּה שָׁחֹר וְהָפַךְ לְלָבָן בְּתוֹךְ הַנֶּגַע; וּמְעוּט שֵׂעָר שְׁנַיִם׃

עמק מעור בשרו. כָּל מַרְאֶה לָבָן עָמֹק הוּא, כְּמַרְאֶה חַמָּה עֲמֻקָּה מִן הַצֵּל׃

וטמא אתו. יֹאמַר לוֹ טָמֵא אַתָּה, שֶׁשֵּׂעָר לָבָן סִימָן טֻמְאָה הוּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב׃

ד וְאִם־בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק֮ אֵין־מַרְאֶהָ מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָהּ לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃

ועמק אין מראה. לֹא יָדַעְתִּי פֵּרוּשׁוֹ׃

והסגיר. יַסְגִּירֶנּוּ בְּבַיִת אֶחָד וְלֹא יֵרֶאֶה עַד סוֹף הַשָּׁבוּעַ וְיוֹכִיחוּ סִימָנִים עָלָיו׃

ה וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן֮ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי֒ וְהִנֵּה הַנֶּגַע֮ עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃

בעיניו. בְּמַרְאֵהוּ וּבְשָׁעוּרוֹ הָרִאשׁוֹן׃

והסגירו ... שנית. הָא אִם פָּשָׂה בְּשָׁבוּעַ רִאשׁוֹן, טָמֵא מֻחְלָט׃

ו וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי֙ שֵׁנִית֙ וְהִנֵּה֙ כֵּהָה הַנֶּגַע֙ וְלֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן֮ מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃

כהה. הֶכְהֶה מִמַּרְאֵיתוֹ, הָא אִם עָמַד בְּמַרְאֵיתוֹ אוֹ פָּשָׂה טָמֵא׃

מספחת. שֵׁם נֶגַע טָהוֹר׃

וכבס בגדיו וטהר. הוֹאִיל וְנִזְקַק לְהַסְגֵּר נִקְרָא טָמֵא וְצָרִיךְ טְבִילָה׃

ז וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת֮ בָּעוֹר אַחֲרֵי הֵרָאֹתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן׃

ח וְרָאָה֮ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא׃ {פ}

וטמאו הכהן. וּמְשֻׁטְמָאוֹ חֲרִי הוּא מֻחְלָט, וְזָקוּק לְצִפָּרִים וּלְתִגְלַחַת וּלְקָרְבָּן הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת זֹאת תִּהְיֶה׃

צרעת הוא. הַמִּסְפַּחַת הַזֹּאת׃

צרעת. לְשׁוֹן נְקֵבָה. **נגע.** לְשׁוֹן זָכָר׃

ט נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃

י וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־לְבָנָה֮ בָּעוֹר וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְּׂאֵת׃

ומחית. שינמי״נט בְּלַעַז, שֶׁנֶּהְפַּךְ מִקְצַת הַלֶּבֶן שֶׁבְּתוֹךְ הַשְּׂאֵת לְמַרְאֵה בָּשָׂר, אַף הִיא סִימָן טֻמְאָה — שֵׂעָר לָבָן בְּלֹא מִחְיָה וּמִחְיָה בְּלֹא שֵׂעָר לָבָן — וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמְרָה מִחְיָה אֶלָּא בַּשְּׂאֵת, אַף בְּכָל הַמַּרְאוֹת וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן הוּא סִימָן טֻמְאָה׃

י״א צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִוא֙ בְּעֹ֣ור בְּשָׂרֹ֔ו וְטִמְּאֹ֖ו הַכֹּהֵ֑ן לֹ֥א יַסְגִּרֶ֖נּוּ כִּ֥י טָמֵ֥א הֽוּא׃

צרעת נושנת הוא. מַכָּה יְשָׁנָה הִיא תַּחַת הַמִּחְיָה, וְחַבּוּרָה זוֹ נִרְאֵית בְּרִיאָה לְמַעְלָה וְתַחְתֶּיהָ מְלֵאָה לֵחָה — שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְעָלְתָה מִחְיָה אֲטַהֲרֶנָּה׃

י״ב וְאִם־פָּרֹ֤חַ תִּפְרַח֙ הַצָּרַעַ֔ת בָּעֹ֖ור וְכִסְּתָ֣ה הַצָּרַעַ֗ת אֶת־כָּל־עֹ֙ור֙ הַנֶּ֔גַע מֵרֹאשֹׁ֖ו וְעַד־רַגְלָ֑יו לְכֹ֖ל מַרְאֵ֥ה עֵינֵ֖י הַכֹּהֵֽן׃

מראשו. שֶׁל אָדָם **ועד רגליו**׃

לכל מראה עיני הכהן. פֵּרֵט לְכֹהֵן שֶׁחָשַׁשׁ מְאוֹרוֹ (ספרא)׃

י״ג וְרָאָ֣ה הַכֹּהֵ֗ן וְהִנֵּ֤ה כִסְּתָה֙ הַצָּרַעַ֔ת אֶת־כָּל־בְּשָׂרֹ֖ו וְטִהַ֣ר אֶת־הַנֶּ֑גַע כֻּלֹּ֥ו הָפַ֖ךְ לָבָ֥ן טָה֖וֹר הֽוּא׃

י״ד וּבְיֹ֥ום הֵרָאֹ֖ות בֹּ֣ו בָּשָׂ֣ר חַ֑י יִטְמָֽא׃

וביום הראות בו בשר חי. אִם צָמְחָה בּוֹ מִחְיָה חֲרֵי כְבָר פֵּרֵשׁ שֶׁהַמִּחְיָה סִימָן טֻמְאָה? אֶלָּא חֲרֵי שֶׁהָיָה הַנֶּגַע בְּאֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי אֵבָרִים שֶׁאֵין מִטַּמְּאִין מִשּׁוּם מִחְיָה — לְפִי שֶׁאֵין נִרְאֶה הַנֶּגַע כֻּלּוֹ כְּאֶחָד, שֶׁשּׁוֹפְעִין אֵילָךְ וְאֵילָךְ (נגעים פ״ו; קידושין כ״ה) — וְחָזַר רֹאשׁ הָאֵבֶר וְנִתְגַּלָּה שִׁפּוּעוֹ עַל יְדֵי שֶׁמָּק, כְּגוֹן שֶׁהִבְרִיא וְנַעֲשָׂה רָחָב וְנִרְאֵית בּוֹ הַמִּחְיָה, לְמִדְנוּ הַכָּתוּב שֶׁתִּטַּמֵּא (ספרא)׃

וביום. מַה תַּ״ל? לְלַמֵּד יֵשׁ יוֹם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בּוֹ וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאֵין אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ: חָתָן נוֹתְנִין לוֹ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, לוֹ וְלִכְסוּתוֹ וּלְבֵיתוֹ, וְכֵן בָּרֶגֶל נוֹתְנִין לוֹ כָּל יְמֵי הָרֶגֶל (נגעים פ״ג, מועד קטן ז׳)׃

ט״ו וְרָאָ֣ה הַכֹּהֵ֗ן אֶת־הַבָּשָׂר֙ הַחַ֔י וְטִמְּאֹ֖ו הַבָּשָׂ֣ר הַחַ֑י טָמֵ֥א הֽוּא֙ צָרַ֣עַת הִ֔וא

צרעת הוא. הַבָּשָׂר הַהוּא: בָּשָׂר לְשׁוֹן זָכָר׃

ט״ז אֹ֚ו כִּ֣י יָשׁ֔וּב הַבָּשָׂ֥ר הַחַ֖י וְנֶהְפַּ֣ךְ לְלָבָ֑ן וּבָ֖א אֶל־הַכֹּהֵֽן׃

י״ז וְרָאָ֥הוּ הַכֹּהֵ֖ן וְהִנֵּ֣ה נֶהְפַּ֣ךְ הַנֶּ֣גַע לְלָבָ֑ן וְטִהַ֥ר הַכֹּהֵ֖ן אֶת־הַנֶּ֥גַע טָה֖וֹר הֽוּא׃ {פ}

י״ח וּבָשָׂ֕ר כִּֽי־יִהְיֶ֥ה בֹו־בְעֹורֹ֖ שְׁחִ֑ין וְנִרְפָּֽא׃

שחין. לְשׁוֹן חִמּוּם, שֶׁנִּתְחַמֵּם הַבָּשָׂר בְּלִקּוּי הַבָּא לוֹ מֵחֲמַת מַכָּה שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הָאוּר (חולין ח׳)׃

ונרפא. הַשְׁחִין הֶעֱלָה אֲרוּכָה וּבְמָקוֹמוֹ הֶעֱלָה נֶגַע אַחֵר׃

י״ט וְהָיָ֗ה בִּמְקֹום֙ הַשְּׁחִ֣ין שְׂאֵ֔ת לְבָנָ֖ה אֹ֣ו בַּהֶ֑רֶת לְבָנָה֙ אַדְמְדֶּ֔מֶת וְנִרְאָ֖ה אֶל־הַכֹּהֵֽן׃

או בהרת לבנה אדמדמת. שֶׁאֵין הַנֶּגַע לָבָן חָלָק, אֶלָּא פָּתוּחַ וּמְעֹרָב בִּשְׂתֵי מַרְאוֹת — לָבָן וְאָדֹם׃

כ׳ וְרָאָ֥ה הַכֹּהֵ֖ן וְהִנֵּ֣ה מַרְאֶ֣הָ שָׁפֵ֔ל מִן־הָעֹ֑ור וּשְׂעָרָ֥ה הָפַ֖ךְ לָבָ֑ן וְטִמְּאֹ֖ו הַכֹּהֵ֥ן נֶ֛גַע־צָרַ֥עַת הִ֖וא בַּשְׁחִ֥ין פָּרָ֖חָה׃

מראה שפל. וְאֵין מַמָּשָׁהּ שָׁפָל, אֶלָּא מִתּוֹךְ לַבְנוּנִיתוֹ הוּא נִרְאֶה שָׁפָל וְעָמֹק, כְּמַרְאֵה חַמָּה עֲמֻקָּה מִן הַצֵּל׃

כ״א וְאִם֩ | יִרְאֶ֨נָּה הַכֹּהֵ֜ן וְהִנֵּ֣ה אֵין־בָּ֗הּ שֵׂעָר֙ לָבָ֔ן וּשְׁפָלָ֥ה אֵינֶ֖נָּה מִן־הָעֹ֑ור וְהִ֥יא כֵהָ֖ה וְהִסְגִּירֹ֥ו הַכֹּהֵ֖ן שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃

כ״ב וְאִם־פָּשֹׂ֥ה תִפְשֶׂ֖ה בָּעֹ֑ור וְטִמֵּ֥א הַכֹּהֵ֖ן אֹתֹ֥ו נֶ֛גַע הֽוּא׃

נגע הוא. הַשְׂאֵת הַזֹּאת אוֹ הַבַּהֶרֶת׃

כ״ג וְאִם־תַּחְתֶּ֥יהָ תַעֲמֹ֖ד הַבַּהֶ֑רֶת לֹ֥א פָשְׂתָ֖ה צָרֶ֣בֶת הַשְׁחִ֔ין הֽוּא֙ וְטִהֲרֹ֖ו הַכֹּהֵֽן׃ {ס}

תחתיה. בִּמְקוֹמָהּ׃

צרבת השחין. כְּתַרְגּוּמוֹ רֹשֶׁם שְׁחָנָא; — אֵינוֹ אֶלָּא רֹשֶׁם הַחִמּוּם הַנִּכָּר בַּבָּשָׂר; כָּל צָרֶבֶת לְשׁוֹן רְגִיעַת עוֹר הַנִּרְגָּע מֵחֲמַת חִמּוּם, כְּמוֹ וְנִצְרְבוּ בָהּ כָּל פָּנִים (יחזקאל כ״א), רייטרו״ר בְּלַעַז׃

צרבת. רייטרי״שמנט בְּלַעַז:

כ״ו אוֹ בָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בְעֹרוֹ מִכְוַת־אֵשׁ וְהָיְתָה מִחְיַת הַמִּכְוָה בַּהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת אוֹ לְבָנָה:

מחית המכוה. שנימני״ט; כְּשֶׁחָיְתָה הַמִּכְוָה הָפְכָה לְבַהֶרֶת פְּתוּכָה אוֹ לְבָנָה חֲלָקָה; וְסִימָנֵי מִכְוָה וְסִימָנֵי שְׂחִין שָׁוִים הֵם, וְלָמָּה חִלְּקָן הַכָּתוּב? לוֹמַר שֶׁאֵין מְצָטָרְפִין זֶה עִם זֶה — נוֹלַד חֲצִי גְּרִיס בַּשְּׂחִין וַחֲצִי גְּרִיס בַּמִּכְוָה, לֹא יְהוֹנוּ כִּגְרִיס (חולין ח׳):

כ״ז וְרָאָה אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נָהְפַּךְ שֵׂעָר לָבָן בַּבַּהֶרֶת וּמַרְאֶהָ עָמֹק מִן־הָעוֹר צָרַעַת הִוא בַּמִּכְוָה פָּרָחָה וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע צָרַעַת הִוא:

כ״ח וְאִם | יַעֲמֹד הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בַּבַּהֶרֶת שֵׂעָר לָבָן וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־הָעוֹר וְהִוא כֵּהָה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים:

כ״ט וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אִם־פָּשֹׂה תִּפְשֶׂה בָּעוֹר וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נֶגַע צָרַעַת הִוא:

ל׳ וְאִם־תַּחְתֶּיהָ יַעֲמֹד הַבַּהֶרֶת לֹא־פָשְׂתָה בָעוֹר וְהִוא כֵּהָה שְׂאֵת הַמִּכְוָה הֵוא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן כִּי־צָרֶבֶת הַמִּכְוָה הִוא: {פ}

ל״א וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְזָקָן:

בראש או בזקן. בָּא הַכָּתוּב לְחַלֵּק בֵּין נֶגַע שֶׁבִּמְקוֹם שֵׂעָר לְנֶגַע שֶׁבִּמְקוֹם בָּשָׂר, שֶׁזֶּה סִימָנוֹ בְּשֵׂעָר לָבָן וְזֶה סִימָנוֹ בְּשֵׂעָר צָהֹב:

ל״ב וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק וְלֹא־הָיָה בּוֹ שֵׂעָר צָהֹב וּמַרְאֵה הַנֶּתֶק אֵין עָמֹק מִן־הָעוֹר:

ל״ג וְהִתְגַּלָּח וְאֶת־הַנָּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנָּתֶק שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית:

והתגלח. סְבִיבוֹת הַנֶּתֶק,

ואת הנתק לא יגלח. מַנִּיחַ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת סָמוּךְ לוֹ סָבִיב, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִכָּר אִם פָּשָׂה, שֶׁאִם יִפְשֶׂה יַעֲבֹר הַשְּׂעָרוֹת וְיֵצֵא לְמָקוֹם הַגְּלוּחַ (נגעים פ״י, ספרא):

ל״ד וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנָּתֶק בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנָּתֶק בָּעוֹר וּמַרְאֵהוּ אֵינֶנּוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וְטִהַר אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר:

ל״ה וְאִם־פָּשֹׂה יִפְשֶׂה הַנָּתֶק בָּעוֹר אַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ:

אחרי טהרתו. אֵין לִי אֶלָּא פּוֹשֶׂה לְאַחַר הַפְּטוּר, מְנַיִן אַף בְּסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן וּבְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי? תַּלְמוּד לוֹמַר פָּשֹׂה יִפְשֶׂה (ספרא):

ל״ו וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנָּתֶק בָּעוֹר לֹא־יְבַקֵּר הַכֹּהֵן לַשֵּׂעָר הַצָּהֹב טָמֵא הוּא:

ל״ז וְאִם־בְּעֵינָיו עָמַד הַנָּתֶק וְשֵׂעָר שָׁחֹר צָמַח־בּוֹ נִרְפָּא הַנָּתֶק טָהוֹר הוּא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן: {ס}

ושער שחר. מְנַיִן אַף הַיָּרֹק וְהָאָדֹם, שֶׁאֵינוֹ צָהֹב? תַּלְמוּד לוֹמַר ״וְשֵׂעָר״; וּלְשׁוֹן צָהֹב דּוֹמֶה לְתַבְנִית הַזָּהָב — צָהֹב כְּמוֹ זָהֹב, אור״פלא בְּלַעַז:

טהור הוא וטהרו הכהן. הָא טָמֵא שֶׁטִּהֲרוֹ הַכֹּהֵן לֹא טָהוֹר׃

ל״ח **וְאִישׁ֙ אֽוֹ־אִשָּׁ֔ה כִּֽי־יִהְיֶ֥ה בְעוֹר־בְּשָׂרָ֖ם בֶּהָרֹ֑ת בֶּהָרֹ֖ת לְבָנֹֽת׃**

בהרת. חֲבַרְבּוּרוֹת׃

ל״ט **וְרָאָ֣ה הַכֹּהֵ֔ן וְהִנֵּ֖ה בְּעוֹר־בְּשָׂרָ֑ם בֶּהָרֹ֣ת כֵּהוֹת֮ לְבָנֹת֒ בַּהַ֣ק הוּא֮ פֶּ֣רַח בָּעוֹר֒ טָה֥וֹר הֽוּא׃ {ס}**

כהות לבנת. שֶׁאֵין לְבָן שֶׁלָּהֶן עַז אֶלָּא כּוֹהֶה׃

בהק. כְּמוֹ לְבָן הַנִּרְאֶה בִּבְשַׂר אָדָם אֹדֶם, שֶׁקּוֹרִין רוש״ו, בֵּין חֲבַרְבּוּרוֹת אַדְמִימוּתוֹ, קָרוּי בַּהַק, כְּאִישׁ עַדְשָׁן שֶׁבֵּין עֲדָשָׁה לַעֲדָשָׁה מַבְהִיק הַבָּשָׂר בְּלֹבֶן צַח׃

מ׳ **וְאִ֣ישׁ כִּֽי־יִמָּרֵ֥ט רֹאשׁ֖וֹ קֵרַ֣ח הֽוּא֑ טָה֖וֹר הֽוּא׃**

קרח הוא טהור הוא. טָהוֹר מִטֻּמְאַת נְתָקִין, שֶׁאֵינוֹ נִדּוֹן בְּסִימָנֵי רֹאשׁ וְזָקָן שֶׁהֵם מְקוֹם שֵׂעָר, אֶלָּא בְּסִימָנֵי נֶגַע עוֹר בָּשָׂר — (בְּשֵׂעָר לָבָן) וּמִחְיָה וּפְשִׁיוֹן (נגעים פ״י)׃

מ״א **וְאִם־מִפְאַ֥ת פָּנָ֖יו יִמָּרֵ֣ט רֹאשׁ֑וֹ גִּבֵּ֥חַ הֽוּא֙ טָה֖וֹר הֽוּא׃**

ואם מפאת פניו. מִשִּׁפּוּעַ קָדְקֹד כְּלַפֵּי פָּנָיו קָרוּי גַּבַּחַת — וְאַף הַצְּדָדִין שֶׁמִּכָּאן וּמִכָּאן בִּכְלָל — וּמִשִּׁפּוּעַ קָדְקֹד כְּלַפֵּי אֲחוֹרָיו קָרוּי קָרַחַת׃

מ״ב **וְכִֽי־יִהְיֶ֨ה בַקָּרַחַת֜ אֽוֹ בַגַּבַּחַת֗ נֶ֚גַע לְבָ֣ן אֲדַמְדֶּ֔ם צָרַ֥עַת פֹּרַחַ֖ת הִ֑וא בְּקָרְחָתוֹ֙ אֽוֹ בְגַבַּחְתּ֔וֹ׃**

נגע לבן אדמדם. פָּתוּחַ; מִנַּיִן שְׁאָר הַמַּרְאוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר נֶגַע׃

מ״ג **וְרָאָ֣ה אֹת֗וֹ הַכֹּהֵן֙ וְהִנֵּ֣ה שְׂאֵת־הַנֶּ֣גַע לְבָנָ֔ה אֲדַמְדֶּ֖מֶת בְּקָרְחָתוֹ֙ אֽוֹ בְגַבַּחְתּ֔וֹ כְּמַרְאֵ֖ה צָרַ֥עַת עוֹר בָּשָֽׂר׃**

כמראה צרעת עור בשר. כְּמַרְאֶה הַצָּרַעַת הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת ״עוֹר בָּשָׂר״ — אָדֹם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ, וּמָה אָמוּר בּוֹ? שֶׁמְּטַמֵּא בְּאַרְבַּע מַרְאוֹת, וְנִדּוֹן בִּשְׁנֵי שָׂבוּעוֹת; וְלֹא כְמַרְאֶה צָרַעַת הָאָמוּר בִּשְׂחִין וּמִכְוָה שֶׁהוּא נִדּוֹן בְּשָׂבוּעַ אֶחָד, וְלֹא כְמַרְאֶה נְתָקִין שֶׁל מְקוֹם שֵׂעָר, שֶׁאֵין מְטַמְּאִין בְּאַרְבַּע מַרְאוֹת — שְׂאֵת וְתוֹלַדְתָּהּ, בַּהֶרֶת וְתוֹלַדְתָּהּ׃

מ״ד **אִישׁ־צָרוּ֥עַ הוּא֙ טָמֵ֣א הֽוּא֔ טַמֵּ֥א יְטַמְּאֶ֖נּוּ הַכֹּהֵ֑ן בְּרֹאשׁ֖וֹ נִגְעֽוֹ׃**

בראשו נגעו. אֵין לִי אֶלָּא נְתָקִין, מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר הַמְנֻגָּעִים? תַּ״ל ״טַמֵּא יְטַמְּאֶנּוּ״, לְרַבּוֹת אֶת כֻּלָּן — עַל כֻּלָּן הוּא אוֹמֵר בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְגוֹ׳׃

מ״ה **וְהַצָּרוּעַ֮ אֲשֶׁר־בּוֹ֣ הַנֶּ֣גַע בְּגָדָ֗יו יִהְיוּ֙ פְרֻמִ֔ים וְרֹאשׁ֖וֹ יִהְיֶ֣ה פָרֽוּעַ֑ וְעַל־שָׂפָ֥ם יַעְטֶ֖ה וְטָמֵ֥א ׀ טָמֵ֖א יִקְרָֽא׃**

פרמים. קְרוּעִים׃

פרוע. מְגֻדַּל שֵׂעָר׃

ועל שפם יעטה. כְּאָבֵל׃

שפם. שְׂעַר הַשְּׂפָתַיִם, גרנו״ן בְּלַעַז׃

וטמא טמא יקרא. מַשְׁמִיעַ שֶׁהוּא טָמֵא וְיִפָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ (ספרא, מועד קטן ה׳)׃

מ״ו **כָּל־יְמֵ֣י אֲשֶׁר֩ הַנֶּ֨גַע בּ֜וֹ יִטְמָ֗א טָמֵא֙ הֽוּא֙ בָּדָ֣ד יֵשֵׁ֔ב מִח֥וּץ לַֽמַּחֲנֶ֖ה מוֹשָׁבֽוֹ׃ {ס}**

בדד ישב. שֶׁלֹּא יִהְיוּ טְמֵאִים יוֹשְׁבִין עִמּוֹ; וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ מַה נִּשְׁתַּנָּה מִשְּׁאָר טְמֵאִים לֵישֵׁב בָּדָד? הוֹאִיל וְהוּא הִבְדִּיל בְּלָשׁוֹן הָרַע בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וּבֵין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, אַף הוּא יִבָּדֵל (ערכין ט״ז)׃

מחוץ למחנה. חוּץ לְשָׁלוֹשׁ מַחֲנוֹת׃

מ״ז **וְהַבֶּ֗גֶד כִּֽי־יִהְיֶ֤ה בּוֹ֙ נֶ֣גַע צָרָ֔עַת בְּבֶ֖גֶד צֶ֣מֶר אֽוֹ בְבֶ֑גֶד פִּשְׁתִּֽים׃**

מ״ח אוֹ בִשְׁתִּי֙ אוֹ בְעֵרֶב לַפִּשְׁתִּים וְלַצֶּמֶר אוֹ בְעוֹר אוֹ בְּכָל־מְלֶאכֶת עוֹר׃

לפשתים ולצמר. שֶׁל פִּשְׁתִּים אוֹ שֶׁל צֶמֶר׃

או בעור. זֶה עוֹר שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בּוֹ מְלָאכָה׃

או בכל מלאכת עור. זֶה עוֹר שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ מְלָאכָה׃

מ״ט וְהָיָה הַנָּגַע יְרַקְרַק | אוֹ אֲדַמְדָּם בַּבֶּגֶד אוֹ בָעוֹר אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב֙ אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר נֶגַע צָרַעַת הוּא וְהָרְאָה אֶת־הַכֹּהֵן׃

ירקרק. יָרֹק שֶׁבִּיְרָקִין׃

אדמדם. אָדֹם שֶׁבָּאֲדָמִים׃

נ׳ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנָּגַע וְהִסְגִּיר אֶת־הַנָּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃

נ״א וְרָאָה אֶת־הַנָּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כִּי־פָשָׂה הַנָּגַע֮ בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב֒ אוֹ בָעוֹר לְכָל אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה הָעוֹר לִמְלָאכָה צָרַעַת מַמְאֶרֶת הַנָּגַע טָמֵא הוּא׃

צרעת ממארת. לְשׁוֹן סִלּוֹן מַמְאִיר (יחזקאל כ״ח), פויי״נט בְּלַעַז; וּמִדְרָשׁוֹ: תֵּן בּוֹ מְאֵרָה שֶׁלֹּא תֵהָנֶה הֵימֶנּוּ (ספרא)׃

נ״ב וְשָׂרַף אֶת־הַבֶּגֶד אוֹ אֶת־הַשְּׁתִי | אוֹ אֶת־הָעֵרֶב֒ בַּצֶּמֶר֮ אוֹ בַפִּשְׁתִּים אוֹ אֶת־כָּל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה בּוֹ הַנָּגַע כִּי־צָרַעַת מַמְאֶרֶת֒ הִוא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃

בצמר או בפשתים. שֶׁל צֶמֶר אוֹ שֶׁל פִּשְׁתִּים, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ: יָכוֹל יָבִיא גִּזֵּי צֶמֶר וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן וְיִשְׂרְפֵם עִמּוֹ? תַּ״ל ״הוּא״ **באש תשרף** — אֵינָהּ צְרִיכָה דָּבָר אַחֵר עִמָּהּ, אִם כֵּן מַה תַּ״ל ״בַּצֶּמֶר אוֹ בַפִּשְׁתִּים״? לְהוֹצִיא אֶת הָאֲמִרִיּוֹת שֶׁבּוֹ שֶׁהֵן מִמִּין אַחַר; אֲמִרִיּוֹת לְשׁוֹן שָׂפָה, כְּמוֹ אִימְרָא (ספרא)׃

נ״ג וְאִם־יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה֮ לֹא־פָשָׂה הַנָּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ בָעֵרֶב אוֹ בְּכָל־כְּלִי־עוֹר׃

נ״ד וְצִוָּה֮ הַכֹּהֵן וְכִבְּסוּ֒ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע וְהִסְגִּירוֹ שִׁבְעַת־יָמִים שֵׁנִית׃

את אשר בו הנגע. יָכוֹל מְקוֹם הַנָּגַע בִּלְבַד, תַּ״ל ״אֵת אֲשֶׁר בּוֹ הַנָּגַע״, יָכוֹל כָּל הַבֶּגֶד כֻּלּוֹ טָעוּן כִּבּוּס, תַּ״ל ״הַנָּגַע״, הָא כֵיצַד? יְכַבֵּס מִן הַבֶּגֶד עִמּוֹ׃

נ״ה וְרָאָה הַכֹּהֵן אַחֲרֵי | הֻכַּבֵּס אֶת־הַנָּגַע וְהִנֵּה֙ לֹא־הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת־עֵינוֹ֔ וְהַנֶּגַע לֹא־פָשָׂה טָמֵא הוּא֙ בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ֙ פְּחֶתֶת הִוא֙ בְּקָרְחָתוֹ֔ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃

אחרי הכבס. לְשׁוֹן הֶעָשׂוֹת׃

לא הפך הנגע את עינו. לֹא הָכְהָה מִמַּרְאִיתוֹ׃

והנגע לא פשה. שָׁמַעְנוּ שֶׁאִם לֹא הָפַךְ וְלֹא פָשָׂה טָמֵא — וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לֹא הָפַךְ וּפָשָׂה — הָפַךְ וְלֹא פָשָׂה אֵינִי יוֹדֵעַ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ, תַּ״ל ״וְהִסְגִּיר אֶת הַנָּגַע״ — מִכָּל מָקוֹם, דִּבְרֵי ר׳ יְהוּדָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים וְכוּ׳, כְּדְאִיתָא בְּת״כּ, וּרְמַזְתִּיהָ כָּאן לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל אָפְנָיו׃

פחתת הוא. לְשׁוֹן גֵּמָא, כְּמוֹ בְּאַחַת הַפְּחָתִים (שמואל ב י״ז), כְּלוֹמַר שְׁפֵלָה הִיא — נֶגַע שֶׁמַּרְאָיו שׁוֹקְעִין (ספרא)׃

בקרחתו או בגבחתו. כְּתַרְגּוּמוֹ בְּשִׁחִיקוּתֵהּ אוֹ בְחַדָּתוּתֵהּ׃

קרחתו. שְׁחָקִים, יְשָׁנִים; וּמִפְּנֵי הַמִּדְרָשׁ שֶׁהֲצָרְךָ לְגְזֵרָה שָׁוָה — מְנַיִן לִפְרִיחָה בַּבְּגָדִים שֶׁהִיא טְהוֹרָה? נֶאֱמְרָה קָרֵחַת וְגַבַּחַת בָּאָדָם, וְנֶאֱמְרָה קָרֵחַת וְגַבַּחַת בַּבְּגָדִים, מַה לְּהַלָּן פָּרַח בְּכֻלּוֹ טָהוֹר אַף כָּאן פָּרַח בְּכֻלּוֹ טָהוֹר — לְכָךְ אָמַז הַכָּתוּב לְשׁוֹן קָרֵחַת וְגַבַּחַת; וּלְעִנְיַן פְּרוּשׁוֹ וְתַרְגּוּמוֹ זֶהוּ מַשְׁמָעוֹ: קָרֵחַת לְשׁוֹן יְשָׁנִים וְגַבַּחַת לְשׁוֹן חֲדָשִׁים — כְּאִלּוּ נִכְתַּב בְּאַחֲרִיתוֹ אוֹ בְקִדְמוּתוֹ — שֶׁהַקָּרַחַת לְשׁוֹן אֲחוֹרַיִם וְגַבַּחַת לְשׁוֹן פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְאִם מִפְּאַת פָּנָיו וְגוֹ׳, וְהַקָּרַחַת כָּל שֶׁשּׁוֹפֵעַ וְיוֹרֵד מִן הַקָּדְקֹד וּלְאַחֲרָיו, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּת״כּ׃

נ״ו וְאִם־רָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה֙ כֵּהָה הַנֶּגַע אַחֲרֵי֙ הֻכַּבֵּס אֹתוֹ֔ וְקָרַע אֹתוֹ֙ מִן־הַבֶּגֶד֙ אוֹ מִן־הָעוֹר֙ אוֹ מִן־הַשְּׁתִי֙ אוֹ מִן־הָעֵרֶב׃

וקרע אתו. יִקְרַע מְקוֹם הַנֶּגַע מִן הַבֶּגֶד וְיִשְׂרְפֶנּוּ׃

ט״ז וְאִם־תֵּרָאֶה עוֹד בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְׁתִּי אוֹ־בֶעֱרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר פַּרַחַת הֵוא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרְפֶנּוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע׃

פרחת הוא. דָּבָר הַחוֹזֵר וְצוֹמֵחַ׃

באש תשרפנו. אֶת כָּל הַבֶּגֶד׃

י״ח וְהַבֶּגֶד אוֹ־הַשְׁתִּי אוֹ־הָעֵרֶב אוֹ־כָל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר תִּכַּבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנָּגַע וְכֻבַּס שֵׁנִית וְטָהֵר׃

וסר מהם הנגע. אִם כְּשֶׁכִּבְּסוּהוּ בַּתְּחִלָּה עַל פִּי כֹּהֵן סָר מִמֶּנּוּ הַנֶּגַע לְגַמְרֵי.

וכבס שנית. לְשׁוֹן טְבִילָה; תַּרְגּוּם שֶׁל כִּבּוּסִין שֶׁבְּפָרָשָׁה זוֹ לְשׁוֹן לִבּוּן, ״וְיִתְחַוֵּר״, חוּץ מִזֶּה, שֶׁאֵינוֹ לְלִבּוּן אֶלָּא לִטְבֹּל, לְכָךְ תִּרְגּוּמוֹ ״וְיִצְטַבַּע״, וְכֵן כָּל כִּבּוּסֵי בְגָדִים שֶׁהֵן לִטְבִילָה מְתֻרְגָּמִין וְיִצְטַבַּע׃

י״ט וְאֵת תּוֹרַת נֶגַע־צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר | אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ הַשְׁתִּי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָּל־כְּלִי־עוֹר לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ׃ {פ}

פרק י״ד

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃

זאת תהיה תורת וגו׳. מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְטַהֲרִין אוֹתוֹ בַּלַּיְלָה (ספרא)׃

ג׳ וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע־הַצָּרַעַת מִן־הַצָּרוּעַ׃

אל מחוץ למחנה. חוּץ לִשְׁלוֹשָׁה מַחֲנוֹת שֶׁנִּשְׁתַּלַּח שָׁם בִּימֵי חִלּוּטוֹ׃

ד׳ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח לַמִּטַּהֵר שְׁתֵּי־צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב׃

חיות. פְּרָט לְטָרְפוֹת׃

טהרות. פְּרָט לְעוֹף טָמֵא, לְפִי שֶׁהַנְּגָעִים בָּאִין עַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה פְּטְפּוּטֵי דְבָרִים, לְפִיכָךְ הַזְּקוּקִין לְטָהֳרָתוֹ צִפֳּרִים שֶׁמְּפַטְפְּטִין תָּמִיד בְּצִפְצוּף קוֹל (ערכין ט״ז)׃

ועץ ארז. לְפִי שֶׁהַנְּגָעִים בָּאִין עַל גַּסּוּת הָרוּחַ (שם)׃

ושני תולעת ואזב. מַה תַּקָּנָתוֹ וְיִתְרַפֵּא? יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ מִגַּאֲוָתוֹ כְּתוֹלַעַת וּכְאֵזוֹב׃

עץ ארז. מַקֵּל שֶׁל אֶרֶז׃

שני תולעת. לְשׁוֹן שֶׁל צֶמֶר צָבוּעַ זְהוֹרִית׃

ה׳ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים׃

על מים חיים. נוֹתֵן אוֹתָם תְּחִלָּה בִּכְלִי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה דַּם צִפּוֹר נִכָּר בָּהֶם, וְכַמָּה הֵם? רְבִיעִית (סוטה ט״ז)׃

ו׳ אֶת־הַצִּפֳּר הַחַיָּה יִקַּח אֹתָהּ וְאֶת־עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם וְאֶת | הַצִּפֹּר הַחַיָּה בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים׃

את הצפר החיה יקח אתה. מְלַמֵּד שֶׁאֵינוֹ אוֹגְדָהּ עִמָּהֶם, אֶלָּא מַפְרִישָׁהּ לְעַצְמָהּ, אֲבָל הָעֵץ וְהָאֵזוֹב כְּרוּכִין יַחַד בִּלְשׁוֹן הַזֹּהַר הוֹרִית, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת הָאֵזֹב — קִישָׁה אַחַת לִשְׁלָשְׁתָּן; יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁאֵינָהּ בִּכְלַל אֲגֻדָּה, כָּךְ לֹא תְּהֵא בִּכְלַל טְבִילָה, תַּ״ל וְטָבַל אוֹתָם וְאֶת הַצִּפֹּר הַחַיָּה — הֻחֱזַר אֶת הַצִּפּוֹר לִכְלַל טְבִילָה (ספרא)׃

ז׳ וְהִזָּה עַל הַמִּטַּהֵר מִן־הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃

ח׳ וְכִבֶּס הַמִּטַהֵר אֶת־בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים׃

וישב מחוץ לאהלו. מְלַמֵּד שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה (שם)׃

ט׳ וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ יְגַלַּח וְכִבֶּס אֶת־בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר׃

את כל שערו וגו׳. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל, לְהָבִיא כָּל מָקוֹם כִּנּוּס שֵׂעָר וְנִרְאֶה (סוטה ט״ז)׃

י׳ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן׃

וכבשה אחת. לְחַטָּאת׃

ושלשה עשרנים. לְנִסְכֵּי שְׁלוֹשָׁה כְבָשִׂים הַלָּלוּ, שֶׁחַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ שֶׁל מְצֹרָע טְעוּנִין נְסָכִים (מנחות צ״א)׃

ולג אחד שמן. לְהַזּוֹת עָלָיו שֶׁבַע, וְלִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל תְּנוּךְ אָזְנוֹ וּמַתַּן בְּהוֹנוֹת׃

י״א וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֶת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר וְאֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

לפני ה׳. בְּשַׁעַר נִקָּנוֹר, וְלֹא בָּעֲזָרָה עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁהוּא מְחֻסָּר כִּפּוּרִים (כלים פ״א)׃

י״ב וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃

והקריב אתו לאשם. יַקְרִיבֶנּוּ לְתוֹךְ הָעֲזָרָה לְשֵׁם אָשָׁם לְהָנִיף, שֶׁהוּא טָעוּן תְּנוּפָה חַי (מנחות ס״ב)׃

והניף אתם. אֶת הָאָשָׁם וְאֶת הַלֹּג (שם ס״א)׃

י״ג וְשָׁחַט אֶת־הַכֶּבֶשׂ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הָעֹלָה בְּמִקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי כַּחַטָּאת הָאָשָׁם הוּא׀ לַכֹּהֵן קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃

במקום אשר ישחט וגו׳. עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ בַּצָּפוֹן, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בְּתוֹרַת אָשָׁם בְּפָרָשַׁת צַו אֶת אַהֲרֹן שֶׁהָאָשָׁם טָעוּן שְׁחִיטָה בַּצָּפוֹן? לְפִי שֶׁיָּצָא זֶה מִכְּלַל אֲשָׁמוֹת לִדּוֹן בְּהֶעֲמָדָה, יָכוֹל תְּהֵא שְׁחִיטָתוֹ בְּמִקוֹם הֶעֲמָדָתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר ״וְשָׁחַט וְגוֹ׳״ (ספרא)׃

כי כחטאת. כִּי כְּכָל הַחַטָּאוֹת **האשם** הַזֶּה **הוא לכהן** — בְּכָל עֲבוֹדוֹת הַתְּלוּיוֹת בַּכֹּהֵן הַשְׁוֵה אָשָׁם זֶה לְחַטָּאת. שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְיָצָא דָּמוֹ מִכְּלַל שְׁאָר אֲשָׁמוֹת לִנָּתֵן עַל תְּנוּךְ וּבְהוֹנוֹת, לֹא יְהֵא טָעוּן מַתַּן דָּמִים וְאִמּוּרִים לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, לְכָךְ נֶאֱמַר כִּי כַּחַטָּאת הָאָשָׁם הוּא לַכֹּהֵן יָכוֹל יְהֵא דָּמוֹ נִתָּן לְמַעְלָה כַּחַטָּאת, תַּלְמוּד לוֹמַר וְכוּ׳ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים׃

י״ד וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃

תנוך. גֶּדֶר אֶמְצָעִי שֶׁבָּאֹזֶן, וּלְשׁוֹן תְּנוּךְ לֹא נוֹדַע לִי, וְהַפּוֹתְרִים קוֹרִים לוֹ טנד״רום׃

בהן. גּוּדָּל׃

ט״ו וְלָקַח הַכֹּהֵן מִלֹּג הַשָּׁמֶן וְיָצַק עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃

ט״ז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית וְהִזָּה מִן־הַשֶּׁמֶן בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃

לפני ה׳. כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים (ספרא)׃

י״ז וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דַּם הָאָשָׁם׃

י״ח וְהַנּוֹתָר בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה׃

י״ט וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הַחַטָּאת וְכִפֶּר עַל־הַמִּטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ וְאַחַר יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה׃

כ׳ וְהֶעֱלָה הַכֹּהֵן אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְטָהֵר׃ {ס}

ואת המנחה. מִנְחַת נְסָכִים שֶׁל בְּהֵמָה:

כ״א **וְאִם־דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ֙ מַשָּׂגֶ֔ת וְלָקַ֗ח כֶּ֚בֶשׂ אֶחָ֣ד אָשָׁ֔ם לִתְנוּפָ֖ה לְכַפֵּ֣ר עָלָ֑יו וְעִשָּׂרוֹן֙ סֹ֣לֶת אֶחָ֔ד בָּל֥וּל בַּשֶּׁ֖מֶן לְמִנְחָ֑ה וְלֹ֥ג שָֽׁמֶן׃**

ועשרון סלת אחד. לְכֶבֶשׂ זֶה שֶׁהוּא אֶחָד, יָבִיא עִשָּׂרוֹן אֶחָד לִנְסָכָיו:

ולג שמן. לָתֵת מִמֶּנּוּ עַל הַבְּהוֹנוֹת; וְשֶׁמֶן שֶׁל נִסְכֵּי הַמִּנְחָה לֹא הֻזְקַק הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ:

כ״ב **וּשְׁתֵּי תֹרִ֥ים א֛וֹ שְׁנֵ֥י בְנֵי־יוֹנָ֖ה אֲשֶׁ֣ר תַּשִּׂ֣יג יָד֑וֹ וְהָיָ֤ה אֶחָד֙ חַטָּ֣את וְהָאֶחָ֔ד עֹלָֽה׃**

כ״ג **וְהֵבִ֨יא אֹתָ֜ם בַּיּ֣וֹם הַשְּׁמִינִ֗י לְטָהֳרָתוֹ֙ אֶל־הַכֹּהֵ֔ן אֶל־פֶּ֖תַח אֹ֣הֶל־מוֹעֵ֑ד לִפְנֵ֖י יְהוָֽה׃**

ביום השמיני לטהרתו. שְׁמִינִי לְצִפֳּרִים וּלְהַזָּאַת עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תוֹלַעַת:

כ״ד **וְלָקַ֣ח הַכֹּהֵ֗ן אֶת־כֶּ֙בֶשׂ֙ הָאָשָׁ֔ם וְאֶת־לֹ֖ג הַשָּׁ֑מֶן וְהֵנִ֧יף אֹתָ֛ם הַכֹּהֵ֖ן תְּנוּפָ֥ה לִפְנֵ֖י יְהוָֽה׃**

כ״ה **וְשָׁחַט֙ אֶת־כֶּ֣בֶשׂ הָאָשָׁ֔ם וְלָקַ֗ח הַכֹּהֵן֙ מִדַּ֣ם הָאָשָׁ֔ם וְנָתַ֗ן עַל־תְּנ֛וּךְ אֹ֥זֶן הַמִּטַּהֵ֖ר הַיְמָנִ֑ית וְעַל־בֹּ֤הֶן יָדוֹ֙ הַיְמָנִ֣ית וְעַל־בֹּ֔הֶן רַגְל֖וֹ הַיְמָנִֽית׃**

כ״ו **וּמִן־הַשֶּׁ֗מֶן יִצֹּ֤ק הַכֹּהֵן֙ עַל־כַּ֣ף הַכֹּהֵ֔ן הַשְּׂמָאלִֽית׃**

כ״ז **וְהִזָּ֣ה הַכֹּהֵ֗ן בְּאֶצְבָּעוֹ֙ הַיְמָנִ֔ית מִן־הַשֶּׁ֖מֶן אֲשֶׁ֣ר עַל־כַּפּ֑וֹ הַשְּׂמָאלִ֔ית שֶׁ֚בַע פְּעָמִ֔ים לִפְנֵ֖י יְהוָֽה׃**

כ״ח **וְנָתַ֣ן הַכֹּהֵ֗ן מִן־הַשֶּׁ֙מֶן֙ | אֲשֶׁ֣ר עַל־כַּפּ֔וֹ עַל־תְּנ֛וּךְ אֹ֥זֶן הַמִּטַּהֵ֖ר הַיְמָנִ֑ית וְעַל־בֹּ֤הֶן יָדוֹ֙ הַיְמָנִ֣ית וְעַל־בֹּ֔הֶן רַגְל֖וֹ הַיְמָנִ֑ית עַל־מְק֖וֹם דַּ֥ם הָאָשָֽׁם׃**

על מקום דם האשם. אֲפִלּוּ נִתְקַנַּח הַדָּם; לְמַד, שֶׁאֵין הַדָּם גּוֹרֵם אֶלָּא הַמָּקוֹם גּוֹרֵם (ספרא):

כ״ט **וְהַנּוֹתָ֣ר מִן־הַשֶּׁ֗מֶן אֲשֶׁ֤ר עַל־כַּף֙ הַכֹּהֵ֔ן יִתֵּ֖ן עַל־רֹ֣אשׁ הַמִּטַּהֵ֑ר לְכַפֵּ֥ר עָלָ֖יו לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃**

ל׳ **וְעָשָׂ֞ה אֶת־הָאֶחָ֣ד מִן־הַתֹּרִ֗ים א֚וֹ מִן־בְּנֵ֣י הַיּוֹנָ֔ה מֵאֲשֶׁ֥ר תַּשִּׂ֖יג יָדֽוֹ׃**

ל״א **אֵ֚ת אֲשֶׁר־תַּשִּׂ֣יג יָד֔וֹ אֶת־הָאֶחָ֥ד חַטָּ֖את וְאֶת־הָאֶחָ֣ד עֹלָ֑ה עַל־הַמִּנְחָ֗ה וְכִפֶּ֤ר הַכֹּהֵן֙ עַל֙ הַמִּטַּהֵ֔ר לִפְנֵ֖י יְהוָֽה׃**

ל״ב **זֹ֚את תּוֹרַ֣ת אֲשֶׁר־בּ֔וֹ נֶ֖גַע צָרָ֑עַת אֲשֶׁ֥ר לֹא־תַשִּׂ֖יג יָד֥וֹ בְּטָהֳרָתֽוֹ׃ {פ}**

ל״ג **וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה וְאֶל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹֽר׃**

ל״ד **כִּ֤י תָבֹאוּ֙ אֶל־אֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן אֲשֶׁ֥ר אֲנִ֛י נֹתֵ֥ן לָכֶ֖ם לַאֲחֻזָּ֑ה וְנָתַתִּי֙ נֶ֣גַע צָרַ֔עַת בְּבֵ֖ית אֶ֥רֶץ אֲחֻזַּתְכֶֽם׃**

ונתתי נגע צרעת. בְּשׂוֹרָה הִיא לָהֶם שֶׁהַנְּגָעִים בָּאִים עֲלֵיהֶם; לְפִי שֶׁהִטְמִינוּ אֱמוֹרִיִּים מַטְמוֹנִיּוֹת שֶׁל זָהָב בְּקִירוֹת בָּתֵּיהֶם כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, וְעַל יְדֵי הַנֶּגַע נוֹתֵץ הַבַּיִת וּמוֹצְאָן (ויקרא רבה י״ז):

ל״ה **וּבָ֣א אֲשֶׁר־לוֹ֮ הַבַּ֣יִת וְהִגִּ֣יד לַכֹּהֵן֒ לֵאמֹ֗ר כְּנֶ֙גַע֙ נִרְאָ֣ה לִ֔י בַּבָּֽיִת׃**

כנגע נראה לי בבית. שֶׁאֲפִלּוּ הוּא חָכָם וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא נֶגַע וַדַּאי, לֹא יִפְסֹק דָּבָר בָּרוּר לוֹמַר ״נֶגַע נִרְאָה לִי״, אֶלָּא ״כְּנֶגַע נִרְאָה לִי״:

ל״ו **וְצִוָּ֣ה הַכֹּהֵ֗ן וּפִנּוּ֙ אֶת־הַבַּ֣יִת בְּטֶ֣רֶם יָבֹ֔א הַכֹּהֵ֖ן לִרְאוֹת֙ אֶת־הַנָּ֔גַע וְלֹ֣א יִטְמָ֔א כָּל־אֲשֶׁ֥ר בַּבַּ֖יִת וְאַחַ֣ר כֵּ֔ן יָבֹ֥א הַכֹּהֵ֖ן לִרְאוֹת֙ אֶת־הַבָּֽיִת׃**

בטרם יבא הכהן וגו׳. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֵין כֹּהֵן נִזְקָק לוֹ, אֵין שָׁם תּוֹרַת טֻמְאָה:

ולא יטמא כל אשר בבית. שֶׁאִם לֹא יְפַנֶּהוּ, וְיָבֹא הַכֹּהֵן וְיִרְאֶה הַנֶּגַע נִזְקָק לְהֶסְגֵּר וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ יִטְמָא; וְעַל מָה חָסָה תּוֹרָה? אִם עַל כְּלֵי שֶׁטַח, יְטַבִּילֵם וְיִטְהֲרוּ, וְאִם עַל אֳכָלִין וּמַשְׁקִין, יֹאכְלֵם בִּימֵי טֻמְאָתוֹ, הָא לֹא חָסָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל כְּלֵי חֶרֶס, שֶׁאֵין לָהֶם טָהֳרָה בְּמִקְוֶה (ספרא):

ל״ו וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע֙ בְּקִירֹ֣ת הַבַּ֔יִת שְׂקַעֲרוּרֹ֖ת יְרַקְרַקֹּ֑ת אוֹ אֲדַמְדַּמֹּ֣ת וּמַרְאֵיהֶ֔ן שָׁפָ֖ל מִן־הַקִּֽיר׃

שקערורת. שׁוֹקְעוֹת בְּמַרְאֵיהֶן (שם)׃

ל״ח וְיָצָ֣א הַכֹּהֵ֔ן מִן־הַבַּ֖יִת אֶל־פֶּ֣תַח הַבָּ֑יִת וְהִסְגִּ֥יר אֶת־הַבַּ֖יִת שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃

ל״ט וְשָׁ֣ב הַכֹּהֵ֔ן בַּיּ֖וֹם הַשְּׁבִיעִ֑י וְרָאָ֔ה וְהִנֵּ֥ה פָשָׂ֖ה הַנֶּ֥גַע בְּקִירֹ֖ת הַבָּֽיִת׃

מ׳ וְצִוָּ֣ה הַכֹּהֵ֗ן וְחִלְּצוּ֙ אֶת־הָ֣אֲבָנִ֔ים אֲשֶׁ֥ר בָּהֶ֖ן הַנֶּ֑גַע וְהִשְׁלִ֗יכוּ אֶתְהֶן֙ אֶל־מִח֣וּץ לָעִ֔יר אֶל־מָק֖וֹם טָמֵֽא׃

וחלצו את האבנים. כְּתַרְגּוּמוֹ: וְיִשְׁלְפוּן — יִטְלֹם מִשָּׁם, כְּמוֹ וְחָלְצָה נַעֲלוֹ (דברים כ״ה) — לְשׁוֹן הֲסָרָה׃

אל מקום טמא. מָקוֹם שֶׁאֵין טְהָרוֹת מִשְׁתַּמְּשׁוֹת שָׁם, לְמֵדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהָאֲבָנִים הַלָּלוּ מְטַמְּאוֹת מְקוֹמָן בְּעוֹדָן בּוֹ (ספרא)׃

מ״א וְאֶת־הַבַּ֗יִת יַקְצֵ֤עַ מִבַּ֙יִת֙ סָבִ֔יב וְשָׁפְכ֗וּ אֶת־הֶֽעָפָר֙ אֲשֶׁ֣ר הִקְצ֔וּ אֶל־מִח֥וּץ לָעִ֖יר אֶל־מָק֥וֹם טָמֵֽא׃

יקצע. רדויי״ר בְּלַעַז, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה יֵשׁ הַרְבֵּה׃

מבית. מִבִּפְנִים׃

סביב. סְבִיבוֹת הַנֶּגַע; בְּתֹ״כּ נִדְרַשׁ כֵּן — שֶׁיְּקַלֵּף הַטִּיחַ שֶׁסְּבִיב אַבְנֵי הַנֶּגַע׃

הקצו. לְשׁוֹן קֶצֶה — אֲשֶׁר קִצְּעוּ בְּקֻצוֹת הַנֶּגַע סָבִיב׃

מ״ב וְלָקְח֣וּ אֲבָנִ֣ים אֲחֵר֔וֹת וְהֵבִ֖יאוּ אֶל־תַּ֣חַת הָאֲבָנִ֑ים וְעָפָ֥ר אַחֵ֖ר יִקַּ֥ח וְטָ֖ח אֶת־הַבָּֽיִת׃

מ״ג וְאִם־יָשׁ֥וּב הַנֶּ֖גַע וּפָרַ֣ח בַּבַּ֑יִת אַחַ֤ר חִלַּץ֙ אֶת־הָאֲבָנִ֔ים וְאַחֲרֵ֖י הִקְצ֣וֹת אֶת־הַבַּ֑יִת וְאַחֲרֵ֖י הִטּֽוֹחַ׃

הקצות. לְשׁוֹן הֵעָשׂוֹת, וְכֵן הִטּוֹחַ, אֲבָל חִלֵּץ אֶת הָאֲבָנִים מוּסָב הַלָּשׁוֹן אֶל הָאָדָם שֶׁחִלְּצָן, וְהוּא מִשְׁקַל לְשׁוֹן כָּבֵד, כְּמוֹ כִּפֵּר, דִּבֵּר׃

ואם ישוב הנגע וגו׳. יָכוֹל חָזַר בּוֹ בַּיּוֹם יְהֵא טָמֵא, תַּ״ל ״וְשָׁב הַכֹּהֵן״ ״וְאִם יָשׁוֹב״, מַה שִּׁיבָה הָאָמוּר לְהַלָּן לְסוֹף שָׁבוּעַ, אַף שִׁיבָה הָאָמוּרָה כָּאן בְּסוֹף שָׁבוּעַ (ספרא)׃

מ״ד וּבָ֣א הַכֹּהֵ֗ן וְרָאָה֙ וְהִנֵּ֣ה פָשָׂ֔ה הַנֶּ֖גַע בַּבַּ֑יִת צָרַ֣עַת מַמְאֶ֔רֶת הִ֥וא בַּבַּ֖יִת טָמֵ֥א הֽוּא׃

ובא הכהן וראה והנה פשה. יָכוֹל לֹא יְהֵא הַחוֹזֵר טָמֵא אֶלָּא אִם כֵּן פָּשָׂה, נֶאֱמַר צָרַעַת מַמְאֶרֶת בַּבָּתִּים, וְנֶאֱמַר צָרַעַת מַמְאֶרֶת בַּבגדים, מַה לְּהַלָּן טִמֵּא אֶת הַחוֹזֵר אַע״פִ שֶׁאֵינוֹ פוֹשֶׂה, אַף כָּאן טִמֵּא אֶת הַחוֹזֵר אַע״פִ שֶׁאֵינוֹ פוֹשֶׂה, אִם כֵּן מַה תַּ״ל וְהִנֵּה פָשָׂה? אֵין כָּאן מְקוֹמוֹ שֶׁל מִקְרָא זֶה, אֶלָּא ״וְנָתַץ אֶת הַבַּיִת״ הָיָה לוֹ לִכְתֹּב אַחַר ״וְאִם יָשׁוּב הַנֶּגַע״; ״וְרָאָה וְהִנֵּה פָשָׂה״ הָא לֹא בָא לְלַמֵּד אֶלָּא עַל נֶגַע הָעוֹמֵד בְּעֵינָיו בְּשָׁבוּעַ רִאשׁוֹן, וּבָא בְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי וּמְצָאוֹ שֶׁפָּשָׂה — שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ בּוֹ הַכָּתוּב לְמַעְלָה כְּלוּם בְּעוֹמֵד בְּעֵינָיו בְּשָׁבוּעַ רִאשׁוֹן — וְלִמֵּדְךָ כָּאן בְּפִשְׁיוֹן זֶה, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּעוֹמֵד בָּרִאשׁוֹן וּפָשָׂה בַּשֵּׁנִי; וּמַה יַּעֲשֶׂה לוֹ? יָכוֹל יִתְּצֶנּוּ, כְּמוֹ שֶׁפָּסַק לוֹ ״וְנָתַץ אֶת הַבַּיִת״, תַּ״ל וְשָׁב הַכֹּהֵן, וּבָא הַכֹּהֵן, נִלְמַד בִּיאָה מִשִּׁיבָה, מַה שִּׁיבָה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ, אַף בִּיאָה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ, וְאִם חוֹזֵר נוֹתֵץ, לֹא חָזַר טָהוֹר. וּמִנַּיִן שֶׁאִם עָמַד בָּזֶה וּבָזֶה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר וְאִם בֹּא יָבֹא, בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אִם בְּפוֹשֶׂה בָּרִאשׁוֹן, חֲרֵי כְבָר אָמוּר, אִם בְּפוֹשֶׂה בַּשֵּׁנִי, חֲרֵי כְבָר אָמוּר, הָא אֵינוֹ אוֹמֵר וְאִם בֹּא יָבֹא אֶלָּא אֶת שֶׁבָּא בְסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן וּבָא בְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא פָשָׂה; זֶה הָעוֹמֵד מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ? יָכוֹל יִפְטֹר וְיֵלֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כָּאן וְטִהַר אֶת הַבַּיִת? תַּ״ל כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע — לֹא טִהַרְתִּי אֶלָּא הֲרָפוּי, מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ? בִּיאָה אֲמוּרָה לְמַעְלָה וּבִיאָה אֲמוּרָה לְמַטָּה, מַה בָּעֶלְיוֹנָה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ — דְּגָמַר לָהּ זֶהוּ שִׁיבָה זֶהוּ בִיאָה — אַף בַּתַּחְתּוֹנָה כֵּן וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא בְתוֹרַת כֹּהֲנִים. גְּמָרוּ שֶׁל דָּבָר אֵין נִתְּיָצָה אֶלָּא בְּנֶגַע הַחוֹזֵר אַחַר חֲלִיצָה וְקִצּוּעַ וְטִיחָה, וְאֵין הַחוֹזֵר צָרִיךְ פְּשִׁיוֹן. וְסֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת כָּךְ הוּא: וְאִם יָשׁוֹב, וְנָתַץ, וְהַבָּא אֶל הַבַּיִת, וְהָאוֹכֵל בַּבַּיִת, וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָשָׂה, וְדִבֵּר הַכָּתוּב בָּעוֹמֵד בָּרִאשׁוֹן שֶׁנּוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ שֵׁנִי לְהֶסְגֵּרוֹ, וּבְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי לְהֶסְגֵּרוֹ בָּא וְרָאָהוּ שֶׁפָּשָׂה, וּמַה יַּעֲשֶׂה לוֹ? חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ, חָזַר, נוֹתֵץ, לֹא חָזַר, טָעוּן צִפָּרִים; שֶׁאֵין בַּנְּגָעִים יוֹתֵר מִשְּׁלוֹשָׁה שָׁבוּעוֹת (עי׳ ספרא).

מ״ה וְנָתַ֣ץ אֶת־הַבַּ֗יִת אֶת־אֲבָנָיו֙ וְאֶת־עֵצָ֔יו וְאֵ֖ת כָּל־עֲפַ֣ר הַבָּ֑יִת וְהוֹצִ֣יא אֶל־מִח֔וּץ לָעִ֖יר אֶל־מָק֥וֹם טָמֵֽא׃

מ״ו וְהַבָּ֣א אֶל־הַבַּ֔יִת כָּל־יְמֵ֥י הִסְגִּ֖יר אֹת֑וֹ יִטְמָ֖א עַד־הָעָֽרֶב׃

כל ימי הסגיר אתו. וְלֹא יָמִים שֶׁקִּלֵּף אֶת נִגְעוֹ; יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא הַמֻּחְלָט שֶׁקִּלַּף אֶת נִגְעוֹ, תַּ״ל כָּל יְמֵי׃

יטמא עד הערב. מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְטַמֵּא בְּגָדִים; יָכוֹל אֲפִלּוּ שָׁהָה בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, תַּ״ל וְהָאוֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת בְּגָדָיו, אֵין לִי אֶלָּא אוֹכֵל, שׁוֹכֵב מִנַּיִן? תַּ״ל וְהַשּׁוֹכֵב, אֵין לִי אֶלָּא אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב, לֹא אוֹכֵל וְלֹא שׁוֹכֵב מִנַּיִן? תַּ״ל **יכבס יכבס** רִבָּה; אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב? לִתֵּן שִׁעוּר לַשּׁוֹכֵב כִּדֵי אֲכִילַת פְּרָס (שם):

מ״ז וְהַשֹּׁכֵב בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו וְהָאֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו׃

מ״ח וְאִם־בֹּא יָבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת אַחֲרֵי הִטֹּחַ אֶת־הַבַּיִת וְטָהַר הַכֹּהֵן אֶת־הַבַּיִת כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע׃

ואם בא יבא. לְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי:

וראה והנה לא פשה. מִקְרָא זֶה בָּא לְלַמֵּד בָּעוֹמֵד בְּעֵינָיו בָּרִאשׁוֹן וּבַשֵּׁנִי וּמַה יַּעֲשֶׂה לוֹ, יָכוֹל יְטַהֲרֶנּוּ, כְּמַשְׁמָעוֹ שֶׁל מִקְרָא ״וְטָהַר הַכֹּהֵן אֶת הַבַּיִת״, תַּ״ל כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע — לֹא טְהַרְתִּי אֶלָּא אֶת הָרָפוּי; וְאֵין רָפוּי אֶלָּא הַבַּיִת שֶׁהֻקְצָה וְהוּטַח וְלֹא חָזַר הַנָּגַע — אֲבָל זֶה טָעוּן חֲלִיצָה וְקִצּוּי וְטִיחָה וְשָׁבוּעַ שְׁלִישִׁי; וְכֵן הַמִּקְרָא נִדְרָשׁ: וְאִם בֹּא יָבֹא בַּשֵּׁנִי, וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא פָשָׂה, יְטִיחֶנּוּ — וְאֵין טִיחָה בִּלֹא חִלּוּץ וְקִצּוּי — וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ אֶת הַבַּיִת וְטָהַר הַכֹּהֵן אֶת הַבַּיִת, אִם לֹא חָזַר לְסוֹף הַשָּׁבוּעַ, כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע, וְאִם חָזַר, כְּבָר פֵּרֵשׁ עַל הַחוֹזֵר שֶׁטָּעוּן נְתִיצָה:

מ״ט וְלָקַח לְחַטֵּא אֶת־הַבַּיִת שְׁתֵּי צִפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב׃

נ׳ וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפֹּר הָאֶחַת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים׃

נ״א וְלָקַח אֶת־עֵץ־הָאֶרֶז וְאֶת־הָאֵזֹב וְאֵת | שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה וְטָבַל אֹתָם בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחוּטָה וּבַמַּיִם הַחַיִּים וְהִזָּה אֶל־הַבַּיִת שֶׁבַע פְּעָמִים׃

נ״ב וְחִטֵּא אֶת־הַבַּיִת בְּדַם הַצִּפּוֹר וּבַמַּיִם הַחַיִּים וּבַצִּפֹּר הַחַיָּה וּבְעֵץ הָאֶרֶז וּבָאֵזֹב וּבִשְׁנִי הַתּוֹלָעַת׃

נ״ג וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכִפֶּר עַל־הַבַּיִת וְטָהֵר׃

נ״ד זֹאת הַתּוֹרָה לְכֹל־נֶגַע הַצָּרַעַת וְלַנָּתֶק׃

נ״ה וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּיִת׃

נ״ו וְלַשְּׂאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת׃

נ״ז לְהוֹרֹת בְּיוֹם הַטָּמֵא וּבְיוֹם הַטָּהֹר זֹאת תּוֹרַת הַצָּרָעַת׃ {פ}

להורת ביום הטמא. אֵיזֶה יוֹם מְטַהֲרוֹ וְאֵיזֶה יוֹם מְטַמְּאוֹ (עי׳ ספרא):

פרק ט״ו

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃

ב׳ דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא׃

כי יהיה זב. יָכוֹל זָב מִכָּל מָקוֹם יְהֵא טָמֵא, תַּ״ל מִבְּשָׂרוֹ, — וְלֹא כָּל בְּשָׂרוֹ. אַחַר שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בֵּין בָּשָׂר לָבָשָׂר זָכִיתִי לָדִין, טָמֵא בְּזָב וְטָמֵא בְּזָבָה, מַה זָּבָה מִמָּקוֹם שֶׁהִיא מְטַמְּאָה טֻמְאָה קַלָּה — ״נִדָּה״ — מְטַמְּאָה טֻמְאָה חֲמוּרָה — ״זֹיבָה״ — אַף הַזָּב מִמָּקוֹם שֶׁמְּטַמֵּא טֻמְאָה קַלָּה — ״קֶרִי״ — מְטַמֵּא טֻמְאָה חֲמוּרָה — ״זֹיבָה״ (שם):

זובו טמא. לְמֵד עַל הַטִּפָּה שֶׁהִיא מְטַמְּאָה; זוֹב דּוֹמֶה לְמֵי בָצָק שֶׁל שְׁעוֹרִין, וְדָחוּי, וְדוֹמֶה לְלֶבֶן בֵּיצָה הַמּוּזֶרֶת, שִׁכְבַת זֶרַע קָשׁוּר, כְּלֶבֶן בֵּיצָה שֶׁאֵינָהּ מוּזֶרֶת:

ג׳ וְזֹאת תִּהְיֶה טַמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת־זוֹבוֹ אוֹ־הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טַמְאָתוֹ הִוא׃

רר. לְשׁוֹן רִיר — שֶׁזָּב בְּשָׂרוֹ אֶת זוֹבוֹ כְּמוֹ רִיר, שֶׁיּוֹצֵא צָלוּל׃

או החתים. שֶׁיּוֹצֵא עָב, וְסוֹתֵם אֶת פִּי הָאַמָּה, וְנִסְתָּם בְּשָׂרוֹ מִטִּפַּת זוֹבוֹ, וְהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמִדָּרְשׁוֹ: מָנָה הַכָּתוּב הָרִאשׁוֹן רְאָיוֹת שְׁתַּיִם וּקְרָאוֹ טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא, וּמָנָה הַכָּתוּב הַשֵּׁנִי רְאָיוֹת שָׁלֹשׁ וּקְרָאוֹ טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר טַמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת זוֹבוֹ אוֹ הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טַמְאָתוֹ הִוא, הָא כֵּיצַד? שְׁתַּיִם לְטַמְאָה, וְהַשְּׁלִישִׁית מַזְקִיקָתּוּ לְקָרְבָּן (נדה מ״ג: מגילה ח.)׃

ד׳ כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃

כל המשכב. הֶרְאוּי לְמִשְׁכָּב; יָכוֹל אֲפִלּוּ מְיֻחָד לְמִלְאכָה אַחֶרֶת, תַּ״ל אֲשֶׁר יִשְׁכַּב — אֲשֶׁר שָׁכַב לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֲשֶׁר יִשְׁכַּב — הַמְיֻחָד תָּמִיד לְכָךְ, יָצָא זֶה שֶׁאוֹמְרִין לוֹ ״עֲמֹד וְנַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ״׃

אשר ישב. יָשַׁב לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו, בַּמְיֻחָד תָּמִיד לְכָךְ (שבת נ״ט)׃

ה׳ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

ואיש אשר יגע במשכבו. לִמֵּד עַל הַמִּשְׁכָּב שֶׁחָמוּר מִן הַמַּגָּע, שֶׁזֶּה נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה לְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים, וְהַמַּגָּע שֶׁאֵינוֹ מִשְׁכָּב אֵינוֹ אֶלָּא וְלַד הַטֻּמְאָה, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין (עי׳ ספרא)׃

ו׳ וְהַיֹּשֵׁב עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

והישב על הכלי. אֲפִלּוּ לֹא נָגַע — אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה כֵּלִים זֶה עַל זֶה — כֻּלָּן מְטַמְּאִין מִשּׁוּם מוֹשָׁב, וְכֵן בְּמִשְׁכָּב׃

ז׳ וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

ח׳ וְכִי־יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

וכי ירק הזב בטהור. וְנָגַע בּוֹ אוֹ נְשָׂאוֹ, שֶׁהָרֹק מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא (עי׳ נדה נ״ה)׃

ט׳ וְכָל־הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא׃

וכל המרכב. אַע״פִּ שֶׁלֹּא יָשַׁב עָלָיו, כְּגוֹן הַתְּפוּס שֶׁל סָרָגָא, שֶׁקּוֹרִין ארצו״ן, טָמֵא מִשּׁוּם מֶרְכָּב, וְהָאַכָּף שֶׁקּוֹרִין סל״ויש טָמֵא טֻמְאַת מוֹשָׁב (עירובין כ״ז)׃

י׳ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו יִטְמָא עַד־הָעָרֶב וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו. שֶׁל זָב; בָּא וְלִמֵּד עַל הַמֶּרְכָּב שֶׁיְּהֵא הַנּוֹגֵעַ בּוֹ טָמֵא וְאֵין טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים, וְהוּא חֹמֶר בַּמִּשְׁכָּב מִבַּמֶּרְכָּב׃

והנושא אותם. אֶת כָּל הָאָמוּר בְּעִנְיַן הַזָּב — זוֹבוֹ וְרָקוֹ וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ וּמֵימֵי רַגְלָיו וְהַמִּשְׁכָּב וְהַמֶּרְכָּב — מַשָּׂאן מְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים (עי׳ ספרא)׃

י״א וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע־בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא־שָׁטַף בַּמַּיִם וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

וידיו לא שטף במים. בְּעוֹד שֶׁלֹּא טָבַל מִשְׁמָאתוֹ, וַאֲפִלּוּ פָּסַק מִזּוֹבוֹ וְסָפַר שִׁבְעָה וּמְחָסָר טְבִילָה, מְטַמֵּא בְּכָל טֻמְאוֹתָיו, וְזֶה שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב טְבִילַת גּוּפוֹ שֶׁל זָב בִּלְשׁוֹן שְׁטִיפַת יָדַיִם, לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין בֵּית הַסְּתָרִים טָעוּן בִּיאַת מַיִם, אֶלָּא אֵבֶר הַגָּלוּי כְּמוֹ הַיָּדַיִם (ספרא)׃

י״ב וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר וְכָל־כְּלִי־עֵץ יִשָּׁטֵף בַּמָּיִם׃

וכלי חרש אשר יגע בו הזב. יָכוֹל אֲפִלּוּ נָגַע בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו וְכוּ׳, כְּדְאִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים עַד ״מַגָּעוֹ שֶׁהוּא כְּכֻלּוֹ חֲזִי אוֹמֵר זֶה הֶסְּטוֹ״׃

י״ג וְכִי־יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטָהֳרָתוֹ וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם חַיִּים וְטָהֵר׃

וכי יטהר. כְּשֶׁיִּפָּסֵק (שם)׃

שבעת ימים לטהרתו. שִׁבְעַת יָמִים טְהוֹרִים מִטֻּמְאַת זִיבָה, שֶׁלֹּא יִרְאֶה זוֹב, וְכֻלָּן רְצוּפִין (ספרא)׃

י״ד וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח־לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וּבָא | לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּנְתָנָם אֶל־הַכֹּהֵן׃

ט״ו וְעָשָׂה אֹתָם הַכֹּהֵן אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹבוֹ׃ {ס}

ט״ז וְאִישׁ כִּי־תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

י״ז וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־עוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה עָלָיו שִׁכְבַת־זָרַע וְכֻבַּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

י״ח וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחֲצוּ בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד־הָעָרֶב׃ {פ}

ורחצו במים. גְּזֵרַת מָלֵא הִיא שֶׁתִּטְמָא הָאִשָּׁה בְּבִיאָה; וְאֵין הַטַּעַם מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּשִׁכְבַת זֶרַע, שֶׁהֲרֵי מַגַּע בֵּית הַסְּתָרִים הוּא (נדה מ״א:)׃

י״ט וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

כי תהיה זבה. יָכוֹל מֵאֶחָד מִכָּל אֵבָרֶיהָ, תַּ״ל וְהִיא גִּלְּתָה אֶת מְקוֹר דָּמֶיהָ — אֵין דָּם מְטַמֵּא אֶלָּא הַבָּא מִן הַמָּקוֹר׃

דם יהיה זבה בבשרה. אֵין זוֹבָהּ קָרוּי זוֹב לְטַמֵּא אֶלָּא אִם כֵּן הוּא אָדֹם (שם י״ט)׃

בנדתה. כְּמוֹ וּמַחֲבַל יְנַדֵּהוּ (איוב י״ח) — שֶׁהִיא מְנַדָּה מִמַּגַּע כָּל אָדָם׃

תהיה בנדתה. אֲפִלּוּ לֹא רָאֲתָה אֶלָּא רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה (ספרא)׃

כ׳ וְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו בְּנִדָּתָהּ יִטְמָא וְכֹל אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃

כ״א וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּמִשְׁכָּבָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

כ״ב וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכָל־כְּלִי אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

כ״ג וְאִם עַל־הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־הִוא יֹשֶׁבֶת־עֲלָיו בְּנָגְעוֹ־בוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

ואם על המשכב הוא. הַשּׁוֹכֵב אוֹ הַיּוֹשֵׁב עַל מִשְׁכָּבָהּ אוֹ עַל מוֹשָׁבָהּ אֲפִלּוּ לֹא נָגַע בָּהּ, אַף הוּא בִּדַּת טֻמְאָה הָאֲמוּרָה בַּמִּקְרָא הָעֶלְיוֹן, שֶׁטָּעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים׃

על הכלי. לְרַבּוֹת אֶת הַמֶּרְכָּב׃

בנגעו בו. אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא עַל הַמֶּרְכָּב שֶׁנִּתְרַבָּה מ״עַל הַכְּלִי״׃

בנגעו בו יטמא. וְאֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים, שֶׁהַמֶּרְכָּב אֵין מַגָּעוֹ מְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים (כלים פכ״ג)׃

כ״ד וְאִם שָׁכֹב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים וְכָל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא׃ {ס}

ותהי נדתה עליו. יָכוֹל יַעֲלֶה לְרַגְלָהּ — שֶׁאִם בָּא עָלֶיהָ בַּחֲמִישִׁי לְנִדָּתָהּ לֹא יִטְמָא אֶלָּא שְׁלוֹשָׁה יָמִים כְּמוֹתָהּ — תַּ״ל וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים, וּמַה תַּ״ל וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו? מַה הִיא מְטַמְּאָה אָדָם וּכְלֵי חֶרֶס, אַף הוּא מְטַמֵּא אָדָם וּכְלֵי חֶרֶס (ספרא; נדה ל״ג)׃

כ״ה וְאִשָּׁה כִּי־יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת־נִדָּתָהּ אוֹ כִי־תָזוּב עַל־נִדָּתָהּ כָּל־יְמֵי זוֹב טֻמְאָתָהּ כִּימֵי נִדָּתָהּ תִּהְיֶה טְמֵאָה הִוא׃

ימים רבים. שְׁלֹשָׁה יָמִים (ספרא)׃

בלא עת נדתה. אַחַר שֶׁיָּצְאוּ שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּתָהּ׃

או כי תזוב. אֶת שְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים הַלָּלוּ׃

על נדתה. מֻפְלָג מִנִּדָּתָהּ יוֹם אֶחָד, זוֹ הִיא זָבָה, וּמִשְׁפָּטָהּ חָרוּץ בְּפָרָשָׁה זוֹ, וְלֹא כְּדַת הַנִּדָּה, שֶׁזּוֹ טְעוּנָה סְפִירַת שִׁבְעָה נְקִיִּים וְקָרְבָּן, וְהַנִּדָּה אֵינָהּ טְעוּנָה סְפִירַת נְקִיִּים, אֶלָּא שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ בֵּין רוֹאָה בֵּין שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה. וְדָרְשׁוּ בְּפָרָשָׁה זוֹ י״א יוֹם בֵּין סוֹף נִדָּה לְתְחִלַּת נִדָּה, שֶׁכָּל שְׁלֹשֶׁת רְצוּפִין שֶׁתִּרְאֶה בְאַחַד עָשָׂר יוֹם הַלָּלוּ תִּהֵא זָבָה׃

כ״ו כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־תִּשְׁכַּב עָלָיו כָּל־יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה כְּטֻמְאַת נִדָּתָהּ׃

כ״ז וְכָל־הַנּוֹגֵעַ בָּם יִטְמָא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

כ״ח וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְסָפְרָה לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר׃

כ״ט וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה וְהֵבִיאָה אוֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

ל׳ וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ׃

ל״א וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם׃

> **והזרתם.** אֵין נְזִירָה אֶלָּא פְּרִישָׁה וְכֵן נָזוּר אָחוֹר (ישעיהו א׳), וְכֵן נְזִיר אֶחָיו (בראשית מ״ט)׃
>
> **ולא ימתו בטמאתם.** חֲרִי הִכָּרֵת שֶׁל מְטַמֵּא מִקְדָּשׁ קְרוּי מִיתָה׃

ל״ב זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃

> **זאת תורת הזב.** בַּעַל רְאִיָּה אַחַת, וּמַהוּ תּוֹרָתוֹ?
>
> **ואשר תצא ממנו שכבת זרע** — חֲרִי הוּא כְּבַעַל קֶרִי, טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב׃

ל״ג וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאָה׃ {פ}

> **והזב את זובו.** בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, וּבַעַל שָׁלוֹשׁ רְאִיּוֹת, שֶׁתּוֹרָתָן מְפֹרֶשֶׁת לְמַעְלָה׃

פרק ט״ז

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי־יְהוָה וַיָּמֻתוּ׃

> **וידבר ה׳ אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו׳.** מַה תַּ״ל? הָיָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מוֹשְׁלוֹ מָשָׁל לְחוֹלֶה שֶׁנִּכְנָס אֶצְלוֹ רוֹפֵא, אָמַר לוֹ אַל תֹּאכַל צוֹנֵן וְאַל תִּשְׁכַּב בְּטַחַב; בָּא אַחֵר וְאָמַר לוֹ אַל תֹּאכַל צוֹנֵן וְאַל תִּשְׁכַּב בְּטַחַב שֶׁלֹּא תָּמוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי, זֶה זֵרְזוֹ יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן, לְכָךְ נֶאֱמַר אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן׃

ב׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל־יָבֹא בְכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת׃

> **ויאמר ה׳ אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא.** שֶׁלֹּא יָמוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּתוּ בָּנָיו׃
>
> **ולא ימות.** שֶׁאִם בָּא הוּא מֵת (ספרא)׃
>
> **כי בענן אראה.** כִּי תָּמִיד אֲנִי נִרְאֶה שָׁם עִם עַמּוּד עֲנָנִי, וּלְפִי שֶׁגִּלּוּי שְׁכִינָתִי שָׁם, יְזֻהַר שֶׁלֹּא יַרְגִּיל לָבֹא, וְהוּא פְּשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ: לֹא יָבֹא כִּי אִם בֶּעָנָן הַקְּטֹרֶת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא נ״ג)׃

ג׳ בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה׃

> **בזאת.** גִּימַטְרִיָּא שְׁלוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשֶׂר, רָמַז לְבֵית רִאשׁוֹן (ויקרא רבה כ״א)׃
>
> **בזאת יבא אהרן וגומר.** וְאַף זוֹ לֹא בְכָל עֵת, כִּי אִם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה ״בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ״ (שם)׃

ד׳ כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־בַד יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנָף בִּגְדֵי־קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם׃

כתנת בד וגו׳. מַגִּיד שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ לִפְנִים בִּשְׁמוֹנָה בְּגָדִים שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן בַּחוּץ, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם זָהָב, לְפִי שֶׁאֵין קַטֵּגוֹר נַעֲשֶׂה סָנֵגוֹר, אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה כְּהֵהֶן הֶדְיוֹט — וְכֻלָּן שֶׁל בּוּץ (ראש השנה כ״ו):

קדש ילבש. שֶׁיִּהְיוּ מִשֶּׁלּ הֶקְדֵּשׁ (ספרא):

יצנף. כְּתַרְגּוּמוֹ, יָחֵת בְּרֵישֵׁיהּ — יַנִּיחַ בְּרֹאשׁוֹ, כְּמוֹ וַתַּנַּח בִּגְדוֹ (בראשית ל״ט) — וַאֲחִתְּתֵהּ:

ורחץ במים. אוֹתוֹ הַיּוֹם טָעוּן טְבִילָה בְּכָל חֲלִיפוֹתָיו; וְחָמֵשׁ פְּעָמִים הָיָה מַחֲלִיף מֵעֲבוֹדַת פְּנִים לַעֲבוֹדַת חוּץ, וּמֵחוּץ לִפְנִים, וּמְשַׁנֶּה מִבִּגְדֵי זָהָב לְבִגְדֵי לָבָן וּמִבִּגְדֵי לָבָן לִבְגְדֵי זָהָב, וּבְכָל חֲלִיפָה טָעוּן טְבִילָה וּשְׁנֵי קִדּוּשֵׁי יָדַיִם וְרַגְלַיִם מִן הַכִּיּוֹר (יומא ל״א):

ה׳ וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה:

ו׳ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ:

את פר החטאת אשר לו. הָאָמוּר לְמַעְלָה, וְלִמְדְךָ כָּאן שֶׁמְּשֻׁלָּשׁ הוּא בָּא וְלֹא מְשֻׁלָּשׁ צְבוּר (שם ג׳):

וכפר בעדו ובעד ביתו. מִתְּוַדֶּה עָלָיו עֲוֹנוֹתָיו וַעֲוֹנוֹת בֵּיתוֹ (שם ל״ו):

ז׳ וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם וְהָעֲמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

ח׳ וְנָתַן אַהֲרֹן עַל־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת גּוֹרָל אֶחָד לַיהוָה וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל:

ונתן אהרן על שני השעירם גרלות. מַעֲמִיד אֶחָד לְיָמִין וְאֶחָד לִשְׂמֹאל, וְנוֹתֵן שְׁתֵּי יָדָיו בַּקֻּלְפִּי, וְנוֹטֵל גּוֹרָל בְּיָמִין וַחֲבֵרוֹ בִּשְׂמֹאל וְנוֹתֵן עֲלֵיהֶם, אֶת שֶׁכָּתוּב בּוֹ ״לַשֵּׁם״ הוּא לַשֵּׁם, וְאֶת שֶׁכָּתוּב בּוֹ ״לַעֲזָאזֵל״ מִשְׁתַּלֵּחַ לַעֲזָאזֵל (יומא ל״ט):

עזאזל. הוּא הַר עַז וְקָשֶׁה, צוּק גָּבוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר אֶרֶץ גְּזֵרָה — חֲתוּכָה:

ט׳ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַיהוָה וְעָשֵׂהוּ חַטָּאת:

ועשהו חטאת. כְּשֶׁמַּנִּיחַ הַגּוֹרָל עָלָיו קוֹרֵא לוֹ שֵׁם וְאוֹמֵר ״לַה׳ חַטָּאת״:

י׳ וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה:

יעמד חי. כְּמוֹ יֵעָמֵד חַי — עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וְתַרְגּוּמוֹ יִתְקַם כַּד חַי; מַה תַּ״ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לְשַׁלֵּחַ אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל וְאֵינִי יוֹדֵעַ שְׁלוּחוֹ אִם לְמִיתָה אִם לְחַיִּים, לְכָךְ נֶאֱמַר יָעֳמַד חַי, עַמִּידָתוֹ חַי עַד שֶׁיִּשְׁתַּלֵּחַ, מִכָּאן שֶׁשְּׁלוּחוֹ לְמִיתָה (ספרא):

לכפר עליו. שֶׁיִּתְוַדֶּה עָלָיו, כְּדִכְתִיב ״וְהִתְוַדָּה עָלָיו״ וְגוֹ׳:

י״א וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ:

וכפר בעדו וגו׳. וְדִוּי שֵׁנִי, עָלָיו וְעַל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים, שֶׁהֵם כֻּלָּם קְרוּיִים בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״בֵּית אַהֲרֹן בָּרֲכוּ אֶת ה׳״ וְגוֹ׳ (תהילים קל״ה), מִכָּאן שֶׁהַכֹּהֲנִים מִתְכַּפְּרִין בּוֹ, וְכָל כַּפָּרָתָן אֵינָהּ אֶלָּא עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ט״ז), ״וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת״ וְגוֹ׳ (ספרא; שבועות ז׳):

י״ב וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה גֶּחָלֵי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא מִבֵּית לַפָּרֹכֶת:

מעל המזבח. הַחִיצוֹן:

מלפני ה׳. מִצַּד שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּתַח, וְהוּא צַד מַעֲרָבִי:

דקה. מַה תַּ״ל דַּקָּה? וַהֲלֹא כָל הַקְּטֹרֶת דַּקָּה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק (שמות ל״ו), אֶלָּא שֶׁתְּהֵא דַּקָּה מִן הַדַּקָּה, שֶׁבְּעֶרֶב יוה״כ הָיָה מַחֲזִירָהּ לַמַּכְתֶּשֶׁת (כריתות ו׳):

י״ג וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה | עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת וְלֹא יָמוּת:

על האש. שֶׁבְּתוֹךְ הַמַּחְתָּה:

ולא ימות. הָא אִם לֹא עָשָׂאָהּ כְּתִקָּנָהּ חַיָּב מִיתָה (ספרא):

י״ד וְלָקַח֙ מִדַּ֣ם הַפָּ֔ר וְהִזָּ֖ה בְּאֶצְבָּע֑וֹ עַל־פְּנֵ֤י הַכַּפֹּ֙רֶת֙ קֵ֣דְמָה וְלִפְנֵ֥י הַכַּפֹּ֖רֶת יַזֶּ֥ה שֶׁ֛בַע־פְּעָמִ֖ים מִן־הַדָּ֑ם בְּאֶצְבָּעֽוֹ׃

והזה באצבעו. הַזָּאָה אַחַת בְּמַשְׁמָע׃

ולפני הכפרת יזה שבע. הֲרֵי אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה (שם)׃

ט״ו וְשָׁחַ֞ט אֶת־שְׂעִ֣יר הַחַטָּאת֮ אֲשֶׁ֣ר לָעָם֒ וְהֵבִיא֙ אֶת־דָּמ֣וֹ אֶל־מִבֵּ֔ית לַפָּרֹ֖כֶת וְעָשָׂ֣ה אֶת־דָּמ֗וֹ כַּאֲשֶׁ֤ר עָשָׂה֙ לְדַ֣ם הַפָּ֔ר וְהִזָּ֥ה אֹת֛וֹ עַל־הַכַּפֹּ֖רֶת וְלִפְנֵ֥י הַכַּפֹּֽרֶת׃

אשר לעם. מַה שֶּׁהַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים מְכַפֵּר הַשָּׂעִיר עַל יִשְׂרָאֵל, וְהוּא הַשָּׂעִיר שֶׁעָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַשֵּׁם (שבועות ב׳)׃

כאשר עשה לדם הפר. אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה׃

ט״ז וְכִפֶּ֞ר עַל־הַקֹּ֣דֶשׁ מִטֻּמְאֹת֮ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵל֒ וּמִפִּשְׁעֵיהֶ֔ם לְכָל־חַטֹּאתָ֑ם וְכֵ֣ן יַעֲשֶׂ֔ה לְאֹ֥הֶל מוֹעֵ֖ד הַשֹּׁכֵ֥ן אִתָּ֛ם בְּתוֹךְ֖ טֻמְאֹתָֽם׃

מטמאת בני ישראל. עַל הַנִּכְנָסִין לַמִּקְדָּשׁ בְּטֻמְאָה וְלֹא נוֹדַע לָהֶם בַּסּוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר **לכל חטאתם**, וְחַטָּאת הִיא שׁוֹגֵג.

ומפשעיהם. אַף הַנִּכְנָסִין מֵזִיד בְּטֻמְאָה (שם ז׳)׃

וכן יעשה לאהל מועד. כְּשֵׁם שֶׁהִזָּה מִשְּׁנֵיהֶם בִּפְנִים אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה, כָּךְ מַזֶּה עַל הַפָּרֹכֶת מִבַּחוּץ מִשְּׁנֵיהֶם אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה (ספרא; יומא נ״ו)׃

השכן אתם בתוך טמאתם. אַע״פִּי שֶׁהֵם טְמֵאִים שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם (שם)׃

י״ז וְכָל־אָדָ֗ם לֹא־יִהְיֶה֙ | בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֔ד בְּבֹא֥וֹ לְכַפֵּ֖ר בַּקֹּ֑דֶשׁ עַד־צֵאתוֹ֙ וְכִפֶּ֣ר בַּעֲד֔וֹ וּבְעַ֖ד בֵּיתוֹ֑ וּבְעַד֙ כָּל־קְהַ֣ל יִשְׂרָאֵֽל׃

י״ח וְיָצָ֞א אֶל־הַמִּזְבֵּ֣חַ אֲשֶׁ֣ר לִפְנֵי־יְהוָ֗ה וְכִפֶּ֤ר עָלָיו֙ וְלָקַ֣ח מִדַּ֣ם הַפָּ֔ר וּמִדַּ֖ם הַשָּׂעִ֑יר וְנָתַ֛ן עַל־קַרְנ֥וֹת הַמִּזְבֵּ֖חַ סָּבִֽיב׃

אל המזבח אשר לפני ה׳. זֶה מִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁהוּא לִפְנֵי ה׳ — בַּהֵיכָל, וּמַה תַּ״ל וְיָצָא? לְפִי שֶׁהַזָּיָה הָאֲמוּרָה עַל הַפָּרֹכֶת וְעָמַד מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים וְהַזָּיָה, וּבְמַתְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ הִזְקִיקוֹ לָצֵאת מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלַחוּץ וַיַּתְחֵיל מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית (יומא נ״ח)׃

וכפר עליו. מַה הִיא כַּפָּרָתוֹ? **ולקח מדם הפר ומדם השעיר** מְעֹרָבִין זֶה לְתוֹךְ זֶה (שם נ״ז)׃

י״ט וְהִזָּ֥ה עָלָ֛יו מִן־הַדָּ֖ם בְּאֶצְבָּע֑וֹ שֶׁ֥בַע פְּעָמִ֖ים וְטִהֲרֹ֥ו וְקִדְּשׁ֖וֹ מִטֻּמְאֹ֥ת בְּנֵ֖י יִשְׂרָאֵֽל׃

והזה עליו מן הדם. אַחַר שֶׁנָּתַן מַתָּנוֹת בְּאֶצְבָּעוֹ עַל קַרְנוֹתָיו מַזֶּה שֶׁבַע הַזָּאוֹת עַל גַּבּוֹ׃

וטהרו. מִמַּה שֶּׁעָבָר׃

וקדשו. לֶעָתִיד לָבֹא (ספרא)׃

כ׳ וְכִלָּ֞ה מִכַּפֵּ֣ר אֶת־הַקֹּ֗דֶשׁ וְאֶת־אֹ֙הֶל מוֹעֵ֔ד וְאֶת־הַמִּזְבֵּ֖חַ וְהִקְרִ֣יב אֶת־הַשָּׂעִ֥יר הֶחָֽי׃

כ״א וְסָמַ֞ךְ אַהֲרֹ֣ן אֶת־שְׁתֵּ֤י יָדָו֙ עַל֙ רֹ֣אשׁ הַשָּׂעִ֔יר הַחַ֖י וְהִתְוַדָּ֣ה עָלָ֑יו אֶת־כָּל־עֲוֹנֹ֤ת בְּנֵי֙ יִשְׂרָאֵ֔ל וְאֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיהֶ֖ם לְכָל־חַטֹּאתָ֑ם וְנָתַ֣ן אֹתָ֗ם עַל־רֹ֚אשׁ הַשָּׂעִ֔יר וְשִׁלַּ֕ח בְּיַד־אִ֖ישׁ עִתִּ֥י הַמִּדְבָּרָֽה׃

איש עתי. הַמּוּכָן לְכָךְ מִיּוֹם אֶתְמוֹל׃

כ״ב וְנָשָׂ֨א הַשָּׂעִ֤יר עָלָיו֙ אֶת־כָּל־עֲוֹנֹתָ֔ם אֶל־אֶ֖רֶץ גְּזֵרָ֑ה וְשִׁלַּ֥ח אֶת־הַשָּׂעִ֖יר בַּמִּדְבָּֽר׃

כ״ג וּבָ֣א אַהֲרֹ֗ן אֶל־אֹ֙הֶל מוֹעֵד֙ וּפָשַׁ֣ט אֶת־בִּגְדֵ֣י הַבָּ֔ד אֲשֶׁ֥ר לָבַ֖שׁ בְּבֹא֑וֹ אֶל־הַקֹּ֙דֶשׁ֙ וְהִנִּיחָ֣ם שָׁ֔ם׃

ובא אהרן אל אהל מועד. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאֵין זֶה מְקוֹמוֹ שֶׁל מִקְרָא זֶה וְנָתְנוּ טַעַם לִדְבָרִיהֶם בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף ל״ב), וְאָמְרוּ: כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ נֶאֱמְרָה עַל הַסֵּדֶר חוּץ מִבִּיאָה זוֹ שֶׁהִיא אַחַר עֲשִׂיַּת עוֹלָתוֹ וְעוֹלַת הָעָם, וְהַקְטָרַת אִמּוּרֵי פַּר וְשָׂעִיר, שֶׁנַּעֲשִׂים בַּחוּץ בִּבְגְדֵי זָהָב, וְטוֹבֵל וּמְקַדֵּשׁ וּפוֹשְׁטָן וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי לָבָן, **ובא אל אהל מועד** לְהוֹצִיא אֶת הַכַּף וְאֶת הַמַּחְתָּה שֶׁהִקְטִיר בָּהּ הַקְטֹרֶת לִפְנֵי וְלִפְנִים׃

ופשט את בגדי הבד. אַחַר שֶׁהוֹצִיאָה, וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי זָהָב לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם; וְזֶהוּ סֵדֶר הָעֲבוֹדוֹת: תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בְּבִגְדֵי זָהָב, וַעֲבוֹדַת פַּר וְשָׂעִיר הַפְּנִימִיִּים וּקְטֹרֶת שֶׁל מַחְתָּה בְּבִגְדֵי לָבָן, וְאֵילוֹ וְאֵיל הָעָם וּמִקְצַת הַמּוּסָפִין בְּבִגְדֵי זָהָב, וְהוֹצָאַת כַּף וּמַחְתָּה בְּבִגְדֵי לָבָן, וּשְׁיָרֵי הַמּוּסָפִין וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וּקְטֹרֶת הַהֵיכָל שֶׁעַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי בְּבִגְדֵי זָהָב; וְסֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת לְפִי הָעֲבוֹדוֹת כָּךְ הוּא: וְשִׁלַּח אֶת הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר, וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְגוֹ׳, וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ וְגוֹ׳, וְאֶת חֵלֶב הַחַטָּאת וְגוֹ׳, וְכָל הַפָּרָשָׁה עַד וְאַחֲרֵי כֵן יָבוֹא אֶל הַמַּחֲנֶה — וְאַחַר כָּךְ וּבָא אַהֲרֹן:

והניחם שם. מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִין גְּנִיזָה וְלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתָן ד׳ בְּגָדִים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים אַחֵר (יומא י״ב):

כ״ד וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַמַּיִם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־עֹלַת הָעָם וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד הָעָם:

ורחץ את בשרו וגו׳. לְמַעְלָה מ״וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם״ שֶׁכְּשֶׁהוּא מְשַׁנֶּה מִבִּגְדֵי זָהָב לְבִגְדֵי לָבָן טָעוּן טְבִילָה, — שֶׁבְּאוֹתָהּ טְבִילָה פָּשַׁט בִּגְדֵי זָהָב שֶׁעָבַד בָּהֶן עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי לָבָן לַעֲבוֹדַת הַיּוֹם, — וְכָאן לְמַדְנוּ שֶׁכְּשֶׁהוּא מְשַׁנֶּה מִבִּגְדֵי לָבָן לִבְגְדֵי זָהָב טָעוּן טְבִילָה (שם ל״ב):

במקום קדוש. הַמְקֻדָּשׁ בִּקְדֻשַּׁת עֲזָרָה; וְהֵיא הָיְתָה בְּגַג בֵּית הַפַּרְוָה, וְכֵן אַרְבַּע טְבִילוֹת הַבָּאוֹת חוֹבָה לַיּוֹם, אֲבָל הָרִאשׁוֹנָה הָיְתָה בַּחֹל (שם י״ט):

ולבש את בגדיו. שְׁמוֹנָה בְּגָדִים שֶׁהוּא עוֹבֵד בָּהֶן כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה:

ויצא. מִן הַהֵיכָל אֶל הֶחָצֵר שֶׁמִּזְבַּח הָעוֹלָה שָׁם:

ועשה את עלתו. אַיִל לְעוֹלָה הָאָמוּר לְמַעְלָה:

ואת עלת העם. וְאַיִל אֶחָד לְעוֹלָה הָאָמוּר לְמַעְלָה ״וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ וְגוֹ׳:

כ״ה וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה:

ואת חלב החטאת. אֵמוּרֵי פַּר וְשָׂעִיר:

יקטיר המזבחה. עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, דְּאִלּוּ בַּפְּנִימִי כְּתִיב לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה (שמות ל׳):

כ״ו וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת־הַשָּׂעִיר לָעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה:

כ״ז וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת | שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת־דָּמָם לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת־עֹרֹתָם וְאֶת־בְּשָׂרָם וְאֶת־פִּרְשָׁם:

אשר הובא את דמם. לַהֵיכָל וְלִפְנֵי וְלִפְנִים:

כ״ח וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה:

כ״ט וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם:

ל׳ כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ:

ל״א שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:

ל״ב וְכִפֶּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמְשַׁח אֹתוֹ וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלָבַשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ:

וכפר הכהן אשר ימשח וגו׳. כַּפָּרָה זוֹ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵינָהּ כְּשֵׁרָה אֶלָּא בְּכֹהֵן גָּדוֹל (יומא ע״ג); לְפִי שֶׁנֶּאֱמְרָה כָּל הַפָּרָשָׁה בְּאַהֲרֹן, הֲצָרַךְ לוֹמַר בְּכֹהֵן גָּדוֹל הַבָּא אַחֲרָיו שֶׁיִּהְיֶה כָּמוֹהוּ:

ואשר ימלא את ידו. אֵין לִי אֶלָּא הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, מְרֻבֶּה בְּגָדִים מִנַּיִן? תַּ״ל וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת יָדוֹ וְגוֹמֵר; וְהֵם כָּל הַכֹּהֲנִים גְּדוֹלִים שֶׁעָמְדוּ מִיּאשִׁיָּהוּ וְאֵילָךְ, שֶׁבִּימָיו נִגְנְזָה צְלוֹחִית שֶׁל שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה (הוריות י״ב):

לכהן תחת אביו. לְלַמֵּד שֶׁאִם בָּנוֹ מְמַלֵּא אֶת מְקוֹמוֹ, הוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם (ספרא):

ל״ג וְכִפֶּר אֶת־מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר:

ל״ד וְהָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל־חַטֹּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ {פ}

ויעש כאשר צוה וגו׳. כְּשֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים עָשָׂה כַּסֵּדֶר הַזֶּה; וּלְהַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁלֹּא הָיָה לוֹבְשָׁן לִגְרֻעָתוֹ אֶלָּא כְּמִקְנִים גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ (שם)׃

פרק י״ז

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃

ג׳ אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנָה׃

אשר ישחט שור או כשב. בַּמִּקְדָּשִׁין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר ״לְהַקְרִיב קָרְבָּן״ (זבחים ק״ז)׃

במחנה. חוּץ לָעֲזָרָה׃

ד׳ וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃

דם יחשב. כְּשׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם שֶׁמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ׃

דם שפך. לְרַבּוֹת אֶת הַזּוֹרֵק דָּמִים בַּחוּץ (שם)׃

ה׳ לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־זִבְחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְהֵבִיאָם לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן וְזָבְחוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים לַיהוָה אוֹתָם׃

אשר הם זבחים. אֲשֶׁר הֵם רְגִילִים לִזְבֹּחַ׃

ו׳ וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת־הַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃

ז׳ וְלֹא־יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה־זֹּאת לָהֶם לְדֹרֹתָם׃

לשעירם. לַשֵּׁדִים, כְּמוֹ וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם (ישעיהו י״ג)׃

ח׳ וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר־יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ־זָבַח׃

אשר יעלה עלה. לְחַיֵּב עַל הַמַּקְטִיר אֲבָרִים בַּחוּץ כְּשׁוֹחֵט בַּחוּץ, שֶׁאִם שָׁחַט אֶחָד וְהֶעֱלָה חֲבֵרוֹ שְׁנֵיהֶם חַיָּבִין (זבחים ק״ו)׃

ט׳ וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֶנּוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַיהוָה וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו׃

ונכרת. זַרְעוֹ נִכְרָת וְיָמָיו נִכְרָתִין׃

י׳ וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת אֶת־הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃

כל דם. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ״בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר״, יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל דַּם הַמִּקְדָּשִׁים, תַּ״ל ״כָּל דָּם״׃

ונתתי פני. פָּנַאי שֶׁלִּי — פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק בּוֹ (ספרא)׃

י״א כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר׃

כי נפש הבשר. שֶׁל כָּל בְּרִיָּה בְּדָם הִיא תְלוּיָה, וּלְפִיכָךְ נְתַתִּיו (עַל הַמִּזְבֵּחַ) לְכַפֵּר עַל נֶפֶשׁ הָאָדָם — תָּבֹא נֶפֶשׁ וּתְכַפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ׃

י״ב עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא־תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם׃

כל נפש מכם. לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים:

י״ג וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר֙ הַגָּ֣ר בְּתוֹכָ֔ם אֲשֶׁ֥ר יָצ֖וּד צֵ֣יד חַיָּ֑ה אוֹ־עוֹף֙ אֲשֶׁ֣ר יֵאָכֵ֔ל וְשָׁפַ֖ךְ אֶת־דָּמ֑וֹ וְכִסָּ֖הוּ בֶּעָפָֽר׃

אשר יצוד. אֵין לִי אֶלָּא צַיִד, אֲוַזִּין וְתַרְנְגוֹלִין מְנַיִן? תַּ״ל ״צֵיד״ מִכָּל מָקוֹם; אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר ״אֲשֶׁר יָצוּד״? שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר אֶלָּא בַּהַזְמָנָה הַזֹּאת (חולין פ״ד):

אשר יאכל. פְּרָט לְטְמֵאִים (שם פ״ה):

י״ד כִּי־נֶ֥פֶשׁ כָּל־בָּשָׂ֖ר דָּמ֣וֹ בְנַפְשׁ֑וֹ הוּא֙ וָאֹמַ֣ר לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל דַּ֛ם כָּל־בָּשָׂ֖ר לֹ֣א תֹאכֵ֑לוּ כִּ֣י נֶ֤פֶשׁ כָּל־בָּשָׂר֙ דָּמ֣וֹ הוּא֔ כָּל־אֹכְלָ֖יו יִכָּרֵֽת׃

דמו בנפשו הוא. דָּמוֹ הוּא לוֹ בִּמְקוֹם הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בּוֹ:

כי נפש כל בשר דמו הוא. הַנֶּפֶשׁ הִיא הַדָּם. דָּם וּבָשָׂר לְשׁוֹן זָכָר, נֶפֶשׁ לְשׁוֹן נְקֵבָה:

ט״ו וְכָל־נֶ֣פֶשׁ אֲשֶׁ֣ר תֹּאכַ֣ל נְבֵלָ֗ה וּטְרֵפָה֙ בָּֽאֶזְרָ֔ח וּבַגֵּ֖ר וְכִבֶּ֣ס בְּגָדָ֑יו וְרָחַ֥ץ בַּמַּ֖יִם וְטָמֵ֥א עַד־הָעֶ֖רֶב וְטָהֵֽר׃

אשר תאכל נבלה וטרפה. בִּנְבֵלַת עוֹף טָהוֹר דִּבֵּר הַכָּתוּב, שֶׁאֵין לָהּ טֻמְאָה אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁנִּבְלַעַת בְּבֵית הַבְּלִיעָה, וְלִמֶּדְךָ כָּאן שֶׁמִּטַּמְּאָה בַּאֲכִילָתָהּ (וְאֵינָהּ מִטַּמְּאָה בְּמַגָּע); וּטְרֵפָה הָאֲמוּרָה כָּאן לֹא נִכְתַּב אֶלָּא לִדְרֹשׁ, וְכֵן שָׁנִינוּ: יָכוֹל תְּהֵא נִבְלַת עוֹף טָמֵא מִטַּמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה, תַּ״ל טְרֵפָה — מִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִינוֹ טְרֵפָה, יָצָא עוֹף טָמֵא שֶׁאֵין בְּמִינוֹ טְרֵפָה (ספרא; זבחים ע׳):

ט״ז וְאִם־לֹ֥א יְכַבֵּ֖ס וּבְשָׂרֹ֣ו לֹ֣א יִרְחָ֑ץ וְנָשָׂ֖א עֲוֹנֹֽו׃ {פ}

ונשא עונו. אִם יֹאכַל קֹדֶשׁ אוֹ יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ חַיָּב עַל טֻמְאָה זוֹ כְּכָל שְׁאָר טֻמְאוֹת (ספרא):

ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. עַל רְחִיצַת גּוּפוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת וְעַל כִּבּוּס בְּגָדִים בְּמַלְקוּת (שם):

פרק י״ח

א׳ וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃

ב׳ דַּבֵּ֤ר אֶל־בְּנֵי֙ יִשְׂרָאֵ֔ל וְאָמַרְתָּ֖ אֲלֵהֶ֑ם אֲנִ֣י יְהוָ֔ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃

אני ה׳ אלהיכם. אֲנִי הוּא שֶׁאָמַרְתִּי בְּסִינַי אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ וְקִבַּלְתֶּם עֲלֵיכֶם מַלְכוּתִי, מֵעַתָּה קַבְּלוּ גְּזֵרוֹתַי; רַבִּי אוֹמֵר גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו שֶׁסּוֹפָן לִנָּתֵק בַּעֲרָיוֹת בִּימֵי עֶזְרָא, לְפִיכָךְ בָּא עֲלֵיהֶם בִּגְזֵרָה **אני ה׳ אלהיכם** — דְּעוּ מִי גּוֹזֵר עֲלֵיכֶם, דַּיָּן לְפָרַע וְנֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר (עי׳ ספרא):

ג׳ כְּמַעֲשֵׂ֤ה אֶֽרֶץ־מִצְרַיִם֙ אֲשֶׁ֣ר יְשַׁבְתֶּ֣ם בָּ֔הּ לֹ֥א תַעֲשׂ֖וּ וּכְמַעֲשֵׂ֣ה אֶֽרֶץ־כְּנַ֗עַן אֲשֶׁ֨ר אֲנִ֤י מֵבִיא֙ אֶתְכֶ֣ם שָׁ֔מָּה לֹ֥א תַעֲשׂ֖וּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶ֥ם לֹא־תֵלֵֽכוּ׃

כמעשה ארץ מצרים. מַגִּיד שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁל מִצְרִיִּים וְשֶׁל כְּנַעֲנִיִּים מְקֻלְקָלִים מִכָּל הָאֻמּוֹת, וְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁיָּשְׁבוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מְקֻלְקָל מִן הַכֹּל:

אשר אני מביא אתכם שמה. מַגִּיד שֶׁאוֹתָן עֲמָמִין שֶׁכִּבְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל מְקֻלְקָלִים מִכֻּלָּם (שם):

ובחקתיהם לא תלכו. מַה הִנִּיחַ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא אָמַר? אֶלָּא אִלּוּ נִימוֹסוֹת שֶׁלָּהֶן — דְּבָרִים הַחֲקוּקִין לָהֶם — כְּגוֹן טַרְטִיָאוֹת וְאַצְטַדְיָאוֹת, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אִלּוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים (שם):

ד׳ אֶת־מִשְׁפָּטַ֥י תַּעֲשׂ֖וּ וְאֶת־חֻקֹּתַ֣י תִּשְׁמְר֑וּ לָלֶ֖כֶת בָּהֶ֥ם אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃

את משפטי תעשו. אִלּוּ דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה בְּמִשְׁפָּט, שֶׁאִלּוּ לֹא נֶאֶמְרוּ הָיוּ כְּדַאי לְאָמְרָן:

ואת חקתי תשמרו. דְּבָרִים שֶׁהֵן גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ, שֶׁיֵּצֶר הָרַע מֵשִׁיב עֲלֵיהֶם לָמָּה לָנוּ לִשְׁמָרָן? וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן אֲכִילַת חֲזִיר וּלְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז וְטָהֳרַת מֵי חַטָּאת, לְכָךְ נֶאֱמַר **אני ה׳**, גָּזַרְתִּי עֲלֵיכֶם, אֵי אַתָּה רַשַּׁאי לְפָטֵר (יומא ס״ז):

ללכת בהם. אַל תִּפָּטֵר מִתּוֹכָם, שֶׁלֹּא תֹּאמַר לַמַּדְתִּי חָכְמַת יִשְׂרָאֵל אֵלֵךְ וְאֶלְמַד חָכְמַת הָאֻמּוֹת (ספרא):

ה׳ וּשְׁמַרְתֶּ֣ם אֶת־חֻקֹּתַ֗י וְאֶת־מִשְׁפָּטַ֛י אֲשֶׁ֥ר יַעֲשֶׂ֖ה אֹתָ֣ם הָאָדָ֑ם וָחַ֥י בָּהֶ֖ם אֲנִ֥י יְהוָֽה׃ {ס}

ושמרתם את חקתי וגו׳. לְרַבּוֹת שְׁאָר דִּקְדּוּקֵי הַפָּרָשָׁה, שֶׁלֹּא פֵּרֵט הַכָּתוּב בָּהֶם; דָּבָר אַחֵר לִתֵּן שְׁמִירָה וַעֲשִׂיָּה לַחֻקִּים וּשְׁמִירָה וַעֲשִׂיָּה לַמִּשְׁפָּטִים, לְפִי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא עֲשִׂיָּה לַמִּשְׁפָּטִים וּשְׁמִירָה לַחֻקִּים (ספרא):

וחי בהם. לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁאִם תֹּאמַר בָּעוֹלָם הַזֶּה וַהֲלֹא סוֹפוֹ הוּא מֵת (שם):

אני ה׳. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר (שם):

ו׳ אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְהוָה: {ס}

לא תקרבו. לְהַזְהִיר הַנִּקֵּבָה כַּזָּכָר, לְכָךְ נֶאֱמַר לְשׁוֹן רַבִּים:

אני ה׳. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר:

ז׳ עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: {ס}

ערות אביך. זוֹ אֵשֶׁת אָבִיךָ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כְּמַשְׁמָעוֹ? נֶאֱמַר כָּאן עֶרְוַת אָבִיךָ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה, מַה לְּהַלָּן אֵשֶׁת אָבִיו אַף כָּאן אֵשֶׁת אָבִיו (סנהדרין נ״ד):

וערות אמך. לְהָבִיא אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו (שם):

ח׳ עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא: {ס}

ערות אשת אביך. לְרַבּוֹת אַחַר מִיתָה (שם):

ט׳ עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ אוֹ בַת־אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן: {ס}

בת אביך. אַף בַּת אֲנוּסָה בְּמַשְׁמָע:

מולדת בית או מולדת חוץ. בֵּין שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְאָבִיךָ קַיֵּם אֶת אִמָּהּ, וּבֵין שֶׁאוֹמְרִים לוֹ הוֹצֵא אֶת אִמָּהּ, כְּגוֹן מַמְזֶרֶת אוֹ נְתִינָה (יבמות כ״ג):

י׳ עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה: {ס}

ערות בת בנך וגו׳. בִּבְתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וּבִתּוֹ וּבַת בִּתּוֹ מֵאִשְׁתּוֹ אָנוּ לְמֵדִין מִ״עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ״, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן ״לֹא תְגַלֶּה״, בֵּין שֶׁהִיא מִמֶּנּוּ וּבֵין שֶׁהִיא מֵאִישׁ אַחֵר (שם כב):

ערות בת בנך. קַל וָחֹמֶר לְבִתְּךָ, אֶלָּא לְפִי שֶׁאֵין מִזְדַּהִירִין מִן הַדִּין, לְמָדוּהָ מִגְּזֵרָה שָׁוָה בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (דף ג׳):

י״א עֶרְוַת בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הֵוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: {ס}

ערות בת אשת אביך. לְמֵד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אֲחוֹתוֹ מִשְּׁפָחָה וְנָכְרִית, לְכָךְ נֶאֱמַר ״בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ״ — בְּרִאוּיָה לְקִדּוּשִׁין (שם כ״ג):

י״ב עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא: {ס}

י״ג עֶרְוַת אֲחוֹת־אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה כִּי־שְׁאֵר אִמְּךָ הִוא: {ס}

י״ד עֶרְוַת אֲחִי־אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִוא: {ס}

ערות אחי אביך לא תגלה. וּמַה הִיא עֶרְוָתוֹ? **אל אשתו לא תקרב:**

ט״ו עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֶּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: {ס}

אשת בנך. לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשֶׁיֵּשׁ לְבִנְךָ אִישׁוּת בָּהּ, פָּרַט לַאֲנוּסָה וְשִׁפְחָה וְנָכְרִית (עי׳ ספרא):

ט״ז עֶרְוַת אֲשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא: {ס}

י״ז עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת־בַּת־בִּתָּהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא:

ערות אשה ובתה. לֹא אָסַר הַכָּתוּב אֶלָּא עַל יְדֵי נִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא ״תִקַּח״ — לְשׁוֹן קִיחָה, וְכֵן לְעִנְיַן הָעִנְּשׁ, אֲשֶׁר ״יִקַּח״ אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּה — לְשׁוֹן קִיחָה, אֲבָל אָנֹס אִשָּׁה מֵתָר לִשָּׂא בִּתָּהּ (יבמות צ״ז):

שארה הנה. קְרוֹבוֹת זוֹ לָזוֹ:

זמה. עֲצָה, כְּתַרְגּוּמוֹ עֲצַת חֲטָאִין, שֶׁיִּצְרְךָ יוֹעֲצְךָ לַחֲטֹא:

י״ח **וְאִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצֹרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ׃**

אל אחתה. שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת (קידושין נ׳):

לצרר. לְשׁוֹן צָרָה — לַעֲשׂוֹת אֶת זוֹ צָרָה לָזוֹ:

בחייה. לְפֶרֶךְ שֶׁאִם גֵּרְשָׁהּ לֹא יִשָּׂא אֶת אֲחוֹתָהּ כָּל זְמַן שֶׁהִיא בַּחַיִּים (יבמות ח׳):

י״ט **וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ׃**

כ׳ **וְאֶל־אֵשֶׁת֙ עֲמִיתְךָ֔ לֹא־תִתֵּ֥ן שְׁכָבְתְּךָ֖ לְזָ֑רַע לְטָמְאָה־בָֽהּ׃**

כ״א **וּמִזַּרְעֲךָ֥ לֹא־תִתֵּ֖ן לְהַעֲבִ֣יר לַמֹּ֑לֶךְ וְלֹ֥א תְחַלֵּ֛ל אֶת־שֵׁ֥ם אֱלֹהֶ֖יךָ אֲנִ֥י יְהוָֽה׃**

למלך. עַ״ז הִיא שֶׁשְּׁמָהּ מֹלֶךְ, וְזוֹ הִיא עֲבוֹדָתָהּ, שֶׁמּוֹסֵר בְּנוֹ לַכּוֹמְרִים וְעוֹשִׂין שְׁתֵּי מְדוּרוֹת גְּדוֹלוֹת וּמַעֲבִירִין אֶת הַבֵּן בְּרִגְלָיו בֵּין שְׁתֵּי מְדוּרוֹת הָאֵשׁ (סנהדרין ס״ד):

לא תתן. זוֹ הִיא מְסִירָתוֹ לַכּוֹמְרִים:

להעביר למלך. זוֹ הַעֲבָרַת הָאֵשׁ:

כ״ב **וְאֶת־זָכָר֙ לֹ֣א תִשְׁכַּ֔ב מִשְׁכְּבֵ֖י אִשָּׁ֑ה תּוֹעֵבָ֥ה הִֽוא׃**

כ״ג **וּבְכָל־בְּהֵמָ֕ה לֹא־תִתֵּ֥ן שְׁכָבְתְּךָ֖ לְטָמְאָה־בָּ֑הּ וְאִשָּׁ֡ה לֹא־תַעֲמֹ֣ד לִפְנֵי֩ בְהֵמָ֨ה לְרִבְעָ֜הּ תֶּ֣בֶל הֽוּא׃**

תבל הוא. לְשׁוֹן קֶדֶשׁ וְעֶרְוָה וְנִאוּף, וְכֵן וְאַפֵּי עַל תַּבְלִיתָם (ישעיהו י׳); דָּבָר אַחֵר תֶּבֶל הוּא לְשׁוֹן בְּלִילָה וְעֵרְבּוּב זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה:

כ״ד **אַל־תִּטַּמְּא֖וּ בְּכָל־אֵ֑לֶּה כִּ֣י בְכָל־אֵ֗לֶּה נִטְמְא֙וּ הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר־אֲנִ֥י מְשַׁלֵּ֖חַ מִפְּנֵיכֶֽם׃**

כ״ה **וַתִּטְמָ֥א הָאָ֖רֶץ וָאֶפְקֹ֣ד עֲוֹנָ֑הּ עָלֶ֔יהָ וַתָּקִ֥א הָאָ֖רֶץ אֶת־יֹשְׁבֶֽיהָ׃**

כ״ו **וּשְׁמַרְתֶּ֣ם אַתֶּ֗ם אֶת־חֻקֹּתַי֙ וְאֶת־מִשְׁפָּטַ֔י וְלֹ֥א תַעֲשׂ֖וּ מִכֹּ֣ל הַתּוֹעֵבֹ֣ת הָאֵ֑לֶּה הָאֶזְרָ֣ח וְהַגֵּ֔ר הַגָּ֖ר בְּתוֹכְכֶֽם׃**

כ״ז **כִּ֣י אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹ֣ת הָאֵ֗לֶּה עָשׂ֤וּ אַנְשֵׁי־הָאָ֙רֶץ֙ אֲשֶׁ֣ר לִפְנֵיכֶ֔ם וַתִּטְמָ֖א הָאָֽרֶץ׃**

כ״ח **וְלֹא־תָקִ֥יא הָאָ֛רֶץ אֶתְכֶ֖ם בְּטַמַּאֲכֶ֣ם אֹתָ֑הּ כַּאֲשֶׁ֥ר קָאָ֖ה אֶת־הַגּ֥וֹי אֲשֶׁר־לִפְנֵיכֶֽם׃**

ולא תקיא הארץ אתכם. מָשָׁל לְבֶן מֶלֶךְ שֶׁהֶאֱכִילוּהוּ דָּבָר מָאוּס, שֶׁאֵין עוֹמֵד בְּמֵעָיו אֶלָּא מְקִיאוֹ, כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ מְקַיֶּמֶת עוֹבְרֵי עֲבֵרָה (ספרא סוף קדושים), וְתַרְגּוּמוֹ וְלָא תְרוֹקֵן, לְשׁוֹן רִקּוּן — מְרִיקָה עַצְמָהּ מֵהֶם:

כ״ט **כִּ֣י כָל־אֲשֶׁ֗ר יַעֲשֶׂ֤ה מִכֹּל֙ הַתּוֹעֵבֹ֣ת הָאֵ֔לֶּה וְנִכְרְת֥וּ הַנְּפָשׁ֖וֹת הָעֹשֹׂ֑ת מִקֶּ֖רֶב עַמָּֽם׃**

הנפשות העשת. הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה בְּמַשְׁמָע (ספרא):

ל׳ **וּשְׁמַרְתֶּ֣ם אֶת־מִשְׁמַרְתִּ֗י לְבִלְתִּי֙ עֲשׂ֣וֹת מֵחֻקּ֣וֹת הַתּוֹעֵבֹ֔ת אֲשֶׁ֥ר נַעֲשׂ֖וּ לִפְנֵיכֶ֑ם וְלֹ֥א תִטַּמְּא֖וּ בָּהֶ֑ם אֲנִ֥י יְהוָ֖ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ {פ}**

ושמרתם את משמרתי. לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ (שם):

ולא תטמאו בהם אני ה׳ אלהיכם. הָא אִם תִּטַּמְּאוּ אֵינִי אֱלֹהֵיכֶם, וְאַתֶּם נִפְסָלִים מֵאֲחֲרַי, וּמַה הֲנָאָה יֵשׁ לִי בָּכֶם וְאַתֶּם מִתְחַיְּבִים כְּלָיָה? לְכָךְ נֶאֱמַר אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם (שם):

פרק י״ט

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

דבר אל כל עדת בני ישראל. מְלַמֵּד שֶׁנֶּאֶמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ בְּהַקְהֵל מִפְּנֵי שֶׁרֹב גּוּפֵי תוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ (ספרא):

קדשים תהיו. הֱווּ פְרוּשִׁים מִן הָעֲרָיוֹת וּמִן הָעֲבֵרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גֶּדֶר עֶרְוָה אַתָּה מוֹצֵא קְדֻשָּׁה, אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה וְגוֹ׳ אֲנִי ה׳ מְקַדִּשְׁכֶם (ויקרא כ״א), וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ, אֲנִי ה׳ מְקַדְּשׁוֹ (שם), קְדֹשִׁים יִהְיוּ, אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה (שם):

ג׳ אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

איש אמו ואביו תיראו. כָּל אֶחָד מִכֶּם תִּירְאוּ אָבִיו וְאִמּוֹ, וְהוּ פְשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ: אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ, אִשָּׁה מִנַּיִן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר תִּירָאוּ הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר אִישׁ? שֶׁהָאִישׁ סֵפֶק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת אֲבָל אִשָּׁה רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ (ספרא; קידושין ל׳):

אמו ואביו תיראו. כָּאן הִקְדִּים אֵם לָאָב, לְפִי שֶׁגִּלּוּי לְפָנָיו שֶׁהַבֵּן יָרֵא אֶת אָבִיו יוֹתֵר מֵאִמּוֹ, וּבַכָּבוֹד הִקְדִּים אָב לָאֵם, לְפִי שֶׁגִּלּוּי לְפָנָיו שֶׁהַבֵּן מְכַבֵּד אֶת אִמּוֹ יוֹתֵר מֵאָבִיו, מִפְּנֵי שֶׁמְּשַׁדַּלְתּוֹ בְּדְבָרִים (שם):

ואת שבתתי תשמרו. סָמַךְ שַׁבָּת לְמוֹרָא אָב, לוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁהִזְהַרְתִּיךָ עַל מוֹרָא אָב, אִם יֹאמַר לְךָ חַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, אַל תִּשְׁמַע לוֹ, וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹות (בבא מציעא ל״ב):

אני ה׳ אלהיכם. אַתָּה וְאָבִיךָ חַיָּבִים בִּכְבוֹדִי, לְפִיכָךְ לֹא תִשְׁמַע לוֹ לְבַטֵּל אֶת דְּבָרַי. אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יְדַבֵּר בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יִסְתֹּר אֶת דְּבָרָיו, וְאֵיזֶהוּ כָבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמַנְעִיל, מַכְנִיס וּמוֹצִיא (קידושין ל״א):

ד׳ אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

אל תפנו אל האלילם. לְעָבְדָם; אֱלִילִים לְשׁוֹן אַל — כְּלֹא הוּא חָשׁוּב:

ואלהי מסכה. תְּחִלָּתָן אֱלִילִים הֵם, וְאִם אַתָּה פּוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם סוֹפְךָ עוֹשֶׂה אוֹתָם אֱלוֹהוּת (ספרא):

לא תעשו לכם. לֹא תַעֲשׂוּ לַאֲחֵרִים וְלֹא אֲחֵרִים לָכֶם; וְאִם תֹּאמַר לֹא תַעֲשׂוּ לְעַצְמְכֶם אֲבָל אֲחֵרִים עוֹשִׂין לָכֶם, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר לֹא יִהְיֶה לְךָ (שמות כ׳) — לֹא שֶׁלְּךָ וְלֹא שֶׁל אֲחֵרִים:

ה׳ וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ׃

וכי תזבחו וגו׳. לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא לְלַמֵּד, שֶׁלֹּא תְהֵא זְבִיחָתָן אֶלָּא עַל מְנָת לֶאֱכֹל בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאִם לְקִבֵּעַ לָהֶם זְמַן אֲכִילָה, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא ז׳) וְאִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ וְגוֹ׳ (ספרא):

לרצנכם תזבחהו. תְּחִלַּת זְבִיחָתוֹ תְּהֵא עַל מְנָת נַחַת רוּחַ — שֶׁיְּהֵא לָכֶם לְרָצוֹן, שֶׁאִם תְּחַשְּׁבוּ עָלָיו מַחֲשֶׁבֶת פְּסוּל לֹא יֵרָצֶה עֲלֵיכֶם לְפָנַי:

לרצנכם. אפיי״צימנטו, זֶהוּ לְפִי פְשׁוּטוֹ; וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן לַמִּתְעַסֵּק בַּקֳּדָשִׁים שֶׁפָּסוּל, שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּתְכַּוֵּן לִשְׁחֹט (זבחים מ״ז; חולין י״ג):

ו׳ בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃

ביום זבחכם יאכל. כְּשֶׁתִּזְבְּחוּהוּ תִּשְׁחֲטוּהוּ עַל מְנָת זְמַן זֶה שֶׁקִּבַּעְתִּי לָכֶם כְּבָר:

ז׳ וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׃

ואם האכל יאכל וגו׳. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְחוּץ לִזְמַנּוֹ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו וְגוֹ׳ (ויקרא ז׳), תְּנֵהוּ עִנְיָן לְחוּץ לִמְקוֹמוֹ; יָכוֹל יְהֵיוּ חַיָּבִין כָּרֵת עַל אֲכִילָתוֹ, תַּ״ל וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא, ״מִמֶּנּוּ״ וְלֹא מֵחֲבֵרוֹ, יָצָא הַנִּשְׁחָט בְּמַחֲשֶׁבֶת חוּץ לִמְקוֹמוֹ (זבחים כ״ח):

פגול. מְתֹעָב, כְּמוֹ וּמְרַק פִּגֻּלִים כְּלֵיהֶם (ישעיהו ס״ה):

ח׳ וְאָכְלִיו֙ עֲוֹנ֣וֹ יִשָּׂ֔א כִּי־אֶת־קֹ֥דֶשׁ יְהוָ֖ה חִלֵּ֑ל וְנִכְרְתָ֣ה הַנֶּ֔פֶשׁ הַהִ֥וא מֵעַמֶּ֖יהָ׃

ואכליו עונו ישא. בְּנוֹתָר גָּמוּר הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְאֵינוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת עַל הַנִּשְׁחָט חוּץ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁכְּבָר מִעָּטוֹ הַכָּתוּב, וְזֶה בְּנוֹתָר גָּמוּר מְדַבֵּר, וּבְמַסֶּכֶת כְּרֵתוֹת (דף ה׳), לְמָדוּהוּ מִגְּזֵרָה שָׁוָה׃

ט׳ וּבְקֻצְרְכֶ֣ם אֶת־קְצִ֣יר אַרְצְכֶ֗ם לֹ֤א תְכַלֶּה֙ פְּאַ֣ת שָׂדְךָ֔ לְקֻצְרֶ֑ךָ וְלֶ֥קֶט קְצִירְךָ֖ לֹ֥א תְלַקֵּֽט׃

לא תכלה פאת שדך. שֶׁיַּנִּיחַ פֵּאָה בְּסוֹף שָׂדֵהוּ (עי׳ ספרא)׃

ולקט קצירך. שִׁבֳּלִים הַנּוֹשְׁרִים בִּשְׁעַת קְצִירָה, אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם, אֲבָל שָׁלוֹשׁ אֵינָן לֶקֶט (פאה פ״ו)׃

י׳ וְכַרְמְךָ֣ לֹ֤א תְעוֹלֵל֙ וּפֶ֣רֶט כַּרְמְךָ֔ לֹ֥א תְלַקֵּ֖ט לֶֽעָנִ֣י וְלַגֵּ֑ר תַּעֲזֹ֥ב אֹתָ֖ם אֲנִ֥י יְהוָ֖ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃

לא תעולל. לֹא תְּשֹׁל עוֹלֵלוֹת שֶׁבָּהּ, וְהֵן נִכָּרוֹת; אֵיזֶהוּ עוֹלֵלוֹת? כֹּל שֶׁאֵין לוֹ לֹא כָּתֵף וְלֹא נָטֶף (ספרא)׃

ופרט כרמך. גַּרְגְּרֵי עֲנָבִים הַנּוֹשְׁרִים בִּשְׁעַת בְּצִירָה׃

אני ה׳ אלהיכם. דַּיָּן לִפְרַע; וְאֵינִי גּוֹבֶה מִכֶּם אֶלָּא נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר אַל תִּגְזָל דָּל וְגוֹ׳ כִּי ה׳ יָרִיב רִיבָם וְגוֹ׳ (משלי כ״ב)׃

י״א לֹ֥א תִגְנֹ֖בוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁ֣וּ וְלֹא־תְשַׁקְּר֥וּ אִ֖ישׁ בַּעֲמִיתֽוֹ׃

לא תגנבו. אַזְהָרָה לְגוֹנֵב מָמוֹן, אֲבָל לֹא תִּגְנֹב שֶׁבַּעֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת, דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ — דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין׃

ולא תכחשו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה׳), וְכִחֵשׁ בָּהּ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ, לָמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּ״ל וְלֹא תְכַחֲשׁוּ׃

ולא תשקרו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם), וְנִשְׁבַּע עַל שָׁקֶר יְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ, לָמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּ״ל וְלֹא תְשַׁקְּרוּ׃

לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו. אִם גָּנַבְתָּ סוֹפְךָ לְכַחֵשׁ, סוֹפְךָ לְשַׁקֵּר, סוֹפְךָ לְשָׁבַע לַשָּׁקֶר׃

י״ב וְלֹא־תִשָּׁבְע֥וּ בִשְׁמִ֖י לַשָּׁ֑קֶר וְחִלַּלְתָּ֣ אֶת־שֵׁ֔ם אֱלֹהֶ֖יךָ אֲנִ֥י יְהוָֽה׃

ולא תשבעו בשמי. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה׳ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא (שמות כ׳), יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל שֵׁם הַמְיֻחָד, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל הַכִּנּוּיִין? תַּ״ל וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר — כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לִי (ספרא)׃

י״ג לֹא־תַעֲשֹׁ֥ק אֶת־רֵעֲךָ֖ וְלֹ֣א תִגְזֹ֑ל לֹא־תָלִ֥ין פְּעֻלַ֛ת שָׂכִ֥יר אִתְּךָ֖ עַד־בֹּֽקֶר׃

לא תעשק. זֶה הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר (בבא מציעא ס״א)׃

לא תלין. לְשׁוֹן נְקֵבָה, מוֹסֵב עַל הַפְּעוּלָה׃

עד בקר. בְּשְׂכִיר יוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁיְּצִיאָתוֹ מִשְּׁשְׁקָעָה חַמָּה, לְפִיכָךְ זְמַן גְּבוּי שְׂכָרוֹ כָּל הַלַּיְלָה, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ (דברים כ״ד), מְדַבֵּר בְּשְׂכִיר לַיְלָה, שֶׁהִשְׁלִמַת פְּעֻלָּתוֹ מִשֶּׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, לְפִיכָךְ זְמַן גְּבוּי שְׂכָרוֹ כָּל הַיּוֹם, לְפִי שֶׁנָּתְנָה תוֹרָה זְמַן לְבַעַל הַבַּיִת עוֹנָה לְבַקֵּשׁ מָעוֹת (בבא מציעא ק״י)׃

י״ד לֹא־תְקַלֵּ֥ל חֵרֵ֖שׁ וְלִפְנֵ֣י עִוֵּ֑ר לֹ֥א תִתֵּ֖ן מִכְשֹׁ֑ל וְיָרֵ֖אתָ מֵֽאֱלֹהֶ֔יךָ אֲנִ֥י יְהוָֽה׃

לא תקלל חרש. אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל אָדָם? תַּ״ל בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר (שמות כ״ב), אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר חֵרֵשׁ? מַה חֵרֵשׁ מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּחַיִּים, אַף כָּל שֶׁהוּא בַּחַיִּים, יָצָא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ בַּחַיִּים (ספרא)׃

ולפני עור לא תתן מכשול. לִפְנֵי הַסּוּמָא בְּדָבָר לֹא תִתֵּן עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, אַל תֹּאמַר מְכֹר שָׂדְךָ וְקַח לְךָ חֲמוֹר, וְאַתָּה עוֹקֵף עָלָיו וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ (שם)׃

ויראת מאלהיך. לְפִי שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה אֵינוֹ מָסוּר לַבְּרִיּוֹת לֵידַע אִם דַּעְתּוֹ שֶׁל זֶה לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה, וְיָכוֹל לְהִשָּׁמֵט וְלוֹמַר לְטוֹבָה נִתְכַּוַּנְתִּי, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ הַמַּכִּיר מַחְשְׁבוֹתֶיךָ; וְכֵן כָּל דָּבָר הַמָּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם הָעוֹשֶׂהוּ וְאֵין שְׁאָר הַבְּרִיּוֹת מַכִּירוֹת בּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃

ט״ו לֹא־תַעֲשׂ֥וּ עָ֖וֶל בַּמִּשְׁפָּ֑ט לֹא־תִשָּׂ֤א פְנֵי־דָל֙ וְלֹ֣א תֶהְדַּ֔ר פְּנֵ֥י גָד֖וֹל בְּצֶ֣דֶק תִּשְׁפֹּ֥ט עֲמִיתֶֽךָ׃

לא תעשו עול במשפט. מִלַּמֵּד שֶׁהַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין קָרוּי עַוָּל, שָׁנוּי וּמְשֻׁקָּע, חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, שֶׁהָעָוֶל קָרוּי תּוֹעֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי תוֹעֲבַת ה׳ וְגוֹ׳ כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל (דברים כ״ה), וְהַתּוֹעֵבָה קְרוּיָה חֵרֶם וְשֶׁקֶר שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְגוֹ׳ (שם ז׳)׃

לא תשא פני דל. שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָנִי הוּא זֶה, וְהֶעָשִׁיר חַיָּב לְפַרְנְסוֹ, אֲזַכֶּנּוּ בַּדִּין וְנִמְצָא מְתְפָּרְנֵס בִּנְקִיּוּת (ספרא)׃

ולא תהדר פני גדול. שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן גְּדוֹלִים הוּא זֶה, הֵיאַךְ אַבְיְשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּבָשְׁתּוֹ? עֹנֶשׁ יֵשׁ בַּדָּבָר לְכָךְ נֶאֱמַר וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל:

בצדק תשפט עמיתך. כְּמַשְׁמָעוֹ; דָּ״אַ: חֲוֵי דָן אֶת חֲבֵרְךָ לְכַף זְכוּת (שבועות ל׳):

ט״ז לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ* *(ככתר ארם צובה היה כתוב רֵעֲיךָ)* אֲנִי יְהוָה:

לא תלך רכיל. אֲנִי אוֹמֵר עַל שֵׁם שֶׁכָּל מְשַׁלְּחֵי מְדָנִים וּמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע הוֹלְכִים בְּבָתֵּי רֵעֵיהֶם לְרַגֵּל מַה יִּרְאוּ רָע, אוֹ מַה יִּשְׁמְעוּ רָע, לְסַפֵּר בַּשּׁוּק, נִקְרָאִים הוֹלְכֵי רָכִיל — הוֹלְכֵי רְגִילָה, אשפיי״מנט בְּלַעַז. וּרְאָיָה לִדְבָרֵי, שֶׁלֹּא מָצִינוּ רְכִילוּת שֶׁאֵין כָּתוּב בִּלְשׁוֹן הֲלִיכָה, לֹא תֵלֵךְ רָכִיל, הֹלְכֵי רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל (ירמיהו ו׳), וּשְׂאֵר לָשׁוֹן הָרַע אֵין כָּתוּב בּוֹ הֲלִיכָה, מָלְשָׁנִי בַּסֵּתֶר רֵעֵהוּ (תהילים ק״א), לָשׁוֹן רְמִיָּה (שם ק״כ), לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת (שם י״ב); לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהַלָּשׁוֹן הוֹלֵךְ וּמְרַגֵּל, שֶׁהַפֶּ״ף נֶחֱלֶפֶת בְּגִימֶ״ל, שֶׁכָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁמּוֹצָאֵיהֶם מִמָּקוֹם אֶחָד מִתְחַלְּפוֹת זוֹ בָזוֹ, בֵּי״ת בְּפֵ״א וְגִימֶ״ל בְּכַ״ף וְקוּ״ף, וְנוּ״ן בְּלָמֶ״ד, וְזַ״ן בְּצָדֶ״י, וְכֵן וַיִּרְגֹּל בְּעַבְדְּךָ (שמואל ב י״ט) — רִגֵּל בְּמִרְמָה לֵאמֹר עָלַי רָעָה, וְכֵן לֹא רָגַל עַל לְשׁוֹנוֹ (תהילים ט״ו), וְכֵן רוֹכֵל — הַסּוֹחֵר וּמְרַגֵּל אַחַר כָּל סְחוֹרָה, וְכֵן הַמּוֹכֵר בְּשָׂמִים לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶם הַנָּשִׁים, עַל שֵׁם שֶׁמְּחַזֵּר תָּמִיד בָּעֲיָרוֹת, נִקְרָא רוֹכֵל לְשׁוֹן רוֹגֵל; לָא תֵיכוּל קוּרְצִין כְּמוֹ וַאֲכָלוּ קַרְצֵיהוֹן דִּי יְהוּדָיֵא (דניאל ג׳:ח׳), אָכַל בֵּיהּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא (ברכות נ״ח:); נִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁהָיָה מְשֻׁפָּטָם לֶאֱכֹל בְּבֵית הַמִּקְבָּל דִּבְרֵיהֶם שׁוּם הַלָּעָטָה, וְהוּא גְּמַר חִזּוּק שֶׁדִּבְּרוּ מְקַיְּמִים וְיַעֲמִידִם עַל הָאֱמֶת, וְאוֹתָהּ הַלָּעָטָה נִקְרֵאת אֲכִילַת קוּרְצִין, לְשׁוֹן קוֹרֵץ בְּעֵינָיו (משלי ו׳), שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הוֹלְכֵי רָכִיל לְקָרֵץ בְּעֵינֵיהֶם וְלִרְמֹז דִּבְרֵי רְכִילוּתָן, שֶׁלֹּא יָבִינוּ שְׁאָר הַשּׁוֹמְעִים:

לא תעמד על דם רעך. לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ וְאַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ, כְּגוֹן טוֹבֵעַ בַּנָּהָר וְחַיָּה אוֹ לִיסְטִים בָּאִים עָלָיו (סנהדרין ע״ג):

אני ה׳. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר, וְנֶאֱמָן לִפְרֹעַ:

י״ז לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא:

ולא תשא עליו חטא. לֹא תַלְבִּין אֶת פָּנָיו בָּרַבִּים (עי׳ ספרא):

י״ח לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה:

לא תקם. אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ, אָמַר לוֹ לָאו, לְמָחָר אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ, אָמַר לוֹ אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאִלְתַּנִי, זוֹ הִיא נְקִימָה; וְאֵיזוֹ הִיא נְטִירָה? אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי אֶת קַרְדֻּמְּךָ, אָמַר לוֹ לָאו, לְמָחָר אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ, אָמַר לוֹ הֵא לָךְ, אֵינִי כְּמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי, זוֹ הִיא נְטִירָה, שֶׁנּוֹטֵר הָאֵיבָה בְּלִבּוֹ, עַ״פִּ שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם (ספרא; יומא כ״ג):

ואהבת לרעך כמוך. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה (ספרא):

י״ט אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ:

את חקתי תשמרו. וְאֵלּוּ הֵן: בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם וְגוֹ׳; חֻקִּים — אֵלּוּ גְּזֵרַת מֶלֶךְ שֶׁאֵין טַעַם לַדָּבָר:

ובגד כלאים. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ״לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו״ (דברים כ״ב), יָכוֹל לֹא יִלְבַּשׁ גִּזֵּי צֶמֶר וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן, תַּ״ל ״בֶּגֶד״, מִנַּיִן לְרַבּוֹת הַלְּבָדִים? תַּ״ל ״שַׁעַטְנֵז״ — דָּבָר שֶׁהוּא שׁוּעַ טָווּי וְנוּוּז. וְאוֹמֵר אֲנִי נוּוּז לְשׁוֹן דָּבָר הַנִּמְלָל וְשָׁזוּר זֶה עִם זֶה לְחַבְּרוֹ, טישט״יר בְּלַעַז, כְּמוֹ ״חֲזָיִן לְנָזְאֵי דְּאִית בְּהוֹן״ (מועד קטן י״ב), שֶׁאָנוּ מְפָרְשִׁין לְשׁוֹן כְּמוּשׁ, פליש״טרא, וּלְשׁוֹן שַׁעַטְנֵז פֵּרוּשׁ מְנַחֵם מַחְבֶּרֶת צֶמֶר וּפִשְׁתִּים:

כ׳ וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זֶרַע וְהִוא שִׁפְחָה* נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה* לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חׇפְשָׁה* לֹא נִתַּן־לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יומתו כִּי־לֹא חׇפְשָׁה:

נחרפת לאיש. מְיֻעֶדֶת וּמְיֻחֶדֶת לְאִישׁ, וְאֵינִי יוֹדֵעַ לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא; וּבְשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית חֲצִיָּהּ שִׁפְחָה וְחֲצִיָּהּ בַּת חוֹרִין הַמְאֹרֶסֶת לְעֶבֶד עִבְרִי שֶׁמַּתָּר בְּשִׁפְחָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר:

והפדה לא נפדתה. פְּדוּיָה וְאֵינָהּ פְּדוּיָה, וְסָתָם פְּדְיוֹן בְּכֶסֶף:

או חפשה. בְּשִׁטָּר (ספרא):

בקרת תהיה. הִיא לוֹקָה וְלֹא הוּא, יֵשׁ עַל בֵּית דִּין לְבַקֵּר אֶת הַדָּבָר שֶׁלֹּא לְחַיְּבָהּ מִיתָה **כי לא חפשה** וְאֵין קְדוּשֶׁיהָ קְדוּשִׁין גְּמוּרִין: וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן (מכות כ״ב), שֶׁמִּי שֶׁהוּא בְּמַלְקוּת תְּהֵא בְּקֹרְיָאָה — שֶׁהַדַּיָּנִים הַמַּלְקִין קוֹרִין עַל הַלּוֹקֶה ״אִם לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת וְגוֹ׳ וְהִפְלָא ה׳ אֶת מַכֹּתְךָ וְגוֹ׳״ (דברים כ״ח):

כי לא חפשה. לְפִיכָךְ אֵין חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה, שֶׁאֵין קְדוּשֶׁיהָ קְדוּשִׁין, הָא אִם חֻפְּשָׁה קְדוּשֶׁיהָ קְדוּשִׁין וְחַיָּב מִיתָה (ספרא):

כ״א וְהֵבִיא אֶת־אַשְׁמוֹ֙ לַיהוָ֔ה אֶל־פֶּ֖תַח אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד אֵ֖יל אָשָׁ֥ם׃

כ״ב וְכִפֶּ֤ר עָלָיו֙ הַכֹּהֵ֔ן בְּאֵ֖יל הָאָשָׁ֑ם לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה עַל־חַטָּאתוֹ֙ אֲשֶׁ֣ר חָטָ֔א וְנִסְלַ֥ח לוֹ֙ מֵֽחַטָּאתוֹ֔ אֲשֶׁ֥ר חָטָֽא׃ {פ}

ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. לְרַבּוֹת אֶת הַמְזִיד כַּשּׁוֹגֵג (ספרא)׃

כ״ג וְכִֽי־תָבֹ֣אוּ אֶל־הָאָ֗רֶץ וּנְטַעְתֶּם֙ כָּל־עֵ֣ץ מַאֲכָ֔ל וַעֲרַלְתֶּ֥ם עָרְלָת֖וֹ אֶת־פִּרְי֑וֹ שָׁלֹ֤שׁ שָׁנִים֙ יִהְיֶ֣ה לָכֶ֔ם עֲרֵלִ֖ים לֹ֣א יֵאָכֵֽל׃

וערלתם ערלתו. וַאֲטַמְתֶּם אֲטִימָתוֹ — יְהֵא אָטוּם וְנִסְתָּם מִלֶּהָנוֹת מִמֶּנּוּ׃

שלש שנים יהיה לכם ערלים. מֵאֵימָתַי מוֹנֶה לוֹ? מִשָּׁעַת נְטִיעָתוֹ; יָכוֹל אִם הִצְנִיעוֹ, לְאַחַר שָׁלוֹשׁ שָׁנִים יְהֵא מֻתָּר, תַּ״ל יִהְיֶה — בַּהֲוָיָתוֹ יְהֵא (ספרא)׃

כ״ד וּבַשָּׁנָ֣ה הָֽרְבִיעִ֗ת יִהְיֶ֤ה כָל־פִּרְיוֹ֙ קֹ֣דֶשׁ הִלּוּלִ֔ים לַיהוָֽה׃

יהיה כל פריו קדש. כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ וְכָל מַעְשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ׳ קֹדֶשׁ לַה׳ (ויקרא כ״ז), מַה מַּעֲשֵׂר שֵׁנִי אֵינוֹ נֶאֱכָל חוּץ לְחוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בְּפִדְיוֹן, אַף זֶה כֵּן, וְדָבָר זֶה **הלולים לה׳** הוּא, שֶׁנּוֹשְׂאוֹ שָׁם לְשַׁבֵּחַ וּלְהַלֵּל לַשָּׁמַיִם (עי׳ ברכות ל״ה)׃

כ״ה וּבַשָּׁנָ֣ה הַחֲמִישִׁ֗ת תֹּֽאכְלוּ֙ אֶת־פִּרְיוֹ֔ לְהוֹסִ֥יף לָכֶ֖ם תְּבוּאָתֹ֑ו אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃

להוסיף לכם תבואתו. הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁתִּשְׁמְרוּ, תִּהְיֶה לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, שֶׁבִּשְׁכָרָהּ אֲנִי מְבָרֵךְ לָכֶם פֵּרוֹת הַנִּטְיָעָה; הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר דִּבְּרָה תוֹרָה כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרָע, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם חֲרֵי אַרְבַּע שָׁנִים אֲנִי מְצַטַּעֵר בּוֹ חִנָּם לְפִיכָךְ נֶאֱמַר לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ (ספרא)׃

אני ה׳. אֲנִי ה׳ הַמַּבְטִיחַ עַל כָּךְ וְנֶאֱמָן לְשַׁלֵּם הַבְטָחָתִי׃

כ״ו לֹ֥א תֹאכְל֖וּ עַל־הַדָּ֑ם לֹ֥א תְנַחֲשׁ֖וּ וְלֹ֥א תְעוֹנֵֽנוּ׃

לא תאכלו על הדם. לְהַרְבֵּה פָּנִים נִדְרָשׁ בְּסַנְהֶדְרִין (דף ס״ג)׃ אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יֹאכַל מִבְּשַׂר קָדָשִׁים לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים, וְאַזְהָרָה לָאוֹכֵל מִבְּהֶמַת חֻלִּין טְרֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ, וְעוֹד הַרְבֵּה׃

לא תנחשו. כְּגוֹן אִלּוּ הַמְנַחֲשִׁין בְּחֻלְדָּה וּבְעוֹפוֹת, פִּתּוֹ נָפְלָה מִפִּיו, צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ (ספרא)׃

ולא תעוננו. לְשׁוֹן עוֹנוֹת וְשָׁעוֹת, שֶׁאוֹמֵר יוֹם פְּלוֹנִי יָפֶה לְהַתְחִיל מְלָאכָה, שָׁעָה פְּלוֹנִית קָשָׁה לָצֵאת (סנהדרין ס״ה)׃

כ״ז לֹ֥א תַקִּ֖פוּ פְּאַ֣ת רֹאשְׁכֶ֑ם וְלֹ֥א תַשְׁחִ֖ית אֶת־פְּאַ֥ת זְקָנֶֽךָ׃

לא תקפו פאת ראשכם. זֶה הַמִּשְׁנֶה צְדָעָיו לַאֲחוֹרֵי אָזְנוֹ וּלְפַדַּחְתּוֹ, וְנִמְצָא הֶקֵף רֹאשׁוֹ עָגֹל סָבִיב, שֶׁעַל אֲחוֹרֵי אָזְנָיו עִקְּרֵי שְׂעָרוֹ לְמַעְלָה מִצְּדָעָיו הַרְבֵּה׃

פאת זקנך. סוֹף הַזָּקָן וּגְבוּלָיו (מכות כ׳), וְהֵן חָמֵשׁ — שְׁתַּיִם בְּכָל לֶחִי וָלֶחִי, לְמַעְלָה אֵצֶל הָרֹאשׁ שֶׁהוּא רָחָב, וְיֵשׁ בּוֹ שְׁתֵּי פֵּאוֹת, וְאַחַת לְמַטָּה בְּסַנְטֵרוֹ — מְקוֹם חִבּוּר שְׁנֵי הַלְּחָיַיִם יַחַד (שבועות נ׳)׃

כ״ח וְשֶׂ֥רֶט לָנֶ֖פֶשׁ לֹ֣א תִתְּנ֑וּ בִּבְשַׂרְכֶ֗ם וּכְתֹ֥בֶת קַֽעֲקַ֛ע לֹ֥א תִתְּנ֖וּ בָּכֶ֑ם אֲנִ֖י יְהוָֽה׃

ושרט לנפש. כֵּן דַּרְכָּן שֶׁל אֱמוֹרִיִּים לְהְיוֹת מְשָׂרְטִין בְּשָׂרָם כְּשֶׁמֵּת לָהֶם מֵת׃

וכתבת קעקע. כְּתָב מְחֻקֶּה וְשָׂקוּעַ שֶׁאֵינוֹ נִמְחָק לְעוֹלָם שֶׁמְּקַעְקְעוֹ בְּמַחַט וְהוּא מַשְׁחִיר לְעוֹלָם׃

קעקע. לְשׁוֹן וְהוֹקַע אוֹתָם (במדבר כ״ה), וְהוֹקָעֻנוּם (שמואל ב כ״א), תּוֹחֲבִין עֵץ בָּאָרֶץ וְתוֹלִין אוֹתָם עֲלֵיהֶם, וְנִמְצְאוּ מְחֻקִּין וּתְחוּבִין בַּקַּרְקַע, פורפו״ינט בְּלַעַז׃

כ״ט אַל־תְּחַלֵּ֥ל אֶת־בִּתְּךָ֖ לְהַזְנוֹתָ֑הּ וְלֹא־תִזְנֶ֤ה הָאָ֙רֶץ֙ וּמָלְאָ֣ה הָאָ֔רֶץ זִמָּֽה׃

אל תחלל את בתך להזנותה. בְּמוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה לְבִיאָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין (סנהדרין ע״ו)׃

ולא תזנה הארץ. אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, הָאָרֶץ מְזַנָּה אֶת פֵּרוֹתֶיהָ לַעֲשׂוֹתָן בְּמָקוֹם אַחֵר וְלֹא בְאַרְצְכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיהו ג׳), וַיְמָנְעוּ רְבִיבִים וְגוֹ׳ (תוספתא, קידושין א׳)׃

ל׳ אֶת־שַׁבְּתֹתַ֖י תִּשְׁמֹ֑רוּ וּמִקְדָּשִׁ֖י תִּירָ֑אוּ אֲנִ֖י יְהוָֽה׃

ומקדשי תיראו. לֹא יִכָּנֵס בְּמַקָּלוֹ וּבְמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו (ברכות נ״ד); וְאַעַ״פִּ שֶׁאֲנִי מַזְהִירְכֶם עַל הַמִּקְדָּשׁ, אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ — אֵין בְּנִין הַמִּקְדָּשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת (ספרא):

ל״א אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים אַל־תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אל תפנו. אַזְהָרָה לְבַעַל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי; בַּעַל אוֹב זֶה פִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחְיוֹ, וְיִדְּעוֹנִי הַמַּכְנִיס עֶצֶם חַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ יַדּוּעַ לְתוֹךְ פִּיו וְהָעֶצֶם מְדַבֵּר (סנהדרין ס״ה):

אל תבקשו. לִהְיוֹת עֲסוּקִים בָּם, שֶׁאִם תַּעַסְקוּ בָם, אַתֶּם מִטַּמְּאִין לְפָנַי וַאֲנִי מְתַעֵב אֶתְכֶם:

אני ה׳ אלהיכם. דְּעוּ אֶת מִי אַתֶּם מַחֲלִיפִין בְּמִי (ספרא):

ל״ב מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: {ס}

מפני שיבה תקום. יָכוֹל זָקֵן אַשְׁמַאי, תַּ״ל זָקֵן, אֵין זָקֵן אֶלָּא שֶׁקָּנָה חָכְמָה (קידושין ל״ב):

והדרת פני זקן. אֵיזֶהוּ הִדּוּר? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יִסְתֹּר אֶת דְּבָרָיו: יָכוֹל יַעֲצִים עֵינָיו כְּמִי שֶׁלֹּא רָאָהוּ? לְכָךְ נֶאֱמַר **ויראת מאלהיך**, שֶׁהֲרֵי דָּבָר זֶה מָסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל עוֹשֵׂהוּ, שֶׁאֵין מַכִּיר בּוֹ אֶלָּא הוּא, וְכָל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (שם):

ל״ג וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ:

לא תונו. אוֹנָאַת דְּבָרִים; לֹא תֹּאמַר לוֹ אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עַ״ז וְעַכְשָׁו אַתָּה בָּא לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִפִּי הַגְּבוּרָה (בבא מציעא נ״ח):

ל״ד כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר | הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

כי גרים הייתם. מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ (שם נ״ט):

אני ה׳ אלהיכם. אֱלֹהֶיךָ וֵאלֹהָיו אֲנִי:

ל״ה לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה:

לא תעשו עול במשפט. אִם לְדִין, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט (פסוק ט״ו), וּמַהוּ מִשְׁפָּט הַשָּׁנוּי כָּאן? הוּא הַמִּדָּה וְהַמִּשְׁקָל וְהַמְּשׂוּרָה, מְלַמֵּד שֶׁהַמּוֹדֵד נִקְרָא דַּיָּן, שֶׁאִם שִׁקֵּר בַּמִּדָּה הֲרֵי הוּא כְּמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, וְקָרוּי עָוֶל, שָׁנאוּי וּמְשֻׁקָּץ, חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, וְגוֹרֵם לַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בַּדַּיָּן — מְטַמֵּא אֶת הָאָרֶץ, וּמְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּמְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה, וּמַפִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, וּמַגְלֶה אוֹתָם מֵאַרְצָם (ספרא):

במדה. זוֹ מִדַּת הָאָרֶץ (שם):

במשקל. כְּמַשְׁמָעוֹ:

ובמשורה. הִיא מִדַּת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ (בבא מציעא ס״א):

ל״ו מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי־צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

אבני צדק. הֵם הַמִּשְׁקוֹלוֹת שֶׁשּׁוֹקְלִין כְּנֶגְדָּן:

איפת. הִיא מִדַּת הַיָּבֵשׁ:

והין. זוֹ הִיא מִדַּת הַלַּח:

אשר הוצאתי אתכם. עַל מְנָת כֵּן; דְּ״א אֲנִי הִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר, וַאֲנִי הַנֶּאֱמָן לְפָרַע מִמִּי שֶׁטּוֹמֵן מִשְׁקָלוֹתָיו בַּמֶּלַח לְהוֹנוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין מַכִּירִין בָּהֶם (בבא מציעא ס״א):

ל״ז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה: {פ}

פרק כ׳

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ב׳ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל֙ תֹּאמַ֔ר אִ֚ישׁ אִ֣ישׁ מִבְּנֵ֔י יִשְׂרָאֵ֖ל וּמִן־הַגֵּ֑ר | הַגָּ֣ר בְּיִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֥ר יִתֵּ֛ן מִזַּרְעוֹ֖ לַמֹּלֶךְ֙ מ֣וֹת יוּמַ֔ת עַ֥ם הָאָ֖רֶץ יִרְגְּמֵ֥הוּ בָאָֽבֶן׃

ואל בני ישראל תאמר. עוֹנְשִׁין עַל הָאַזְהָרוֹת׃

מות יומת. בְּבֵית דִּין, וְאִם אֵין כֹּחַ בְּבֵית דִּין, עַם הָאָרֶץ מְסַיְּעִין אוֹתָן (ספרא)׃

עם הארץ. עַם שֶׁבְּגִינוֹ נִבְרֵאת הָאָרֶץ, עַם שֶׁעֲתִידִין לִירַשׁ הָאָרֶץ עַל יְדֵי מִצְוֹות הַלָּלוּ (שם)׃

ג׳ וַאֲנִ֞י אֶתֵּ֣ן אֶת־פָּנַ֗י בָּאִישׁ֙ הַה֣וּא וְהִכְרַתִּ֔י אֹת֖וֹ מִקֶּ֣רֶב עַמּ֑וֹ כִּ֣י מִזַּרְעוֹ֩ נָתַ֨ן לַמֹּלֶךְ֜ לְמַ֣עַן טַמֵּ֗א אֶת־מִקְדָּשִׁ֙י֙ וּלְחַלֵּ֣ל אֶת־שֵׁ֔ם קָדְשִֽׁי׃

אתן את פני. פָּנַאי שֶׁלִּי — פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק בּוֹ (שם)׃

באיש. וְלֹא בַּצִּבּוּר (שם), שֶׁאֵין כָּל הַצִּבּוּר נִכְרָתִין׃

כי מזרעו נתן למלך. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ (דברים י״ח), בֶּן בְּנוֹ וּבֶן בִּתּוֹ מְנַיִן? תַּ״ל כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ, זֶרַע פָּסוּל מְנַיִן? תַּ״ל בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ (ספרא; סנהדרין ס״ד)׃

למען טמא את מקדשי. אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִי, כִּלְשׁוֹן וְלֹא יְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשֵׁי (ויקרא כ״א)׃

ד׳ וְאִם־הַעְלֵ֨ם יַעְלִ֜ימוּ עַ֣ם הָאָ֗רֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם֙ מִן־הָאִ֣ישׁ הַה֔וּא בְּתִתּ֥וֹ מִזַּרְעוֹ֖ לַמֹּלֶךְ֑ לְבִלְתִּ֖י הָמִ֥ית אֹתֽוֹ׃

ואם העלם יעלימו. אִם הֶעְלִימוּ בְּדָבָר אֶחָד, סוֹף שֶׁיַּעְלִימוּ בִּדְבָרִים הַרְבֵּה; אִם הֶעְלִימוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, סוֹף שֶׁיַּעְלִימוּ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה (ספרא)׃

ה׳ וְשַׂמְתִּ֨י אֲנִ֜י אֶת־פָּנַ֗י בָּאִישׁ֙ הַה֣וּא וּבְמִשְׁפַּחְתּ֔וֹ וְהִכְרַתִּ֥י אֹת֛וֹ וְאֶת֩ | כָּל־הַזֹּנִ֨ים אַחֲרָ֜יו לִזְנ֣וֹת אַחֲרֵ֣י הַמֹּלֶךְ֮ מִקֶּ֣רֶב עַמָּֽם׃

ובמשפחתו. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן וכי מִשְׁפָּחָה מָה חָטְאָה? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין לְךָ מִשְׁפָּחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוֹכֵס שֶׁאֵין כֻּלָּם מוֹכְסִין — שֶׁכֻּלָּן מְחַפִּין עָלָיו (ספרא; שבועות ל״ט)׃

והכרתי אתו. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר **ובמשפחתו** יָכוֹל יִהְיוּ כָל הַמִּשְׁפָּחָה בְּהִכָּרֵת, תַּ״ל אֹתוֹ — אוֹתוֹ בְּהִכָּרֵת וְלֹא כָל הַמִּשְׁפָּחָה בְּהִכָּרֵת אֶלָּא בְּיִסּוּרִין (שם)׃

לזנות אחרי המלך. לְרַבּוֹת שְׁאַר עֲ״ז שֶׁעֲבָדָהּ בְּכָךְ וַאֲפִלּוּ אֵין זוֹ עֲבוֹדָתָהּ (ספרא)׃

ו׳ וְהַנֶּ֗פֶשׁ אֲשֶׁ֤ר תִּפְנֶה֙ אֶל־הָאֹבֹ֣ת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִ֔ים לִזְנֹ֖ת אַחֲרֵיהֶ֑ם וְנָתַתִּ֤י אֶת־פָּנַי֙ בַּנֶּ֣פֶשׁ הַהִ֔וא וְהִכְרַתִּ֥י אֹתָ֖הּ מִקֶּ֥רֶב עַמָּֽהּ׃

ז׳ וְהִתְקַדִּשְׁתֶּ֥ם וִהְיִיתֶ֖ם קְדֹשִׁ֑ים כִּ֥י אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃

והתקדשתם. זוֹ פְּרִישׁוּת עֲ״ז (שם)׃

ח׳ וּשְׁמַרְתֶּ֖ם אֶת־חֻקֹּתַ֣י וַעֲשִׂיתֶ֑ם אֹתָ֕ם אֲנִ֖י יְהוָ֥ה מְקַדִּשְׁכֶֽם׃

ט׳ כִּֽי־אִ֣ישׁ אִ֗ישׁ אֲשֶׁ֤ר יְקַלֵּל֙ אֶת־אָבִ֣יו וְאֶת־אִמּ֔וֹ מ֥וֹת יוּמַ֖ת אָבִ֣יו וְאִמּ֑וֹ קִלֵּ֣ל דָּמָ֔יו בּֽוֹ׃

אביו ואמו קלל. לְרַבּוֹת לְאַחַר מִיתָה (שם; סנהדרין פ״ה)׃

דמיו בו. זוֹ סְקִילָה, וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר דָּמָיו בּוֹ, דְּמֵיהֶם בָּם; וְלָמַדְנוּ מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם בָּאָבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם (ספרא; כריתות ה׳). וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, כְּמוֹ דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ (יהושע ב׳) — אֵין נֶעֱנָשׁ עַל מִיתָתוֹ אֶלָּא הוּא, שֶׁהוּא גָּרַם לְעַצְמוֹ שֶׁיֵּהָרֵג׃

י׳ וְאִ֗ישׁ אֲשֶׁ֤ר יִנְאַף֙ אֶת־אֵ֣שֶׁת אִ֔ישׁ אֲשֶׁ֥ר יִנְאַ֖ף אֶת־אֵ֣שֶׁת רֵעֵ֑הוּ מ֚וֹת יוּמַ֣ת הַנֹּאֵ֔ף וְהַנֹּאָפֶ֖ת׃

ואיש. פָּרָט לְקָטָן׃

אשר ינאף את אשת איש. פָּרָט לְאֵשֶׁת קָטָן, לִמְּדָנוּ שֶׁאֵין לְקָטָן קִדּוּשִׁין, וְעַל אֵיזוֹ אֵשֶׁת אִישׁ חַיֶּבְתִּי לְךָ?

אשר ינאף את אשת רעהו. פָּרָט לְאֵשֶׁת גּוֹי, לִמְּדָנוּ שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין לְגוֹי (ספרא; סנהדרין נ״ב)׃

מות יומת הנאף והנאפת. כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק (ספרא; סנהדרין נ״ה)׃

י״א וְאִ֗ישׁ אֲשֶׁ֤ר יִשְׁכַּב֙ אֶת־אֵ֣שֶׁת אָבִ֔יו עֶרְוַ֖ת אָבִ֣יו גִּלָּ֑ה מ֚וֹת יוּמְת֣וּ שְׁנֵיהֶ֔ם דְּמֵיהֶ֖ם בָּֽם׃

י״ב וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁ֗ר יִשְׁכַּב֙ אֶת־כַּלָּתוֹ֔ מ֥וֹת יוּמְת֖וּ שְׁנֵיהֶ֑ם תֶּ֥בֶל עָשׂ֖וּ דְּמֵיהֶ֥ם בָּ֛ם׃

תבל עשו. גְּנַאי; לָשׁוֹן אַחֵר מְבַלְבְּלִין זֶרַע הָאָב בְּזֶרַע הַבֵּן׃

י״ג וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁ֗ר יִשְׁכַּב֙ אֶת־זָכָ֔ר מִשְׁכְּבֵ֥י אִשָּׁ֖ה תּוֹעֵבָ֣ה עָשׂ֑וּ שְׁנֵיהֶ֥ם מ֛וֹת יוּמָ֖תוּ דְּמֵיהֶ֥ם בָּֽם׃

משכבי אשה. מַכְנִיס כְּמִכְחוֹל בְּשִׁפּוֹפֶרֶת׃

י״ד וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁ֗ר יִקַּ֤ח אֶת־אִשָּׁה֙ וְאֶת־אִמָּ֣הּ זִמָּ֔ה הֽוּא בָּאֵ֖שׁ יִשְׂרְפ֣וּ אֹת֑וֹ וְאֶתְהֶ֗ן וְלֹא־תִהְיֶ֥ה זִמָּ֛ה בְּתוֹכְכֶֽם׃

ישרפו אתו ואתהן. אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר אִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה יִשְׂרְפוּ, שֶׁהֲרֵי נִשָּׂאָהּ בְּהֶתֵּר וְלֹא נֶאֶסְרָה עָלָיו, אֶלָּא אִשָּׁה וְאִמָּהּ הַכְּתוּבִין כָּאן שְׁתִּיהֶן לְאִסּוּר — שֶׁנָּשָׂא חֲמוֹתוֹ וְאִמָּהּ; וְיֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹמְרִים אֵין כָּאן אֶלָּא חֲמוֹתוֹ, וּמַהוּ אֶתְהֶן? אֶת אַחַת מֵהֶן וְלָשׁוֹן יָוָנִי הוּא הֶן אַחַת (ספרא; סנהדרין ע״ו)׃

ט״ו וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁ֗ר יִתֵּ֤ן שְׁכָבְתּוֹ֙ בִּבְהֵמָ֔ה מ֥וֹת יוּמָ֖ת וְאֶת־הַבְּהֵמָ֥ה תַּהַרְגֽוּ׃

ואת הבהמה תהרגו. אִם אָדָם חָטָא בְּהֵמָה מֶה חָטְאָה? אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה לָאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב תִּסָּקֵל, קַל וָחֹמֶר לָאָדָם, שֶׁיּוֹדֵעַ לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע, וְגוֹרֵם רָעָה לַחֲבֵרוֹ לַעֲבֹר בַּדָּבָר; כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת (דברים י״ב), חֲרֵי דְבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אִילָנוֹת שֶׁאֵינָן רוֹאִין וְאֵינָן שׁוֹמְעִין, עַל שֶׁבָּאת תַּקָּלָה עַל יָדָם אָמְרָה תּוֹרָה הַשְׁחֵת, שְׁרֹף וְכַלֵּה, הַמַּשָּׂה אֶת חֲבֵרוֹ מֵהֶרֶךְ חַיִּים לְדַרְכֵי מִיתָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה (ספרא)׃

ט״ז וְאִשָּׁ֗ה אֲשֶׁ֤ר תִּקְרַב֙ אֶל־כָּל־בְּהֵמָ֔ה לְרִבְעָ֖הּ אֹתָ֑הּ וְהָרַגְתָּ֙ אֶת־הָאִשָּׁ֣ה וְאֶת־הַבְּהֵמָ֔ה מ֥וֹת יוּמָ֖תוּ דְּמֵיהֶ֥ם בָּֽם׃

י״ז וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁר־יִקַּ֞ח אֶת־אֲחֹת֣וֹ בַת־אָבִ֗יו אוֹ֙ בַּת־אִמּ֔וֹ וְרָאָ֥ה אֶת־עֶרְוָתָ֖הּ וְהִ֣יא־תִרְאֶ֑ה אֶת־עֶרְוָתוֹ֙ חֶ֣סֶד הוּא֔ וְנִכְרְת֕וּ לְעֵינֵ֖י בְּנֵ֣י עַמָּ֑ם עֶרְוַ֤ת אֲחֹתוֹ֙ גִּלָּ֔ה עֲוֹנ֖וֹ יִשָּֽׂא׃

חסד הוא. לְשׁוֹן אֲרַמִּי חֶרְפָּה חִסּוּדָא; וּמִדְרָשׁוֹ אִם תֹּאמַר קַיִן נָשָׂא אֲחוֹתוֹ חֶסֶד עָשָׂה הַמָּקוֹם, לִבְנוֹת עוֹלָמוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים פ״ט), עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה (ספרא; סנהדרין נ״ח)׃

י״ח וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁר־יִשְׁכַּ֞ב אֶת־אִשָּׁ֣ה דָוָ֗ה וְגִלָּ֤ה אֶת־עֶרְוָתָהּ֙ אֶת־מְקֹרָ֣הּ הֶעֱרָ֔ה וְהִ֣וא גִלְּתָ֔ה אֶת־מְקוֹר֖ דָּמֶ֑יהָ וְנִכְרְתוּ֙ שְׁנֵיהֶ֣ם מִקֶּ֔רֶב עַמָּֽם׃

הערה. גִּלָּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן עֶרְוָה גִּלּוּי הוּא, וְהַוִּי״ו יוֹרֶדֶת בַּתֵּיבָה לְשֵׁם דָּבָר כְּמוֹ זַעֲוָה מִגְזֶרֶת וְלֹא קָם וְלֹא זָע (אסתר ה׳), וְכֵן אַחֲוָה מִגְזֶרֶת אָח. וְהַעֲרָאָה זוֹ נֶחְלְקוּ בָהּ רַבּוֹתֵינוּ, יֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ נְשִׁיקַת שָׂפָשׂ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ הַכְנָסַת עֲטָרָה (יבמות נ״ה)׃

י״ט וְעֶרְוַ֥ת אֲחוֹת־אִמְּךָ֖ וַאֲחוֹת֣ אָבִ֑יךָ לֹ֣א תְגַלֶּ֔ה כִּ֥י אֶת־שְׁאֵרָ֖ן הֶעֱרָ֑ה עֲוֹנָ֖ם יִשָּׂאֽוּ׃

וערות אחות אמך וגו׳. שְׁנָה הַכָּתוּב בְּאַזְהָרָתָן, לוֹמַר שֶׁהַזְּהָר עֲלֵיהֶן בֵּין עַל אֲחוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ מִן הָאָב, בֵּין עַל אַחְיוֹתֵיהֶן מִן הָאֵם, אֲבָל עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִי אָבִיו לֹא הִזְהַר אֶלָּא עַל אֵשֶׁת אָחִי אָבִיו מִן הָאָב (עי׳ יבמות נ״ד)׃

כ׳ וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁ֗ר יִשְׁכַּב֙ אֶת־דֹּדָתוֹ֔ עֶרְוַ֥ת דֹּדוֹ֖ גִּלָּ֑ה חֵ֣טְא֔וֹם יִשְׂא֖וּ עֲרִירִ֥ים יָמֻֽתוּ׃

אשר ישכב את דדתו. הַמִּקְרָא הַזֶּה בָּא לְלַמֵּד עַל כֶּרֶת הָאָמוּר לְמַעְלָה שֶׁהוּא בְּעֹנֶשׁ הֲלִיכַת עֲרִירִי׃

ערירים. כְּתַרְגּוּמוֹ, בְּלָא וְלָד, וְדוֹמֶה לוֹ וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי (בראשית ט״ו); יֵשׁ לוֹ בָּנִים, קוֹבְרָן, אֵין לוֹ בָּנִים, מֵת בְּלֹא בָנִים, לְכָךְ שִׁנָּה בִּשְׁנֵי מִקְרָאוֹת אֵלּוּ — עֲרִירִים ״יָמֻתוּ״, עֲרִירִים ״יִהְיוּ״, **ערירים ימתו.** אִם יִהְיוּ לוֹ בִּשְׁעַת עֲבֵרָה לֹא יִהְיוּ לוֹ כְּשֶׁיָּמוּת, לְפִי שֶׁקּוֹבְרָן בְּחַיָּיו, **ערירים יהיו.** אִם אֵין לוֹ בִּשְׁעַת עֲבֵרָה, יִהְיֶה כָּל יָמָיו כְּמוֹ שֶׁהוּא עַכְשָׁו (ספרא; יבמות נ״ה)׃

כ״א וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁ֗ר יִקַּ֤ח אֶת־אֵשֶׁת֙ אָחִ֣יו נִדָּ֔ה הֽוּא עֶרְוַ֥ת אָחִ֖יו גִּלָּ֑ה עֲרִירִ֥ים יִהְיֽוּ׃

נדה הוא. הַשְׁכִּיבָהּ הַזֹּאת מְנֻדָּה הִיא וּמְאוּסָה; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לֶאֱסֹר הַעֲרָאָה בָהּ כְּנִדָּה שֶׁהַעֲרָאָה מְפֹרֶשֶׁת בָּהּ — אֶת מְקֹרָהּ הֶעֱרָה (יבמות נ״ד)׃

כ״ב וּשְׁמַרְתֶּ֣ם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַ֣י וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַ֗י וַעֲשִׂיתֶם֙ אֹתָ֔ם וְלֹא־תָקִ֥יא אֶתְכֶ֖ם הָאָ֑רֶץ אֲשֶׁ֨ר אֲנִ֤י מֵבִיא֙ אֶתְכֶ֣ם שָׁ֔מָּה לָשֶׁ֖בֶת בָּֽהּ׃

כ״ג וְלֹ֥א תֵלְכ֖וּ בְּחֻקַּ֣ת הַגּ֑וֹי אֲשֶׁ֨ר אֲנִ֤י מְשַׁלֵּח֙ מִפְּנֵיכֶ֔ם כִּ֚י אֶת־כָּל־אֵ֣לֶּה עָשׂ֔וּ וָאָקֵ֥ץ בָּהֶֽם׃

ואקץ. לְשׁוֹן מְאוֹס, כְּמוֹ קָצְתִּי בְחַיַּי (בראשית כ״ז), כְּאָדָם שֶׁהוּא קָץ בְּמְזוֹנוֹ (ספרא):

כ״ד וַאֲמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים:

כ״ה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל ׀ אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא:

והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין פָּרָה לַחֲמוֹר, שֶׁהֲרֵי מַבְדִּילִין וְנִפְרָעִין הֵם, אֶלָּא בֵּין טְהוֹרָה לְךָ לִטְמֵאָה לְךָ — בֵּין שֶׁנִּשְׁחַט רֻבּוֹ שֶׁל סִימָן לְנִשְׁחַט חֶצְיוֹ, וְכַמָּה בֵּין רֻבּוֹ לְחֶצְיוֹ? מְלֹא שְׂעָרָה (ספרא):

אשר הבדלתי לכם לטמא. לְאֶסֹּר:

כ״ו וִהְיִיתֶם לִי ׀ קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי:

ואבדל אתכם מן העמים להיות לי. אִם אַתֶּם מַבְדִּילִים מֵהֶם חֲרֵי אַתֶּם שֶׁלִּי, וְאִם לָאו חֲרֵי אַתֶּם שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר וַחֲבֵרָיו; רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם נַפְשִׁי קָצָה בִּבְשַׂר חֲזִיר, אִי אֶפְשִׁי לִלְבֹּשׁ כִּלְאַיִם, אֲבָל יֹאמַר אֶפְשִׁי וּמָה אֶעֱשֶׂה וְאָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם גָּזַר עָלַי? תַּ״ל וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי, שֶׁתְּהֵא הַבְדָּלַתְכֶם מֵהֶם לִשְׁמִי — פּוֹרֵשׁ מִן הָעֲבֵרָה וּמְקֻבָּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם (ספרא):

כ״ז וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אֹוב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם: {פ}

כי יהיה בהם אוב וגו׳. כְּאן נֶאֱמַר בָּהֶם מִיתָה וּלְמַעְלָה כָּרֵת, עֵדִים וְהַתְרָאָה בְּסְקִילָה, מַזִּיד בְּלֹא הַתְרָאָה בְּהִכָּרֵת, וְשִׁגְגָתָם חַטָּאת, וְכֵן בְּכָל חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם כָּרֵת:

פרק כ״א

א׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה ׀ אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו:

אמר אל הכהנים. אמר ואמרת, לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים (יבמות קי״ד):

בני אהרן. יָכוֹל חֻלִּין תַּ״ל הַכֹּהֲנִים:

בני אהרן. אַף בַּעֲלֵי מוּמִין בְּמַשְׁמָע:

בני אהרן. וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן (ספרא):

לא יטמא בעמיו. בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹךְ עַמָּיו, יָצָא מֵת מִצְוָה (שם):

ב׳ כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו:

כי אם לשארו. אֵין שְׁאֵרוֹ אֶלָּא אִשְׁתּוֹ (שם; יבמות כ״ב):

ג׳ וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה ׀ הַקָּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא:

הקרובה. לְרַבּוֹת אֶת הָאֲרוּסָה (ספרא; יבמות ס׳):

אשר לא היתה לאיש. לְמִשְׁכָּב:

לה יטמא. מִצְוָה (ספרא; זבחים ק׳):

ד׳ לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֻחָלּוֹ:

לא יטמא בעל בעמיו להחלו. לֹא יִטַּמָּא לְאִשְׁתּוֹ פְּסוּלָה שֶׁהוּא מְחֻלָּל בָּהּ בְּעוֹדָהּ עִמּוֹ, וְכֵן פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בִּשְׁאֵרוֹ בְּעוֹד שֶׁהוּא בְּתוֹךְ עַמָּיו — שֶׁיֵּשׁ לָהּ קוֹבְרִין, שֶׁאֵינָהּ מֵת מִצְוָה, וּבְאֵיזֶה שְׁאֵר אָמַרְתִּי? בְּאוֹתוֹ שֶׁהוּא לְהֻחָלּוֹ — לְהִתְחַלֵּל הוּא מִכְּהֻנָּתוֹ (עי׳ ספרא; יבמות צ׳):

ה׳ לֹא־[יִקְרַחְוּ] (יקרחה) קָרְחָה֙ בְּרֹאשָׁ֔ם וּפְאַ֥ת זְקָנָ֖ם לֹ֣א יְגַלֶּ֑חוּ וּבִבְשָׂרָ֛ם לֹ֥א יִשְׂרְט֖וּ שָׂרָטֶֽת׃

לא יקרחה קרחה. עַל מֵת וַהֲלֹא אַף יִשְׂרָאֵל הַזְּהָרוּ עַל כָּךְ? אֶלָּא לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין עֵינֵיכֶם (דברים י״ד), יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב עַל כָּל הָרֹאשׁ, תַּ״ל בְּרֹאשָׁם, וְיִלָּמְדוּ יִשְׂרָאֵל מִכֹּהֲנִים בִּגְזֵרָה שָׁוָה, נֶאֱמַר כָּאן קָרְחָה וְנֶאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל קָרְחָה, מַה כָּאן כָּל הָרֹאשׁ אַף לְהַלָּן כָּל הָרֹאשׁ בְּמַשְׁמָע — כָּל מָקוֹם שֶׁיִּקָּרַח בָּרֹאשׁ, וּמַה לְהַלָּן עַל מֵת, אַף כָּאן עַל מֵת (מכות כ׳):

ופאת זקנם לא יגלחו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל לֹא תַשְׁחִית, יָכוֹל לִקְטוֹ בְּמַלְקֶט וּרְהִיטָנִי יְהֵא חַיָּב, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא יְגַלֵּחוּ. שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל דָּבָר הַקָּרוּי גִּלּוּחַ וְיֵשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה, וְזֶהוּ תַּעַר (שם):

ובבשרם לא ישרטו שרטת. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל וְשָׂרָט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ (ויקרא י״ט), יָכוֹל שָׂרַט חָמֵשׁ שְׂרִיטוֹת לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא אַחַת, תַּ״ל לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת, לְחַיֵּב עַל כָּל שְׂרִיטָה וּשְׂרִיטָה, שֶׁתָּבָה זוֹ יִתֵּרָה הִיא לִדְרֹשׁ, שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב לֹא יִשְׂרְטוּ וַאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא שָׂרָטֶת (ספרא; מב׳ כ׳):

ו׳ קְדֹשִׁ֥ים יִהְיוּ֙ לֵאלֹהֵיהֶ֔ם וְלֹ֥א יְחַלְּל֖וּ שֵׁ֣ם אֱלֹהֵיהֶ֑ם כִּ֣י אֶת־אִשֵּׁ֤י יְהוָה֙ לֶ֣חֶם אֱלֹהֵיהֶ֔ם הֵ֖ם מַקְרִיבִ֑ם וְהָי֖וּ קֹֽדֶשׁ׃

קדשים יהיו. עַל כָּרְחָם יַקְדִּישׁוּם בֵּית דִּין בְּכָךְ (ספרא):

ז׳ אִשָּׁ֥ה זָנָ֛ה וַחֲלָלָ֖ה לֹ֣א יִקָּ֑חוּ וְאִשָּׁ֤ה גְרוּשָׁה֙ מֵאִישָׁ֔הּ לֹ֥א יִקָּ֖חוּ כִּי־קָד֥וֹשׁ הוּא֙ לֵאלֹהָֽיו׃

זנה. שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת יִשְׂרָאֵל הָאָסוּר לָהּ, כְּגוֹן חַיָּבֵי כָּרֵתוֹת אוֹ נָתִין אוֹ מַמְזֵר (ספרא; יבמות ס״א):

חללה. שֶׁנּוֹלְדָה מִן הַפְּסוּלִים שֶׁבַּכְּהֻנָּה, כְּגוֹן בַּת אַלְמָנָה מִכֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ בַּת גְּרוּשָׁה (וַחֲלוּצָה) מִכֹּהֵן הֶדְיוֹט, וְכֵן שֶׁנִּתְחַלְּלָה מִן הַכְּהֻנָּה עַל יְדֵי בִיאַת אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים לְכְהֻנָּה (עי׳ ספרא, קידושין ע״ז):

ח׳ וְקִדַּשְׁתּוֹ֙ כִּֽי־אֶת־לֶ֣חֶם אֱלֹהֶ֔יךָ הוּא֙ מַקְרִ֔יב קָד֥וֹשׁ יִהְיֶה־לְּךָ֖ כִּ֣י קָד֑וֹשׁ אֲנִ֣י יְהוָ֔ה מְקַדִּשְׁכֶֽם׃

וקדשתו. עַל כָּרְחוֹ, שֶׁאִם לֹא רָצָה לְגָרֵשׁ הַלְקֵהוּ וְיִפָּרֵהוּ עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ (ספרא; יבמות פ״ח):

קדש יהיה לך. נְהֹג בּוֹ קְדֻשָּׁה, לִפְתֹּחַ רִאשׁוֹן בְּכָל דָּבָר וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן בַּסְּעוּדָה (הוריות י״ב):

ט׳ וּבַת־אִ֕ישׁ כֹּהֵ֖ן כִּ֣י תָחֵ֑ל לִזְנ֗וֹת אֶת־אָבִ֛יהָ הִ֥יא מְחַלֶּ֖לֶת בָּאֵ֣שׁ תִּשָּׂרֵ֔ף׃ {ס}

כי תחל לזנות. כְּשֶׁתִּתְחַלֵּל עֲ״יְ זְנוּת, שֶׁהָיְתָה בָּהּ זְקֻת בַּעַל וְזָנְתָה, אוֹ מִן הָאֵרוּסִין אוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין; וְרַבּוֹתֵינוּ נָחְלְקוּ בַּדָּבָר וְהַכֹּל מוֹדִים שֶׁלֹּא דִּבֵּר הַכָּתוּב בִּפְנוּיָה (עי׳ סנהדרין נ״א):

את אביה היא מחללת. חִלְּלָה וּבִזְּתָה אֶת כְּבוֹדוֹ, שֶׁאוֹמְרִים עָלָיו אָרוּר שֶׁזּוֹ יָלַד, אָרוּר שֶׁזּוֹ גִּדֵּל (שם):

י׳ וְהַכֹּהֵ֞ן הַגָּד֣וֹל מֵאֲחָ֗יו אֲשֶׁר־יוּצַ֤ק עַל־רֹאשׁוֹ֙ שֶׁ֣מֶן הַמִּשְׁחָ֔ה וּמִלֵּ֥א אֶת־יָד֖וֹ לִלְבֹּ֣שׁ אֶת־הַבְּגָדִ֑ים אֶת־רֹאשׁ֣וֹ לֹ֤א יִפְרָע֙ וּבְגָדָ֔יו לֹ֥א יִפְרֹֽם׃

לא יפרע. לֹא יְגַדֵּל פֶּרַע עַל אֵבֶל, וְאֵיזֶהוּ גִּדּוּל פֶּרַע? יוֹתֵר מִשְּׁלוֹשִׁים יוֹם (שם):

י״א וְעַ֥ל כָּל־נַפְשֹׁ֖ת מֵ֣ת לֹ֣א יָבֹ֑א לְאָבִ֥יו וּלְאִמּ֖וֹ לֹ֥א יִטְמָֽא׃

ועל כל נפשת מת וגו׳. בְּאֹהֶל הַמֵּת:

נפשת מת. לְהָבִיא רְבִיעִית דָּם מִן הַמֵּת שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל (שם):

לאביו ולאמו לא יטמא. לֹא בָא אֶלָּא לְהַתִּיר לוֹ מֵת מִצְוָה (ספרא; נזיר מ״ז):

י״ב וּמִן־הַמִּקְדָּ֖שׁ לֹ֣א יֵצֵ֑א וְלֹ֤א יְחַלֵּל֙ אֶת־מִקְדַּ֣שׁ אֱלֹהָ֔יו כִּ֣י נֵ֧זֶר שֶׁ֛מֶן מִשְׁחַ֥ת אֱלֹהָ֖יו עָלָ֑יו אֲנִ֖י יְהוָֽה׃

ומן המקדש לא יצא. אֵינוֹ הוֹלֵךְ אַחַר הַמִּטָּה (סנהדרין י״ח), וְעוֹד מִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מַקְרִיב אוֹנֵן, וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: אַף אִם מֵתוּ אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לָצֵאת מִן הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה:

ולא יחלל את מקדש. שֶׁאֵינוֹ מְחַלֵּל בְּכָךְ אֶת הָעֲבוֹדָה, שֶׁהִתִּיר לוֹ הַכָּתוּב, הָא כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁעָבַד אוֹנֵן חִלֵּל (זבחים ט״ז; סנהדרין פ״ח):

י״ג וְה֥וּא אִשָּׁ֛ה בִּבְתוּלֶ֖יהָ יִקָּֽח׃

י״ד אַלְמָנָ֣ה וּגְרוּשָׁ֣ה וַחֲלָלָ֣ה זֹנָ֔ה אֶת־אֵ֖לֶּה לֹ֣א יִקָּ֑ח כִּ֣י אִם־בְּתוּלָ֗ה מֵעַמָּ֛יו יִקַּ֥ח אִשָּֽׁה׃

וחללה. שֶׁנּוֹלְדָה מִפְּסוּלֵי כְּהֻנָּה (קידושין ע״ז):

ט״ו וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ׃ {ס}

ולא יחלל זרעו. הָא אִם נִשָּׂא אַחַת מִן הַפְּסוּלוֹת, זַרְעוֹ הֵימֶנָּה חָלָל מִדִּין קְדֻשַּׁת כְּהֻנָּה (שם):

ט״ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

י״ז דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזַּרְעֲךָ֨ לְדֹרֹתָ֜ם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ֙ מ֔וּם לֹ֥א יִקְרַ֖ב לְהַקְרִ֣יב לֶ֔חֶם אֱלֹהָֽיו׃

לחם אלהיו. מַאֲכַל אֱלֹהָיו, כָּל סְעוּדָה קְרוּיָה לֶחֶם, כְּמוֹ ״עֲבַד לְחֶם רַב״ (דניאל ה׳):

י״ח כִּ֣י כָל־אִ֗ישׁ אֲשֶׁר־בּ֤וֹ מ֙וּם֙ לֹ֣א יִקְרָ֔ב אִ֥ישׁ עִוֵּ֖ר א֣וֹ פִסֵּ֑חַ א֣וֹ חָרֻ֔ם א֖וֹ שָׂרֽוּעַ׃

כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אֵינוֹ דִין שֶׁיִּקָּרֵב, כְּמוֹ הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ (מלאכי א׳):

חרם. שֶׁחָטְמוֹ שָׁקוּעַ בֵּין שְׁתֵּי הָעֵינַיִם, שֶׁכּוֹחֵל שְׁתֵּי עֵינָיו כְּאַחַת (ספרא; בכורות מ״ג):

שרוע. שֶׁאֶחָד מֵאֵבָרָיו גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ — עֵינוֹ אַחַת גְּדוֹלָה וְעֵינוֹ אַחַת קְטַנָּה, אוֹ שׁוֹקוֹ אַחַת אֲרֻכָּה מֵחֲבֶרְתָּהּ (ספרא; בכורות מ׳):

י״ט אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה בּוֹ שֶׁבֶר רֶגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד׃

כ׳ אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ אוֹ גָרָב֙ אוֹ יַלֶּ֔פֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשָׁ֖ךְ׃

או גבן. שׁוּרֵי״צִיוֹלֵשׁ בְּלַעַז, שֶׁגִּבְיֵנִי עֵינָיו שְׁעָרָן אָרֹךְ וְשׁוֹכֵב:

או דק. שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעֵינָיו דַּק, שֶׁקּוֹרִים טִיל״א, כְּמוֹ ״הַנּוֹטָה כַּדַּק״ (ישעיהו מ׳):

או תבלל. דָּבָר הַמְבַלְבֵּל אֶת הָעַיִן, כְּגוֹן חוּט לָבָן הַנִּמְשָׁךְ מִן הַלֵּבָן וּפוֹסֵק בַּסְּיָרָא, שֶׁהוּא עִגֻּל הַמַּקִּיף אֶת הַשָּׁחֹר שֶׁקּוֹרִים פרוני״לא, וְהַחוּט הַזֶּה פּוֹסֵק אֶת הָעִגֻּל וְנִכְנָס בַּשָּׁחֹר; וְתַרְגּוּם תְּבַלּוּל ״חִלִּיד״, לְשׁוֹן חִלָּזוֹן, שֶׁהוּא דוֹמֶה לְתוֹלַעַת אוֹתוֹ הַחוּט, וְכֵן כְּנוּהוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּמוּמֵי הַבְּכוֹר חִלָּזוֹן, נָחָשׁ, עֵינָב (בכורות ל״ח):

גרב או ילפת. מִינֵי שְׁחִין הֵם; גָּרָב זוֹ הַחֶרֶס, שְׁחִין הַיָּבֵשׁ מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ, יַלֶּפֶת הִיא חֲזָזִית הַמִּצְרִית, וְלָמָּה נִקְרֵאת יַלֶּפֶת? שֶׁמְּלַפֶּפֶת וְהוֹלֶכֶת עַד יוֹם הַמִּיתָה, וְהוּא לַח מִבַּחוּץ וְיָבֵשׁ מִבִּפְנִים, וּבְמָקוֹם אַחֵר קוֹרֵא לַגָּרָב שְׁחִין הַלַּח מִבַּחוּץ וְיָבֵשׁ מִבִּפְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס״ (דברים כ״ח), כְּשֶׁפָּמַךְ גָּרָב אֵצֶל חֶרֶס, קוֹרֵא לַיַּלֶּפֶת גָּרָב, וּכְשֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל יַלֶּפֶת, קוֹרֵא לַחֶרֶס גָּרָב, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּבְכוֹרוֹת (דף מ״א):

מרוח אשך. לְפִי הַתַּרְגּוּם מָרַס פַּחֲדִין, שֶׁפָּחֲדָיו מְרֻסָּסִין — שֶׁבִּיצִים שֶׁלּוֹ כְּתוּתִין, פְּחָדִין כְּמוֹ ״גִּידֵי פַחֲדָו יְשֹׂרָגוּ״ (איוב מ׳):

כ״א כָּל־אִ֨ישׁ אֲשֶׁר־בּ֜וֹ מ֣וּם מִזֶּ֗רַע אַהֲרֹן֙ הַכֹּהֵ֔ן לֹ֥א יִגַּ֖שׁ לְהַקְרִ֣יב אֶת־אִשֵּׁ֣י יְהוָ֑ה מ֤וּם בּוֹ֙ אֵ֣ת לֶ֔חֶם אֱלֹהָ֖יו לֹ֥א יִגַּ֖שׁ לְהַקְרִֽיב׃

כל איש אשר בו מום. לְרַבּוֹת שְׁאָר מוּמִין:

מום בו. בְּעוֹד מוּמוֹ בּוֹ פָּסוּל, הָא אִם עָבַר מוּמוֹ כָּשֵׁר (ספרא):

לחם אלהיו. כָּל מַאֲכָל קָרוּי לֶחֶם:

כ״ב לֶ֚חֶם אֱלֹהָ֔יו מִקָּדְשֵׁ֥י הַקֳּדָשִׁ֖ים וּמִן־הַקֳּדָשִׁ֑ים יֹאכֵֽל׃

מקדשי הקדשים. אֵלּוּ קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים:

ומן הקדשים יאכל. אֵלּוּ קָדָשִׁים קַלִּים, וְאִם נֶאֶמְרוּ קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים לָמָּה נֶאֱמַר קָדָשִׁים קַלִּים? אִם לֹא נֶאֱמַר, הָיִיתִי אוֹמֵר בְּקָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים יֹאכַל בַּעַל מוּם, שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהֻתְּרוּ לְזָר, שֶׁאָכַל מֹשֶׁה בְּשַׂר הַמִּלּוּאִים, אֲבָל בְּחֶזֶה וְשׁוֹק שֶׁל קָדָשִׁים קַלִּים לֹא יֹאכַל, שֶׁלֹּא מָצִינוּ זָר חוֹלֵק בָּהֶן, לְכָךְ נֶאֶמְרוּ קָדָשִׁים קַלִּים, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּזְבָחִים (דף ק״א):

כ״ג אַ֚ךְ אֶל־הַפָּרֹ֣כֶת לֹ֣א יָבֹ֔א וְאֶל־הַמִּזְבֵּ֖חַ לֹ֣א יִגַּ֑שׁ כִּי־מ֤וּם בּוֹ֙ וְלֹ֣א יְחַלֵּ֔ל אֶת־מִקְדָּשַׁ֖י כִּ֥י אֲנִ֖י יְהוָ֥ה מְקַדְּשָֽׁם׃

אך אל הפרכת. לְהַזּוֹת שֶׁבַע הַזָּאוֹת שֶׁעַל הַפָּרֹכֶת.

ואל המזבח. הַחִיצוֹן; וּשְׁנֵיהֶם הֻצְרְכוּ לִכָּתֵב, וּמְפֹרָשׁ בְּתו״כ:

ולא יחלל את מקדשי. שֶׁאִם עָבַד עֲבוֹדָתוֹ מְחֻלֶּלֶת לִפְסֹל (ספרא):

כ״ד **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ {פ}**

וידבר משה. הַמְּצָוָה הַזֹּאת.

אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל הַכֹּהֲנִים (עי׳ ספרא):

פרק כ״ב

א׳ **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃**

ב׳ **דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ֙ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵ֔ל וְלֹ֥א יְחַלְּלוּ֖ אֶת־שֵׁ֣ם קָדְשִׁ֑י אֲשֶׁ֥ר הֵ֛ם מַקְדִּשִׁ֖ים לִ֥י אֲנִ֖י יְהוָֽה׃**

וינזרו. אֵין נְזִירָה אֶלָּא פְּרִישָׁה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״וַיִּנָּזֵר מֵאַחֲרַי״ (יחזקאל י״ד), ״נָזְרוּ אָחוֹר״ (ישעיהו א׳) — יִפְרְשׁוּ מִן הַקָּדָשִׁים בִּימֵי טֻמְאָתָן (ספרא):

וינזרו מקדשי בני ישראל, אשר הם מקדשים לי ולא יחללו את שם קדשי. סָרֵס הַמִּקְרָא וְדָרְשֵׁהוּ:

אשר הם מקדשים לי. לְרַבּוֹת קָדְשֵׁי כֹהֲנִים עַצְמָן:

ג׳ **אֱמֹ֣ר אֲלֵהֶ֗ם לְדֹרֹתֵיכֶם֮ כָּל־אִ֣ישׁ | אֲשֶׁר־יִקְרַב֒ מִכָּל־זַרְעֲכֶם֙ אֶל־הַקֳּדָשִׁ֔ים אֲשֶׁ֥ר יַקְדִּ֖ישׁוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵ֑ל לַֽיהוָ֔ה וְטֻמְאָת֖וֹ עָלָ֑יו וְנִכְרְתָ֞ה הַנֶּ֤פֶשׁ הַהִוא֙ מִלְּפָנַ֔י אֲנִ֖י יְהוָֽה׃**

כל איש אשר יקרב. אֵין קְרִיבָה זוֹ אֶלָּא אֲכִילָה, וְכֵן מָצִינוּ שֶׁנֶּאֶמְרָה אֲזָהָרַת אֲכִילַת קָדָשִׁים בְּטֻמְאָה בִּלְשׁוֹן נְגִיעָה, ״בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע״ (ויקרא י״ב), אֲזָהָרָה לָאוֹכֵל, וּלְמָדוּהָ רַבּוֹתֵינוּ מִגְּזֵרָה שָׁוָה; וְאֶ״ל שֶׁחַיָּב עַל הַנְּגִיעָה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר כָּרֵת עַל הָאֲכִילָה בְּצוֹ אֶת אַהֲרֹן (ויקרא ז׳), שְׁתֵּי כָּרֵתוֹת זוֹ אֵצֶל זוֹ, וְאִם עַל הַנְּגִיעָה חַיָּב, לֹא הֻצְרַךְ לְחַיְבוֹ עַל הָאֲכִילָה וְכֵן נִדְרַשׁ בְּתֹ״כּ: וְכִי יֵשׁ נוֹגֵעַ חַיָּב? אִם כֵּן מַה תַּ״ל יִקְרַב? מִשֶּׁיִּכְשַׁר לְקָרֵב, שֶׁאֵין חַיָּבִים עָלָיו מִשּׁוּם טֻמְאָה אֶלָּא א״כּ קָרְבוּ מַתִּירָיו (ספרא; זבחים מ״ה): וְא״תּ שָׁלוֹשׁ כָּרֵתוֹת בְּטֻמְאַת כֹּהֲנִים לָמָּה, כְּבָר נִדְרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף ז׳), אַחַת לְכָלָל וְאַחַת לִפְרָט וְכוּ׳:

וטמאתו עליו. וְטֻמְאַת הָאָדָם עָלָיו, יָכוֹל בַּבָּשָׂר הַכָּתוּב מְדַבֵּר — וְטֻמְאָתוֹ שֶׁל בָּשָׂר עָלָיו — וּבְטָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא הַכָּתוּב מְדַבֵּר, עַל כָּרְחֲךָ מִמַּשְׁמָעוֹ אַתָּה לָמֵד — בְּמִי שֶׁטֻּמְאָתוֹ פּוֹרַחַת מִמְּנוּ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְזֶהוּ הָאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ טָהֳרָה בְּטְבִילָה (ספרא):

ונכרתה. יָכוֹל מִצַּד זֶה לְצַד זֶה — יִכָּרֵת מִמְּקוֹמוֹ וְיִתְיַשֵּׁב בְּמָקוֹם אַחֵר — תַּ״ל **אני ה׳**, בְּכָל מָקוֹם אֲנִי (שם):

ד׳ **אִ֣ישׁ אִ֣ישׁ מִזֶּ֣רַע אַהֲרֹ֗ן וְהוּא֙ צָר֣וּעַ֔ א֖וֹ זָ֑ב בַּקֳּדָשִׁים֙ לֹ֣א יֹאכַ֔ל עַ֚ד אֲשֶׁ֣ר יִטְהָ֔ר וְהַנֹּגֵ֥עַ בְּכָל־טְמֵא־נָ֖פֶשׁ א֣וֹ אִ֑ישׁ אֲשֶׁר־תֵּצֵ֥א מִמֶּ֖נּוּ שִׁכְבַת־זָֽרַע׃**

בכל טמא נפש. בְּמִי שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת:

ה׳ **א֣וֹ אִישׁ֮ אֲשֶׁ֣ר יִגַּע֒ בְּכָל־שֶׁ֙רֶץ֙ אֲשֶׁ֣ר יִטְמָא־לוֹ֮ א֣וֹ בְאָדָם֒ אֲשֶׁ֣ר יִטְמָא־לוֹ֮ לְכֹ֣ל טֻמְאָתֽוֹ׃**

בכל שרץ אשר יטמא לו. בְּשֶׁעוּבַּר הֶרְאוּי לְטַמֵּא — בְּכַעֲדָשָׁה (חגיגה י״א):

או באדם. בְּמֵת:

אשר יטמא לו. בְּשֶׁעוּבַּר לְטַמֵּא וְזֶהוּ כַּזַּיִת (אהלות פ״ב):

לכל טמאתו. לְרַבּוֹת נוֹגֵעַ בְּזָב וְזָבָה נִדָּה וְיוֹלֶדֶת:

ו׳ **נֶ֚פֶשׁ אֲשֶׁ֣ר תִּגַּע־בּ֔וֹ וְטָמְאָ֖ה עַד־הָעֶ֑רֶב וְלֹ֥א יֹאכַ֖ל מִן־הַקֳּדָשִׁ֛ים כִּ֥י אִם־רָחַ֥ץ בְּשָׂר֖וֹ בַּמָּֽיִם׃**

נפש אשר תגע בו. בְּאֶחָד מִן הַטְּמֵאִים הַלָּלוּ:

ז׳ **וּבָ֣א הַשֶּׁ֔מֶשׁ וְטָהֵ֑ר וְאַחַר֙ יֹאכַ֣ל מִן־הַקֳּדָשִׁ֔ים כִּ֥י לַחְמ֖וֹ הֽוּא׃**

ואחר יאכל מן הקדשים. נִדְרֶשֶׁת בִּיבָמוֹת (דף ע״ד), בִּתְרוּמָה שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלָהּ בְּהַעֲרֵב הַשֶּׁמֶשׁ:

מן הקדשים. וְלֹא כָּל הַקֳּדָשִׁים:

ח׳ נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטַמְאָה־בָהּ אֲנִי יְהוָה:

נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. לְעִנְיַן הַטֻּמְאָה הִזְהִיר כָּאן, שֶׁאִם אָכַל נְבֵלַת עוֹף טָהוֹר שֶׁאֵין לָהּ טֻמְאַת מַגָּע וּמַשָּׂא אֶלָּא טֻמְאַת אֲכִילָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה, אָסוּר לֶאֱכֹל בַּקֳּדָשִׁים; וְצָרִיךְ לוֹמַר ״וּטְרֵפָה״ — מִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִינוֹ טְרֵפָה, יָצָא נְבֵלַת עוֹף טָמֵא שֶׁאֵין בְּמִינוֹ טְרֵפָה:

ט׳ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם:

ושמרו את משמרתי. מִלֶּאֱכֹל תְּרוּמָה בְּטֻמְאַת הַגּוּף (סנהדרין פ״ג):

ומתו בו. לְמָדֵנוּ שֶׁהִיא מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם (שם):

י׳ וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשָׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ:

לא יאכל קדש. בִּתְרוּמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁכָּל הָעִנְיָן דִּבֵּר בָּהּ:

תושב כהן ושכיר. תּוֹשָׁבוֹ שֶׁל כֹּהֵן וּשְׂכִירוֹ, לְפִיכָךְ ״תּוֹשָׁב״ זֶה נָקוּד פַּתָּח, לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק; וְאֵיזֶהוּ תּוֹשָׁב? זֶה נִרְצָע שֶׁהוּא קָנוּי לוֹ עַד הַיּוֹבֵל, וְאֵיזֶהוּ שָׂכִיר? זֶה קָנוּי קִנְיַן שָׁנִים שֶׁיּוֹצֵא בְּשֵׁשׁ, בָּא הַכָּתוּב וְלִמֶּדְךָ כָּאן שֶׁאֵין גּוּפוֹ קָנוּי לַאֲדוֹנָיו לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתוֹ (ספרא; יבמות ע׳):

י״א וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נָפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ וְיִלִּיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בְלַחְמוֹ:

וכהן כי יקנה נפש. עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁקָּנוּי לְגוּפוֹ:

ויליד ביתו. אֵלּוּ בְנֵי הַשִּׁפָּחוֹת; וְאֵשֶׁת כֹּהֵן אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה, שֶׁאַף הִיא קִנְיַן כַּסְפּוֹ, וְעוֹד לָמַד מִמִּקְרָא אַחֵר (במדבר י״ח), כָּל טָהוֹר בְּבֵיתְךָ וְגוֹ׳ בְּסִפְרֵי:

י״ב וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל:

לאיש זר. לְלֵוִי וְיִשְׂרְאֵל (ספרא):

י״ג וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל־בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ:

אלמנה וגרושה. מִן הָאִישׁ הַזֶּה:

וזרע אין לה. מִמֶּנּוּ:

ושבה. הֲא אִם יֵשׁ לָהּ זֶרַע מִמֶּנּוּ, אָסוּרָה בִּתְרוּמָה כָּל זְמַן שֶׁהַזֶּרַע קַיָּם (יבמות ע״ז):

וכל זר לא יאכל בו. לֹא בָא אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹנֵן — שֶׁמַּתָּר בִּתְרוּמָה, זְרוּת אָמַרְתִּי לְךָ וְלֹא אֲנִינוּת (שם שם ס״ח):

י״ד וְאִישׁ כִּי־יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ:

כי יאכל קדש. תְּרוּמָה:

ונתן לכהן את הקדש. דָּבָר הָרָאוּי לִהְיוֹת קֹדֶשׁ, שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֵעַ לוֹ מָעוֹת, אֶלָּא פֵּרוֹת שֶׁל חֻלִּין וְהֵן נַעֲשִׂין תְּרוּמָה (פסחים ל״ב):

ט״ו וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה:

ולא יחללו וגו׳. לְהַאֲכִילָם לְזָרִים:

ט״ז וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת־קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם: {פ}

והשיאו אותם. אֶת עַצְמָם יִטְעֲנוּ עָוֹן **באכלם את קדשיהם** שֶׁהֵבְדִּילוּ לְשֵׁם תְּרוּמָה, וְקִדְּשׁוּ וְנֶאֶסְרוּ עֲלֵיהֶן; וְאַנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם ״בְּמֵיכְלְהוֹן בְּסוֹאֲבָא״, שֶׁלֹּא לְצַרֵּךְ תִּרְגּוּמוֹ כֵּן:

והשיאו אותם. זֶה אֶחָד מִשְּׁלוֹשָׁה אֻתִּים שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁמְּדַבְּרִים בָּאָדָם עַצְמוֹ, וְכֵן ״בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אֹתוֹ״ (במדבר ו׳) — הוּא יָבִיא אֶת עַצְמוֹ, וְכֵן ״וַיַּקְבֵּר אֹתוֹ בַּגַּי״ (דברים ל״ד) — הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ, כָּךְ נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי:

י״ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

י״ח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכֹל־נִדְרֵיהֶם וּלְכָל־נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה׃

נדריהם. חֲרֵי עָלַי׃

נדבותם. חֲרֵי זוֹ׃

י״ט לִרְצֹנְכֶם תְּמִים זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים׃

לרצנכם. הָבִיאוּ דָּבָר הָרָאוּי לְרָצוֹת אֶתְכֶם לְפָנַי, שֶׁיְּהֵא לָכֶם לְרָצוֹן, אפיי״מנט בְּלַעַז, וְאֵיזֶהוּ הָרָאוּי לְרָצוֹן?

תמים זכר בבקר בכבשים ובעזים. אֲבָל בְּעוֹלַת הָעוֹף אֵין צָרִיךְ תַּמּוּת וְזָכְרוּת, וְאֵינוֹ נִפְסָל בְּמוּם אֶלָּא בְּחֶסְרוֹן אֵבֶר (ספרא)׃

כ׳ כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי־לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם׃

כ״א וְאִישׁ כִּי־יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה בַּבָּקָר אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לָרָצוֹן כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃

לפלא נדר. לְהַפְרִישׁ בְּדִבּוּרוֹ׃

כ״ב עִוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ־חָרוּץ אוֹ־יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיהוָה וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָה׃

עורת. שֵׁם דָּבָר שֶׁל מוּם עִוָּרוֹן בְּלָשׁוֹן נְקֵבָה — שֶׁלֹּא יְהֵא בּוֹ מוּם שֶׁל עִוָּרוֹן׃

או שבור. לֹא יִהְיֶה׃

חרוץ. רֵיס שֶׁל עַיִן שֶׁנִּסְדַּק אוֹ שֶׁנִּפְגַּם וְכֵן שְׂפָתוֹ שֶׁנִּסְדְּקָה אוֹ נִפְגְּמָה (בכורות ל״ח)׃

יבלת. ורו״אה בְּלַעַז׃

גרב. מִין חֲזָזִית וְכֵן יַלֶּפֶת, וּלְשׁוֹן יַלֶּפֶת כְּמוֹ וַיַּלְפֵּת שִׁמְשׁוֹן (שופטים ט״ז), שֶׁאֲחוּזָה בּוֹ עַד יוֹם מִיתָה, שֶׁאֵין לָהּ רְפוּאָה׃

לא תקריבו. שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים, לְהַזְהִיר עַל הַקְדָּשָׁתָן וְעַל שְׁחִיטָתָן וְעַל זְרִיקַת דָּמָן (תמורה ו׳)׃

ואשה לא תתנו. אַזְהָרַת הַקְטָרָתָן׃

כ״ג וְשׁוֹר וָשֶׂה שָׂרוּעַ וְקָלוּט נְדָבָה תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ וּלְנֶדֶר לֹא יֵרָצֶה׃

שרוע. אֵבֶר גָּדוֹל מֻחְבָּרוֹ׃

וקלוט. פַּרְסוֹתָיו קְלוּטוֹת (בכורות מ׳)׃

נדבה תעשה אתו. לְבֶדֶק הַבַּיִת׃

ולנדר. לַמִּזְבֵּחַ׃

לא ירצה. אִי זֶה הֶקְדֵּשׁ בָּא לְרָצוֹת? חֻלִּי אוֹמֵר זֶה הֶקְדֵּשׁ הַמִּזְבֵּחַ (תמורה ז׳)׃

כ״ד וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ לַיהוָה וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ׃

ומעוך וכתות ונתוק וכרות. בַּבֵּיצִים אוֹ בַגִּיד׃

מעוך. בֵּיצָיו מְעוּכִין בְּיָד׃

כתות. כְּתוּשִׁים יוֹתֵר מִמָּעוּךְ׃

נתוק. תְּלוּשִׁין בַּיָּד עַד שֶׁנִּפְסְקוּ חוּטִים שֶׁתְּלוּיִים בָּהֶן, אֲבָל נְתוּנִים הֵם בְּתוֹךְ הַכִּיס, וְהַכִּיס לֹא נִתְלַשׁ׃

וכרות. כְּרוּתִין בְּכְלִי וְעוֹדָן בַּכִּיס (בכורות ל״ט)׃

[**ומעוך.** תַּרְגּוּמוֹ וְדִי מְרִיס, זֶהוּ לְשׁוֹנוֹ בַּאֲרָמִית, לְשׁוֹן כְּתִישָׁה׃

וכתות תַּרְגּוּמוֹ וְדִי רְסִיס, כְּמוֹ ״הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים״ (עמוס ו׳) — בְּקִיעוֹת דַּקּוֹת, וְכֵן ״קָנָה הַמְרֻסָּס״ (שבת פ׳):]

ובארצכם לא תעשו. דָּבָר זֶה לְסָרֵס שׁוּם בְּהֵמָה וְחַיָּה, וַאֲפִלּוּ טְמֵאָה, לְכָךְ נֶאֱמַר בְּאַרְצְכֶם לְרַבּוֹת כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצְכֶם, שֶׁאֵ״ל לֹא נִצְטַוּוּ עַל הַסֵּרוּס אֶלָּא בָּאָרֶץ, שֶׁהֲרֵי סֵרוּס חוֹבַת הַגּוּף הִיא וְכָל חוֹבַת הַגּוּף בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ:

כ״ה **וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא יֵרָצוּ לָכֶם: {ס}**

ומיד בן נכר. שֶׁהֲבִיא קָרְבָּן בְּיַד כֹּהֵן לְהַקְרִיבוֹ לַשָּׁמַיִם **לא תקריבו** לוֹ בַּעַל מוּם; וְאַע״פ שֶׁלֹּא נֶאֶסְרוּ בַּעֲלֵי מוּמִים לְקָרְבַּן בְּנֵי נֹחַ אֶלָּא א״כְּ מְחַסְּרֵי אֵבָר, זֹאת נוֹהֶגֶת בְּכָמָּה שֶׁבַּשָּׁדוֹת, אֲבָל עַל הַמְזִבֵּחַ שֶׁבַּמִּשְׁכָּן לֹא תַקְרִיבוּ, אֲבָל תְּמִימָה תִּקָּבְלוּ מֵהֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר לְמַעְלָה אִישׁ אִישׁ, לְרַבּוֹת אֶת הַגּוֹיִם שֶׁנּוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת כְּיִשְׂרָאֵל (חולין י״ג):

משחתם. חִבּוּלֵהוֹן:

לא ירצו לכם. לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם:

כ״ו **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:**

כ״ז **שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַיהוָה:**

כי יולד. פְּרָט לְיוֹצֵא דֹּפֶן (שם ל״ח):

כ״ח **וְשׁוֹר אוֹ־שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת־בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד:**

אתו ואת בנו. נוֹהֵג בַּנְּקֵבָה — שֶׁאָסוּר לִשְׁחֹט הָאֵם וְהַבֵּן אוֹ הַבַּת, וְאֵינוֹ נוֹהֵג בַּזְּכָרִים, וּמֻתָּר לִשְׁחֹט הָאָב וְהַבֵּן (שם ע״ח):

אתו ואת בנו. אַף בְּנוֹ וְאוֹתוֹ בְּמַשְׁמָע (שם פ״ב):

כ״ט **וְכִי־תִזְבְּחוּ זֶבַח־תּוֹדָה לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחוּ:**

לרצנכם תזבחו. תְּחִלַּת זְבִיחַתְכֶם הִזָּהֲרוּ שֶׁתְּהֵא לְרָצוֹן לָכֶם, וּמַהוּ הָרָצוֹן?

ביום ההוא יאכל. לֹא בָא לְהַזְהִיר אֶלָּא שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָה עַל מְנָת כֵּן — אַל תִּשְׁחֲטוּהוּ עַל מְנָת לְאָכְלוֹ לְמָחָר, שֶׁאִם תַּחְשְׁבוּ בּוֹ מַחֲשֶׁבֶת פְּסוּל לֹא יְהֵא לָכֶם לְרָצוֹן; דְּ״א **לרצנכם** — לְרַעְתְּכֶם, מִכָּאן לַמְתַעֵסֵק בִּשְׁחִיטַת קָדָשִׁים; וַאַע״פ שֶׁפֵּרֵט בַּנֶּאֱכָלִים לִשְׁנֵי יָמִים, חָזַר וּפֵרֵט בַּנֶּאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד שֶׁתְּהֵא זְבִיחָתָן עַל מְנָת לְאָכְלָן בִּזְמַנָּן:

ל׳ **בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר אֲנִי יְהוָה:**

ביום ההוא יאכל. לֹא בָא לְהַזְהִיר אֶלָּא שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָה עַל מְנָת כֵּן, שֶׁאִם לִקְבֹּעַ לוֹ זְמַן אֲכִילָה, כְּבָר כָּתוּב וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו וְגוֹ׳ (ויקרא ז׳):

אני ה׳. דַּע מִי גָּזַר עַל הַדָּבָר וְאַל יֵקַל בְּעֵינֶיךָ:

ל״א **וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה:**

ושמרתם. זוֹ הַמִּשְׁנָה:

ועשיתם. זֶה הַמַּעֲשֶׂה (ספרא):

ל״ב **וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם:**

ולא תחללו. לַעֲבֹר עַל דְּבָרַי מִזִּידִין; מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תְחַלְּלוּ מַה תַּ״ל וְנִקְדַּשְׁתִּי? מִסֹּר עַצְמְךָ וְקַדֵּשׁ שְׁמִי. יָכוֹל בְּיָחִיד, תַּ״ל **בתוך בני ישראל;** וּכְשֶׁהוּא מוֹסֵר עַצְמוֹ יִמְסֹר עַצְמוֹ עַל מְנָת לָמוּת, שֶׁכָּל הַמּוֹסֵר עַצְמוֹ עַל מְנָת הַגֵּס, אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בַּחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שֶׁלֹּא מָסְרוּ עַצְמָן עַל מְנָת הַגֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל נ׳), ״וְהֵן לָא יְדִיעַ לֶהֱוֵא לָךְ מַלְכָּא״ וְגוֹ׳, מַצִּיל וְלֹא מַצִּיל — ״יְדִיעַ לֶהֱוֵא לָךְ״ וְגוֹ׳ (ספרא):

ל״ג **הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה: {פ}**

המוציא אתכם. עַל מְנָת כֵּן:

אני ה׳. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר (שם):

פרק כ״ג

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי׃

דבר אל בני ישראל, מועדי ה׳. עֲשֵׂה מוֹעֲדוֹת שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מְלֻמָּדִין בָּהֶם, שֶׁמִּעִבּוּרִים אֶת הַשָּׁנָה עַל גְּלָיוֹת שֶׁנֶּעֱקְרוּ מִמְּקוֹמָן לַעֲלוֹת לָרֶגֶל וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לִירוּשָׁלַיִם (ספרא)׃

ג׳ שֵׁשֶׁת יָמִים֙ תֵּעָשֶׂה מְלָאכָ֔ה וּבַיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י שַׁבַּ֣ת שַׁבָּת֑וֹן מִקְרָא־קֹ֙דֶשׁ֙ כָּל־מְלָאכָ֣ה לֹ֣א תַעֲשׂ֔וּ שַׁבָּ֥ת הִוא֙ לַיהוָ֔ה בְּכֹ֖ל מוֹשְׁבֹתֵיכֶֽם׃ {פ}

ששת ימים. מָה עִנְיַן שַׁבָּת אֵצֶל מוֹעֲדוֹת? לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַמְחַלֵּל אֶת הַמּוֹעֲדוֹת מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ חִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּתוֹת, וְכָל הַמְקַיֵּם אֶת הַמּוֹעֲדוֹת מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם אֶת הַשַּׁבָּתוֹת (שם)׃

ד׳ אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם׃

אלה מועדי ה׳. לְמַעְלָה מְדַבֵּר בְּעִבּוּר שָׁנָה וְכָאן מְדַבֵּר בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ׃

ה׳ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם פֶּסַח לַיהוָה׃

בין הערבים. מִשֶּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה (שם)׃

פסח לה׳. הַקְרֵבַת קָרְבַּן שֶׁשְּׁמוֹ פֶּסַח׃

ו׳ וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם֙ לַחֹ֣דֶשׁ הַזֶּ֔ה חַ֖ג הַמַּצּ֑וֹת לַיהוָ֔ה שִׁבְעַ֥ת יָמִ֖ים מַצּ֥וֹת תֹּאכֵֽלוּ׃

ז׳ בַּיּ֥וֹם הָרִאשׁ֖וֹן מִקְרָא־קֹ֑דֶשׁ יִהְיֶ֥ה לָכֶ֖ם כָּל־מְלֶ֥אכֶת עֲבֹדָ֛ה לֹ֥א תַעֲשֽׂוּ׃

ח׳ וְהִקְרַבְתֶּ֥ם אִשֶּׁ֖ה לַיהוָ֣ה שִׁבְעַ֣ת יָמִ֑ים בַּיּ֣וֹם הַשְּׁבִיעִ֗י מִקְרָא־קֹ֙דֶשׁ֙ כָּל־מְלֶ֣אכֶת עֲבֹדָ֔ה לֹ֥א תַעֲשֽׂוּ׃ {פ}

והקרבתם אשה וגו׳. הֵם הַמּוּסָפִין הָאֲמוּרִים בְּפָרָשַׁת פִּינְחָס, וְלָמָּה נֶאֶמְרוּ כָאן? לוֹמַר שֶׁאֵין הַמּוּסָפִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה׃

והקרבתם אשה לה׳. מִכָּל מָקוֹם — אִם אֵין פָּרִים הָבֵא אֵילִים, וְאִם אֵין פָּרִים וְאֵילִים הָבֵא כְבָשִׂים (שם)׃

שבעת ימים. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שִׁבְעַת שָׁם דָּבָר הוּא — שָׁבוּעַ שֶׁל יָמִים, שטי״נא בְּלַעַז, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן שְׁמוֹנַת שֵׁשֶׁת חֲמֵשֶׁת שְׁלוֹשֶׁת׃

מלאכת עבדה. אֲפִלּוּ מְלָאכוֹת הַחֲשׁוּבוֹת לָכֶם עֲבוֹדָה וְצָרֶךָ — שֶׁיֵּשׁ חֶסְרוֹן כִּיס בְּבַטָּלָה שֶׁלָּהֶן — כְּגוֹן דָּבָר הָאֲבֵד, כָּךְ הֵבַנְתִּי מִתּ״כ, דְּקָתָנֵי יָכוֹל אַף חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד יְהֵא אָסוּר בִּמְלֶאכֶת עֲבוֹדָה וְכוּ׳׃

ט׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

י׳ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת־קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן׃

ראשית קצירכם. שֶׁתְּהֵא רִאשׁוֹנָה לַקָּצִיר (ספרא)׃

עמר. עֲשִׂירִית הָאֵיפָה כְּךָ הָיְתָה שְׁמָהּ, כְּמוֹ וַיָּמֹדוּ בָעֹמֶר (שמות ט״ז)׃

י״א וְהֵנִיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת֙ הַשַּׁבָּ֔ת יְנִיפֶ֖נּוּ הַכֹּהֵֽן׃

והניף. כָּל תְּנוּפָה מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, מוֹלִיךְ וּמֵבִיא לַעֲצֹר רוּחוֹת רָעוֹת, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד לַעֲצֹר טְלָלִים רָעִים (מנחות ס״ב)׃

לרצנכם. אִם תַּקְרִיבוּ כְּמִשְׁפָּט זֶה יִהְיֶה לְרָצוֹן לָכֶם׃

ממחרת השבת. מִמָּחֳרַת יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית אֵי אַתָּה יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ (ספרא; מנחות ס״ו)׃

י״ב וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לַיהוָה׃

ועשיתם ... כבש. חוֹבָה לָעֹמֶר הוּא בָּא׃

י״ג וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכּוֹ יַיִן רְבִיעִת הַהִין׃

ומנחתו. מִנְחַת נְסָכָיו׃

שני עשרנים. כְּפוּלָה הָיְתָה׃

ונסכו יין רביעת ההין. אַע״פ שֶׁמִּנְחָתוֹ כְּפוּלָה אֵין נְסָכָיו כְּפוּלִים׃

י״ד וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת־קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ {ס}

וקלי. קֶמַח עָשׂוּי מִכַּרְמֶל רַךְ שֶׁמְּיַבְּשִׁין אוֹתוֹ בַּתַּנּוּר׃

וכרמל. הֵן קָלְיוֹת, שֶׁקּוֹרִין גרניי״ליש׃

בכל משבתיכם. נֶחְלְקוּ בוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ שֶׁלָּמְדוּ מִכָּאן שֶׁהֶחָדָשׁ נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְיֵ״שׁ לֹא כָּא אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ עַל הֶחָדָשׁ אֶלָּא לְאַחַר יְרֻשָּׁה וִישִׁיבָה, מִשֶּׁכִּבְּשׁוּ וְחִלְּקוּ (קידושין ל״ז)׃

ט״ו וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה׃

ממחרת השבת. מִמָּחֳרַת יוֹם טוֹב׃

תמימת תהיינה. מְלַמֵּד שֶׁמַּתְחִיל וּמוֹנֶה מִבָּעֶרֶב, שֶׁאִם לֹא כֵן אֵינָן תְּמִימוֹת (ספרא ; מנחות ס״ו)׃

ט״ז עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה׃

השבת השביעת. כְּתַרְגּוּמוֹ שְׁבוּעֲתָא שְׁבִיעֲתָא׃

עד ממחרת השבת השביעת תספרו. וְלֹא עַד בְּכָלָל, וְהֵן אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יוֹם׃

חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה׳. בַּיּוֹם הַחֲמִשִּׁים תַּקְרִיבוּהָ, וְאוֹמֵר אֲנִי זֶה מִדְרָשׁוֹ, אֲבָל פְּשׁוּטוֹ עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשִּׁים תִּסְפְּרוּ, וּמִקְרָא מְסֹרָס הוּא׃

מנחה חדשה. הִיא הַמִּנְחָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהוּבְאָה מִן הֶחָדָשׁ, וְא״תּ חֲדֵי קָרְבָה מִנְחַת הָעֹמֶר אֵינָהּ כִּשְׁאָר כָּל הַמִּנְחוֹת, שֶׁהִיא בָאָה מִן הַשְּׁעוֹרִים (מנחות פ״ד)׃

י״ז מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ | לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים לַיהוָה׃

ממושבתיכם. וְלֹא מֵחוּצָה לָאָרֶץ (ספרא)׃

לחם תנופה. לֶחֶם תְּרוּמָה, הַמּוּרָם לְשֵׁם גָּבוֹהַּ, וְזוֹ הִיא הַמִּנְחָה הַחֲדָשָׁה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה׃

בכורים. רִאשׁוֹנָה לְכָל הַמִּנְחוֹת, אַף לְמִנְחַת קְנָאוֹת הַבָּאָה מִן שְׂעוֹרִים לֹא תִּקָּרֵב מִן הֶחָדָשׁ קֹדֶם לְשְׁתֵּי הַלֶּחֶם (שם)׃

י״ח וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפַר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לַיהוָה וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃

על הלחם. בִּגְלַל הַלֶּחֶם, חוֹבָה לַלֶּחֶם (ספרא ; מנחות מ״ה)׃

ומנחתם ונסכיהם. כְּמִשְׁפַּט מִנְחָה וּנְסָכִים הַמְפֹרָשִׁים בְּכָל בְּהֵמָה בְּפָרָשַׁת נְסָכִים, שְׁלוֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ, זוֹ הִיא הַמִּנְחָה, וְהַנְּסָכִים חֲצִי הַהִין לַפָּר וּשְׁלִישִׁית הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִית הַהִין לַכֶּבֶשׂ׃

י״ט וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים׃

ועשיתם שעיר עזים. יָכוֹל שִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים וְהַשָּׂעִיר הָאֲמוּרִים כָּאן הֵם ז׳ הַכְּבָשִׂים וְהַשָּׂעִיר הָאֲמוּרִים בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים, כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ אֵצֶל פָּרִים וְאֵילִים אֵינָן הֵם, אֱמֹר מֵעַתָּה אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן — אֵלּוּ קָרְבוּ בְּגִלְגַּל הַלֶּחֶם וְאֵלּוּ לַמּוּסָפִין (שם):

כ׳ וְהִנֵּיף הַכֹּהֵן ׀ אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁנֵי כְבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לַכֹּהֵן:

והניף הכהן אתם, תנופה. מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִין תְּנוּפָה חַיִּים, יָכוֹל כֻּלָּם, תַּ״ל ״עַל שְׁנֵי כְבָשִׂים״ (עי׳ מנחות ס״ב):

קדש יהיו. לְפִי שֶׁשַּׁלְמֵי יָחִיד קָדָשִׁים קַלִּים, חִזֵּק לוֹמַר בִּשַּׁלְמֵי צִבּוּר שֶׁהֵן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים:

כ״א וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם ׀ הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם:

כ״ב וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: {פ}

ובקצרכם. חָזַר וְשָׁנָה, לְעַבֵּר עֲלֵיהֶם בִּשְׁנֵי לְאוִין; אָמַר ר׳ אַבְדִּימִי בְּרַבִּי יוֹסֵף, מָה רָאָה הַכָּתוּב לִתְּנָהּ בְּאֶמְצַע הָרֶגֶל — פֶּסַח וַעֲצֶרֶת מִכָּאן וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְחַג מִכָּאן — ? לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן לֶקֶט וּפֵאָה לֶעָנִי כְּרָאוּי, מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ בָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהִקְרִיב קָרְבְּנוֹתָיו בְּתוֹכוֹ (ספרא):

תעזב. הַנַּח לִפְנֵיהֶם וְהֵם יִלְקְטוּ, וְאֵין לְךָ לְסַיֵּעַ לְאֶחָד מֵהֶם (פאה פ״ה):

אני ה׳ אלהיכם. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר:

כ״ג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

כ״ד דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרֹן תְּרוּעָה מִקְרָא־קֹדֶשׁ:

זכרון תרועה. זִכָּרוֹן פְּסוּקֵי זִכְרוֹנוֹת וּפְסוּקֵי שׁוֹפָרוֹת (ספרא: ראש השנה ל״ב) לִזְכֹּר לָכֶם עֲקֵדַת יִצְחָק שֶׁקָּרַב תַּחְתָּיו אַיִל:

כ״ה כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה: {ס}

והקרבתם אשה. הַמּוּסָפִין הָאֲמוּרִין בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים:

כ״ו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

כ״ז אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה:

אך. כָּל אַכִּין וְרַקִּין שֶׁבַּתּוֹרָה מְעוּטִים — מְכַפֵּר הוּא לַשָּׁבִים וְאֵינוֹ מְכַפֵּר עַל שְׁאֵינָם שָׁבִים (ספרא):

כ״ח וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

כ״ט כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמֶּיהָ:

ל׳ וְכָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ:

והאבדתי. לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר כָּרֵת בְּכָל מָקוֹם וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְהַאֲבַדְתִּי, לְמֵד עַל הַכָּרֵת שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא אֲבַדּוֹן:

ל״א כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם:

כל מלאכה וגו׳. לַעֲבֹר עָלָיו בְּלָאוִין הַרְבֵּה, אוֹ לְהַזְהִיר עַל מְלֶאכֶת לַיְלָה כְּמְלֶאכֶת יוֹם:

ל״ב שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם: {פ}

ל״ג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ל״ד דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַיהוָה:

ל״ה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃

מקרא קדש. קְדֻשֶּׁהוּ בְכִסּוּת נְקִיָּה וּבִתְפִלָּה, וּבִשְׁאָר יָמִים טוֹבִים בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּבְכִסּוּת נְקִיָּה וּבִתְפִלָּה (עי׳ ספרא)׃

ל״ו שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַיהוָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֵּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הִוא כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃

עצרת הוא. עֲצַרְתִּי אֶתְכֶם אֵצְלִי; כְּמֶלֶךְ שֶׁזִּמֵּן אֶת בָּנָיו לִסְעוּדָה לְכָךְ וְכָךְ יָמִים, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּן לִפָּטֵר, אָמַר, בָּנַי בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם עַכְּבוּ עִמִּי עוֹד יוֹם אֶחָד, קָשָׁה עָלַי פְּרֵדַתְכֶם׃

כל מלאכת עבדה. אֲפִלּוּ מְלָאכָה שֶׁהִיא עֲבוֹדָה לָכֶם, שֶׁאִם לֹא תַּעֲשׂוּהָ יֵשׁ חֶסְרוֹן כִּיס בַּדָּבָר.

לא תעשו. יָכוֹל אַף חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד יְהֵא אָסוּר בִּמְלֶאכֶת עֲבוֹדָה, תַּ״ל ״הִוא״ (שם)׃

ל״ז אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃

עלה ומנחה. מִנְחַת נְסָכִים הַקְּרֵבָה עִם הָעוֹלָה׃

דבר יום ביומו. חֹק הַקָּצוּב בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים׃

דבר יום ביומו. הָא אִם עָבַר יוֹמוֹ בָּטֵל קָרְבָּנוֹ (עי׳ ספרא)׃

ל״ח מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה׃

ל״ט אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת־חַג־יְהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן׃

אך בחמשה עשר יום, תחגו. קָרְבַּן שְׁלָמִים לַחֲגִיגָה, יָכוֹל תִּדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, תַּ״ל אַךְ, הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה׃

באספכם את תבואת הארץ. שֶׁיְּהֵא חֹדֶשׁ שְׁבִיעִי זֶה בָּא בִּזְמַן אֲסִיפָה, מִכָּאן שֶׁנִּצְטַוּוּ לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנִים, שֶׁאִם אֵין הָעִבּוּר, פְּעָמִים שֶׁהוּא בְּאֶמְצַע הַקַּיִץ אוֹ הַחֹרֶף׃

תחגו. שַׁלְמֵי חֲגִיגָה׃

שבעת ימים. אִם לֹא הֵבִיא בָּזֶה, יָבִיא בָּזֶה, יָכוֹל יְהֵא מְבִיאָן כָּל שִׁבְעָה, תַּלְמוּד לוֹמַר **וחגתם אתו** — יוֹם אֶחָד בְּמַשְׁמָע וְלֹא יוֹתֵר, וְלָמָּה נֶאֱמַר שִׁבְעָה? לְתַשְׁלוּמִין (חגיגה ט׳)׃

מ׳ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ־עָבֹת וְעַרְבֵי־נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים׃

פרי עץ הדר. עֵץ שֶׁטַּעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוֶה (סכה ל״ה)׃

הדר. הֲדָר בְּאֵילָנוֹ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, וְזֶהוּ אֶתְרוֹג (שם)׃

כפת תמרים. חָסֵר וי״ו, לְמַד שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא אַחַת׃

וענף עץ עבת. שֶׁעֲנָפָיו קָלוּעִים כַּעֲבוֹתוֹת וְכַחֲבָלִים, וְזֶהוּ הֲדַס, הֶעָשׂוּי כְּמִין קְלִיעָה (שם ל״ב)׃

מ״א וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגּוּ אֹתוֹ׃

מ״ב בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל־הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת׃

האזרח. זֶה אֶזְרָח, **בישראל** — לְרַבּוֹת אֶת הַגֵּרִים (ספרא)׃

מ״ג לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

כי בסכות הושבתי. עֲנָנֵי כָבוֹד (שם ; מכילתא י״ב)׃

מ״ד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ {פ}

פרק כ״ד

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ב׳ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃

צו את בני ישראל. זוֹ פָּרָשַׁת מִצְוַת הַנֵּרוֹת, וּפָרָשַׁת וְאַתָּה תְּצַוֶּה לֹא נֶאֶמְרָה אֶלָּא עַל סֵדֶר מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, לְפָרֵשׁ צֹרֶךְ הַמְּנוֹרָה, וְכֵן מַשְׁמָע: וְאַתָּה סוֹפְךָ לְצַוּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ׃

שמן זית זך. שְׁלוּשָׁה שְׁמָנִים יוֹצְאִים מִן הַזַּיִת, הָרִאשׁוֹן קָרוּי זָךְ, וְהֵן מְפֹרָשִׁין בִּמְנָחוֹת (דף פ״ו) וּבְתו״כ׃

תמיד. מִלַּיְלָה לְלַיְלָה, כְּמוֹ עוֹלַת תָּמִיד, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא מִיּוֹם לְיוֹם׃

ג׳ מִחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃

לפרכת העדת. שֶׁלִּפְנֵי הָאָרוֹן שֶׁהוּא קָרוּי עֵדוּת; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ עַל נֵר מַעֲרָבִי, שֶׁהוּא עֵדוּת לְכָל בָּאֵי עוֹלָם שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנּוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן כְּמִדַּת חַבְרוֹתֶיהָ, וּמִמֶּנָּה הָיָה מַתְחִיל וּבָהּ הָיָה מְסַיֵּם (שבת כ״ב; מנחות פ״ו)׃

יערך אתו אהרן מערב עד בקר. יַעֲרֹךְ אוֹתוֹ עֲרִיכָה הָרְאוּיָה לְמִדַּת כָּל הַלַּיְלָה, וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים חֲצִי לֹג לְכָל נֵר וָנֵר, וְהֵן כְּדַאי אַף לְלֵילֵי תְּקוּפַת טֵבֵת, וּמִדָּה זוֹ הֻקְבְּעָה לָהֶם (מנחות פ״ט)׃

ד׳ עַל הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה יַעֲרֹךְ אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד׃ {פ}

המנרה הטהרה. שֶׁהִיא זָהָב טָהוֹר; דָּ״אַ עַל טָהֳרָהּ שֶׁל מְנוֹרָה, שֶׁמְּטַהֲרָהּ וּמְדַשְּׁנָהּ תְּחִלָּה מִן הָאֵפֶר (עי׳ ספרא)׃

ה׳ וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת׃

ו׳ וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרֶכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְהוָה׃

שש המערכת. שֵׁשׁ חַלּוֹת הַמַּעֲרֶכֶת הָאַחַת׃

השלחן הטהר. שֶׁל זָהָב טָהוֹר; דָּ״אַ: עַל טָהֳרוֹ שֶׁל שֻׁלְחָן, שֶׁלֹּא יְהִיוּ הַסְּנִיפִין מַגְבִּיהִין אֶת הַלֶּחֶם מֵעַל גַּבֵּי הַשֻּׁלְחָן (שם; מנחות צ״ז)׃

ז׳ וְנָתַתָּ עַל־הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיהוָה׃

ונתת על המערכת. עַל כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּי הַמַּעֲרָכוֹת; וְהָיוּ שְׁנֵי בְזִיכֵי לְבוֹנָה מְלֹא קֹמֶץ לְכָל אַחַת׃

והיתה. הַלְּבוֹנָה הַזֹּאת׃

ללחם לאזכרה. שֶׁאֵין מִן הַלֶּחֶם לְגָבוֹהַּ כְּלוּם, אֶלָּא הַלְּבוֹנָה נִקְטֶרֶת כְּשֶׁמְּסַלְּקִין אוֹתוֹ בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, וְהִיא לְזִכָּרוֹן לַלֶּחֶם, שֶׁעַל יָדָהּ הוּא נִזְכָּר לְמַעְלָה, כַּקֹּמֶץ שֶׁהִיא אַזְכָּרָה לַמִּנְחָה (עי׳ ספרא)׃

ח׳ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם׃

ט׳ וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יְהוָה חָק־עוֹלָם׃ {ס}

והיתה. הַמִּנְחָה הַזֹּאת, שֶׁכָּל דָּבָר הַבָּא מִן הַתְּבוּאָה בִּכְלַל מִנְחָה הוּא׃

ואכלהו. מוּסָב עַל הַלֶּחֶם שֶׁהוּא לְשׁוֹן זָכָר׃

י׳ וַיֵּצֵא בֶּן־אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן־אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי׃

ויצא בן אשה ישראלית. מֵהֵיכָן יָצָא? רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר מֵעוֹלָמוֹ יָצָא, רַבִּי בֶּרֶכְיָה אוֹמֵר מִפָּרָשָׁה שֶׁלְּמַעְלָה יָצָא, לִגְלֵג וְאָמַר ״בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ״ דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לֶאֱכֹל פַּת חַמָּה בְּכָל יוֹם, שְׁמָא פַּת צוֹנֶנֶת שֶׁל תִּשְׁעָה יָמִים, בִּתְמִיהָ? וּמַתְנִיתָא אֲמָרָה מִבֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה יָצָא, מְחֻיָּב, בָּא לִסַּע אָהֳלוֹ בְּתוֹךְ מַחֲנֵה דָן, אָמְרוּ לוֹ מַה טִּיבְךָ לְכָאן? אָמַר לָהֶם מִבְּנֵי דָן אֲנִי, אָמְרוּ לוֹ ״אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם״ כְּתִיב (במדבר ב׳), נִכְנַס לְבֵית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְיָצָא מְחֻיָּב, עָמַד וְגִדֵּף (ספרא, ויקרא ל״ב)׃

בן איש מצרי. הוּא הַמִּצְרִי שֶׁהָרַג מֹשֶׁה (שם):

בתוך בני ישראל. מְלַמֵּד שֶׁנִּתְגַּיֵּר (ספרא):

וינצו במחנה. עַל עִסְקֵי הַמַּחֲנֶה:

ואיש הישראלי. זֶה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ שֶׁמִּחָה בּוֹ מִטַּעַ אָהֳלוֹ:

י״א וַיִּקֹּב בֶּן־הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת־הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל־מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת־דִּבְרִי לְמַטֵּה־דָן:

ויקב. כְּתַרְגּוּמוֹ ״וּפָרַשׁ״, שֶׁנָּקַב שֵׁם הַמְיֻחָד וְגִדֵּף, וְהוּא שֵׁם הַמְפֹרָשׁ שֶׁשָּׁמַע מִסִּינַי (ספרא):

ושם אמו שלמית בת דברי. שִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁפֵּרְסְמָה הַכָּתוּב לְזוֹ, לוֹמַר שֶׁהִיא לְבַדָּהּ הָיְתָה זוֹנָה:

שלמית. דַּהֲוָה פְּטְפְּטָה ״שְׁלָם עָלָךְ״, ״שְׁלָם עֲלֵיכוֹן״, מְפַטְפֶּטֶת בִּדְבָרִים, שׁוֹאֶלֶת בִּשְׁלוֹם הַכֹּל:

בת דברי. דַּבְּרָנִית הָיְתָה, מְדַבֶּרֶת עִם כָּל אָדָם, לְפִיכָךְ קִלְקְלָה:

למטה דן. מַגִּיד שֶׁהָרָשָׁע גּוֹרֵם גְּנַאי לוֹ, גְּנַאי לְאָבִיו, גְּנַאי לְשִׁבְטוֹ; כֵּיוֹצֵא בוֹ ״אֲהֶלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן״ (שמות ל״א), שֶׁבַח לוֹ, שֶׁבַח לְאָבִיו, שֶׁבַח לְשִׁבְטוֹ (ספרא):

י״ב וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל־פִּי יְהוָה: {פ}

ויניחהו. לְבַדּוֹ, וְלֹא הִנִּיחוּ מְקוֹשְׁשֵׁי עִמּוֹ — שֶׁשְּׁנֵיהֶם הָיוּ בְּפֶרֶק אֶחָד — וְיוֹדְעִים הָיוּ שֶׁהַמְקוֹשֵׁשׁ בְּמִיתָה, אֲבָל לֹא פֵּרֵשׁ לָהֶם בְּאֵיזוֹ מִיתָה לְכָךְ נֶאֱמַר (במדבר ט״ו), כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ; אֲבָל בַּמְקַלֵּל הוּא אוֹמֵר לִפְרֹשׁ לָהֶם, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים אִם חַיָּב מִיתָה אִם לָאו (ספרא; סנהדרין ע״ח):

י״ג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

י״ד הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה:

השמעים. אֵלּוּ הָעֵדִים:

כל. לְהָבִיא אֶת הַדַּיָּנִים (ספרא):

את ידיהם. אוֹמְרִים לוֹ דָּמְךָ בְּרֹאשֶׁךָ, וְאֵין אָנוּ נֶעֱנָשִׁים בְּמִיתָתְךָ, שֶׁאַתָּה גָּרַמְתָּ לְךָ (שם):

כל העדה. בְּמַעֲמַד כָּל הָעֵדָה, (מִכָּאן) שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ (עי׳ שם):

ט״ו וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ:

ונשא חטאו. בְּכָרֵת כְּשֶׁאֵין הַתְרָאָה:

ט״ז וְנֹקֵב שֵׁם־יְהוָה מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ־בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כְּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ־שֵׁם יוּמָת:

ונקב שם. אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם, וְלֹא הַמְקַלֵּל בְּכִנּוּי (סנהדרין נ״ו):

ונקב. לְשׁוֹן קִלְלָה כְּמוֹ (במדבר כ״ג) ״מָה אֶקֹּב״ (סנהדרין נ״ו):

י״ז וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל־נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת:

ואיש כי יכה. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר מַכֵּה אִישׁ וָמֵת (שמות כ״א), אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהָרַג אֶת הָאִישׁ, אִשָּׁה וְקָטָן מִנַּיִן? תַּ״ל ״כָּל נֶפֶשׁ אָדָם״:

י״ח וּמַכֵּה נֶפֶשׁ־בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ:

י״ט וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ:

כ׳ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ:

כן ינתן בו. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאֵינוֹ נִתְּנַת מוּם לְמָמֹשׁ אֶלָּא תַּשְׁלוּמֵי מָמוֹן, שֶׁמִּין אוֹתוֹ כְּעֶבֶד, לְכָךְ כָּתוּב בּוֹ לְשׁוֹן נְתִינָה — דָּבָר הַנָּתוּן מִיָּד לְיָד (בבא קמא פ״ד; כתובות ל״ב):

כ״א וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת׃

ומכה בהמה ישלמנה. לְמַעְלָה דִּבֵּר בְּהוֹרֵג בְּהֵמָה וְכָאן דִּבֵּר בְּעוֹשֶׂה בָהּ חַבּוּרָה׃

ומכה אדם יומת. אֲפִלּוּ לֹא הָרָגוֹ אֶלָּא עָשָׂה בוֹ חַבּוּרָה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר כָּאן נֶפֶשׁ; וּבְמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ דִּבֵּר הַכָּתוּב, וּבָא לְהַקִּישׁוֹ לְמַכֵּה בְהֵמָה, מַה מַּכֵּה בְהֵמָה מְחַיִּים, אַף מַכֵּה אָבִיו מְחַיִּים, פָּרַט לְמַכֶּה לְאַחַר מִיתָה; לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהַמְקַלְלוֹ לְאַחַר מִיתָה חַיָּב, הַצָּרַךְ לוֹמַר בַּמַּכֶּה שֶׁפָּטוּר, וּמַה בִּבְהֵמָה בְּחַבָּלָה, שֶׁאִם אֵין חַבָּלָה אֵין תַּשְׁלוּמִין, אַף מַכֵּה אָבִיו אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בוֹ חַבּוּרָה (ספרא; סנהדרין פ״ד)׃

כ״ב מְשַׁפֵּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

אני ה׳ אלהיכם. אֱלֹהֵי כֻלְּכֶם, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי מְיַחֵד שְׁמִי עֲלֵיכֶם, כָּךְ אֲנִי מְיַחֵדוֹ עַל הַגֵּרִים׃

כ״ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ {פ}

ובני ישראל עשו. כָּל הַמִּצְוָה הָאֲמוּרָה בַּפְּקִילָה בְּמָקוֹם אַחֵר — דְּחִיָּה, רְגִימָה וּתְלִיָּה (עי׳ ספרא; סנהדרין מ״ג)׃

פרק כ״ה

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר׃

בהר סיני. מָה עִנְיַן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי? וַהֲלֹא כָל הַמִּצְוֹת נֶאֶמְרוּ מִסִּינַי? אֶלָּא מַה שְׁמִטָּה נֶאֶמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי אַף כֻּלָּן נֶאֶמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּתוֹ״כ; וְנִרְאֶה לִי שֶׁכָּךְ פֵּרוּשָׁהּ: לְפִי שֶׁלֹּא מָצִינוּ שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת שֶׁנִּשְׁנֵית בְּעַרְבוֹת מוֹאָב בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה, לָמַדְנוּ שֶׁכְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ כֻּלָּן נֶאֶמְרוּ מִסִּינַי, וּבָא הַכָּתוּב וְלִמֵּד כָּאן עַל כָּל דִּבּוּר שֶׁנִּדְבַּר לְמֹשֶׁה, שֶׁמִּסִּינַי הָיוּ כֻלָּם, כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן, וְחָזְרוּ וְנִשְׁנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב׃

ב׳ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה׃

שבת לה׳. לְשֵׁם ה׳, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית (עי׳ ספרא)׃

ג׳ שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃

ד׳ וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר׃

יהיה לארץ. לַשָּׂדוֹת וְלַכְּרָמִים׃

לא תזמר. שֶׁקּוֹצְצִין זְמוֹרוֹתֶיהָ, וְתַרְגּוּמוֹ לָא תִכְסָח, וְדוֹמֶה לוֹ ״קוֹצִים כְּסוּחִים״ (ישעיהו ל״ג), ״שְׂרֵפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה״ (תהילים פ׳)׃

ה׳ אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תְקַצּוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצָר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ׃

את ספיח קצירך. אֲפִלּוּ לֹא זְרָעְתָּהּ וְהִיא צָמְחָה מִן הַזֶּרַע שֶׁנָּפַל בָּהּ בְּעֵת הַקָּצִיר וְהוּא קָרוּי סָפִיחַ׃

לא תקצור. לְהְיוֹת מַחֲזִיק בּוֹ כִּשְׁאָר קָצִיר, אֶלָּא הֶפְקֵר יִהְיֶה לַכֹּל׃

נזירך. שֶׁהִנְזַרְתָּ וְהִפְרַשְׁתָּ בְּנֵי אָדָם מֵהֶם וְלֹא הִפְקַרְתָּם׃

לא תבצר. אוֹתָם אֵינְךָ בוֹצֵר, אֶלָּא מִן הַמֻּפְקָר׃

ו׳ וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ׃

והיתה שבת הארץ וגו׳. אַע״פִּ שֶׁאַסּוּרִים עָלֶיךָ, לֹא בַאֲכִילָה וְלֹא בַּהֲנָאָה אֲסוּרִים, אֶלָּא שֶׁלֹּא תְנַהֵג בָּהֶם כְּבַעַל הַבַּיִת, אֶלָּא הַכֹּל יִהְיוּ שָׁוִים בָּהּ, אַתָּה וּשְׂכִירְךָ וְתוֹשָׁבְךָ׃

שבת הארץ לכם לאכלה. מִן הַשָּׁבוּת אַתָּה אוֹכֵל, וְאִי אַתָּה אוֹכֵל מִן הַשָּׁמוּר (ספרא)׃

לך ולעבדך ולאמתך. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכְלוּ אֶבְיוֹנֵי עַמֶּךָ (שמות כ״ג), יָכוֹל יִהְיוּ אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה לָעֲשִׁירִים, תַּ״ל לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ, חֲרֵי בְעָלִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת אֲמוּרִים כָּאן (ספרא):

ולשכירך ולתושבך. אַף הַגּוֹיִם (שם):

ז׳ וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל׃ {ס}

ולבהמתך ולחיה. אִם חַיָּה אוֹכֶלֶת, בְּהֵמָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן, שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלֶיךָ, מַה תַּ״ל וְלִבְהֶמְתְּךָ? מַקִּישׁ בְּהֵמָה לַחַיָּה, כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִן הַשָּׂדֶה, הַאֲכֵל לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת, כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה, כַּלֵּה לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת (שם; תענית ו׳):

ח׳ וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי׀ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה׃

שבתת שנים. שְׁמִטּוֹת שָׁנִים, יָכוֹל יַעֲשֶׂה שֶׁבַע שָׁנִים רְצוּפוֹת שְׁמִטָּה וְיַעֲשֶׂה יוֹבֵל אַחֲרֵיהֶם, תַּ״ל שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים, חֲזִי אוֹמֶר כָּל שְׁמִטָּה וּשְׁמִטָּה בִּזְמַנָּהּ (ספרא):

והיו לך ימי שבע וגו׳. מַגִּיד לְךָ, שֶׁאַע״פִ שֶׁלֹּא עָשִׂיתָ שְׁמִטּוֹת, עָשָׂה יוֹבֵל לְסוֹף מ״ט שָׁנָה; וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: יַעֲלֶה לְךָ חֶשְׁבּוֹן שְׁנוֹת הַשְּׁמִטּוֹת לְמִסְפַּר מ״ט:

ט׳ וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם׃

והעברת. לְשׁוֹן ״וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה״ (שמות ל״ו), לְשׁוֹן הַכְרָזָה (ראש השנה ל״ד):

ביום הכפרים. מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ? אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **בעשור לחדש**? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, תְּקִיעָה בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם, וְאֵין תְּקִיעַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם אֶלָּא בְּבֵית דִּין בִּלְבָד (ספרא):

י׳ וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ׃

וקדשתם. בִּכְנִיסָתָהּ מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ בְּבֵית דִּין, וְאוֹמְרִים מְקֻדֶּשֶׁת הַשָּׁנָה (ראש השנה כ״ד):

וקראתם דרור. לָעֲבָדִים, בֵּין נִרְצַע בֵּין שֶׁלֹּא כָלוּ לוֹ שֵׁשׁ שָׁנִים מִשֶּׁנִּמְכַּר: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מַהוּ לְשׁוֹן דְּרוֹר? כְּמִדַּיֵּר בֵּי דַיָּרָא וְכוּ׳ — שֶׁדָּר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה וְאֵינוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים (ספרא; ראש השנה ט׳):

יובל הוא. שָׁנָה זֹאת מֻבְדֶּלֶת מִשְּׁאָר שָׁנִים בִּנְקִיבַת שֵׁם לָהּ לְבַדָּהּ, וּמַה שְׁמָהּ? יוֹבֵל שְׁמָהּ, עַל שֵׁם תְּקִיעַת שׁוֹפָר:

ושבתם איש אל אחזתו. שֶׁהַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן:

ואיש אל משפחתו תשבו. לְרַבּוֹת אֶת הַנִּרְצָע (קידושין ט״ו):

י״א יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ֙ אֶת־סְפִיחֶ֔יהָ וְלֹא תִבְצְרוּ֙ אֶת־נְזִרֶ֔יהָ׃

יובל הוא שנת החמשים שנה. מַה תַּ״ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְקִדַּשְׁתֶּם וְגוֹ׳ כִּדְאִיתָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף ח׳) וּבְתַ״כ:

את נזריה. אֶת הָעֲנָבִים הַמְשֻׁמָּרִים, אֲבָל בּוֹצֵר אַתָּה מִן הַמַּפְקָרִים; כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל, נִמְצְאוּ שְׁתֵּי שָׁנִים קְדוֹשׁוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ — שְׁנַת מ״ט שְׁמִטָּה, וּשְׁנַת הַחֲמִשִּׁים יוֹבֵל:

י״ב כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃

קדש תהיה לכם. תּוֹפֶסֶת דְּמֵיהּ כְּהֶקְדֵּשׁ, יָכוֹל תֵּצֵא הִיא לְחֻלִּין, תַּ״ל **תהיה** — בַּהֲוָיָתָהּ תְּהֵא (ספרא; סוכה מ׳):

מן השדה תאכלו. עַ״י הַשָּׂדֶה אַתָּה אוֹכֵל מִן הַבַּיִת, שֶׁאִם כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה, אַתָּה צָרִיךְ לְבַעֵר מִן הַבַּיִת; כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל (ספרא):

י״ג בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ׃

תשבו איש אל אחזתו. וַהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ? אֶלָּא לְרַבּוֹת הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ וְעָמַד בְּנוֹ וּגְאָלָהּ שֶׁחוֹזֶרֶת לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל (שם):

י״ד וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר֙ לַעֲמִיתֶ֔ךָ אוֹ קָנֹ֥ה מִיַּ֖ד עֲמִיתֶ֑ךָ אַל־תּוֹנ֥וּ אִ֖ישׁ אֶת־אָחִֽיו׃

וכי תמכרו וגו׳. לְפִי פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ; וְעוֹד יֵשׁ דְּרָשָׁה: מִנַּיִן כְּשֶׁאָתָּה מוֹכֵר, מֹכֵר לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּ״לּ וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר — לַעֲמִיתְךָ מְכֹר, וּמִנַּיִן שֶׁאִם בָּאתָ לִקְנוֹת קְנֵה מִיִּשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּ״לּ אוֹ קָנֹה — מִיַּד עֲמִיתֶךָ (ספרא):

אל תונו. זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן (בבא מציעא נ״ח):

ט״ו בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ:

במספר שנים אחר היובל תקנה. זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל אָפְנָיו: עַל הָאוֹנָאָה בָּא לְהַזְהִיר, כְּשֶׁתִּמְכֹּר אוֹ תִקְנֶה קַרְקַע, דְּעוּ כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ עַד הַיּוֹבֵל, וּלְפִי הַשָּׁנִים וּתְבוּאוֹת הַשָּׂדֶה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת יִמְכֹּר הַמּוֹכֵר וְיִקְנֶה הַקּוֹנֶה, שֶׁחֲרֵי סוֹפוֹ לְהַחֲזִירָהּ לוֹ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, אִם יֵשׁ שָׁנִים מֻעָטוֹת וְזֶה מוֹכְרָהּ בְּדָמִים יְקָרִים, חֲרֵי נִתְאַנָּה לוֹקֵחַ, וְאִם יֵשׁ שָׁנִים מְרֻבּוֹת וְאָכַל מִפְּנֵי תְּבוּאוֹת הָרַבֵּה, חֲרֵי נִתְאַנָּה מוֹכֵר, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְקָנוֹתָהּ לְפִי הַזְּמַן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ — לְפִי מִנְיַן שְׁנֵי הַתְּבוּאוֹת שֶׁתִּהְיֶה עוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ תִּמְכֹּר לוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן שֶׁהַמּוֹכֵר אֵינוֹ רַשַּׁאי לִגְאֹל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים — שֶׁתַּעֲמֹד שְׁתֵּי שָׁנִים בְּיַד הַלּוֹקֵחַ מִיּוֹם לְיוֹם, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ שָׁלוֹשׁ תְּבוּאוֹת בְּאוֹתָן שְׁתֵּי שָׁנִים, כְּגוֹן שֶׁשִּׁמְכָּרָהּ לוֹ בְּקֻמּוֹתֶיהָ; וּשְׁנֵי אֵינוֹ יוֹצֵא מִפְּשׁוּטוֹ — כְּלוֹמַר מִסְפַּר שָׁנִים שֶׁל תְּבוּאוֹת וְלֹא שֶׁל שְׂדֵפוֹן, וּמְעוּט שָׁנִים שְׁנַיִם (ספרא; ערכין כ״ט):

ט״ז לְפִי | רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ:

תרבה מקנתו. תִּמְכְּרֶנָּה בְּיֹקֶר:

תמעיט מקנתו. תַּמְעִיט בְּדָמֶיהָ:

י״ז וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

ולא תונו איש את עמיתו. כָּאן הִזְהִיר עַל אוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁלֹּא יַקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ וְלֹא יַשִּׂיאֶנּוּ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, לְפִי דַּרְכּוֹ וַהֲנָאָתוֹ שֶׁל יוֹעֵץ, וְאֵ״תּ מִי יוֹדֵעַ אִם נִתְכַּוַּנְתִּי לְרָעָה? לְכָךְ נֶאֱמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ — הַיּוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת הוּא יוֹדֵעַ. כָּל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב, שֶׁאֵין מַכִּיר אֶלָּא מִי שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה בְּלִבּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (ספרא; בבא מציעא נ״ח):

י״ח וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח:

וישבתם על הארץ לבטח. שֶׁבַּעֲוֹן שְׁמִטָּה יִשְׂרָאֵל גּוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ, וְהִרְצָת אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ״ (ויקרא כ״ו), וְשִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁמִטּוֹת שֶׁבִּטְּלוּ הָיוּ:

י״ט וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ:

ונתנה הארץ וגו׳, וישבתם לבטח עליה. שֶׁלֹּא תִּדְאֲגוּ מִשָּׁנַת בַּצֹּרֶת:

ואכלתם לשבע. אַף בְּתוֹךְ הַמֵּעַיִם תְּהֵא בּוֹ בְּרָכָה (עי׳ ספרא):

כ׳ וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֶן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ:

ולא נאסף. אֶל הַבַּיִת:

את תבואתנו. כְּגוֹן יַיִן וּפֵרוֹת הָאִילָן וּסְפִיחִין הַבָּאִים מֵאֲלֵיהֶם:

כ״א וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים:

לשלש השנים. לְקֻצַּת הַשִּׁשִּׁית — מִנִּיסָן וְעַד ו״ה, וְלַשְּׁבִיעִית, שֶׁיִּזְרְעוּ בַּשְּׁמִינִית בְּמַרְחֶשְׁוָן וְיִקְצְרוּ בְּנִיסָן:

כ״ב וּזְרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד | הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן:

עד השנה התשיעת. עַד חַג הַסֻּכּוֹת שֶׁל תְּשִׁיעִית, שֶׁהוּא עֵת בֹּא תְּבוּאָתָהּ שֶׁל שְׁמִינִית לְתוֹךְ הַבַּיִת, שֶׁכָּל יְמוֹת הַקַּיִץ הָיוּ בַּשָּׂדֶה בַּגְּרָנוֹת, וּבְתִשְׁרֵי הוּא עֵת הָאָסִיף לַבַּיִת; וּפְעָמִים שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת לְאַרְבַּע שָׁנִים — בַּשִּׁשִּׁית שֶׁלִּפְנֵי הַשְּׁמִטָּה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהֵן בְּטֵלִין מֵעֲבוֹדַת קַרְקַע שְׁתֵּי שָׁנִים רְצוּפוֹת — הַשְּׁבִיעִית וְהַיּוֹבֵל, וּמִקְרָא זֶה נֶאֱמַר בִּשְׁאָר הַשְּׁמִטּוֹת כֻּלָּן:

כ״ג וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי:

והארץ לא תמכר. לִתֵּן לָאוּ עַל חֲזָרַת שָׂדוֹת לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל, שֶׁלֹּא יְהֵא הַלּוֹקֵחַ כּוֹבְשָׁהּ:

לצמתת. לִפְסִיקָה, לִמְכִירָה פְּסוּקָה עוֹלָמִית:

כי לי הארץ. אַל תֵּרַע עֵינְךָ בָּהּ שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ (ספרא):

כ״ד **וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ׃ {ס}**

ובכל ארץ אחזתכם. לְרַבּוֹת בָּתִּים וְעֶבֶד עִבְרִי, וְדָבָר זֶה מְפֹרָשׁ בְּקִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן (דף כ״א). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ סָמוּךְ לְפָרָשָׁה שֶׁלְּאַחֲרָיו, שֶׁהַמּוֹכֵר אֲחֻזָּתוֹ רַשָּׁאִי לְגָאֳלָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹ הוּא אוֹ קְרוֹבוֹ, וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב:

כ״ה **כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹּאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו׃**

כי ימוך אחיך ומכר. מְלַמֵּד שֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכֹּר שָׂדֵהוּ אֶלָּא מֵחֲמַת דְּחַק עֹנִי (עי׳ ספרא):

מאחזתו. וְלֹא כֻּלָּהּ, לִמֵּד דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּשַׁיֵּר שָׂדֶה לְעַצְמוֹ:

וגאל את ממכר אחיו. וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב:

כ״ו **וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצְאָה כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ׃**

ואיש כי לא יהיה לו גאל. וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים? אֶלָּא גּוֹאֵל שֶׁיּוּכַל לִגְאֹל מִמְּכָרוֹ (קידושין כ״א):

כ״ז **וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃**

וחשב את שני ממכרו. ״כַּמָּה שָׁנִים הָיוּ עַד הַיּוֹבֵל? כָּךְ וְכָךְ, וּבְכַמָּה מְכָרַתִּיהָ לְךָ? בְּכָךְ וְכָךְ, עָתִיד הָיִיתָ לְהַחֲזִירָהּ בַּיּוֹבֵל, נִמְצֵאתָ קוֹנֶה מִסְפַּר הַתְּבוּאוֹת כְּפִי חֶשְׁבּוֹן שֶׁל כָּל שָׁנָה, אֲכָלְתָּ אוֹתָהּ שָׁלוֹשׁ שָׁנִים אוֹ אַרְבַּע, הוֹצֵא אֶת דְּמֵיהֶן מִן הַחֶשְׁבּוֹן וְטֹל אֶת הַשְּׁאָר״; וְזֶהוּ וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֵף בְּדְמֵי הַמֻּקָּח עַל הָאֲכִילָה שֶׁאָכָלָהּ וְיִתְּנֵם לַלּוֹקֵחַ:

לאיש אשר מכר לו. הַמּוֹכֵר הַזֶּה שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ:

כ״ח **וְאִם לֹא־מָצְאָה יָדוֹ דֵּי־הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד־הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְיָצָא֙ בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃ {ס}**

די השיב לו. מִכָּאן שֶׁאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין (ספרא; ערכין ל׳):

עד שנת היובל. שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְתוֹךְ אוֹתָהּ שָׁנָה כְּלוּם, שֶׁהַיּוֹבֵל מְשַׁמֵּט בִּתְחִלָּתוֹ (ספרא; ערכין כ״ח):

כ״ט **וְאִישׁ כִּי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ׃**

בית מושב עיר חומה. בַּיִת בְּתוֹךְ עִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן (ספרא):

והיתה גאלתו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּשָׂדֶה שֶׁיָּכוֹל לְגָאֳלָהּ מִשְּׁתֵּי שָׁנִים וָאֵילָךְ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה, וּבְתוֹךְ שְׁתֵּי שָׁנִים הָרִאשׁוֹנִים אֵינוֹ יָכוֹל לְגָאֳלָהּ, הֵצֵרַךְ לְפָרֵט בָּזֶה שֶׁהוּא חִלּוּף — שֶׁאִם רָצָה לִגְאֹל בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה גּוֹאֲלָהּ, וּלְאַחַר מִכָּאן אֵינוֹ גּוֹאֲלָהּ:

והיתה גאלתו. שֶׁל בַּיִת:

ימים. יְמֵי שָׁנָה שְׁלֵמָה קְרוּיִים יָמִים, וְכֵן ״תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים״ (בראשית כ״ד):

ל׳ **וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר אֲשֶׁר־[לוֹ] (לא) חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל׃**

וקם הבית ... צמיתת. יָצָא מִכֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר וְעוֹמֵד בְּכֹחוֹ שֶׁל קוֹנֶה:

אשר לא חמה. ״לוֹ״ קָרִינָן, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִ״ל אַע״פִּ שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו הוֹאִיל וְהָיְתָה לוֹ קֹדֶם לָכֵן; וְעִיר נְקֻבָּה הִיא, וְהֵצֵרַךְ לִכְתֹּב ״לָהּ״, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁצָּרִיךְ לִכְתֹּב ״לֹא״ בִּפְנִים, תִּקְנוּ ״לוֹ״ בַּמַּסֹּרֶת — זֶה נוֹפֵל עַל זֶה:

לא יצא ביבל. אָמַר רַב סַפְרָא אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ לֹא יֵצֵא (עי׳ ערכין ל״א):

ל״א **וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא׃**

ובתי החצרים. כְּתַרְגּוּמוֹ ״פַּצְחִין״ — עֲיָרוֹת פְּתוּחוֹת מֵאֵין חוֹמָה, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ, ״הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶם״ (יהושע י״ג), ״בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם״ (בראשית כ״ה):

על שדה הארץ יחשב. הֲרֵי הֵן כְּשָׂדוֹת, הַנִּגְאָלִים עַד הַיּוֹבֵל וְיוֹצְאִין בַּיּוֹבֵל לַבְּעָלִים אִם לֹא נִגְאֲלוּ:

גאלה תהיה לו. מִיָּד, אִם יִרְצֶה, וּבָזֶה יָפֶה כֹּחוֹ מִכֹּל שָׂדוֹת, שֶׁהַשָּׂדוֹת אֵין נִגְאָלוֹת עַד שְׁתֵּי שָׁנִים (ערכין ל״ג):

וביבל יצא. בְּחִנָּם:

ל״ב וְעָרֵי֙ הַלְוִיִּ֔ם בָּתֵּ֖י עָרֵ֣י אֲחֻזָּתָ֑ם גְּאֻלַּ֥ת עוֹלָ֛ם תִּהְיֶ֖ה לַלְוִיִּֽם׃

וערי הלוים. אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה עִיר שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם:

גאלת עולם. גּוֹאֵל מִיָּד, אֲפִלּוּ לִפְנֵי שְׁתֵּי שָׁנִים, אִם מָכְרוּ שָׂדֶה מִשְּׂדוֹתֵיהֶם הַנִּתּוּנוֹת לָהֶם בְּאַלְפַּיִם אַמָּה סְבִיבוֹת הֶעָרִים, אוֹ אִם מָכְרוּ בַּיִת בְּעִיר חוֹמָה, גּוֹאֲלִין לְעוֹלָם וְאֵינוֹ חָלוּט לְסוֹף שָׁנָה (שם):

ל״ג וַאֲשֶׁ֣ר יִגְאַל֮ מִן־הַלְוִיִּם֒ וְיֵצָ֤א מִמְכַּר־בַּ֙יִת֙ וְעִ֣יר אֲחֻזָּת֔וֹ בַּיֹּבֵ֖ל כִּ֣י בָתֵּ֣י עָרֵ֧י הַלְוִיִּ֛ם הִ֥וא אֲחֻזָּתָ֖ם בְּתוֹךְ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵֽל׃

ואשר יגאל מן הלוים. וְאִם יִקְנֶה בַּיִת אוֹ עִיר מֵהֶם וְיֵצֵא בַּיּוֹבֵל אוֹתוֹ מִמְכָּר שֶׁל בַּיִת אוֹ שֶׁל עִיר וְיָשׁוּב לַלֵּוִי שֶׁמִּכָּרוֹ, וְלֹא יִהְיֶה חָלוּט כִּשְׁאָר בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּגְאֻלָּה זוֹ לְשׁוֹן מְכִירָה; דְּ״אַ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם, יָכוֹל לֹא דִּבֵּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּלוֹקֵחַ יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּנָה בַּיִת בְּעָרֵי הַלְוִיִּם, אֲבָל לֵוִי שֶׁקָּנָה מִלֵּוִי, יִהְיֶה חָלוּט, תַּ״לְ וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם — אַף הַגּוֹאֵל מִיַּד לֵוִי גּוֹאֵל גְּאֻלַּת עוֹלָם:

ויצא ממכר בית. הֲרֵי זוֹ מִצְוָה אֲחֶרֶת, וְאִם לֹא גְּאָלָהּ, יוֹצְאָה בַּיּוֹבֵל וְאֵינוֹ נֶחְלָט לְסוֹף שָׁנָה כְּבֵית שֶׁל יִשְׂרָאֵל:

כי בתי ערי הלוים הוא אחזתם. לֹא הָיָה לָהֶם נַחֲלַת שָׂדוֹת וּכְרָמִים, אֶלָּא עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם, לְפִיכָךְ הֵם לָהֶם בְּמָקוֹם שָׂדוֹת, וְיֵשׁ לָהֶם גְּאֻלָּה כְּשָׂדוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּפָקַע נַחֲלָתָם מֵהֶם:

ל״ד וּשְׂדֵ֥ה מִגְרַ֖שׁ עָרֵיהֶ֑ם לֹ֥א יִמָּכֵ֖ר כִּֽי־אֲחֻזַּ֥ת עוֹלָ֛ם הִ֥וא לָהֶ֖ם׃ {ס}

ושדה מגרש עריהם לא ימכר. מֻכָּר גּוְּבָר, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בֶּן לֵוִי אֶת שָׂדֵהוּ וְלֹא גְּאָלָהּ וּמְכָרָהּ גּוְּבָר, אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגָּאֵל עוֹד (ויקרא כ״ז), אֲבָל בֶּן לֵוִי גּוֹאֵל לְעוֹלָם:

ל״ה וְכִֽי־יָמ֥וּךְ אָחִ֖יךָ וּמָטָ֣ה יָד֑וֹ עִמָּךְ֙ וְהֶחֱזַקְתָּ֣ בּ֔וֹ גֵּ֥ר וְתוֹשָׁ֖ב וָחַ֥י עִמָּֽךְ׃

והחזקת בו. אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיֵּרֵד וְיִפֹּל וְיִהְיֶה קָשֶׁה לַהֲקִימוֹ, אֶלָּא חַזְּקֵהוּ מִשְּׁעַת מוֹטַת הַיָּד; לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְמַשּׂאוֹי שֶׁעַל הַחֲמוֹר, עוֹדֵהוּ עַל הַחֲמוֹר אֶחָד תּוֹפֵס בּוֹ וּמַעֲמִידוֹ, נָפַל לָאָרֶץ, חֲמִשָּׁה אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ:

גר ותושב. אַף אִם הוּא גֵּר אוֹ תוֹשָׁב; וְאֵיזֶהוּ תוֹשָׁב? כָּל שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲ״ז וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת (עי׳ ספרא):

ל״ו אַל־תִּקַּ֥ח מֵאִתּ֖וֹ נֶ֣שֶׁךְ וְתַרְבִּ֑ית וְיָרֵ֣אתָ מֵֽאֱלֹהֶ֔יךָ וְחַ֥י אָחִ֖יךָ עִמָּֽךְ׃

נשך ותרבית. חַד שַׁוִּינְהוּ רַבָּנָן, וְלַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין (בבא מציעא ס׳):

ויראת מאלהיך. לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם נִמְשֶׁכֶת אַחַר הָרִבִּית, וְקָשֶׁה לִפְרֹשׁ הֵימֶנּוּ, וּמוֹרֶה לְעַצְמוֹ הֶתֵּר בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּטֵלוֹת אֶצְלוֹ, הַצָּרַךְ לוֹמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ, אוֹ הַתּוֹלֶה מְעוֹתָיו בְּגוֹי כְּדֵי לְהַלְווֹתָם לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, הֲרֵי זֶה דָּבָר הַמָּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם וּמַחְשַׁבְתּוֹ, לְכָךְ הַצָּרַךְ לוֹמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (שם ס״א):

ל״ז אֶת־כַּסְפְּךָ֙ לֹא־תִתֵּ֣ן לוֹ֔ בְּנֶ֖שֶׁךְ וּבְמַרְבִּ֑ית לֹא־תִתֵּ֖ן אָכְלֶֽךָ׃

ל״ח אֲנִ֣י יְהוָ֔ה אֱלֹהֵיכֶ֕ם אֲשֶׁר־הוֹצֵ֥אתִי אֶתְכֶ֖ם מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֑יִם לָתֵ֤ת לָכֶם֙ אֶת־אֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן לִהְיוֹת֥ לָכֶ֖ם לֵאלֹהִֽים׃ {ס}

אשר הוצאתי וגו׳. וְהִבְטַחְתִּי בֵּין בְּכוֹר לְשֶׁאֵינוֹ בְכוֹר, אַף אֲנִי יוֹדֵעַ וְנִפְרָע מִן הַמַּלְוֶה מָעוֹת לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית וְאוֹמֵר שֶׁל גּוֹי הֵם; דְּ״אַ: אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל מְנָת שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם מִצְוֹתַי, וַאֲפִלּוּ הֵן כְּבֵדוֹת עֲלֵיכֶם:

לתת לכם את ארץ כנען. בִּשְׂכַר שֶׁתְּקַבְּלוּ מִצְוֹתַי:

להיות לכם לאלהים. שֶׁכָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲנִי לוֹ לֵאלֹהִים וְכָל הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה כְּעוֹבֵד עֲ״ז (ספרא; כתובות ק״י):

ל״ט וְכִֽי־יָמ֥וּךְ אָחִ֖יךָ עִמָּ֑ךְ וְנִמְכַּר־לָ֣ךְ לֹא־תַעֲבֹ֖ד בּ֥וֹ עֲבֹדַ֥ת עָֽבֶד׃

עבדת עבד. עֲבוֹדָה שֶׁל גְּנַאי שֶׁיְּהֵא נִכָּר בָּהּ כְּעֶבֶד, שֶׁלֹּא יוֹלִיךְ כֵּלָיו אַחֲרָיו לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְלֹא יַנְעִיל לוֹ מִנְעָלָיו (עי׳ ספרא):

מ׳ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ׃

כשכיר כתושב. עֲבוֹדַת קַרְקַע וּמְלֶאכֶת אֻמָּנוּת כְּשְׁאָר שְׂכִירִים הִתְנַהֵג בּוֹ׃

עד שנת היבל. אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל לִפְנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים הַיּוֹבֵל מוֹצִיאוֹ׃

מ״א וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃

הוא ובניו עמו. אָמַר רַ׳ שִׁמְעוֹן אִם הוּא נִמְכַּר, בָּנָיו מִי מְכָרָן? אֶלָּא מִכָּאן שֶׁרַבּוֹ חַיָּב בְּמְזוֹנוֹת בָּנָיו (קידושין כ״ב)׃

ואל אחזת אבתיו. אֶל כְּבוֹד אֲבוֹתָיו, וְאֵין לְזַלְזְלוֹ בְּכָךְ (ספרא; מכילתא י״ג)׃

אחזת. חֲזָקַת׃

מ״ב כִּי־עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד׃

כי עבדי הם. שְׁטָרֵי קוֹדֶם (ספרא)׃

לא ימכרו ממכרת עבד. בְּהַכָּרָזָה — ״כָּאן יֵשׁ עֶבֶד לְמִכֹּר״ וְלֹא יַעֲמִידֻנוּ עַל אֶבֶן הַלָּקַח (ספרא)׃

מ״ג לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃

לא תרדה בו בפרך. מְלֹאכָה שֶׁלֹּא לְצָרְכֶּךָ, כְּדֵי לְעַנּוֹתוֹ, אַל תֹּאמַר לוֹ, הָחֵם לִי אֶת הַכּוֹס הַזֶּה וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ, עַד׳ר תַּחַת הַגֶּפֶן עַד שֶׁאָבֹא; שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵין מַכִּיר בְּדָבָר אִם לְצָרְכּוֹ אִם לָאו, וְאוֹמֵר אֲנִי לוֹ שֶׁהוּא לְצָרְכִּי, חֲרֵי הַדָּבָר הַזֶּה מָסוּר לִלְבּוֹ, לָכֵן נֶאֱמַר ״וְיָרֵאתָ״ (שם)׃

מ״ד וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה׃

ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. אִם תֹּאמַר אִם כֵּן בְּמָה אֶשְׁתַּמֵּשׁ? בַּעֲבָדַי אֵינִי מוֹשֵׁל, בָּאֲמוֹת אֵינִי נוֹחֵל, שֶׁהֲרֵי הִזְהַרְתַּנִי לֹא תִחְיֶה כָּל נְשָׁמָה, אֶלָּא מִי יְשַׁמְּשֵׁנִי?

מאת הגוים. הֵם יִהְיוּ לְךָ לַעֲבָדִים (שם)׃

אשר סביבתיכם. וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ גְּבוּל אַרְצְכֶם, שֶׁהֲרֵי בָּהֶם אָמַרְתִּי לֹא תִחְיֶה כָּל נְשָׁמָה׃

מ״ה וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה׃

וגם מבני התושבים. שֶׁבָּאוּ מִסְּבִיבוֹתֵיכֶם לִשְׁא נָשִׁים בְּאַרְצְכֶם, וְיָלְדוּ לָהֶם, הַבֵּן הוֹלֵךְ אַחַר הָאָב, וְאֵינוֹ בִּכְלַל לֹא תִחְיֶה, אֶלָּא אַתָּה מַתָּר לִקְנוֹתוֹ כְּעֶבֶד (קידושין כ״ז)׃

מהם תקנו. אוֹתָם תִּקְנוּ׃

מ״ו וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ׃ {ס}

והתנחלתם אתם לבניכם. הַחֲזִיקוּ בָּהֶם לְנַחֲלָה לְצָרְכֵי בְּנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם; וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ הַנְּחִילוּם לִבְנֵיכֶם, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב ״וְהִנְחַלְתֶּם״ אוֹתָם לִבְנֵיכֶם, וְהִתְנַחַלְתֶּם כְּמוֹ וְהִתְחַזַּקְתֶּם׃

איש באחיו. לְהָבִיא נָשִׂיא בְּעַמָּיו וּמֶלֶךְ בְּמִשְׁרָתָיו שֶׁלֹּא לִרְדּוֹת בְּפָרֶךְ׃

מ״ז וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר׃

יד גר ותושב. גֵּר וְהוּא תּוֹשָׁב, כְּתַרְגּוּמוֹ עָרֵל תּוֹתָב, וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ — וְנִמְכַּר ״לְגֵר תּוֹשָׁב״׃

וכי תשיג יד גר ותושב עמך. מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיַּעֲשִׁיר? דִּבּוּקוֹ עִמּוֹ.

ומך אחיך עמו. מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיָּמוּךְ? דִּבּוּקוֹ עִמּוֹ, עַל יְדֵי שֶׁלָּמַד מִמַּעֲשָׂיו׃

משפחת גר. זֶה הַגּוֹי, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְעֵקֶר, זֶה הַנִּמְכָּר לְעַ״ז עַצְמָהּ, לִהְיוֹת לָהּ שַׁמָּשׁ, וְלֹא לֶאֱלֹהוּת אֶלָּא לַחֲטֹב עֵצִים וְלִשְׁאֹב מַיִם (ספרא; בבא קמא קי״ג)׃

מ״ח אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ׃

גאלה תהיה לו. מִיָּד, אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיִּטָּמַע׃

מ״ט אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־מִשְׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל׃

נ׳ וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ׃

עד שנת היבל. שֶׁהֲרֵי כָּל עַצְמוֹ לֹא קָנָאוֹ אֶלָּא לְעָבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל יֵצֵא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַטָּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל ; וּבְגוֹי שֶׁתַּחַת יָדְךָ הַכָּתוּב מְדַבֵּר (ספרא ; קידושין ט״ז), וַאֲפִפ״כ לֹא תָּבֹא עָלָיו בַּעֲקִיפִין מִפְּנֵי חִלּוּל הַשֵּׁם (בבא קמא קי״ג), אֶלָּא כְּשֶׁבָּא לְגָאֵל, יְדַקְדֵּק בַּחֶשְׁבּוֹן, לְפִי הַמַּגִּיעַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יְנַכֶּה לוֹ הַגּוֹי מִן דָּמָיו, אִם הָיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה מִשָּׁנְמְכַּר עַד הַיּוֹבֵל, וּקְנָאוֹ בְּעֶשְׂרִים מָנֶה, נִמְצָא שֶׁקָּנָה הַגּוֹי עֲבוֹדַת שָׁנָה בְּמָנֶה, וְאִם שָׁהָה זֶה אֶצְלוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים, וּבָא לִגָּאֵל, יְנַכֶּה לוֹ חֲמִשָּׁה מָנִים, וְיִתֵּן לוֹ הָעֶבֶד ט״ו מָנִים, וְזֶהוּ **והיה כסף ממכרו במספר שנים**׃

כימי שכיר יהיה עמו — חֶשְׁבּוֹן הַמַּגִּיעַ לְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יַחֲשֹׁב, כְּאִלּוּ נִשְׂכַּר עִמּוֹ כָּל שָׁנָה בְּמָנֶה, וְיַנֶּכֶּה לוֹ׃

נ״א אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ׃

אם עוד רבות בשנים. עַד הַיּוֹבֵל׃

לפיהן. הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי׃

נ״ב וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ׃

נ״ג כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפָרֶךְ לְעֵינֶיךָ׃

לא ירדנו בפרך לעיניך. כְּלוֹמַר וְאַתָּה רוֹאֶה (ספרא)׃

נ״ד וְאִם־לֹא יִגְאַל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הַזֹּא וּבָנָיו עִמּוֹ׃

ואם לא יגאל באלה. בְּאֵלֶּה הוּא נִגְאָל וְאֵינוֹ נִגְאָל בְּשֵׁשׁ (קידושין ט״ו)׃

הוא ובניו עמו. הַגּוֹי חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו׃

נ״ה כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

כי לי בני ישראל עבדים. שִׁטְרֵי קוֹדֶם׃

אני ה׳ אלהיכם. כָּל הַמְשַׁעְבְּדָן מִלְמַטָּה כְּאִלּוּ מְשַׁעְבְּדוּ מִלְמַעְלָה (ספרא)׃

פרק כ״ו

א׳ לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

לא תעשו לכם אלילים. כְּנֶגֶד זֶה הַנִּמְכָּר לְגוֹי, שֶׁלֹּא יֹאמַר הוֹאִיל וְרַבִּי מְגַלֶּה עֲרָיוֹת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, הוֹאִיל וְרַבִּי עוֹבֵד ע״ז, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, הוֹאִיל וְרַבִּי מְחַלֵּל שַׁבָּת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ ; וְאַף הַפְּרָשִׁיוֹת הַלָּלוּ נֶאֱמְרוּ עַל הַסֵּדֶר : בַּתְּחִלָּה הִזְהִיר עַל הַשְּׁבִיעִית, וְאִם חָמַד מָמוֹן וְנֶחְשַׁד עַל הַשְּׁבִיעִית, סוֹפוֹ לִמְכֹּר מִטַּלְטְלָיו, לְכָךְ סָמַךְ לָהּ וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר — (מַה כְּתִיב בֵּיהּ ? אוֹ קָנֵה מִיַּד עֲמִיתֶךָ — דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד) — לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אַחֻזָּתוֹ, לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ, לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף לָווֹת בְּרִבִּית — כָּל אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנוֹת קָשׁוֹת מִן הָרִאשׁוֹנוֹת — לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ, לֹא חָזַר בּוֹ, לֹא דַיּוֹ לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא אֲפִלּוּ לְגוֹי׃

ואבן משכית. לְשׁוֹן כִּפּוּי, כְּמוֹ ״וְשַׂכֹּתִי כַפִּי״ (שמות ל״ג), שֶׁמְּכַסִּין הַקַּרְקַע בְּרִצְפַּת אֲבָנִים׃

להשתחות עליה. אֲפִלּוּ לַשָּׁמַיִם, לְפִי שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הִיא וְאָסְרָה תוֹרָה לַעֲשׂוֹת כֵּן חוּץ מִן הַמִּקְדָּשׁ (מגילה כ״ב)׃

ב׳ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ {פ}

אני ה׳. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר׃

ג׳ **אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם׃**

אם בחקתי תלכו. יָכוֹל זֶה קִיּוּם הַמִּצְוֹת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם הֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ? שֶׁתְּהֵיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה (ספרא)׃

ואת מצותי תשמרו. זֶהוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה עַל מְנָת לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ״וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם״ (דברים ה׳)׃

ד׳ **וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ׃**

בעתם. בְּשָׁעָה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָצֵאת, כְּגוֹן בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת (ספרא ; תענית כ״ג)׃

ועץ השדה. הֵן אִילָנֵי סְרָק, וַעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת (ספרא)׃

ה׳ **וְהַשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשׂבַע וישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם׃**

והשיג לכם דיש את בציר. שֶׁיְּהֵא הַדַּיִשׁ מְרֻבֶּה, וְאַתֶּם עֲסוּקִים בּוֹ עַד הַבָּצִיר, וּבַבָּצִיר תַּעַסְקוּ עַד שְׁעַת הַזָּרַע (ספרא)׃

ואכלתם לחמכם לשבע. אוֹכֶל קִמְעָא וְהוּא מִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו׃

ו׳ **וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם׃**

ונתתי שלום. שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ, הֲרֵי מַאֲכָל וַהֲרֵי מִשְׁתֶּה, אִם אֵין שָׁלוֹם אֵין כְּלוּם, תַּ״לּ אַחַר כָּל זֹאת ״וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ״ ; מִכָּאן שֶׁהַשָּׁלוֹם שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה מ״ה) ״עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל״׃

וחרב לא תעבר בארצכם. אַצ״ל שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לַמִּלְחָמָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצְכֶם מִמְּדִינָה לִמְדִינָה (ספרא)׃

ז׳ **וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לָחָרֶב׃**

לפניכם לחרב. אִישׁ בְּחֶרֶב רֵעֵהוּ (שם)׃

ח׳ **וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לָחָרֶב׃**

ורדפו מכם. מִן הַחֲלָשִׁים שֶׁבָּכֶם וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם (שם)׃

חמשה מאה ומאה מכם רבבה. וְכִי כָךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן? וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא מֵאָה מִכֶּם שְׁנֵי אֲלָפִים יִרְדֹּפוּ, אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה מֵעַטִין הָעוֹשִׂים אֶת הַתּוֹרָה לְמֻרְבִּין הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה (שם)׃

ונפלו איביכם וגו׳. שֶׁיִּהְיוּ נוֹפְלִין לִפְנֵיכֶם שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָאָרֶץ (שם)׃

ט׳ **וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם׃**

ופניתי אליכם. אֶפְנֶה מִכָּל עָסְקֵי לְשַׁלֵּם שְׂכַרְכֶם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּת״כּ׃

והפריתי אתכם. בִּפְרִיָה וּרְבִיָה׃

והרביתי אתכם. בְּקוֹמָה וְקוּפָּה (ספרא)׃

והקימתי את בריתי אתכם. בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהֲפַרְתֶּם אוֹתָהּ אֶלָּא בְּרִית חֲדָשָׁה שֶׁלֹּא תּוּפַר, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו ל״א) ״וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה לֹא כַבְּרִית וְגוֹ׳״ (ספרא)׃

י׳ **וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ׃**

ואכלתם ישן נושן. הַפֵּרוֹת יִהְיוּ מִשְׁתַּמְּרִין וְטוֹבִים לְהִתְיַשֵּׁן, שֶׁיִּהְיֶה יָשָׁן הַנּוֹשָׁן שֶׁל שָׁלוֹשׁ שָׁנִים יָפֶה לֶאֱכֹל מִשֶּׁל אַשְׁתָּקַד (בבא בתרא צ״א)׃

וישן מפני חדש תוציאו. שֶׁיִּהְיוּ הַגְּרָנוֹת מְלֵאוֹת חָדָשׁ וְהָאוֹצָרוֹת מְלֵאוֹת יָשָׁן, וּצְרִיכִים אַתֶּם לְפַנּוֹת הָאוֹצָרוֹת לְמָקוֹם אַחֵר, לָתֵת הֶחָדָשׁ לְתוֹכָן (שם)׃

י״א **וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃**

ונתתי משכני. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (ספרא: עירובין ב׳):

ולא תגעל נפשי. אֵין רוּחִי קָצָה בָּכֶם; כָּל גְּעִילָה לְשׁוֹן פְּלִיטַת דָּבָר דָּבָר, כְּמוֹ ״כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים״ (שמואל ב א׳) — לֹא קִבֵּל הַמְּשִׁיחָה, שֶׁמּוֹשְׁחִין מָגֵן שֶׁל עוֹר בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל כְּדֵי לְהַחֲלִיק מֵעָלָיו מַכַּת חֵץ אוֹ חֲנִית, שֶׁלֹּא יִקַּב הָעוֹר:

י״ב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם׃

והתהלכתי בתוככם. אֲטַיֵּיל עִמָּכֶם בְּגַן עֵדֶן כְּאֶחָד מִכֶּם, וְלֹא תִהְיוּ מִזְדַּעְזְעִים מִמֶּנִּי, יָכוֹל לֹא תִּירְאוּ מִמֶּנִּי, תַּ״ל ״וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים״ (ספרא):

י״ג אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת׃ {פ}

אני ה׳ אלהיכם. כְּדַאי אֲנִי שֶׁתַּאֲמִינוּ בִּי שֶׁאֲנִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה, שֶׁהֲרֵי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעָשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים גְּדוֹלִים:

מטת. כְּמִין יָתֵד בִּשְׁנֵי רָאשֵׁי הָעֹל הַמַּעֲבִיר הַמּוֹסֶרָה שֶׁלֹּא תֵּצֵא מֵרֹאשׁ הַשּׁוֹר וְיַתִּיר הַקֶּשֶׁר, כְּמוֹ ״עֲשֵׂה לְךָ מוֹסֵרוֹת וּמֹטוֹת״ (ירמיהו כ״ז), קבילייא בְּלַעַז:

קוממיות. בְּקוֹמָה זְקוּפָה (ספרא):

י״ד וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה׃

ואם לא תשמעו לי. לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה, לְדַעַת מִדְרַשׁ חֲכָמִים. יָכוֹל לְקִיּוּם הַמִּצְוֹות? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְלֹא תַעֲשׂוּ וגו׳ הֲרֵי קִיּוּם מִצְוֹות אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי? לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה, וּמַה תַּ״ל לִי? אֵין לִי אֶלָּא זֶה הַמַּכְנִיס אֶת רִבּוֹנוֹ וּמְכַוְּנוֹ לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּנִמְרוֹד ״גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי ה׳״ (בראשית י׳), שֶׁמַּכְעִיסוֹ וּמְתַכְּוְנוֹ לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם ״רָעִים וְחַטָּאִים לַה׳ מְאֹד״ (שם י״ג), מַכְעִיסִים אֶת רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרֹד בּוֹ (ספרא):

ולא תעשו. מִשֶּׁלֹּא תִלְמְדוּ לֹא תַעֲשׂוּ, הֲרֵי שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת:

ט״ו וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת׀ אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי׃

ואם בחקתי תמאסו. מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים:

משפטי תגעל נפשכם. שׂוֹנֵא הַחֲכָמִים:

לבלתי עשות. מוֹנֵעַ אֶת אֲחֵרִים מֵעֲשׂוֹת:

את כל מצותי. כּוֹפֵר שֶׁלֹּא צִוִּיתִים, לְכָךְ נֶאֱמַר ״אֶת כָּל מִצְוֹתַי״ וְלֹא נֶאֱמַר ״אֶת כָּל הַמִּצְוֹת״:

להפרכם את בריתי. כּוֹפֵר בָּעִקָּר; הֲרֵי שֶׁבַע עֲבֵרוֹת, הָרִאשׁוֹנָה גּוֹרֶרֶת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן עַד הַשְּׁבִיעִית, וְאֵלּוּ הֵן: לֹא לָמַד, וְלֹא עָשָׂה, מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים, שׂוֹנֵא אֶת הַחֲכָמִים, מוֹנֵעַ אֶת הָאֲחֵרִים, כּוֹפֵר בַּמִּצְוֹות, כּוֹפֵר בָּעִקָּר:

ט״ז אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בָּהָלָה׀ אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבַת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק׀ זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֲהוּ אֹיְבֵיכֶם׃

והפקדתי עליכם. וְצִוִּיתִי עֲלֵיכֶם:

השחפת. חֹלִי שֶׁמְּשַׁחֵף אֶת הַבָּשָׂר, אנפו״ליש בלעז, דּוֹמֶה לְנָפוּחַ שֶׁהוּקְלָה נְפִיחָתוֹ וּמַרְאִית פָּנָיו זְעוּפָה:

הקדחת. חֹלִי שֶׁמְּקַדְּחִים אֶת הַגּוּף וּמְחַמְּמוֹ וּמַבְעִירוֹ, כְּמוֹ ״כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי״ (דברים ל״ב):

מכלות עינים ומדיבת נפש. הָעֵינַיִם צוֹפוֹת וְכָלוֹת לִרְאוֹת שֶׁיֵּקֶל וְיֵרֵפָא, וְסוֹף שֶׁלֹּא יֵרֵפָא, וְיִדְאֲבוּ הַנְּפָשׁוֹת שֶׁל מִשְׁפַּחְתּוֹ בְּמוֹתוֹ; כָּל תַּאֲוָה שֶׁאֵינָהּ בָּאָה וְתוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה קְרוּיָה כִּלְיוֹן עֵינַיִם:

וזרעתם לריק. תִּזְרְעוּ וְלֹא תִצְמַח, וְאִם תִּצְמַח **ואכלהו איביכם**:

י״ז וְנָתַתִּי פָנַי׀ בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם׀ שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם׃

ונתתי פני. פָּנַאי שֶׁלִּי — פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם:

ורדו בכם שנאיכם. כְּמַשְׁמָעוֹ, יִשְׁלְטוּ בָכֶם: אַגָּדַת תּ״כ מִפָּרָשָׁה זוֹ:

אף אני אעשה זאת. אֵינִי מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאַף, וְכֵן ״אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּכֶם בְּקֶרִי״ (פסוק מ״א):

והפקדתי עליכם. שֶׁיִּהְיוּ הַמַּכּוֹת פּוֹקְדוֹת אֶתְכֶם מִזּוֹ לְזוֹ, עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה אֶצְלְכֶם, אָבִיא אַחֶרֶת וְאֶסְמְכָנָה לָהּ:

בהלה. מַכָּה הַמְבַהֶלֶת אֶת הָבְרִיּוֹת, וְאֵי זוֹ? זוֹ מַכַּת מוֹתָן:

את השחפת. יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא חוֹלֶה וּמַטָּל בַּמִּטָּה אֲבָל בְּשָׂרוֹ שָׁמוּר עָלָיו, תַּ"ל "שַׁחֶפֶת", שֶׁהוּא נִשְׁחָף, אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא נִשְׁחָף אֲבָל נֹחַ וְאֵינוֹ מַקְדִּימַ, תַּ"ל "וְאֶת הַקַּדַּחַת", מְלַמֵּד שֶׁהוּא מַקְדִּימַ, אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא מַקְדִּימַ אֲבָל סָבוּר הוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה, אֲבָל אֲחֵרִים סְבוּרִים שֶׁיִּחְיֶה, תַּ"ל "וּמְדִיבַת נָפָשׁ":

וזרעתם לריק זרעכם. זוֹרְעָהּ וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, וּמַעֲתָּה מָה אוֹיְבֵיכֶם בָּאִים וְאוֹכְלִים? תַּ"ל "וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם", הָא כֵּיצַד? זוֹרְעָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, שָׁנָה שְׁנִיָּה מַצְמַחַת, וְאוֹיְבִים בָּאִים וּמוֹצְאִים תְּבוּאָה לִימֵי הַמָּצוֹר, וְשֶׁבִּפְנִים מֵתִים בָּרָעָב, שֶׁלֹּא לִקְּטוּ תְּבוּאָה אֶשְׁתָּקַד; דְּ"אַ: "וּזַרְעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם", כְּנֶגֶד הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאַתָּה עָמֵל בָּהֶם וּמְגַדְּלָן, וְהַחֹטֶא בָּא וּמְכַלֶּה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כֻלָּם" (איכה ב'):

ונתתי פני בכם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּטּוֹבָה "וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם", כָּךְ נֶאֱמַר בָּרָעָה "וְנָתַתִּי פָנַי"; מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו, פּוֹנָה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק אֲנִי עִמָּכֶם לְרָעָה:

ונגפתם לפני איביכם. שֶׁיְּהֵא הַמָּוֶת הוֹרֵג אֶתְכֶם מִבִּפְנִים, וּבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מַקִּיפִין אֶתְכֶם מִבַּחוּץ:

ורדו בכם שנאיכם. שֶׁאֵינִי מַעֲמִיד שׂוֹנְאִים אֶלָּא מִכֶּם וּבָכֶם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹמְדִים עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מְבַקְּשִׁים אֶלָּא מַה שֶּׁבַּגָּלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְגוֹ' וַיִּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת יְבוּל הָאָרֶץ" (שופטים ו'), אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁאֲנַמְיד עֲלֵיכֶם מִכֶּם וּבָכֶם, הֵם מְחַפְּשִׂים אַחַר הַמַּטְמוֹנִיּוֹת שֶׁלָּכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְגוֹ'" (מיכה ג'):

ונסתם. מִפְּנֵי אֵימָה:

ואין רדף אתכם. מִבְּלִי כֹּחַ (ספרא):

י"ח וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי֙ לְיַסְּרָה אֶתְכֶ֔ם שֶׁ֖בַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶֽם׃

ואם עד אלה. וְאִם בְּעוֹד אֵלֶּה **לא תשמעו**:

ויספתי. עוֹד יְסוּרִין אֲחֵרִים:

שבע על חטאתיכם. שֶׁבַע פְּרָעֲנִיּוֹת עַל שֶׁבַע עֲבֵרוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה:

י"ט וְשָׁבַרְתִּי֙ אֶת־גְּא֣וֹן עֻזְּכֶ֔ם וְנָתַתִּ֥י אֶת־שְׁמֵיכֶ֖ם כַּבַּרְזֶ֑ל וְאֶת־אַרְצְכֶ֖ם כַּנְּחֹֽשֶׁת׃

ושברתי את גאון עזכם. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם" (יחזקאל כ"ד):

ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה. זוֹ קָשָׁה מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שֶׁשָּׁם הוּא אוֹמֵר "וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְגוֹ'" (דברים כ"ח), שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁמַיִם מְזִיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעָה, וְהָאָרֶץ אֵינָהּ מַזִּיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וְהֵיא מְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ, אֲבָל כָּאן הַשָּׁמַיִם לֹא יִהְיוּ מַזִּיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וְיִהְיֶה חֹרֶב בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ תְּהֵא מַזִּיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעָה, וְהֵיא מְאַבֶּדֶת פֵּרוֹתֶיהָ (ספרא):

כ' וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּ֨ן אַרְצְכֶ֤ם אֶת־יְבוּלָהּ֙ וְעֵ֣ץ הָאָ֔רֶץ לֹ֥א יִתֵּ֖ן פִּרְיֽוֹ׃

ותם לריק כחכם. הֲרֵי אָדָם שֶׁלֹּא עָמַל, שֶׁלֹּא חָרַשׁ, שֶׁלֹּא זָרַע, שֶׁלֹּא נִכֵּשׁ, שֶׁלֹּא כִּסֵּחַ, שֶׁלֹּא עָדַר, וּבְשָׁעַת הַקָּצִיר בָּא שְׁדָפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, אֲבָל אָדָם שֶׁעָמַל וְחָרַשׁ וְזָרַע וְנִכֵּשׁ וְכִסֵּחַ וְעָדַר וּבָא שְׁדָפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, הֲרֵי שְׁנָיו שֶׁל זֶה קֵהוֹת:

ולא תתן ארצכם את יבולה. אַף מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ בְּשָׁעַת הַזֶּרַע (ספרא):

ועץ הארץ. אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ יְהֵא לָקוּי, שֶׁלֹּא יַחֲנִיט פֵּרוֹתָיו בְּשָׁעַת הַחֲנָטָה (שם):

לא יתן. מְשַׁמֵּשׁ לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, אָעֵץ וְאַפְּרִי:

לא יתן פריו. כְּשֶׁהוּא מַפְרֶה מַשִּׁיר פֵּרוֹתָיו, הֲרֵי שְׁתֵּי קְלָלוֹת, וְיֵשׁ כָּאן שֶׁבַע פְּרָעֲנִיּוֹת (ספרא):

כ"א וְאִם־תֵּלְכ֥וּ עִמִּ֖י קֶ֑רִי וְלֹ֤א תֹאבׇ֙וּ לִשְׁמֹ֣עַ לִ֔י וְיָסַפְתִּ֥י עֲלֵיכֶ֖ם מַכָּ֑ה שֶׁ֖בַע כְּחַטֹּאתֵיכֶֽם׃

ואם תלכו עמי קרי. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עֲרָאי, בְּמִקְרֶה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לִפְרָקִים, כֵּן תֵּלְכוּ עֲרָאי בְּמִצְוֹות; וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ לְשׁוֹן מְנִיעָה, וְכֵן "הִקַּר רַגְלְךָ" (משלי כ"ה), וְכֵן "יָקַר רוּחַ" (שם י"ז), וְקָרוֹב לָשׁוֹן זֶה לְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אַנְקְלוֹס, לְשׁוֹן קְשִׁי, שֶׁמַּקְשִׁין לְבָּם לְמָנַע מֵהִתְקָרֵב אֵלַי:

שבע כחטאתיכם. שֶׁבַע פְּרָעֲנִיּוֹת אֲחֵרִים, בְּמִסְפַּר שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם (ספרא):

כ״ב וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם׃

והשלחתי. לְשׁוֹן גְּרוּי׃

ושכלה אתכם. אֵין לִי אֶלָּא חַיָּה מְשַׁכֶּלֶת שֶׁדַּרְכָּהּ בְּכָךְ, בְּהֵמָה שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ בְּכָךְ מִנַּיִן? תַּ״לּ ״וְשָׁן בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח בָּם״ (דברים ל״ב), חֲרֵי שְׁתַּיִם. וּמִנַּיִן שֶׁתְּהֵא מְמִיתָה בִּנְשִׁיכָתָהּ? תַּ״לּ ״עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר״ (שם), מָה אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין אַף אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין, כְּבָר הָיוּ שָׁנִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חָמוֹר נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית, עָרוֹד נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית׃

ושכלה אתכם. אֵלּוּ הַקְּטַנִּים׃

והכריתה את בהמתכם. מִבַּחוּץ׃

והמעיטה אתכם. מִבִּפְנִים׃

ונשמו דרכיכם. שְׁבִילִים גְּדוֹלִים וּשְׁבִילִים קְטַנִּים; חֲרֵי שֶׁבַע פַּרְעָנִיּוֹת׃ שֵׁן בְּהֵמָה, וְשֵׁן חַיָּה, חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר, וְשִׁכְּלָה, וְהִכְרִיתָה, וְהִמְעִיטָה, וְנָשַׁמּוּ׃

כ״ג וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי׃

לא תוסרו לי. לְשׁוּב אֵלַי׃

כ״ד וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אֲנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃

כ״ה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב׃

נקם ברית. יֵשׁ נָקָם שֶׁאֵינוֹ בַּבְּרִית, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר נְקָמוֹת, וְזֶהוּ סִמּוּי עֵינָיו שֶׁל צִדְקִיָּהוּ (ספרא). דָּ״אַ: **נקם ברית** נְקָמַת בְּרִיתִי אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם. כָּל הַבָּאָת חֶרֶב שֶׁבַּמִּקְרָא הִיא מִלְחֶמֶת חֲיָלוֹת אוֹיְבִים׃

ונאספתם. מִן הַחוּץ אֶל תּוֹךְ הֶעָרִים מִפְּנֵי הַמָּצוֹר (שם)׃

ושלחתי דבר בתוככם. עַ״יְ הַדֶּבֶר **ונתתם ביד** הָאוֹיְבִים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם, לְפִי שֶׁאֵין מְלִינִים אֶת הַמֵּת בִּירוּשָׁלַיִם, וּכְשֶׁהֵם מוֹצִיאִים אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ נִתָּנִין בְּיַד אוֹיֵב (שם)׃

כ״ו בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לָחֶם וְאָפוּ עֲשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ׃ {ס}

מטה לחם. לְשׁוֹן מִשְׁעָן, כְּמוֹ מַטֵּה עֹז (ירמיהו מ״ח)׃

בשברי לכם מטה לחם. אֶשְׁבֹּר לָכֶם כָּל מִסְעַד אֹכֶל, וְהֵם חִצֵּי רָעָב (יחזקאל ה׳)׃

ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. מֻחְסָר עֵצִים (ספרא)׃

והשיבו לחמכם במשקל. שְׁתְּהֵא הַתְּבוּאָה נִרְקֶבֶת וְנַעֲשֵׂית פַּת נְפֹלֶת, וּמִשְׁתַּבֶּרֶת בַּתַּנּוּר, וְהֵן יוֹשְׁבוֹת וְשׁוֹקְלוֹת אֶת הַשְּׁבָרִים לְחַלְקָם בֵּינֵיהֶם (שם)׃

ואכלתם ולא תשבעו. זֶהוּ מְאֵרָה בְּתוֹךְ הַמְּעַיִם בַּלֶּחֶם, חֲרֵי שֶׁבַע פַּרְעָנִיּוֹת׃ חֶרֶב, מָצוֹר, דֶּבֶר, שֶׁבֶר מַטֵּה לֶחֶם, חֹסֶר עֵצִים, פַּת נְפֹלֶת, מְאֵרָה בַּמְּעַיִם; וְנִתַּתֶּם אֵינָהּ מִן הַמְּנָיָן, הִיא הַחֶרֶב׃

כ״ז וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי׃

כ״ח וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־אֲנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃

כ״ט וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ׃

ל׳ וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃

במתיכם. מִגְדָּלִים וּבִירָנִיּוֹת׃

חמניכם. מִין עֲ״זָ שֶׁמַּעֲמִידִין עַל הַגַּגּוֹת, וְעַל שֵׁם שֶׁמַּעֲמִידִין בַּחַמָּה, קְרוּיִין חַמָּנִים (ספרא ויקרא י״ט)׃

ונתתי את פגריכם. תְּפוּחֵי רָעָב הָיוּ, וּמוֹצִיאִים יְרָאָתָם מֵחֵיקָם וּמְנַשְּׁקִים אוֹתָם, וּכְרֵיסָן נִבְקַעַת וְנוֹפֶלֶת עָלֶיהָ (ספרא; סנהדרין ס״ג)׃

וגעלה נפשי אתכם. זֶה סִלּוּק שְׁכִינָה (ספרא)׃

ל״א וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם֙ חָרְבָּ֔ה וַהֲשִׁמּוֹתִ֖י אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶ֑ם וְלֹ֥א אָרִ֖יחַ בְּרֵ֥יחַ נִיחֹחֲכֶֽם׃

ונתתי את עריכם חרבה. יָכוֹל מֵאָדָם, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ חֲרֵי אָדָם אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם חָרְבָּה? מֵעוֹבֵר וָשָׁב׃

והשמותי את מקדשיכם. יָכוֹל מִן הַקְּרֻבָּנוֹת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְלֹא אָרִיחַ חֲרֵי קָרְבָּנוֹת אֲמוּרִים, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם? מִן הַגְּדוּדִיּוֹת — שֶׁיְּרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מִתְקַדְּשׁוֹת וְנוֹעָדוֹת לָבֹא שָׁם; חֲרֵי שֶׁבַע פְּרָעֲנֻיּוֹת: אֲכִילַת בְּשַׂר בָּנִים וּבָנוֹת וְהַשְׁמָדַת בָּמוֹת חֲרֵי שְׁתַּיִם — כְּרִיתוּת חַמָּנִים אֵין כָּאן פְּרָעָנוּת, אֶלָּא עַ״י הַשְׁמָדַת הַבִּירָנִיּוֹת יִפְלוּ הַחַמָּנִים שֶׁבְּרֹאשֵׁי הַגַּגּוֹת וְיִכָּרְתוּ — וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם וְגוֹ׳ חֲרֵי שָׁלוֹשׁ, סְלוּק שְׁכִינָה אַרְבַּע, חָרְבַן עָרִים, שִׁמְמוֹן מִקְדָּשׁ מִן הַגְּדוּדִיּוֹת, וְלֹא אָרִיחַ קָרְבָּנוֹת, חֲרֵי שֶׁבַע׃

ל״ב וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ וְשָׁמְמ֥וּ עָלֶ֖יהָ אֹיְבֵיכֶ֣ם הַיֹּשְׁבִ֑ים בָּ֥הּ׃

והשמתי אני את הארץ. זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ הָאוֹיְבִים נַחַת רוּחַ בְּאַרְצָם, שֶׁתְּהֵא שׁוֹמֵמָה מִיּוֹשְׁבֶיהָ (ספרא)׃

ל״ג וְאֶתְכֶ֖ם אָזָרֶ֣ה בַגּוֹיִ֑ם וַהֲרִיקֹתִ֤י אַחֲרֵיכֶם֙ חָ֔רֶב וְהָיְתָ֥ה אַרְצְכֶ֖ם שְׁמָמָ֥ה וְעָרֵיכֶ֖ם יִהְיוּ֥ חָרְבָּֽה׃

ואתכם אזרה בגוים. זוֹ מִדָּה קָשָׁה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי הַמְּדִינָה גּוֹלִים לְמָקוֹם אֶחָד, רוֹאִים זֶה אֶת זֶה וּמִתְנַחֲמִין, וְיִשְׂרָאֵל נִזְרוּ כְּבַמְּזֻרָה — כְּאָדָם הַזּוֹרֶה שְׁעוֹרִים בְּנָפָה וְאֵין אַחַת מֵהֶן דְּבוּקָה בַּחֲבֶרְתָּהּ (שם)׃

והריקתי. כְּשֶׁשּׁוֹלְפִ֫ין הַחֶרֶב מִתְרוֹקֵן הַנָּדָן; וּמִדָּרְשׁוֹ חֶרֶב הַנִּשְׁמֶטֶת אַחֲרֵיכֶם אֵינָהּ חוֹזֶרֶת מַהֵר, כְּאָדָם שֶׁמְּרִיק אֶת הַמַּיִם וְאֵין סוֹפָן לַחֲזֹר (ספרא)׃

והיתה ארצכם שממה. שֶׁלֹּא תְּמַהֲרוּ לָשׁוּב לְתוֹכָהּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ עָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה — נִרְאוֹת לָכֶם חֲרֵבוֹת, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם גּוֹלֶה מִבֵּיתוֹ וּמִכַּרְמוֹ וּמֵעִירוֹ וְסוֹפוֹ לַחֲזֹר, כְּאִלּוּ אֵין כַּרְמוֹ וּבֵיתוֹ חֲרֵבִים, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּתֹ״כ׃

ל״ד אָ֣ז תִּרְצֶ֣ה הָאָ֔רֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶ֖יהָ כֹּ֣ל יְמֵ֣י הָשַּׁמָּ֑ה וְאַתֶּ֞ם בְּאֶ֣רֶץ אֹיְבֵיכֶ֗ם אָ֚ז תִּשְׁבַּ֣ת הָאָ֔רֶץ וְהִרְצָ֖ת אֶת־שַׁבְּתֹתֶֽיהָ׃

אז תרצה. תְּפַיֵּס אֶת כַּעַס הַמָּקוֹם שֶׁכָּעַס עַל שְׁמִטּוֹתֶיהָ׃

והרצת. לַמֶּלֶךְ **את שבתתיה**׃

ל״ה כָּל־יְמֵ֣י הָשַּׁמָּ֗ה תִּשְׁבַּ֛ת אֵ֥ת אֲשֶׁ֖ר לֹא־שָׁבְתָ֣ה בְשַׁבְּתֹתֵיכֶ֑ם בְּשִׁבְתְּכֶ֖ם עָלֶֽיהָ׃

כל ימי השמה. לְשׁוֹן הֲעָשׂוֹת, וּמ״ם דָּגֵשׁ בִּמְקוֹם כֶּפֶל שְׁמָמָה׃

את אשר לא שבתה. שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל הֵן הָיוּ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁנוֹת הַשְּׁמִטָּה וְיוֹבֵל שֶׁהָיוּ בַּשָּׁנִים שֶׁהִכְעִיסוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם — אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלוֹשִׁים שָׁנָה; שְׁלוֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים הָיוּ שְׁנֵי עֹנָם מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ עַד שֶׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, וּבְנֵי יְהוּדָה הִכְעִיסוּ לְפָנָיו אַרְבָּעִים שָׁנָה מִשֶּׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים עַד חָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בִּיחֶזְקֵאל ״וְאַתָּה שְׁכַב עַל צִדְּךָ הַשְּׂמָאלִי וְגוֹ׳, וְכִלִּיתָ אֶת אֵלֶּה וְגוֹ׳, וְשָׁכַבְתָּ עַל צִדְּךָ הַיְמָנִי אַרְבָּעִים יוֹם וְנָשָׂאתָ אֶת עֲוֹן בֵּית יְהוּדָה״, וּבְוַאי זוֹ נֶאֱמְרָה לִיחֶזְקֵאל בַּשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָכִין, וְעוֹד עָשׂוּ שֵׁשׁ שָׁנִים עַד גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ, חֲרֵי אַרְבָּעִים וְשֵׁשׁ; וְאִ״תּ שְׁנוֹת מְנַשֶּׁה חֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ הָיוּ, מְנַשֶּׁה עָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלוֹשִׁים וְשָׁלוֹשׁ שָׁנָה, וְכָל שְׁנוֹת רִשְׁעוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאַגָּדַת חֵלֶק, וְשֶׁל אָמוֹן שְׁתַּיִם, וְאַחַת עֶשְׂרֵה לִיהוֹיָקִים, וּכְנֶגְדָּן לְצִדְקִיָּהוּ; צֵא וַחֲשֹׁב מֵאוֹת וּשְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה שִׁמְטִין וְיוֹבְלוֹת שֶׁבָּהֶם, וְהֵם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לְמֵאָה — אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שְׁמִטִּין וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת, חֲרֵי לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שִׁשִּׁים וְאַרְבַּע, לִשְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה חָמֵשׁ שְׁמִטּוֹת, חֲרֵי שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וְעוֹד שָׁנָה יְתֵרָה, שֶׁנִּכְנְסָה בַּשְּׁמִטָּה הַמַּשְׁלֶמֶת לְשִׁבְעִים, וַעֲלֵיהֶם נִגְזַר שִׁבְעִים שָׁנָה שְׁלֵמִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דברי הימים ב׳ ל״ו), עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ ... לְמַלֹּאות שִׁבְעִים שָׁנָה (סדר עולם)׃

ל״ו וְהַנִּשְׁאָרִ֣ים בָּהֶ֔ם וְהֵבֵאתִי֙ מֹ֣רֶךְ֙ בִּלְבָבָ֔ם בְּאַרְצֹ֖ת אֹיְבֵיהֶ֑ם וְרָדַ֤ף אֹתָם֙ קוֹל֙ עָלֶ֣ה נִדָּ֔ף וְנָסוּ֙ מְנֻסַּ֣ת חָ֔רֶב וְנָפְל֖וּ וְאֵ֥ין רֹדֵֽף׃

והבאתי מרך. פַּחַד וְרֹךְ לֵבָב; מ״ם שֶׁל מֹרֶךְ יְסוֹד נוֹפֵל הוּא, כְּמוֹ מ״ם שֶׁל מוֹעֵד וְשֶׁל מוֹקֵשׁ׃

ונסו מנסת חרב. כְּאִלּוּ רוֹדְפִים הוֹרְגִים אוֹתָם׃

עלה נדף. שֶׁהָרוּחַ דּוֹחֲפוֹ וּמַכֶּהוּ עַל עָלֶה אֶחָד וּמְקַשְׁקֵשׁ וּמוֹצִיא קוֹל, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ קַל טַרְפָּא דְּשָׁקְיף, לְשׁוֹן חֲבָטָה, ״שְׁדוּפוֹת קָדִים״ (בראשית מ״א) — שְׁקִיפָן קְדוּם, לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף, מְקוֹם חֲבָטַת הַדֶּלֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל ״חַבּוּרָה״ (שמות כ״א) — מַשְׁקוֹפֵי׃

ל״ז וְכָשְׁל֤וּ אִישׁ־בְּאָחִיו֙ כְּמִפְנֵי־חֶ֔רֶב וְרֹדֵ֖ף אַ֣יִן וְלֹא־תִהְיֶ֥ה לָכֶ֖ם תְּקוּמָ֑ה לִפְנֵ֥י אֹיְבֵיכֶֽם׃

וכשלו איש באחיו. כְּשֶׁיְּרוּצוּ לָנוּס יִכָּשְׁלוּ זֶה בָּזֶה, כִּי יִבָּהֲלוּ לָרוּץ׃

כמפני חרב. כְּאִלּוּ בּוֹרְחִים מִלְּפָנֵי הוֹרְגִים, שֶׁיֵּהֵא בִּלְבָבָם פַּחַד, וְכָל שָׁעָה סְבוּרִים שֶׁאָדָם רוֹדְפָם; וּמִדָּרְשׁוֹ וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו, זֶה נִכְשָׁל בַּעֲוֹנוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה (ספרא; סנהדרין כ״ז):

ל״ח **וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם:**

ואבדתם בגוים. כְּשֶׁתִּהְיוּ פְּזוּרִים, תִּהְיוּ אֲבוּדִים זֶה מִזֶּה (עי׳ ספרא):

ואכלה אתכם. אִלּוּ הַמֵּתִים בַּגּוֹלָה:

ל״ט **וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ:**

בעונת אבתם אתם. כְּשֶׁעֲוֹונוֹת אֲבוֹתָם אִתָּם — כְּשֶׁאוֹחֲזִים מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם (שם):

ימקו. לְשׁוֹן חֲמָפָה, כְּמוֹ יִמַּסּוּ, וְכָמוֹהוּ ״תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן״ (זכריה י״ד), ״נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי״ (תהילים ל״ח):

מ׳ **וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי בְּקָרִי:**

מ״א **אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקָרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצּוּ אֶת־עֲוֹנָם:**

והבאתי אתם. אֲנִי בְּעַצְמִי אֲבִיאֵם; זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים, הוֹאִיל וְגָלִינוּ בֵּין הָאֻמּוֹת נַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, אֲנִי אֵינִי מַנִּיחָם, אֶלָּא מַעֲמִיד אֲנִי אֶת נְבִיאַי וּמַחֲזִירָן לְתוֹכַת כְּנָפַי, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ״א), ״וְהָעֹלָה עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה וְגוֹ׳ חַי אָנִי ... אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וְגוֹ׳״ (ספרא):

או אז יכנע. כְּמוֹ ״אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא״ (שמות כ״א) — אִם אָז יִכָּנַע; לְשׁוֹן אַחֵר אוּלַי — שֶׁמָּא אָז יִכָּנַע לְבָבָם וְגוֹ׳:

ואז ירצו את עונם. יְכַפְּרוּ עַל עֲוֹונָם בְּיִסּוּרֵיהֶם:

מ״ב **וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:**

וזכרתי את בריתי יעקוב. בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב מָלֵא, וְאֵלּוּ חָסֵר בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת — יַעֲקֹב נָטַל אוֹת מִשְּׁמוֹ שֶׁל אֱלִיָּהוּ עֵרָבוֹן שֶׁיָּבֹא וִיבַשֵּׂר גְּאֻלַּת בָּנָיו:

וזכרתי את בריתי יעקוב. לָמָּה נִמְנוּ אֲחוֹרַנִּית? כְּלוֹמַר, כְּדַאי הוּא יַעֲקֹב הַקָּטָן לְכָךְ, וְאִם אֵינוֹ כְּדַאי, הֲרֵי יִצְחָק עִמּוֹ, וְאִם אֵינוֹ כְּדַאי, הֲרֵי אַבְרָהָם עִמּוֹ שֶׁהוּא כְּדַאי, וְלָמָּה לֹא נֶאֱמְרָה זְכִירָה בְּיִצְחָק? אֶלָּא אֲפָרוֹ שֶׁל יִצְחָק נִרְאֶה לְפָנַי צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ (ספרא):

מ״ג **וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתֵרַץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בְּהָשַּׁמָּה מֵהֶם וְהֵם יִרְצּוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גְּעָלָה נַפְשָׁם:**

יען וביען. גְּמוּל וּבִגְמוּל אֲשֶׁר בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ (עי׳ ספרא):

מ״ד **וְאַף־גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם:**

ואף גם זאת. וְאַף אֲפִלּוּ אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּהֶם זֹאת הַפֻּרְעָנוּת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי **בהיותם בארץ איביהם**, לֹא אֶמְאָסֵם לְכַלּוֹתָם וּלְהָפֵר בְּרִיתִי אֲשֶׁר אִתָּם:

מ״ה **וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה:**

ברית ראשנים. שֶׁל שִׁבָטִים (ספרא):

מ״ו **אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה: {פ}**

והתורת. אַחַת בִּכְתָב וְאַחַת בְּעַל פֶּה, מַגִּיד שֶׁכֻּלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי (שם):

פרק כ״ז

א׳ **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:**

ב׳ **דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה:**

כי יפלא. יַפְרִישׁ בְּפִיו:

בערכך נפשת. לִתֵּן עֶרֶךְ נְפָשׁוֹת — לוֹמַר עֶרֶךְ דָּבָר שֶׁנַּפְשׁוֹ תְּלוּיָה בּוֹ עָלַי (עי׳ ספרא; ערכין ד׳):

ג׳ וְהָיָה עֶרְכְּךָ֖ הַזָּכָ֑ר מִבֶּן־עֶשְׂרִ֣ים שָׁנָ֔ה וְעַד֙ בֶּן־שִׁשִּׁ֣ים שָׁנָ֔ה וְהָיָ֖ה עֶרְכְּךָ֣ חֲמִשִּׁ֣ים שֶׁ֔קֶל בְּשֶׁ֥קֶל הַקֹּֽדֶשׁ׃

והיה ערכך וגו׳. אֵין עֶרֶךְ זֶה לְשׁוֹן דָּמִים, אֶלָּא בֵּין שֶׁהוּא יָקָר בֵּין שֶׁהוּא זוֹל, כְּפִי שָׁנָיו הוּא הָעֶרֶךְ הַקָּצוּב עָלָיו בְּפָרָשָׁה זוֹ:

ערכך. כְּמוֹ עֶרֶךְ, וְכֵן הַכָּפִי״ן לֹא יָדַעְתִּי מֵאֵיזֶה לָשׁוֹן הוּא:

ד׳ וְאִם־נְקֵבָ֖ה הִ֑וא וְהָיָ֥ה עֶרְכְּךָ֖ שְׁלֹשִׁ֥ים שָֽׁקֶל׃

ה׳ וְאִם֙ מִבֶּ֣ן חָמֵ֔שׁ שָׁנִ֖ים וְעַד֙ בֶּן־עֶשְׂרִ֣ים שָׁנָ֔ה וְהָיָ֖ה עֶרְכְּךָ֣ הַזָּכָ֑ר עֶשְׂרִ֥ים שְׁקָלִ֖ים וְלַנְּקֵבָ֖ה עֲשֶׂ֥רֶת שְׁקָלִֽים׃

ואם מבן חמש שנים. לֹא שֶׁיִּהֶא הַנּוֹדָר קָטָן — שֶׁאֵין בִּדְבָרֵי קָטָן כְּלוּם — אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁאָמַר עֶרֶךְ קָטָן זֶה שֶׁהוּא בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים עָלַי (עי׳ ערכין ב׳):

ו׳ וְאִם֙ מִבֶּ֣ן חֹ֔דֶשׁ וְעַד֙ בֶּן־חָמֵ֣שׁ שָׁנִ֔ים וְהָיָ֖ה עֶרְכְּךָ֣ הַזָּכָ֑ר חֲמִשָּׁ֥ה שְׁקָלִ֖ים כָּ֣סֶף וְלַנְּקֵבָ֖ה עֶרְכְּךָ֥ שְׁלֹשֶׁ֖ת שְׁקָלִ֥ים כָּֽסֶף׃

ז׳ וְאִם֙ מִבֶּ֣ן שִׁשִּׁ֔ים שָׁנָ֖ה וָמַ֑עְלָה אִם־זָכָ֗ר וְהָיָ֥ה עֶרְכְּךָ֖ חֲמִשָּׁ֣ה עָשָׂ֣ר שֶׁ֔קֶל וְלַנְּקֵבָ֖ה עֲשָׂרָ֥ה שְׁקָלִֽים׃

ואם מבן ששים שנה וגו׳. כְּשֶׁמַּגִּיעַ לִימֵי הַזִּקְנָה, הָאִשָּׁה קְרוֹבָה לְהֵחָשֵׁב כְּאִישׁ, לְפִיכָךְ הָאִישׁ פּוֹחֵת בְּהֶזְדַּקְנוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלִישׁ בְּעֶרְכּוֹ, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ פּוֹחֶתֶת אֶלָּא שְׁלִישׁ בְּעֶרְכָּהּ, דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי ״סָבָא בְּבֵיתָא, פַּחָא בְּבֵיתָא, סָבְתָא בְּבֵיתָא סִימָא בְּבֵיתָא וְסִימָנָא טָבָא בְּבֵיתָא״ (ערכין י״ט):

ח׳ וְאִם־מָ֣ךְ הוּא֮ מֵֽעֶרְכֶּךָ֒ וְהֶעֱמִידוֹ֙ לִפְנֵ֣י הַכֹּהֵ֔ן וְהֶעֱרִ֥יךְ אֹת֖וֹ הַכֹּהֵ֑ן עַל־פִּ֣י אֲשֶׁר֩ תַּשִּׂ֨יג יַ֜ד הַנֹּדֵ֗ר יַעֲרִיכֶ֥נּוּ הַכֹּהֵֽן׃ {ס}

ואם מך הוא. שֶׁאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לִתֵּן הָעֶרֶךְ הַזֶּה.

והעמידו. לַנֶּעֱרָךְ לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וְיַעֲרִיכֶנּוּ לְפִי הַשָּׂגַת יָדוֹ שֶׁל מַעֲרִיךְ:

על פי אשר תשיג. לְפִי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ יְסַדְּרֶנּוּ, וְיַשְׁאִיר לוֹ כְּדֵי חַיָּיו: מִטָּה, כַּר וְכֶסֶת, וּכְלֵי אֻמָּנוּת; אִם הָיָה חָמָר מַשְׁאִיר לוֹ חֲמוֹרוֹ (בבא מציעא קי״ד; ערכין כ״ג):

ט׳ וְאִם־בְּהֵמָ֗ה אֲשֶׁר֙ יַקְרִ֣יבוּ מִמֶּ֔נָּה קָרְבָּ֖ן לַיהוָ֑ה כֹּ֚ל אֲשֶׁר־יִתֵּ֣ן מִמֶּ֔נּוּ לַיהוָ֖ה יִהְיֶ֥ה קֹֽדֶשׁ׃

כל אשר יתן ממנו. אָמַר רַגְלֵהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה, דְּבָרָיו קַיָּמִין, וְתִמְכֹּר לְצָרְכֵי עוֹלָה, וְדָמֶיהָ חֻלִּין חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ הָאֵבֶר (ספרא; ערכין ה׳):

י׳ לֹ֥א יַחֲלִיפֶ֖נּוּ וְלֹא־יָמִ֣יר אֹת֑וֹ טוֹ֤ב בְּרָע֙ אוֹ־רַ֣ע בְּט֔וֹב וְאִם־הָמֵ֥ר יָמִ֛יר בְּהֵמָ֖ה בִּבְהֵמָ֑ה וְהָיָ֥ה הִ֛וא וּתְמוּרָתָ֖הּ יִהְיֶ֥ה קֹֽדֶשׁ׃

טוב ברע. תָּם בְּבַעַל מוּם.

או רע בטוב. וְכָל שֶׁכֵּן טוֹב בְּטוֹב וְרַע בְּרַע (עי׳ תמורה ט׳):

י״א וְאִם֙ כָּל־בְּהֵמָ֣ה טְמֵאָ֔ה אֲשֶׁ֥ר לֹא־יַקְרִ֥יבוּ מִמֶּ֖נָּה קָרְבָּ֣ן לַיהוָ֑ה וְהֶעֱמִ֤יד אֶת־הַבְּהֵמָה֙ לִפְנֵ֣י הַכֹּהֵ֔ן

ואם כל בהמה טמאה. בְּבַעֲלַת מוּם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהִיא טְמֵאָה לְהַקְרָבָה, וְלִמֶּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאֵין קָדָשִׁים תְּמִימִים יוֹצְאִין לְחֻלִּין בְּפִדְיוֹן אֶלָּא אִם כֵּן הֵמִמּוּ (שם ל״ג):

י״ב וְהֶעֱרִ֥יךְ הַכֹּהֵ֖ן אֹתָ֑הּ בֵּ֣ין טֹ֔וב וּבֵ֥ין רָ֖ע כְּעֶרְכְּךָ֣ הַכֹּהֵ֔ן כֵּ֥ן יִהְיֶֽה׃

כערכך הכהן כן יהיה. לִשְׁאָר כָּל אָדָם הַבָּא לְקָנוֹתָהּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ:

י״ג וְאִם־גָּאֹ֥ל יִגְאָלֶ֖נָּה וְיָסַ֣ף חֲמִשְׁתְּךָ֑ עַל־עֶרְכֶּֽךָ׃

ואם גאל יגאלנה. בַּבְּעָלִים הֶחֱמִיר הַכָּתוּב לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ בַּיִת, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה, וְכֵן בְּפִדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי — הַבְּעָלִים מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ וְלֹא שְׁאָר כָּל אָדָם (שם כ״ה):

י״ד וְאִ֗ישׁ כִּֽי־יַקְדִּ֤ישׁ אֶת־בֵּיתוֹ֙ קֹ֣דֶשׁ֮ לַיהוָה֒ וְהֶעֱרִיכוֹ֙ הַכֹּהֵ֔ן בֵּ֥ין טֹ֖וב וּבֵ֣ין רָ֑ע כַּאֲשֶׁ֤ר יַעֲרִיךְ֙ אֹת֣וֹ הַכֹּהֵ֔ן כֵּ֖ן יָקֽוּם׃

ט״ו וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ׃

ט״ז וְאִם | מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף׃

והיה ערכך לפי זרעו. לֹא כְּפִי שָׁוְיָהּ, אַחַת שְׂדֵה טוֹבָה וְאַחַת שָׂדֶה רָעָה פְּדְיוֹן הֶקְדֵּשָׁן שָׁוֶה — בֵּית כֹּר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שְׁקָלִים — כָּךְ גְּזֵרַת הַכָּתוּב, וְהוּא שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ בִּתְחִלַּת הַיּוֹבֵל. וְאִם בָּא לְגָאֳלָהּ בְּאֶמְצָעוֹ, נוֹתֵן לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן סָלַע וּפַנְדְּיוֹן לְשָׁנָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ הֶקְדֵּשׁ אֶלָּא לִמְנַיַן שְׁנוֹת הַיּוֹבֵל, שֶׁאִם נִגְאֲלָה חֲרֵי טוֹב, וְאִם לָאו הַגִּזְבָּר מוֹכְרָהּ בַּדָּמִים הַלָּלוּ לְאַחֵר, וְעוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד הַיּוֹבֵל כִּשְׁאָר כָּל הַשָּׂדוֹת הַמְּכוּרוֹת, וּכְשֶׁהִיא יוֹצְאָה מִיָּדוֹ חוֹזֶרֶת לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר שֶׁהַיּוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת בֵּינֵיהֶם, וְזֶהוּ הַמִּשְׁפָּט הָאָמוּר בְּמַקְדִּישׁ שָׂדֶה, וְעַכְשָׁו אֲפָרְשֵׁנוּ עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת׃

י״ז אִם־מִשְׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם׃

אם משנת היבל יקדיש וגו׳. אִם מִשֶּׁעָבְרָה שְׁנַת הַיּוֹבֵל מִיָּד הִקְדִּישָׁהּ, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ מִיָּד.

כערכך יקום. כְּעֶרְכְּךָ הַזֶּה הָאָמוּר יִהְיֶה — חֲמִשִּׁים כֶּסֶף יִתֵּן׃

י״ח וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ׃

ואם אחר היבל יקדיש. וְכֵן אִם הִקְדִּישָׁהּ מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל וְנִשְׁתַּהֲת בְּיַד גִּזְבָּר, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ אַחַר הַיּוֹבֵל.

וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרת. כְּפִי חֶשְׁבּוֹן; כֵּיצַד? חֲרֵי קָצַב דָּמֶיהָ שֶׁל אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, חֲרֵי שֶׁקֶל לְכָל שָׁנָה וְשֶׁקֶל יָתֵר עַל כֻּלָּן, וְהַשֶּׁקֶל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה פַּנְדְּיוֹן, חֲרֵי סֶלַע וּפַנְדְּיוֹן לְשָׁנָה, אֶלָּא שֶׁחָסֵר פַּנְדְּיוֹן אֶחָד לְכֻלָּן, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹתוֹ פַּנְדְּיוֹן קַלְבּוֹן לִפְרוֹטְרוֹט, וְהַבָּא לִגְאֹל, יִתֵּן סֶלַע וּפַנְדְּיוֹן לְכָל שָׁנָה לַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל (עי׳ ספרא; ערכין כ״ד):

ונגרע מערכך. מִנְיַן הַשָּׁנִים שֶׁמִּשְּׁנַת הַיּוֹבֵל עַד שְׁנַת הַפְּדְיוֹן׃

י״ט וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ׃

ואם גאל יגאל. הַמַּקְדִּישׁ אוֹתוֹ, יוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הַקִּצְבָּה הַזֹּאת׃

כ׳ וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכַר אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגָּאֵל עוֹד׃

ואם לא יגאל את השדה. הַמַּקְדִּישׁ׃

ואם מכר. הַגִּזְבָּר׃

את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. לָשׁוּב בְּיַד הַמַּקְדִּישׁ׃

כ״א וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ׃

והיה השדה בצאתו ביבל. מִיַּד הַלּוֹקֵחוֹ מִן הַגִּזְבָּר, כְּדֶרֶךְ שְׂאָר שָׂדוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִיַּד לוֹקְחֵיהֶם בַּיּוֹבֵל׃

קדש לה׳. לֹא שֶׁיְּשׁוּב לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת, לְיַד הַגִּזְבָּר, אֶלָּא **כשדה החרם** הַנָּתוּן לַכֹּהֲנִים — שֶׁנֶּאֱמַר ״כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה״ (במדבר י״ח) — אַף זוֹ תִּתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ (ערכין כ״ח):

כ״ב וְאִם־אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה׃

ואם את שדה מקנתו וגו׳. חִלּוּק יֵשׁ בֵּין שְׂדֵה מִקְנָה לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה, שֶׁשְּׂדֵה מִקְנָה לֹא תִתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְדִּישָׁהּ אֶלָּא עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל הָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מִיָּדוֹ וְלָשׁוּב לִבְעָלִים, לְפִיכָךְ אִם בָּא לְגָאֳלָהּ, יִגְאַל בַּדָּמִים הַלָּלוּ הַקְּצוּבִים לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה; וְאִם לֹא יִגְאַל, וְיִמְכְּרֶנָּה גִּזְבָּר לְאַחֵר, אוֹ אִם יִגְאַל הוּא **בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו** — אוֹתוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ, וּפֵן תֹּאמַר ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״ הַלּוֹקֵחַ הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מֵאִתּוֹ, וְזֶהוּ הַגִּזְבָּר, לְכָךְ הֻצְרַךְ לוֹמַר **לאשר לו אחזת הארץ** — מִירֻשַּׁת אָבוֹת, וְזֶהוּ בְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמִּכְרוּהָ לַמַּקְדִּישׁ (ערכין כ״ו):

כ״ג וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת מִכְסַת הָעֲרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־הָעֲרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃

כ״ד בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ׃

כ״ה וְכָל־עֶרְכְּךָ֖ יִהְיֶ֣ה בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֑דֶשׁ עֶשְׂרִ֥ים גֵּרָ֖ה יִהְיֶ֥ה הַשָּֽׁקֶל׃

וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. כָּל עֶרְכְּךָ שֶׁכָּתוּב בּוֹ שְׁקָלִים, יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃

עשרים גרה. עֶשְׂרִים מָעוֹת, כָּךְ הָיוּ מִתְחִלָּה, וּלְאַחַר מִכָּאן הוֹסִיפוּ שְׁתוּת, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף דִּינָר, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מָעוֹת לְסֶלַע (עי׳ בכורות נ׳)׃

כ״ו אַךְ־בְּכוֹר֩ אֲשֶׁר־יִבָּכֵ֨ר לַיהוָ֜ה בִּבְהֵמָ֗ה לֹֽא־יַקְדִּ֤ישׁ אִישׁ֙ אֹת֔וֹ אִם־שׁ֥וֹר אִם־שֶׂ֖ה לַיהוָ֥ה הֽוּא׃

לא יקדיש איש אתו. לְשֵׁם קָרְבָּן אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ (עי׳ ערכין כ״ט)׃

כ״ז וְאִם֙ בַּבְּהֵמָ֣ה הַטְּמֵאָ֔ה וּפָדָ֖ה בְּעֶרְכֶּ֑ךָ וְיָסַ֥ף חֲמִשְׁתֹ֖וֹ עָלָ֑יו וְאִם־לֹ֥א יִגָּאֵ֖ל וְנִמְכַּ֥ר בְּעֶרְכֶּֽךָ׃

ואם בבהמה הטמאה וגו׳. אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה מוּסָב עַל הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין לוֹמַר בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה וּפָדָה בְּעֶרְכְּךָ, וַחֲמוֹר אֵין זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר אֶלָּא טָלֶה, וְהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֵן, וְאֵינוֹ לְהֶקְדֵּשׁ, אֶלָּא הַכָּתוּב מוּסָב עַל הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהַכָּתוּב שֶׁל מַעְלָה דִּבֵּר בְּפִדְיוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁהַמְּמָה, וְכָאן דִּבֵּר בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת׃

ופדה בערכך. כְּפִי מַה שֶּׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן׃

ואם לא יגאל. עַל יְדֵי בְּעָלִים׃

ונמכר בערכך. לַאֲחֵרִים׃

כ״ח אַךְ־כָּל־חֵ֣רֶם אֲשֶׁר֩ יַחֲרִ֨ם אִ֜ישׁ לַיהוָ֗ה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ֙ מֵֽאָדָ֔ם וּבְהֵמָ֖ה וּמִשְׂדֵ֣ה אֲחֻזָּת֑וֹ לֹ֤א יִמָּכֵר֙ וְלֹ֣א יִגָּאֵ֔ל כָּל־חֵ֥רֶם קֹֽדֶשׁ־קָדָשִׁ֖ים הוּא֙ לַיהוָֽה׃

אך כל חרם וגו׳. נָחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּדָּבָר, י״א סְתָם חֲרָמִים לְהֶקְדֵּשׁ, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה? בְּחַרְמֵי כֹהֲנִים, שֶׁפֵּרֵשׁ וְאָמַר הֲרֵי זֶה חֵרֶם לַכֹּהֵן; וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ, סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֵן (עי׳ ספרא; ערכין כ״ח)׃

לא ימכר ולא יגאל. אֶלָּא יִנָּתֵן לַכֹּהֵן: לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, מְפֹרָשׁ מִקְרָא זֶה בְּסְתָם חֲרָמִים, וְהָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, מְפֹרָשׁ מִקְרָא זֶה בְּחַרְמֵי כֹהֲנִים — שֶׁהַכֹּל מוֹדִים שֶׁחַרְמֵי כֹהֲנִים אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן עַד שֶׁיָּבֹאוּ לְיַד כֹּהֵן וְחַרְמֵי גְּבוֹהַּ נִפְדִּים׃

כל חרם קדש קדשים הוא. הָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, מֵבִיא רְאָיָה מִכָּאן, וְהָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, מְפֹרָשׁ ״כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא״ לְלַמֵּד שֶׁחַרְמֵי כֹהֲנִים חָלִים עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים עַל קָדָשִׁים קַלִּים, וְנוֹתֵן לַכֹּהֵן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (דף כ״ח), אִם גֵּרָה, נוֹתֵן דְּמֵיהֶן, וְאִם נְדָבָה, נוֹתֵן אֶת טוֹבָתָהּ׃

מאדם. כְּגוֹן שֶׁהֶחֱרִים עֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים׃

כ״ט כָּל־חֵ֗רֶם אֲשֶׁ֤ר יָחֳרַם֙ מִן־הָאָדָ֔ם לֹ֥א יִפָּדֶ֖ה מ֥וֹת יוּמָֽת׃

כל חרם אשר יחרם וגו׳. הַיּוֹצֵא לְהָרֵג וְאָמַר אֶחָד עָרְכּוֹ עָלַי, לֹא אָמַר כְּלוּם (ספרא; ערכין ו׳)׃

מות יומת. הֲרֵי הוֹלֵךְ לָמוּת, לְפִיכָךְ לֹא יִפָּדֶה — אֵין לוֹ לֹא דָמִים וְלֹא עֵרֶךְ׃

ל׳ וְכָל־מַעְשַׂ֥ר הָאָ֖רֶץ מִזֶּ֣רַע הָאָ֑רֶץ מִפְּרִ֥י הָעֵ֖ץ לַיהוָ֥ה הוּא֙ קֹ֣דֶשׁ לַיהוָֽה׃

וכל מעשר הארץ. בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר׃

מזרע הארץ. דָּגָן׃

מפרי העץ. תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר׃

לה׳ הוא. קְנָאוֹ הַשֵּׁם. וּמִשֶּׁלָּחָנוֹ צִוָּה לָךְ לַעֲלוֹת וְלֶאֱכֹל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י״ד), וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְגוֹ׳ (עי׳ קידושין נ״ד)׃

ל״א וְאִם־גָּאֹ֥ל יִגְאַ֖ל אִ֣ישׁ מִמַּעַשְׂרֹ֑ו חֲמִשִׁיתֹ֖ו יֹסֵ֥ף עָלָֽיו׃

ממעשרו. וְלֹא מִמַּעְשַׂר חֲבֵרוֹ — הַפּוֹדֶה מַעֲשַׂר שֶׁל חֲבֵרוֹ אֵין מוֹסִיף חֹמֶשׁ, וּמַה הִיא גְּאֻלָּתוֹ? יִפְדֶּנּוּ כְּדֵי לְהַתִּירוֹ בַּאֲכִילָה בְּכָל מָקוֹם, וְהַמְּעוֹת יַעֲלֶה וְיֹאכַל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י״ד), וְנָתַתָּה בַּכֶּסֶף וְגוֹ׳ (עי׳ קידושין כ״ד)׃

ל״ב וְכָל־מַעֲשֵׂה בָקָר֙ וְצֹ֔אן כֹּ֖ל אֲשֶׁר־יַעֲבֹ֣ר תַּ֣חַת הַשָּׁבֶ֑ט הָעֲשִׂירִ֖י יִהְיֶה־קֹ֥דֶשׁ לַיהוָֽה׃

תחת השבט. כְּשֶׁבָּא לְעַשְׂרָן, מוֹצִיאָן בַּפֶּתַח זֶה אַחַר זֶה, וְהָעֲשִׂירִי מַכֶּה בְּשֶׁבֶט צְבוּעָה בְסִקְרָא, לִהְיוֹת נִכָּר שֶׁהוּא מֵעֲשֵׂר, כֵּן עוֹשֶׂה לְטָלְאִים וְלַעֲגָלִים שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה (בכו׳ נ״ח):

יהיה קדש. לִקְרַב לַמִּזְבֵּחַ דָּמוֹ וְאֵמוּרָיו, וְהַבָּשָׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי לֹא נִמְנָה עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁיִּהְיֶה נָתוּן בְּשָׂרוֹ לַכֹּהֲנִים:

ל״ג לֹ֥א יְבַקֵּ֛ר בֵּין־טֹ֖וב לָרָ֑ע וְלֹ֥א יְמִירֶ֖נּוּ וְאִם־הָמֵ֥ר יְמִירֶ֛נּוּ וְהָיָה־הֽוּא֥ וּתְמוּרָתֹ֖ו יִהְיֶ֣ה־קֹ֑דֶשׁ לֹ֥א יִגָּאֵֽל׃

לא יבקר וגו׳. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ״וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם״ (דברים י״ב), יָכוֹל יְהֵא בּוֹרֵר וּמוֹצִיא אֶת הַיָּפֶה, תַּ״ל ״לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרָע״ — בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם חָלָה עָלָיו קְדֻשָּׁה — וְלֹא שֶׁיְּקָרֵב בַּעַל מוּם, אֶלָּא יֵאָכֵל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר וְאָסוּר לִגָּזֵז וְלַעֲבֹד (עי׳ בכורות י״ד):

ל״ד אֵ֚לֶּה הַמִּצְוֹ֔ת אֲשֶׁ֥ר צִוָּ֛ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶׁ֑ה אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל בְּהַ֖ר סִינָֽי׃